

TRIVULZIO SZEME

Válogatás Cholnoky Viktor novelláiból

**Összeállította, sajtó alá rendezte
Fábri Anna**

TARTALOM

RITUPER

RITUPER

A SEKRESTYÉS

A SZÜRKE EMBER

BALATONFÜREDI EMLÉK

A BERTALAN LAJOS LELKE

POLIXÉNA KISASSZONY PÖRE

A KÖVÉR EMBER

NÉHUSZTÁN MESÉIBŐL

NÉHUSZTÁN MESÉIBŐL

A CSODAORVOS

A SZIMPLON

A VÖRÖS PÉTER

TÖRTÉNET EGY SZÍVRŐL

A KIRÁLYGYILKOS

A CAVALHO-PALMAI ÜTKÖZET

ÚJ VILÁG

FAMAGUSZTA

TAMMÚZ

AZ AGÓRÁN

AIN-HOLOFRA

FEBRIS LEONINA

FAMAGUSZTA

FINIS BOHEMIAE

EÖRDÖGH RÓBERT HALÁLA

A SENKIK SZIGETE

A MIRZA BEJ KATONÁJA

A NAGY KÉS

A KÉPZELT BETEG

A HASBESZÉLŐ

AZ AUTOMATÁBAN

A SENKIK SZIGETE

TARTINI ÖRDÖGE

HAJNALI BESZÉLGETÉS

TARTINI ÖRDÖGE

AZ EMBERKE

SPANYOLOK ANGLIÁBAN

AZ ARANY SARKANTYÚ

EBÉD

LUCIDUM INTERVALLUM

SZENT CIPRIÁN TÜKRE

APA

SZENT CIPRIÁN TÜKRE

AZ ALERION-MADÁR VÉRE

OLIVÉR LOVAG

DURHÁN FIA

JE BRUACH

AMENHOTEP

TRIVULZIO SZEME

TRIVULZIO SZEME

TADDEUSZ LOVAG VACSORÁJA

BAMBUAN KATASZTRÓFÁJA

GLOSSINA PALPALIS

A MÁLTAI LÁZ

A MacCADWORE-HITBIZOMÁNY

TÖRTÉNETE

KÖKKÜREGÉN KÁN FOGAI

RITUPER

RITUPER

I.

Azt a szolgabíró, aki a hetvenes évek elején vigyázott Devecsernek meg csaknem az egész déli Bakony vidékének a közbiztonságára, Íjártó Dénesnek hívták. Már a külsején meglátszott, hogy nem közülünk, bakonyiak közül való, mert a termete alacsony volt, a haja, szakálla szénfekete. Nem a hegyjáró magyarok közül való volt, hanem a lovas fajtából, s Debrecenből szakadt valahogyan oda közénk. A megyei dzsentry nem is igen vette be maga közé, annál kevésbé, mert Íjártó zárkózott kedvű, szótlan, csöndes ember volt, aki napokig is képes volt arra, hogy otthon üljön, vagy pedig lóra kapott, és hajnaltól estig elcsavargott a vidéken, azokat a helyeket keresve, ahol a legkevesebb emberrel találkozik.

Tehette, mert dolga ugyan kevés volt. Ami munkát a kisebb kapcabetyárok meg a fatolvajok adtak volna, azt elvégezte helyette az írnok, a pandúrkáplár meg a mogyorófa. Igazi baja csak a környék híres zsványával, a Patkó Pista utódával, Rituperrel volt.

Ez a Rituper még a híres, nagy haramiák közé tartozott. Abba a fajtába, amelynek utolsó bölényei - valóban bölényei - Savanyú Józsi, Renkó Kálmán, Oroszlán Pali meg Karikás Vendel voltak. Velük halt ki a Bakony zsványromantikája.

Rituper - nem tudom, rablóneve, csúfneve vagy igazi neve volt-e ez a különös szó - sok gondot adott a szolgabírónak. Amikor híre jött, hogy itt vagy amott megint garázdálkodik, Íjártó rögtön összeszedte a pandúrjait, lóra ültette őket, és ment a zsvány nyomába. De hogy a véletlen tette-e, vagy a Rituperék ügyessége, soha még csak találkozni sem tudott velük.

- A keservit - szokta egy-egy eredménytelen hajsza után mondani (mert ez volt a szavajárása) -, hogy én ezzel az emberrel soha még csak találkozni sem tudok!

De csodálatos is volt, hogy Rituper bandája - mindössze öt vagy hat legény, és leginkább szökött katona - hogyan tudta változtatni a helyét. Nagy birodalmuk volt, ahol uraskodtak. Keletre elkalandoztak egész Zirc vidékéig, ahol az eplényi csárda volt a tanyájuk, nyugatra felmentek Ajka fölé, itt a gombási csárda csaplárosa volt a gazdájuk. Délnek meg leszállingóztak egészen Vázsonyig, ott az úrkúti erdő adott nekik menedéket. És az ördög sem lett volna képes olyan gyorsan mozogni, mint ahogy ez az egy pár legény tudott kitérni Íjártó elől. Ha ma Szentgálról jött a panasz, hogy kiraboltak valakit, akkor már biztos volt, hogy másnapra, mire a pandúrok odaértek, Rituperék vagy Jutason, vagy éppen Devecser tőszomszédságában, a Somló vidékén garázdálkodtak.

Egyszer aztán megtörtént az a hallatlan eset, hogy a Mezőföldről, onnan is a Balaton mellékéről vágtatott be Veszprémbe a lovas kisbíró jelenteni, hogy megölték az akarattyai földesurat, a kastélya hálósobájában. A gyilkosságot Rituperék követték el, ők vitték el az agglegény földesúr kétezzer forint készpénzét meg a kredencben levő ezüsthalmiját is.

A veszprémi szolgabíró küldte a lovas stafétát tovább, Devecserbe, Íjártóhoz, hogy tudassa vele, hogy most vannak hazatérőben Rituperék a zsákmánnyal, bizonyosan a Bakony végére mennek - de útjukat lehet állni.

A sors, ez a nagy tréfálkozó, úgy akarta, hogy Íjártó azon a napon nem volt otthon, hanem éppen Rituperékat kereste a pandúrjaival, valahol fönt a rendeki hegyoldalon, vagy talán még messzebb, a Cuha völgyében. Messze járhatott, mert amikor késő este hazaért, csak úgy

szakadt a lováról a tajték; még ő maga, az erős, ideálisan nyeregbe született ember is ki volt merülve, aki pedig négy mérföldet könnyen megtett lóháton egy hujában.

Amikor a staféta megmondta neki, hogy mi történt, Íjártó Dénes levette a süvegét, megtörülte az izzadt homlokát, és félig a foga között dörmögte:

- A keservit, hajnal előtt még az úrkúti erdőig sem érhetnek. Hajnalban eléjük indulunk, és ha akármilyen lesz is, *most* megfogom őket.

II.

Röpköd június végén meg július elején valami bogár, ami bele szokott repülni a ló orrába, oda rakja le a petéit. Ettől a bogártól a ló különös betegséget kap, folyton fel-alá kapkodja a fejét, de olyan óriási vehemenciával, mintha legalább egymilliószor akarna „igen”-t inteni. A ló a kísértetet is megérzi, és a halotttól is tudja, hogy az micsoda. A kísértet láttára még akkor is, amikor csak ő maga látja, a gazdája nem, megáll a helyén, és hortyogni kezd, a szőre elborzolódik a combja mellett, meg a horpasza úgy jár ki s be, mint a kovács fújtatója. A halottra meg rányerít. De nem a zabra röhögés jókedvével, nem is a székszus érzésének kényszerű hangjával, hanem valami egészen más hangon. Olyan ez a hang, mintha két légyecsapót vernének össze, vagy bőrből készített lélekharangot kongatnának.

A visszajáró lelket meg a halottat egész szörnyűségében megérti a ló, azért hiszem, hogy amikor a tavaszi napforduló idején nagyokat bólogat a fejével, akkor sem az orrába ment bogárnak enged, hanem megérti a harmadik nagy titkot, a Természetet is, és annak a titkos szavára felel: „igen, igen!”

Azok közül a pandúrok közül, akik hajnali négy órakor ott voltak már a devecseri szolgabíró udvarán, négynek a lova már így bókolt a fejével. Csörömpölve kapta hol fel, hol le a kantárt, és a két zabla, a csikózabla meg a tréningzabla - tulajdonai angolsággal trenlizabla - vacogva verődött össze a szájukban.

A káplár bement Íjártó gazdasszonyához, hogy keltse fel a gazdáját, de mire a tornácra ért, akkorra már maga a szolgabíró lépett eléje. Meg sem látszott rajta a tegnapi fáradtsága.

Egy pillanat alatt tisztában volt a helyzettel, és szokott hideg hangján azt mondta:

- Ez a négy ló nem jöhet velünk, mert nem vesszük hasznukat. Istálló kell nekik. Menjenek vissza ezek a legények a község házára.

- Tekintetes szolgabíró úr - mondta a káplár, haptákba vágva magát -, ha a Bertók, a Kádár, a Danka meg a Láng elmaradnak tőlünk a lovuk miatt, akkor talán kevesen leszünk. Hatodmagunkkal nem indulhatunk neki Rituperéknek.

- Nekiindulunk - mondta Íjártó olyan hidegen, mint az Aranyoskút forrásának a vize, és csak a kezével intett egyet, az elég volt arra, hogy a négy bolond lovú pandúr elkezdjen visszabaktatni a község háza felé.

Hatan maradtak. Maga a szolgabíró, a káplár meg négy pandúr. A felfakadó nap már végigpislantott az egész vidéken, amikor útnak indultak, és eljutottak ahhoz a vasúti őrházhoz, amit a devecseriek már akkortájt is állomásnak neveztek. El akartak kanyarodni mellette, de ekkor kilépett a kertjében már kapálgató vasutas, és megemelve a süvegét, papirost adott oda a szolgabírónak.

- Tekintetes uram - mondta -, az éjjeli vonat hozta ezt a levelet. Csak reggel akartam zavarni vele a tekintetes urat, de hogy éppen itt van...

Íjártó Dénes a kezébe vette a levelet, és amint a borítékra nézett, megdobbant a szíve az írás láttára. Meg is dobbanhatott, azt a levelet az anyja írta Debrecenből. Az anyja, akitől már egy éve nem kapott levelet, mert az öreg úrasszonynak a szeme gyöngye, a keze meg reszketeg volt már az írásra. Az állt a levélben:

„Édes fiam, nem tudok én már tenélküled lenni, elmegyek hozzád, ott maradok veled. Fáj a lelkem itthagyni az apád fejfáját, és félek a ti csupa hegy országotoktól. Félek a vasúttól is, ami odavisz, de rászánom testem-lelkem, elmegyek hozzád, hogy ott haljak meg nálad. Nem bírom így magam, a levelem után tizenkét órával ott leszek magam is.”

Ez állt a levélben, és Íjártó Dénes egyszerre visszafordította a lova fejét. Hajnalra megjön az anyja, otthon kell lennie. Mondtam már, hogy rövidszavú, csaknem mogorva ember volt, ezért csak annyit mondott a pandúrkáplárnak:

- Nekem vissza kell mennem. Menjenek le Veszprémnek, és Jutasról menjen be, kérjen négy legényt kíséretnek. Aztán a vázsonyi úton menjenek le Úrkútig, holnap délelőttre én is ott leszek.

- Nehéz lesz az, tekintetes uram - kockáztatta meg az ellenvetést Hárságyi, a pandúrkáplár. - Nem tetszik annyi idő alatt lejutni odáig.

- Akár tetszik, akár nem, majd ott leszek. Tegye, amit mondtam - felelte a szolgabíró.

Azzal nagyot nyomott a lova oldalába, s elfordult az erdei útnak, s faképnél hagyta a pandúrokat.

Azok lassan kocogva indultak meg a veszprémi országút felé, s csak amikor már jó utat haladtak meg, akkor szólt hátra, pipától hegyeset köpve, a pandúrkáplár:

- Nagy eset lehet a levélben, hogy még Rituperre sem jön velünk. Pedig most nagy verekedés lesz.

- Aki nagyon siet, mindig bolondul siet - bölcselkedett vissza Tormási, a legfiatalabb pandúr. - A tekintetes úr is úgy sietett haza, hogy az utat is eltévesztette.

- Ne félj, öcsém - mordult rá a káplár -, azon is hazatalál az; túl a Dunán nincs nála külön lovás, és nincs ember, akinek külön lova volna, mint a tekintetes úr Kártyása.

Azzal lassan kocogtak tovább a veszprémi országúton.

III.

Kallós, a Félszemű meg Csibók, a cigány ott ültek együtt az úrkúti magaslat sziklafallá merevedett földhoporjája alatt, és szalonnát sütöttek. Még ha nem lett volna is éjjeli tizenegy óra, akkor is kitűnő helyen ültek volna. Mert nyugatról meg délről a sziklafal, keletről az embermagasságú bozót, északról meg maga az erdő virágpompás, duzzadó életű bokorflórája védelmezte meg őket még a hiúz tekintete elől is. Talán felülről, az úrkúti hegyről sem lehetett volna meglátni a parázsló tüzeket, olyan terebélyesek voltak a fák, amik menedéket adtak nekik.

A bozót megcsörrent, és hármuk közül a legfürgébb, a Csibók felkapta a puskáját. De csak a Krajcár jött, a bandából a negyedik.

- Gyün már a gazda is - dörmögte a foga hegyén keresztül, és alighogy kimondta, megint megrezdült a somfa tüskés bokra, puskának az agya látszott ki belőle, a kézfogdosástól sötét puskaagy nyomán meg egy még sötétebb homlok. A Rituper jött.

Olyan válla volt, mint a bikának, és olyan nézése, mint a tusakodásra mindig kész vad-disznónak. Egy szó nélkül ült le a paráztűz mellé, a puskáját odadobta bele a pimpimpárés, miskakefés, ökörfarkkórótól itt-ott sárga gyöp tarka hímes gobelinjébe. Aztán nem szólt egy szót sem, és csend volt ott a tűz körül, amíg Csibóknak, a cigánynak rá nem esett egy forró csepp a pörkölődő szalonna izzadságából a kezére. Arra nagyot ordított.

- Ne ordíts, cigány! - kiáltott rá a Krajcár, aki pedig alighanem maga is cigány volt.

- Ordíthat már, ahogy a torkán kifér - szólalt meg erre Rituper, mély dörmögéssel ejtve a szót. - Nem lesz többet baj belőle. Elválunk egymástól. Ma még nem találnak ránk a pandúrok, holnap meg már nem leszünk együtt. Menjen mindegyitek valami kenyérkereset után. Én becsületes ember akarok lenni.

Megint csönd támadt. Az a nagy magyar, becsületes csönd, amit legutóbb hoztunk ide mi magunkkal a kontempláció világából, Ázsiából a fecsegő román és a gondolattal nemcsak mindig rendelkező, hanem a gondolatot mindig ki is találó, tehát mindig szinte megszent-ségtelenítő germán közé. Csönd, a Hortobágnak, a Bakony erdejének vagy a Balaton éjjeli vizének a csöndje. A csönd, az idegélet megnyilvánulásának és az emberi eltökélésnek ez az első feltétele.

Szinte égszakadásnak hangzott, amikor ezt a hallgatást megtörte a Félszemű hangja.

- Rituper, mit akarsz te?

- Semmit. Hagyjatok engemet. Ma csak azért jöttem közétek, hogy megmondjam, ne várjatok többet rám. Ha tudnátok, milyen utat tettem azért, hogy hozzátok jussak! - Azzal hanyatt feküdt a fűvön, és behunyta a szemét, hogy alszik.

A parázs kialvóban volt, a legények elalvóban. Elsötétedett az úrkúti erdő egészen. Aludtak, és a bakonyi rengeteg fáinak csodálatos sötétsége borította rá szemükre, lelkükre, puskájukra az elpihenés fátolkendőjét.

A parázs még csak néha villant egyet, de amikor az utolsót villanta, ennek visszfénye támadt: pandúrpuska csövén. Hársági, a pandúrkáplár, Veszprémen keresztüllovagolva, Íjártó nélkül is rátalált Rituperékre, és körülfogta őket.

Lassan csörrent a bozót, amint mentek előre az úrkúti meredek alá, de a Krajcár mégis fel-ébredt rá. Az első pillanatban tudta, hogy a nyakukon vannak a pandúrok, de ezért mégis tréfá-san szólt, amikor a puskája tusával oldalba lökte az alvó cigányt:

- A devla alugyék veled együtt ott a kakukkfü közt, hát nem látod, hogy itt vannak a rájthuz-lisok? Itt van a káplár is, meg a szolgabíró! Fogd meg már azt a disznólabát, hátha elsül a kezeden... Odább, madár!

Ezt az utolsó mondatot már annak a golyónak mondta, amelyik a füle mellett füttyülte el a repülő ólom sivító nótáját.

De erre a lármára felugrott mind az öt haramia. Akkor még nagyon rosszak voltak a puskák, tehát jobban lehetett velük becsületesen verekedni. Nem tömeggyilkoló magazinszerszámok voltak még akkor, csak egy-egy személyre szóló lyukas vasak, amiket nemcsak megtölteni, hanem elsütni is mesterség volt. A pandúrok nem is annyira a csövére számítottak, mint inkább a boldogabb végére, a lövöldözést csak afféle előcsatározásnak tekintették. De azért

sűrűvé tették a tüzelést, már csak azért is, mert a fel-felvillanó puskaaporláng valamelyest utat világított nekik a zsványok tanyája felé.

Viszont azonban azok is világítottak. Az ő puskájuk is volt olyan jó, mint a pandúroké, a kezük meg fürgébb volt. Vagy három percig tartott ez a puskaszájjal való vitatkozás, akkor az egyik pandúr puskájából kihulló fojtás felgyújtotta a földön a száraz cserlevelet, ami úgy fogja a tüzet, mint a tapló. Egy perc alatt kivilágosodott a fák alja, a tűz kiszabadult rab mohóságával rohanta meg a bozótot meg a fák tövét, a sziklafalon nagy, vad árnyékok kezdtek el táncolni. A következő percekben pedig az a pandúr, akinek a fojtása felgyújtotta az avart, nagyot káromkodott, féloldalt fordult, és végigvágta magát a földön. A Félszemű golyója volt ott a vállában, és összezúzta a csontját, megtépte a tüdejét.

Erre aztán Hárságyiban, a káplárban is eldőlt a borjú. Olyan hangon, amitől még a fák sudarai is bókolni kezdtek, ordította el:

- Nem kukoricázunk tovább. Fordítsátok tusra azt a puskát, aztán nekik! Ma eszem a Rituperből!

A bozót lángja akkor már felvert magasan a fák koronája közé, a hátrább megkötözött pandúrolok megvadulva szaggatták le a kantárjukat, a két lövöldöző csoport közé pedig kötésig erő magasságban tódult közbe az eleven, jókedvű, éhes tűz.

A banda humoristája, Krajcár felelt vissza a pandúrkáplárnak:

- Ritupert akarsz enni? Gyertek ide érte, már sül. De ha beleharapsz, tudom, leesik az állad tőle.

Azzal hátrafordult, hogy megnézzze, hova állhat legjobban, hogy csak rajta keresztül jussanak hozzá oda ahhoz az emberhez, akit az apjánál meg a somlai murcinál is jobban szeretett. És akkor egyszerre az ő álla esett le. Rituper, a Bakony királya, a kontempláló zsványélet minden lírájának sugaras hőse szaladt, ahogy a lába bírta, szaladt a sziklafal felé, és ott gyökörekbe, bokrokba kapaszkodva kezdett el mászni fölfelé. Szökött.

Az égő erdő szövétneke akkor már úgy világította be a tájat, mintha a pokol valamelyik kapuját nyitották volna ki. A hőség olyan lett, hogy a levegő rekkenőségétől magától gyúltak rendre a mogyoróbokrok meg a kökénybozót. Csak a rablók szívében támadt valami olyan hidegség, ami elállja az idegeket, és megbénítja az izmokat. Rituper elszaladt! Csak úgy félig kábultan, értetlenül, védekezés nélkül eszméltek rá, hogy a pandúrok hurcolják ki őket az égő erdőtől a tisztás felé, ami még nem fogott tüzet. Ott verték rájuk a békót.

A Csibók sírva fakadt, és vak anyját emlegette. Kallós meg a Félszemű hallgattak, és nem bántak semmit, a Krajcár meg nevetett. Mit tehetett róla, született humorista volt, és tudta, hogy fel fogják akasztani.

Fent pedig, a sziklafal peremén egy sötét pont mozgott. A pandúrok még lőttek egyet-kettőt, de az üldözésére még gondolni sem lehetett, mert azt a sziklafalat csak Rituper tudta megmászni.

IV.

Az úrkúti ispánhoz éjfél után egy órakor ijedten dült be a kisbéres, és azzal riasztotta fel, hogy ég odalent az egész erdő. Akkorra a pusztulás vérvilágossága már ott lobogott a muskátlival megrakott ablakok tábláján is, úgyhogy az ispán, mint valami falusi Rikárd, ordította:

- A lovamat, a lovamat!

A béresgyerek szaladt az istállóba, de az ispán, valami gúnyát magára kapva, már az udvaron utolérte, hogy ő jusson előbb az istállóba a lovához. No, a lova jutott előbb őhöz. Felkantározva, megnyergelve jött eléje, csakhogy a nyergében ült valaki. Rituper. Az ispán eszeveszett vakmerőséggel kapott bele a kantárszárba, de abban a pillanatban ráordított a haramia:

- A keservit, éppen te kellesz most ide! Ereszd el azt a zablát!

Azonban a bakonyi gazdatisztek sincsenek fűzfából faragva, az ispán úgy fogta a lószerszámot, mint a vaskampó. A ló meg ágaskodott, prüszkölt, kapált a levegőben.

Rituper csendesen húzott elő a nadrágszíja mellől egy olyan jó, régimódi lovaspisztolyt, amibe talán félmesszely puskaport is bele szoktak önteni. Nekiszegezte az ispán homlokának, de aztán gondolt egyet, és nem sütötte el, hanem csak úgy mindenestől vágta az ispán szeme közé, hogy az vérbe boruló arccal esett hanyatt.

A világospej nagyot hördült Rituper térdének a nyomására, és egy szökéssel keresztülugrott az ispánlakás líciumkerítésén.

Azután valami kísérteties lovaglás kezdődött el. A haramia eszeveszett vágatásra készítette a lovat, s az égő erdő vészvilágánál elindult úttalan utakon Devecser felé. A dűlőúthoz, vízmosáshoz, árok fenekéhez hozzászokott nagy ösztönű ló csak kétszer botlott az úton, de a lovas mind a kétszer fogcsikorgatva ordította a magános éj némaságában:

- Cserbe ne hagyj, hajnalra otthon kell lennem!

Lassankint elmaradt az égő erdőnek még az égre festett fénye is, és amonnan, kelet felől a hajnal hideg, citromsavanyú sugarakat kezdett beleszűrni az elszürkülő levegőbe. Az éjszaka lovasa akkor ott járt már, ahol a vasút szabályos vonala húzódik el, sima, fényes láncsal kötve össze a városokat. Egy-egy korai kapás ember fejcsóválva nézett az eszeveszett vágatása után, de az ő szeme sohasem az úton volt, hanem arra járt, messze kelet felé, ahonnan a vonatnak kell jönni.

A hajnali csöndben nagyon messziről hallhatóvá vált a gőzkocsi dübörgése, és egyszerre megjelent a beteg színű égen az a fehér csík is, amit a gőz festett rá. A lovas ember a nadrágja szíját oldotta le, azzal verte a lovat véresre, hogy eléje kerülhessen a vonatnak. Ha eléri a szántódi magaslatot, ahol nagy kanyarodása van a vaspályának, ott keresztülvághat, és mellékúton előbb jut be Devecserbe, mert a kapaszkodót úgyis csak lassan, pőfögve tudja megtenni a lokomotív, amely most vígan szalad a simán, és amelynek már a kattogása is hallható.

A lovas kiért a vasúti töltés mellé, és ott a keskeny, alig félrófnyi gyalogösvényen vágatott.

„Devecserbe, Devecserbe! - ez volt minden gondolata. - Ott kell lennem az állomáson!”

Elért a szántódi kanyarulóhoz, de akkor a lova lihegésének a hangját már nem hallotta a mozdony dohogásától. Lassan, szinte asztmatikusan fűjtatva, kattogva mászott fel a vonat az emelkedőn, ott volt az is a kanyarodónál. Mindegy! Eléje kell kerülni, át lehet még kaptatni előtte! Devecser, Devecser!

A kifáradt paripa minden izmát megfeszítve kapaszkodott fel a töltés egyik lankásabb helyén, és ráugrott a pályára. A hátsó lába alatt omlott a kavics, de mégis meg tudott támaszkodni vele. Hanem az első lába patkója éppen a sínre jutott, és nagy szikrát vert ki belőle. Ló és lovas végigzuhant a pályatest kavicsán.

A mozdonyvezető még csak nem is fékezett, olyan hirtelen bukkant fel a kísértetlovas a pályán. A lokomotív éjszakáról nyitva maradt vörös szeme meg sem hunyorodott, a kazán tüdeje egy pillanatra sem hagyta el a beteg lihegést, úgy ment keresztül lassan, szinte ítéletszerűen a vasszörnyeteg lovon, emberen egyaránt...

Bent, az egyik másodosztályú kocsiszakaszban egy öreg, régimódi ruhás asszony ült. Az egész úton arról beszélt a többi utassal, hogy fél valami szerencsétlenségtől, mert most ül először gőzösön, most is csak az vette rá a reszkető szívét, hogy a fiát megy meglátogatni.

Amikor a lócsontból és emberhúsból egybegázolt kupacon megakadó vonat vezetője az első vészfütyöt adta, és az utasok riadt kiabálása felhangzott, ez az öregasszony volt az első, aki az ijedségtől elájult.

És jó volt, hogy elvesztette a világról való tudomását, még jobb lett volna, ha a rémület megölte volna ott a kocsiban.

A SEKRESTYÉS

A Szent Mihályról elnevezett püspöki székesegyháznak a sekrestyése nagyon rossz képű ember volt. Apró és üveg pitykegombhoz hasonlatos a szeme, alacsony a homloka, O betűre kanyarodott a lába. És ha megfigyelték a láb összefüggését a lelkülettel, akkor megtudjátok, hogy az egyenes lábú emberek azok, akik egyenesen, becsületesen, de régi nyomokon járnak végig az élet ösvényét, az X-lábúak azok, akik hajlongó menésükkel hol jobbra, hol balra biccenve, mindig keresnek valamit - talán az algebrabeli nagy ismeretlent -, az O-lábúak azonban azok, akik a nulla gonosz erejével tudják odatolni magukat a számottevők elé, és akkor csak egy hitvány kis pontnak kell még melléjük kerülni, és tizedes törtté zúzzák maguk mögött a legnagyobb értékeket is.

A sekrestyés tehát O-lábú volt, és a pont mellette az volt, hogy mindenhez értett. Nemcsak a templombeli tennivalókat végezte el pontosan, hanem értett a reverendaszabáshoz is - mert a csillagzata szerint szabónak született -, apró, patkánykörömszerű kis kezével úgy tudta jártatni a beretvát, hogy az összes kanonokok, még a nagyprépost is, rája bízta a tokájukat, azonkívül pedig birtokában volt annak a titoknak, hogy hogyan kell az újonnan csinált cipőt kényelmesre tiporni ki. Mert tudni kell, hogy a Püspökvárba való feljárásakor, de különösen a lefelé való haladáskor meg a Piac tér kövezetén, amit talán még boldogult emlékü első királynénk, Gizella csináltatott, nehéz a járás kanonoki lábnak az új cipőben, azért tehát Horvátnak, a város legjobb vargájának a kétforintos remekeit a papok előbb mindig a sekrestyével tipratták ki. Az hordott előbb egy hétig minden olyan csizmát és cipőt, ami a Várnak készült, tehát mindig új cipőben járt, és soha tyúkszemet nem kapott tőlük. Mert az O-láb olyan, hogy azon még a tyúkszem sem terem meg.

Ezért a többrendbeli kvalitásáért tehát a sekrestyést, név szerint Buhina Józsefet a papok nagyon megbecsülték. A káptalannak abban a kicsiny kis házában adtak neki kényelmes, háromszobás, kertudvaros lakást, amit kegyes alapítványképpen misemondásért hagyott rájuk még a tizenötödik század végén valamelyik úr a Szalókyak közül. Mert abban az időben ennek a nemzetségnek volt ott birtoka mindenfelé, a városban is, a város környékén is. A becsületes kőből épített épület túlélte a török ostromot is az ezerötvenedik esztendő végén, és eltúrte könnyugalmában azt is, hogy a pogány éppen oda föléje, a Várhegy oldalára épített minaretet, amelyiknek az erkélyéről az imám majdnem kilencven esztendeig - mert ezt a várost csak később tudta megvenni a fekete képű Musztafa - hirdette, hogy csak egy az isten, de elhallgatta azt, hogy nyavalyatörős az ő prófétája.

Elbírt ez a ház az évszázadok súlyát, elbírt a föléje épített minaretet is, még akkor is, amikor, hogy nyolcvanhat után kitakarodott a török csaknem egészen az országból, a városbíró meg a tanácsos elhatározta, hogy ebből a hegyes kötűből hasznat húz; majd ezentúl vigyázótorony lesz, ahonnan a két városi darabont, a Hajagos meg a Harák ügyelhet éjszaka is a város nyugalma. „Tűzre, vízre vigyázzatok”... és még minden éjszakai órán, konduláskor megfújják a kürtöt is. Hogy az emberek annál jobban és biztosabban tudjanak nyugodalmasan aludni.

Nem tudom, de valószínű, hogy ezekre az éjszakai kürtiadalmakra csaknem minden ember felébredt a városban, a sekrestyés kivételével. Mert hozzá volt onnan a feje fölül jövő hanghoz nagyon szokva. És a molnár is akkor ébred fel, amikor a malom abbahagyja a zakatolását, és amikor 1848 márciusában befagyott egyszer a Niagara vízesése, a körülötte lakók éjnek évadján kiszaladtak a házaikból, mert azt a szokatlan csendet ők egyszerre úgy értették, hogy vagy az ég szórja a legdübörgőbb villámain, vagy pedig a földrengés zúg már lent a lábuk alatt.

Mert minden csak megszokás dolga, az ember az éjjeli mécseshez is hozzászokik, és akkor ébred fel, amikor az alvó szeme sötétségén keresztül is észreveszi, hogy most sötét van.

A sekrestyés tehát szerette a tornyot, és szerette nagyon a maga kicsiny lakását is, ami úgy volt odaragasztva a Várhegy sziklájához, mint a füstifecske fészke. Hanem azután eljött csak az idő, amikor a vigyázótorony egyszer csak megváltoztatta a nevét. Tűztoronnyá változott át, mert a városban a kor követelményei szerint megalakult az önkéntes tűzoltó-egyesület, a két városi darabontot leparancsolták a torony henger alakú kis szobájából, éjszakánként ott négy-négy tűzoltónak öltözködött úriember állt őrt, és vigyázott a város biztonságára. Mert az úgy mellékesen nagyon jó mulatság is volt, mivelhogy az a négy fizetett tűzoltó, akiket a város alkalmazott az önkéntes urak rendelkezésére, szorgalmasan, szívesen és jó salláriumra hordta a bort a Kúriából, ami nem valami mogorva törvénytévő testület volt, hanem az öreg Raszlinak a jókedvű vendégfogadója. Egészen jó mulatság volt ez a tűzoltóság, és a városi főügyész, aki egyúttal főparancsnok is volt, az éjjel felvitte a toronyba a Jancsi cigány bandáját is, és az erkélyről éjjelizenét adatott vele az egész városnak.

És hogy a tűzveszedelem elkerülésének az ügye még biztosabb legyen, az öreg Perémy kanonok a saját pénzéből odaépíttette a sekrestyesház egyik ódon hajlású fülkéjébe a Szent Flórián szobrát is. Szép, rücskös felületű homokkőből szabta ki a kéményseprőknek és tűzoltásnak ezt a védőszentjét a kőfaragó, és hogy lehetően eltűnjenek a testéről a lyukacsok, befestette csinosan haloványlila színre. Ő azt gondolta, hogy a szentek mind lila színűek. A kanonok pedig odavésztette a szobor talapzatára a kegyes felajánlást, ami így kezdődött: „Ex devotis oblati”...

Igaz, hogy voltak rosszlelkű emberek, akik ezt a felírást úgy magyarázták, hogy Perémy kanonokot előbb Oblatnak hívták, de ez nem volt igaz, mert az apjának még becsületesen Piringer volt a neve, de azért a város túlnyomó közvéleménye mégiscsak a csodájára járt az új Flórián-szobornak, és egyhangúan elismerte, hogy a városról most már a tűzveszedelem - ami pedig ott olyan gyakori volt - el van hárítva örök időkre. Mindenkibe valami biztonságérzés szállt bele.

Csak egy ember haragudott a Flóriánra, egy volt, aki szinte vetélkedő társának érezte a szobrot. A sekrestyés, ő a háza falába épített szentnek a szobrában csak kellemetlen lakótársat, jövevényt látott a maga hajdan oly békességes hajlékában, és kezdte benne meggyűlölni az egész tűzoltóságot, mert érezte, hogy ez a szobor őt onnan, abból a házból, amit már egészen magáénak tartott, és úgy is szeretett, előbb-utóbb ki fogja túrni.

A rossz emberek előérzete sohasem csal, és Buhina sejtelmét is igazolta a jövő. Mert a tűzoltóság nagyon felvirágzott abban a városban, és az egyesületnek volt már annyi pénze, hogy beszerezhetett már egy hidrofort, tömlőhordó kocsit, meg két lovat is. Azokhoz azonban már kaszánya is kell. És hol lehet tűzoltókaszánya másutt, mint a tűztorony aljában? És kinek kell megnyitni az erszényét, ha a köznek való adakozásról van szó? A káptalannak. A káptalan odaajándékozta a váraljai házát a tűzoltó-egyesületnek, és kitelepítette belőle a sekrestyést, adván neki új lakást valahol lent a völgyben, a Benedek-hegy alatt. Buhina a legrettenetesebb belső indulatoktól forrongva hagyta oda régi lakását, és amikor kezében az utolsó cserép muskátlival - mert ez a rossz ember csodálatosképpen szerette a virágokat - befejezte a hurcolkodást, akkor megfenyegette a szabadon maradt bal öklével a Szent Flórián szobrát. Szóltanul, de a szemöldöke összeráncolttságából hangzott ki az üvöltő bosszúhang: „Te üldöztél ki innen!”

A régi házat azután lebontották, hidrofornak, kocsinak, lónak való szint építettek belőle, nagy, fazsindelyes tetővel, aminek az egyik hajlása egészen odanyúlt a tűztorony alá. Jó nagy

padlása volt az épületnek, azt a berhidai földesúr jóvoltából megtömte a tűzoltó-egyesület szalmával is, szénával is, hogy a lovak is olyan jól érezzék magukat az egyesületben, mint az urak. A régi épületből csak a Flórián-szobor maradt meg a fülkéjével együtt. Azt kegyeletből is meg biztonság okáért is ott hagyták.

A tűzoltókaszárnnyával szemben, a piacon volt egy gémeskút, amelyik két vödörre járt, és abban az időben a városban egy ulánussvadrony volt állomáson. Büntetésből, mert a nagyobb garnizonban a tisztjei kissé rendetlenül viselték magukat. A gémeskút és az ulánussvadrony pedig itt úgy kerülnek össze, hogy a kútgém egyik vödre a most elmondandó éjszakán lent volt a kút fenekén, a másik ellenben magasan fent volt a levegőben, és benne a Nagyszájú herceg ült. A Nagyszájú herceg tulajdonképpen a nassau herceg volt, de mivel éppen csak valamivel előbb mediatisztálták őket, tehát a mi seregünkben vállalt mint ulánus kapitány magához méltó rangot, és - nem merném ugyan egészen bizonyosan mondani - alighanem őmiatta változtatott a svadrony olyan gyakran állomáshelyet. Végre is, ha valaki „Durchlaucht”, akkor nem fog még a Raszlinál sem mást inni, mint Veuve Cliquot-t, mert akkor még ez volt a Pommery.

Lent, a kútban levő vödörben ellenben szintén nem víz volt, hanem pezsgő, tudniillik Trevani főhadnagy, aki arról volt nevezetes, hogy ha vacsora után leejtette a szivarját, nem mert lehajolni érte, mert az oldalmozdulatra kicsordult volna a szája szegletén az özvegy Cliquot asszony, akiért pedig kár volna.

A herceg meg a főhadnagy azért ültek a vödörben, mert a vacsora után - úgy éjfél után két óra lehetett - hintázásra jött meg a kedvük. Hol egyik húzta le a másikat, hol meg a másik az egyiket, ahogyan nekilendítették a kútgémet. Ez egészen jó mulatság, és a Nagyszájú herceg onnan felülről éppen lekiáltott a kútba, hogy:

- A... á... ha! Halt! Tűz van!

A hercegnek csakugyan nem a szeme sziporkázott, hanem valóban: a tűzoltókaszárnnya tetején láng csapott fel. Dehogyan csapott, rosszul mondom. Keskeny, vörösbarna, még füsttől fedett nyelvét öltötte ki a lángördög a tűzoltókaszárnnya széles, zsindeyes tetején. Csak egy fénycsóvát vetett bele a levegőbe, de a herceg ennél a felvillanásnál is észrevette, hogy a Flórián-szoborral szemben lévő Kolompáros-háznak a kapualjába hirtelen belapul egy éjszakánál és sötétségnél is gonoszabb árnyék. A következő pillanatban azután a tető alján is, az eresz alól, előbújtak a kisebb ördögök, a kék nyelvű lángsugarak, azzal az alattomos sziszegéssel, ami tanúbizonyságot tett arról, hogy ott benn széna meg árpaszalma ég. És még egy pillanat, és lángban volt az egész tető. Mert a zsindey nem bírta akkor már a belső hőséget, és kilobbant magától.

Az éjszaka elvilágosodott, a csillagok elsápadtak az égen a veszedelem láttára, fent meg a tűztoronyban, ahova pedig már felcsapott a láng, elkezdtek félrevert a harangot. Irtózatossá hang ez, csaknem olyan lelket rázó, mint a Hamlet monológja, és a nassau herceget is egyszerre kijózanította. Beleordított a kútba:

- Trevani! Tűz van! Halbmastra a kútgémet, hogy én leugorni a kávéra. Azt a gazembert én már látni!

Trevani roppant gyakorlott volt a kútgémmel való hintázásban, azért pontosan úgy lendítette meg magát a vödörrel, hogy ő alulról, a herceg meg felülről éppen a kút porfirkávjáig érkezzen meg. Neki magának nehezebben esett a kimászás, a herceg azonban tüstént talpra ugrott, és rohant egyenesen a Kolompáros-ház kapuja felé. Akkorra már összeszaladtak a szomszédos házakból is az éjszakából felriadt emberek, és csődület támadt a tűzoltókaszárnnya körül. Tanakodtak is, hogyan lehetne megmenteni az égő kaszárnnyából a hidrofort.

A lárma, a zajlás azonban nem bántotta most a herceget. Tudta, hogy hova kell neki menni. Oda, a sötét kapu alja alá, ott van a tűznek a kezdete. Kirántotta a széles pengéjű, nehéz lovaskardját, és úgy szaladt előre, hogy Trevani lihegve is alig érte utol.

Akkor világos volt már minden, és a kapu aljában ott állott a sekrestyés. Lapulva, a szőrtelen arcán a maga gyújtotta rémületből való irtózás izzadt visszfényével. A herceg egyenesen odarohant rá, és nekiemelte a kardját.

- Gazember! Felgyújtottad a tűztornyot!

A sekrestyés egy pillanat alatt keresztülszaladt az égő ház alá, és halálos rémületében odamenekült a Flórián-szobor mögé, abba a falfülkébe. Ott biztos a kardtól. És hörögve, önkívületlenül ragadta meg a szobrot, beléje kapaszkodott, és felkiáltott:

- Szent Flórián, segíts!

Abban a pillanatban omlott le az égő kaszárnya tűzfala, a nassau herceg kardja már hiába suhintott, mert csak izzó téglát talált, a Flórián-szobor kidőlve a mögéje növekedett lángtól lefeküdt, és kő súlyával halálra nyomta a beléje kapaszkodó sekrestyést.

A SZÜRKE EMBER

A hazug hold fogyatkozóban volt, s a növekvés C betűjét mutogatva úszott le az ég kárpitján, amelyet nyugtalanul, apró hullámzással vert vissza a Vág siető vize. Ez az indulatos, ideges, neuraszténias folyó úgy ömlik bele Komáromnál a Duna nyugalmas, lassú verésű, nyárspolgár folyásába, mint ahogy az idegbeteg megy a szanatóriumba, ahol vagy gyógyulást, vagy elnyugvást talál.

A Dunán pedig lassan úszott alá egy hajó. Csak a kerék verte víz ütött neszt körüle; a fedélzetén úgy, mint a gyomrában, minden csendes volt. Elhagyta a Csallóköz unalmas agyagpartjait és mindig-egy fűzfaerdeit, és Komárom fölött kijutott a Nagy-Dunára. Ahol a komáromi sziget van, a kökénybokrokknak és a barackfáknak a szigete: ott egyszerre megmozdult valami a néma hajón. Fekete árnyék surrant fel a fedélzetre, nesztelenül ment a korlátig, átvette magát rajta, és minden kis lécet, a deszkaösszerakásnak minden hasadékát kihasználva, kúszott alá a víz színéig. A Duna csobbant egyet, a hajó tovább dobogott, a víz apró gyűrődésű sztaniolján fekete pont jelent meg... úszó fej, amely a part felé törekedett... Ekkor hajnalodott már.

I.

Másnap este a komáromi Anglia kioszkjában a tisztek még együtt ültek beszélgetve. Talán közöttük volt Kacsuka Imre is, a Timéa szerelmese. De az időt kisvárosban nem a katonatisztek szerint mérik, akik későn fekvő és korán kelő emberek. Komárom polgársága, a Brazovicsok, Tímárok és Fabulák aludtak már, vagy legalábbis fekvéshez készülődtek.

Az Öregvárban is ott volt már a hivatalos éjszaka. A kaszárnyák elsötétültek, a dunai bástya is alva heveredett végig a finom gyeppel benőtt sáncárcok oldalán, a Cigánymezőre pedig a Vág köde terített rá egy éjszakára való szemfedőt.

A vár kapuja előtt, ott, ahol az Anglia porondos parkútjai merev átmenetlenséggel változnak egyszerre fortifikációs szögeletekké, ott állt már az éjjeli őrszem. Keményen kipödrött bajuszú magyar legény - Rudolf-baka. Unalmában hol a fák csúcsát nézte, hol a várárok sötét mélyét. Unalmasak ezek az órálások és céltalanok, mert úgysem történik soha semmi. Katonai formalitás az egész.

De ma mégis történt. A baka felneszelt, mert az Anglia felől megfordult a kora ősz lehullajtotta avarlevél. Öreg, szürke, görnyedt hátú és dadogó lépésű, alacsony emberke baktatott a várkapu felé. A ruha dibdáb módon lógott rajta, a szemére húzott süveg alól jóformán csak a piszkosszürke szakáll látszott ki. A lábán papucs lehetett, mert a lépése nem kopogott, csak a porond csikordult meg néha, meg az avar zörgött.

Már esti kilenc órától fogva tilos a váron való keresztüljárás, azért az őrszem, amint meglátta a közelgő öreget, kemény hangon rákiáltott:

- Állj, ki vagy!

A szürke ember egykedvűen kullogott tovább, egyenesen a várkapu felé. A baka pedig erre, az írásos szabály szerint, lekapta válláról a puskát, s előrelépve egyet, megint rákiáltott:

- Állj, ki vagy!

Az öreg süket egykedvűséggel bandukolt előre. Ott állt már, egészen szemben az őrszemmel, s mielőtt ez harmadszor is rákiálthatott volna, kinyújtotta kezét a puska csöve felé...

II.

Éjfélkor az őrzőjárat, amely az őrszemek felváltását végzi, a vár nagykapuja elé állított bakát a földön fekvő találta. Arccal feküdt a fűvön. Lénárt hadnagy, aki az őrzőjáratot vezette, megdöbbenve lépett oda hozzá, s megrázta. A baka nem mozdult. A hadnagy erre megfordította, és akkor kiderült, hogy a bakának jó oka volt nem mozdulni: a feje kásává volt összezúzva valami irtózatossá csapástól, ami a csákóját is végig kettérepesztette. Mellette ott hevert a puskája, annak a tusa csupa vér meg agyvelő - nyilván azzal sújtották agyon.

A vérnek és szétroncsolt emberi testeknek épített helyen, várban, rettenetes nagy szenzáció az erőszakosan megölt ember hullája. Ami a nagyvárosok kültelki utcáin szinte mindenéjszakai esemény, az döbbenet és rémület ott, ahol a katonaság lakik, ahol a fegyelem az úr, s ahol nemcsak az élők, hanem maga az élet is egyenruhába van bújtatva.

Csupa kérdés volt az eset. Azt a bakát a saját puskájával verték agyon. Hogy lehetett, hogy nem lőtt, mielőtt kivették kezéből a puskát? Micsoda emberfeletti erejű embernek kellett annak lenni, aki ki tudta rántani a mokány Rudolf-baka kezéből a nehéz Wenzel-puskát? Mi az, hogy a büntetett színhelye körül sehol emberi lábnyom nem található? Hova tűnt el nyomtalanul a gyilkos?

Három nap alatt még kisvárosban is vízzé válik a szenzáció. Harmadnapra Komáromban is elfelejtették a szegény agyonvert bakát. Hiszen a komáromi nép szokva van az erős hatásokhoz. Hajnalonta ott az idegent ágyúdörgés veri fel szállóbeli álmából. Túl a Dunáról, a monostori földerdőitvényekből a tüzekek tartanak lövőgyakorlatot a Cigány-mezőn felállított céltáblákra. A lövedékek a Duna fölött meg a város fölött repülnek át, és túl a Rozália téren, a Vág menti laponban csapnak alá, nagyot túrva a fekete, használatlanságtól meghízott földben. A komáromi bennszülött kutyába se veszi ezt a pufogtatást, sőt talán a hajnali álma szakadna meg, ha egyszer-másszor kimaradna.

Három nap alatt elfelejtették az Öregvár nagykapujának a szenzációját, de negyednapra részük lett újabb szörnyűködhetésben.

A vár nagy udvarán, ott, ahol a kaszárnyák vannak, s ahol a tiszt paviion - komáromi beszéddel mondvá *babilon* - is áll, apró kertek szegélyezik a gyakorlóteret. Az egyik ilyen kertben halottat találtak. Rettenetesen tönkretett hullát. A mellkasa be volt zúzva, az egyik lába eltörve, a karja kifecamítva és - ami a legrettenetesebb - a torka keresztülharapva, marcangolt sebbel. A ruha leszaggatva róla.

Kétségtelen volt, hogy ezt a gyilkosságot is az előbbi gyilkosság tettese követte el. Ugyanannak az erőnek és ugyanannak az erőszaknak a nyomain látszottak meg mind a két halotton.

Megkezdődött a nyomozás és a katonai pontossággal végrehajtott intézkedés a gyilkos kézre kerítésére. Kétségtelen volt, hogy a bűn elkövetőjének benn kell lenni a várban, mert a második gyilkosság felfedezésekor a vár minden kapuja zárva volt még, a felfedezés után pedig a várparancsnok nyomban elrendelte, hogy a kapuk zárva is maradjanak.

Azután megkezdődött a vár átkutatása. Kikerestek minden pincét és minden padlást, bejárták a vár legmélységesebb kazamatáit, árkait s legmagasabb, legelhagyottabb bástyáit: sehol senki. A titkolt folyosókban, az ostrom esetére készült ciszterna zezgugaiban szintén nem volt semmi nyom. A gyilkos vagy mégis elmenekült, vagy pedig - katona.

De a katonák közül még csak gyanúba sem tudtak venni senkit. Az Öregvár nem nagyszámú legénységében mindössze három olyan legény volt, akikből ki lehetett nézni azt az irtózatossá erőt, amelyre a gyilkosságok elkövetőjének okvetlenül szüksége volt. De az mind a három

becsületes, jóra való legény volt. Testben óriások, de a lelkükben ott volt a minden nagyon erős embert jellemző békesség, barátságos indulat, sőt meghunyászkodás is.

A titok maradt titok tovább is, de elkövetkezett a nap, amely még véresebbre festette. Sámson káplár, a negyedik század egyik altisztje, egy napon eltűnt. És csak másnap találták meg a vár egyik legelhagyottabb részén, a Vág felé eső bástyák legmagasabbján. A hatalmas, nagy testű ember bele volt gyömöszölve egy szűk falhasadékba úgy, mintha gőzkalapáccsal verték volna oda be. Megint az a rettenetes erőprodukció.

Ettől a naptól fogva egyes őrszemeket nem állítottak ki többé, hanem őrcsapatokat, azonkívül pedig egész éjszaka külön őrzékek cirkáltak benn a várban is, a vár körül is.

III.

Az a kis őrcsapat, amelyet Lénárt hadnagy vezetett - tíz válogatott legény -, este tizenegy órakor kijött a főkapun, s balra fordulva aláereszkedett a vár harmadfél öles nagy sáncárkába. Ez az árok sűrűn van benőve fűvel, sok benne a gazdag lombú fa is, amelyek kinőnek belőle, és följe emelkednek a föld szintjének. Nappal is sötét - éjjel pokol.

A bakák tompa dobbanású ugrással értek le az árok fenekére, s ott lenn sorakozva elindultak előre, bele abba a sötétségbe, amelyet csak párlábnnyira tudott megszegni a szem lassú megszokása. Amint az ároknak a Duna felé eső kanyarulatához értek, Lénárt hadnagy egyszerre fojtott kiáltással adta ki a parancsszót:

- Állj!

Az őrzékek nyomban megállt, és a bakák a szemük teljes megfeszítésével meredtek bele a sötétbe. Szemben velük, a sáncárok fenekén egy különös kis öregember jött. Még a sötétben is meglátszott, hogy mindaz a szín, ami rajta van, szürke. Szürke volt a félszeg vállán lógó kabát, szürke a szemébe húzott süveg, és szürke az a bozontos szakáll, amely a süvege alól kilátszott. Görbe lábával egykedvűen, nyugodtan kullogott előre, mintha nem is látná a katonákat, pedig a csillogó fényű szeme elárulta, hogy a sötétben is lát.

Lénárt hadnagy felemelte a kardját, s rákiáltott:

- Állj, ki vagy!

A kis öreg ügyet sem vetett a kiáltásra, csak ballagott előre. A hadnagy erre nekiszegezte a kardját a mellének, s másodszor is rákiáltott:

- Állj, ki vagy!

Az öreg változatlan egykedvűséggel lépett előre még egyet. Ott állt már egészen szemben a hadnaggal, és kinyújtotta kezét a kardja felé...

Ebben a pillanatban a mennydörgés zaja verte fel a sáncárkot. Négy baka tüzelt egyszerre, s a szürke ember eszeveszett, kísérteties csikorgású üvöltéssel kapkodott a melléhez. Tépte, szaggatta magáról a ruhát, a száján és az orrán elkezdett ömleni a vér. Nekiántorodott a sánc falának, és szakadatlanul hörgő üvöltéssel belekapaszkodott egy bálványfa derekába. Rettenetes vonaglásában rázott egyet rajta, s a fiatal fa dereka kettétört, az alábókoló koronája egyszerre zuhant le a kis szürke öreg hullájával az árok fenekére.

A bakák szuronyt szegezve rohantak oda. Felesleges volt a szurony már, mert a kis öreg meghalt. Azazhogy megdőglött. Mert majom volt, gorilla, abból az óriási fajtából, amelyben nyolc ember erejé lakik.

Vándormenazsériát hoztak le Bécsből Pestre, és a gorilla a hajóról szökött meg. Átúsza a Dunát, a parton agyonvert egy parasztembert, és annak a ruháját magára véve botlott be a komáromi várba. A majomban a kezdődő embernek nemcsak a teste, hanem a lelke is megvan. Azért gyilkolt, nem célra, nem okból, hanem csupa vérontókedvből. Nappal a fák tetején húzta meg magát, azért nem vették észre. Az éjszaka tragikuma szembeállította a katonapuskával.

BALATONFÜREDI EMLÉK

Aki csak valaha, a hajdani jobb időkben járt Balatonfüreden, az mindenki ismerte az öreg Bizayt, a „nemzet báró”-ját. Pötyögős sárga nankingnadrágban és szigorúan fekete császárkabátban járt, ennél a feketeségnél csak a feketére festett bajusza volt maszatosabb és színehagyottabb. Amikor ez a történet elkezdődik, akkor a nemzet bárója már kifelé totyogott a színpadkörből, és az elefántcsont fogantyús botjával maga előtt hajtotta azt a kölyöksordát, amely részben csúfolódva, részben azonban tisztelettel is nézett rá. Tisztelték, mert délután öt óra tájban, amikor Gerőfi társulata elkezdte az előadásait - a *Kapitány kisasszony*, a *Marjolaine*, a *Doktor Wespe*, a *Fredro egyetlen leánya* járták akkor -, Bizay volt az, aki beterelte a gyerekeket a színházba, ingyenhelyre, tapsolni. Sehol olyan olcsó nem volt a klakk, mint Füreden.

De a klakk már leszerelt, az előadásnak vége volt. Hét óra elmúlt, és az augusztusi kora estén kezdtek a vendéglők megtelni már vacsorázó publikummal. Akkor még az Esterházy volt az első vendéglő Balatonfüreden, az Esterházy, akit magyarul Rabschnak is neveztek. Rabsch Róbertnek.

Nem tudom, tüdőtágulása vagy pedig asztmája volt-e az öreg Rabsch Róbertnek - valószínűen mind a kettő, mert az ördögök szeretnek párosan járni -, de az bizonyos, hogy amikor a vendéglője verandáján meg a kertjében meggyülemlett a vacsorázók sokasága, olyankor fuldokolva, hörgő bronkusokkal és levegő híján vörösből lilába átsötétlő arccal járkált az asztalok között, és az öngyilkossáig becsületes ügybuzgalommal igazította a vendégek elé a pincértől hanyagul odadobált evőszerszámot, és a rántott csirkés vendégeknek csak úgy karikára szorított hüvelyk- és mutatóujjával jelezte, hogy „c... c... c... finom dolog”, mert a vízzel vagy pedig levegőbuborékokkal telides-teli tüdejében már annyi lélegzet nem volt, hogy a három c betűt egyszerre ki bírta volna mondani. De azért minden vendégnek jobban ízlett a rántott csirke vagy a politúrozott héjú borjúsüveg, ha az öreg Róbert bácsi előbb egy-egy ujjbeli gyönyörkarikával áldást osztott rá.

Az udvari terasz legbizalmasabb és legfedettebb sarkában kicsiny társaság ült együtt. Egy negyvenöt esztendő, de hófehér hajú asszony, két sudár, ringó derekú és kámeafejű leány társaságában. Mind a hárman olyan szolidan, olyan egyszerűen voltak öltözködve, szinte mintha apácák volnának. Két mánásleány volt az anyjával. Halk beszélgetésük közben olyan finom mozdulatokat tettek, mintha egy-egy Gainsborough-kép szállt volna ki a keretéből, hogy megkóstolja a Rabsch kacsasültjét ugorkasalátával.

Odább vagy négy asztallal kevésbé csendes és nyugodt társaság ült együtt. Egy ördögzemű festő, egy Torquato Tassónak fészülködött, de byroni züllöttségű nyakkendő viselő költő, egy Kossuth-kalapos, mokányul kifent bajuszú újságíró meg egy véghetetlenül gyámoltalan ábrázatú író ültek együtt. Kiegészítette a társaságukat egy veszprémi ügyvéd, aki minden délután lerándult Füredre, hogy együtt lehessen ezzel a sajátságos, egészen magyar vidéki ízű és mégis bohém társasággal. Jókedvük volt már, mert lent uzsonnáztak a parti vendéglőben, onnan jöttek fel vacsorázni az Esterházyba. A poéta regényes mozdulattal dugta bele az öt ujját a hajába, és búsult, mert alanyi költőnek úgy illik mulatni, hogy búsuljon, és mert a közönség bakfis része még a parférol is megfélelkezett, úgy bámult rá. A festő epés jókedvvel rágt a szivarja végét, és részben dohánytörmeléket, részben maró megjegyzéseket pöködött bele a levegőbe; az ügyvéd ellenben minden gondolatát és ötleteinek kifogyhatatlan sokaságát arra fordította, hogy a társaságot mulattassa. Leghálásabb publikuma az újságíró volt, aki tele

torokkal nevetett minden ötletén, és azután minden kacagásrohamát egy-egy óriási pohár savanyúvizes borba fojtotta bele.

Az író, az nem ivott, csak szürcsölte a bort. A lába hosszan, hanyagul volt elnyújtva az asztal alá, a keze a nadrágja zsebébe volt süllyesztve, a szeme makacsul nézte az abrosz fehérét. Alig hogy elmosolyodott néha.

Kétségtelen, hogy ez a társaság volt a vendéglő érdeklődésének a középpontja, a körül ülők együtt kacagtak velük az ügyvéd groteszk ötletein, együtt mosolyogták meg a festő maró észrevételeit. De egyszerre megoszlott az érdeklődés, és halk mozgás támadt a társaságban. Pedig semmi különös dolog nem történt.

Csak ott, a postaépülettől felvezető rozszant falépcsőn jött fel egy öregebb úr, és csoszogó lépésekkel ment lassan oda a lármás asztaltársasághoz. A haja, vagyis a parókája zöldesszürke volt, a kalapja régimódi, szalmából font, a kabátja gallérja hátul messze elállt a nyakától, a fekete nyakkendője meg csak úgy tél-túl volt megkötve. Hanem a szemében, az egészen csodálatos szemében két halványkék folt csillogott, két kék virág abból az azúrból, ami sehol nem látható másutt, csak a Dunántúl szeptemberi délutánjainak a boltozatán. Lassan tipegett oda a lármás társasághoz, amely nem vette észre a jöttét, felemelte a botját tréfás fenyegetőzésre, és csak akkor szólalt meg:

- Adta fickói, csak nem tudtok meglenni korhelykedés nélkül! No, megálljatok, most én is veletek dalidózok.

Erre a hangra - ah, ezt a hangot nem lehetett félreismerni, mert olyan volt, mintha óriási ezüstharangra ütnének rá cimbalomverővel - egyszerre az egész társaság felugrált.

- Móric bátyám! - kiáltotta a költő, elfeledkezve egyszerre minden pózról. - Hova ülsz, melyik széket parancsolod?

- Ide ül a Móric bácsi - mondta Endre, az újságíró.

- De biz' Isten ide ül, mert itt az ajtó nem csapja rá a szelet - erősködött Dénes, az ügyvéd, míg a festő és Kálmán, a hallgató fiú minden ok nélkül elkezdtek ide-oda taszigálni az asztal körül a székeket.

- Jó nekem akárhol, ha van még egy csepp savanyúvizes borotok - mondta a jövevény, és leülve körülnézett. A szeme először is a két mágnaóleányon akadt meg. - Mondjátok csak, ki az a két gyönyörű szép leány?

- Azok a Turulkeőy grófkisasszonyok - világosította fel az ügyvéd. - Azért nem ismered, bátyám, még őket, mert csak tegnapelőtt érkeztek. Itt vannak szállva a fogadónak a parkra néző szárnyában, az a négy ablak az övék, ami a veszprémi országútra nyílik.

- Nemhiába vagy fiskális, de nemcsak az ördögökről, hanem még az angyalokról is tudsz felvilágosítást adni - mondta a jövevény, és koccintásra emelte a poharát.

Akkor egyszerre megszólalt a Jancsi bandája. Az öreg Kis Jancsié, ezé a rusztikus művésze, akinek a nyirettúje akkor, nem tudom én, miért, véletlenül arra a nótára szaladt, hogy „Korcsmárosné, nekem halat süssék kend”...

A társaság oszladozni kezdett, a cigány mind közelebb húzódott a jókedvű asztaltársasághoz. Egyszerre csak felkeltek a Turulkeőy leányok is, és a még mindig szép anyjuk társaságában villilépéssel, antik gráciával tűntek el a szállóhoz vezető udvar sötétségében.

- Csodaszép teremtések - nézett utánuk a kék szemű ember a bajuszát sodorgatva. - Csaknem olyan szerelmes tudnék lenni a magasabbikba, mint amilyen szerelmes az én Kálmán öcsém a fiatalabbikba.

- Ki mondta azt bátyámuramnak, hogy én szerelmes vagyok a Lujzába? - pattant fel erre egyszerre műveletlen hevességgel a bús képű fiú.

- Hm - köszörült egyet a torkán az öreg -, hát tudod, ha hazudni akarnék, akkor most azt mesélném el neked, hogy van nekem egy íróasztalom, azon van egy tintatartó, azon meg ott ül egy kis kobold. A lábán sarkantyú van, a fején meg kakastaréj. Az súg meg nekem mindenféle titkokat. Hanem hát nem akarok neked hazudni, szerelmes öcsém, inkább csak megmondom neked, hogy nincsen nekem bizony semmiféle ilyen házi démonom, hanem öreg vagyok már, és rossz a szemem. Valami ostoba messzelátás szállt bele, úgyhogy meglátok vele mindent. Nézd csak, öcsém, ott a fehér tetejű félszer felett valami különös fényport látsz az égen. Mintha eleven ezüstnek a lisztlámgját szórták volna oda szét. Ezt hívják a csillagászok az Androméda ködének. És nem látnak mást, csak mennyei fűrészpont... Pedig nézd csak, ott... ott... a közepe táján - és a beszélő felemelte reszketeg bal keze mutatóujját az égre - ...én ott egy csillagot is látok... az Androméda ködének a csillagát...

Nagy hallgatás támadt. Valami csodálatosan jóleső borzalom fogta el az egész társaságot, olyan, mint amikor próféta közelléte érzik. Egy perc, két perc, akkor az égszemű ember elmosolyodva folytatta:

- Hát akkor ne látnék én bele a te szívedbe, Kálmán öcsém, a magam rossz, kancsal tekintetével? Ejh, szerelmes vagy, öcsém, a kisebbikbe, abba a Lujzába, és... vigyázatok erre a gyerekekre...

A társaság feloszlott, az ügyvéd fogatott, a piktor meg az újságíró hazakísérték a kék szemű öreget, a hóbortos Kálmán pedig magánosan vágott neki az éjszakának. Majd kijózanodik reggelre, gondolták a többiek.

A lovak prüsszöltek, az ügyvéd felült a kocsira, és a nyárutó éjszakájától borzongva húzta fel a lábára a plüss pokrócot.

- Mehetünk.

Elindultak. A kocsi kereke felverte az éjszaka csendjét, amint kikanyarodott a léckapun a veszprémi országútra. Egyszerre nagyot horkant a rudas, nekidöntötte a bal oldalát a nyergesnek, és szinte emberi hangon kezdett el nyöszörögni. A kocsis kétszer is hiába vágott rá az ostorral. Az orra lyuka kitágult, a füle olyan hegyes lett, mint a dárda feje.

- Tekintetes uram, baj van - szólalt meg erre a kocsis. - A Kártyás kísértetet lát. Nem akar mozdulni a helyéről.

- Mi a manó? - dörmögte a már félig szundikáló ügyvéd. - Ne beszélj bolondokat. Maradj csak ott a bakon, majd én megnézem, hogy mi baj van.

Azzal leszállt az ülésről, és elkezdett körülnézni a csillagvilágtól sötét éjszakában. Semmi. Két lépést tett előre a bozótban, akkor azután belebotlott valamibe. Lehajolt. A Kálmán kihült holtteste volt ott, azok alatt az ablakok alatt.

Amikor Dénes felemelte, abban a pillanatban szólalt meg valahonnan messziről, talán valamelyik arácsi villa alól a Jancsi muzsikája. Valamelyik szerelmes ember adhatott éjjelizenét a kedvesének, mert a cigány a *Balatonfüredi emlék*-et muzsikálta, azt az éneket, amelyik úgy kezdődik, hogy „Képeddel alszom el”...

A BERTALAN LAJOS LELKE

Éjfél felé az öreg tűztorony már nagyon álmosan pislogott alá kivilágított óraszemével a városra. Vagy az erős tavaszi levegő álmosította el, vagy pedig az öregség miatt nem bírta már a virrasztást, de bizony pont éjféltkor lehunyta álmra a szeme tejüvegét, és elaludt. Így történt azután, hogy ő, a város legfőbb őre, akinek tulajdonképpen mindent kellett volna látni és tudni, nem vette észre, hogy egy perccel az ő szeme lehunyása után lehunyódott álmra másvalakinek a szeme is. De a tűztorony holnap este, amint besötétedik, megint csak kinyitja majd mind a négy szeme figyelő opálját, és sanda szigorral nézegetve mind a négy égtájék felé, szokása szerint megjegyzi magának, hogy melyik kapu aljában volt a lehangosabb az elfojtott nevetgélés, és hogy a Városi Árvaszék, márhogy a Náci bácsi, aki egy személyben mint elnök és ülnök, sőt talán még mint guggolnok is képviselte ezt az intézményt, hány órákor és milyen lépésekkel fog elindulni hazafelé a Krinolinból. Az öreg Bertalan Lajos szeme azonban nem fog kinyílni soha többé. A Hárshágyi grófi uradalom érdemes ügyésze, a régi prókátortípusnak egyik utolsó képviselője, az úrbéri pöröknek talán legutolsó igazi ismerője meghalt, alig egyheti betegség után.

Azazhogy beteg volt bizony az öreg Bertalan Lajos már nem egy hét óta, hanem sokkal régebb ideje, öregség magában is betegség, és Bertalan Lajos nemcsak nyolcvanesztendő volt, hanem húsz esztendeje állandóan köhögött is a tüdőtágulással vegyes asztmától. De a régi-módi emberek a betegséget csak onnan szokták számítani, amikor az ember ágyba dől, és mondom, az öreg Bertalan mindössze egy hétig feküdt a halál előtt. Addig mindennap, amíg csak engedte az idő, kint járkált az udvaron, hosszan elnézegette a négy, nem nagyon dús fűrtű almafát, sőt néha lebotorkált az öt rozzant, élére rakott téglából készült lépcsőfokon a kertbe is, és ott elcsetledezett-botladozott a paradicsom meg a spárgaágak között, amelyeket bizalmas közelségből szegélyeztek a málnabokrok meg a haszontalan, bozontos fejű iszalag bozótja.

De ki az utcára már nem járt soha. Nem volt dolga többé sehol sem, azért az egész világ a számára csak a kettős négyszöglet maradt. Az udvar, amelyet a földszintes ház vett körül három oldalról, meg a kert, más kertek szomszédja, egyik oldalán a bepalánkolt Séd-árok. Itt járkált naphosszat föl és le, mert az orvosa, a „Jósa öcsém”, ahogy ő nevezte, hajlott már valamelyest a modernsége, és azt ajánlotta neki, hogy legyen csak mentől többet a levegőn. Az öreg Bertalan tehát az idő lehetősége szerint mindig ott mászkált kint a saját levegőjében, az udvar és a kert nagy csöndességében.

Mert csöndes volt a Bertalan-ház nagyon, ámbár két albérlő is lakott benne egy-egy udvarra néző, kis kövezett előszobás, igazi vidéki legénylakásban. Az egyikben valami ijesztően szolid és egyáltalán nem novellába illő honvéd főhadnagy, a másikban meg Ecseghy Dénes, a megyei aljegyző. De ez is nagyon szolid fiú volt - Bertalan néni jól megválogatta az albérlőit -, egyetlenegyszer történt meg vele, hogy egy piknik után hajnalban és széles jókedvében kidobta a Táltos tánctermének az ablakán az alispánné megyeszerte híres nagy majolika lámpását, amit pedig küldöttség kért kölcsön a piknik díszének az emelésére. Egyébként mindig becsületesen elvégezte a dolgát, jól, nem vidéki ízléssel öltözködött, este hat és nyolc közt az időt a sétatéren töltötte el, de sohasem kifejezetten egy lányos család társaságában, nyolckor a „kejicsókolom”-ok után bement a Táltosba, ott megvacsorázott a megyeiek asztalánál - a törvényszék a második legjobb vendéglőben, a Kékszarvú Unikornisban szokott vacsorázni -, de tíz órára bizony rendesen már hazament, és fél tizenegykor bizony már még

rendesebben aludt. Szóval ő sem volt semmiféleképpen sem valami novellába illő dzsentrifű, pedig ennek a történetnek - csak már tudnám a végét! - mégis alighanem valahogyan ő lesz a hőse.

A főhadnagy is, Ecseghy is sokszor elnézegették tavaszi, nyári délutánokon, amikor kávéház helyett az egyik inkább a *Hadtörténeti Közlemények*-et, a másik meg az öreg Dumas regényeit olvasgatta otthon, hogy hogyan botorkál az öreg Bertalan Lajos föl s le az udvarban. Szinte fotografikus hűséggel vésődött bele emlékezetükbe lassankint a Lajos bácsi alakja. Az összegörbült válla, a hosszú barna hálóköntöse, amit a derekán fekete paszományos zsinór szorított össze, a papucs, aminek a surrogó, különösen susogó csoszogása meg a fülük memóriájába raktározódott be örökre ismerőssé váló hangul. És a nagy fekete komótsapkája, amiről féloldalt fityegett le a fekete selyembojt.

Azon az estén, amelyik megelőzte az öreg Bertalan Lajos halálának az éjfélet, Dénes már rendes szokása szerint tizenegyedfél órakor aludt, a főhadnagy pedig szintén aludt, de valahol Fejérváron, mert hivatalos ügyben ott volt dolga pár napig a kerületi parancsnokságnál. Ecseghy Dénes tehát aludt nyugodtan és becsületesen abban az éjféli pillanatban, amikor meghalt Bertalan Lajos. És nem tudott semmit arról sem, hogy a megyehuszárról, akit azért rendelt oda az alispán az öreg Bertalan néni segítségére, mert a haldokló ügyvéd tiszteletbeli megyei főügyész is volt, no meg azért, mert az Amália néni bizony csak egy tizenöt esztendő sváb cselédlányt tartott, aki kevés segítség lett volna neki a betegágnál - tehát a kirendelt megyehuszárról éjjel kétszer is nyitotta a kaput. Először akkor, amikor az orvos ment el, másodszor pedig akkor, amikor az öreg Bertalanné meg a kis szolgáló is elmentek, hogy az éjszakát ne a halottas háznál, hanem valamelyik távoli rokonnál töltsék el. Dénes tehát aludt nyugodtan, hármában: a halottal meg a megyehuszárral - az előbb pandúr volt, tehát még a Krajcár Csibóktól sem félt, nemhogy egy halottól félt volna - az egész nagy, elhagyott házban, és csak amikor reggel felébredt, akkor jelentette neki az öreg megyehajdú, a sarkantyúját régi legény módjára összependítve, hogy:

- Tekintetes uram, ketten vagyunk csak a házban, mert a tekintetes megyei főügyész úr az éjjel meghalt.

A nem váratlan eset meglehetősen hidegen hagyta Dénest. Mondott öltözködés közben egy pár szót a hajdúnak, hogy mennyire sajnálja az öreget - halottas ágnál mindig kitör belőlünk a konvenció még egy megyehuszárral szemben is -, de azután három csepp Atkinson-féle Oldbond streeti chypre-et cseppentve a zsebkendőjére, vette a kalapját, a botját, és ment be a hivatalába.

És már most meg kell mondanom, hogy miért cseppentett ezen a reggelen a szokott egy cseppnél háromszor több chypre-et a zsebkendőjére Ecseghy Dénes. Igen nagyra becsülöm ezt a fiút, tehát nehezemre esik megmondani róla, hogy azért, mert az előbb említett majolika-eseten kívül még egy másik esete is volt neki, ami rést ütött a szoliditása eddig meglehetősen jól megvédelt hírnevében. Ez az eset pedig az volt, hogy az előző esztendei színi évad idején ő volt a megyei primadonnapárt feje.

Tudniillik úgy áll az eset, hogy amikor tavaly a színészek megérkeztek a városba, a fiatalság két pártra oszlott. A törvényszékiek, járásbíróágiak és pénzügyigazgatóságok egészen háttározottan a szép Hukstényi Biriby mellett fogtak pártot, a megyeieknek és a katonatiszteknek a primadonnája ellenben a még szebb és még kevésbé éneklő Harapiscsipis Eszemaralda volt.

Dénes hűséges öre lett a vármegyének, állandó kísérője a cseppet sem háládatlan lelkű Eszemaraldának, akinek az ügyét azután a tavalyi búcsúelőadáson teljes diadalra is segítette, mert végre is a törvényszéki irodaigazgató előlegjeiből még sohasem került ki akkora babérokoszorú és rózsakosár, mint amekkorákra az öreg Ecseghy otthon, Ecsegváron megszavazta a

költségeket Dénesnek. „Magam is éppen ilyen lurkó voltam valaha” - mosolygott oda a szép, ősz hajú feleségére, aki csak a keze legyintésével felelte, hogy: „ismertelek”.

De a tavalyi diadalt az idén új harcnak kellett követnie, mert tavasz jöttén a társulat újra megérkezik a városba. És a Dénes reggeli szórakozottságának és három csepp chypre-jének éppen az volt az oka, hogy ugyanazon a napon, az öreg Bertalan Lajos halálának a napján, csakugyan megérkezett újra a Lengeteghy színtársulata a városba. És persze hogy az idén is benne volt Biriby és Eszemaralda is. És Dénes erről már az előző napon tudott, tudta, hogy ismét az övé lesz a vezetés, s ezért cseppentett két csepp chypre-rel többet aznap a zsebkendőjére. Mert tudta, hogy az igazgató meg Eszemaralda már reggel ott fognak reá várakozni a megyeházán, az aljegyzői szobák előszobájában.

Azért tehát útközben is szokatlanul nagyobb gonddal húzta fel a kesztyűjét, és miután a megyei aljegyzők még hivatalba való menés közben is gondolkozni szoktak, a gondolkozása az utcán két sarkalatos pontra támaszkodva épült fel. Az egyik pont az volt, hogy megérkezett Eszemaralda, és itt van megint a tettek ideje, a másik, sőtét pont pedig az, hogy csakugyan meghalt az éjjel az öreg Bertalan Lajos, és most kiterítve fekszik, mindenkitől elhagyatottan, egyetlen kirendelt megyehusár őrizete alatt a középső szoba fehér harangú petróleumlámpása alatt. És ebből a két pontból kiinduló gondolkozásnak az eredője a Dénes agyában egyszerre csak az lett, hogy régen felejtett szó jutott egyszerre az eszébe. Az, amivel tavaly ilyenkor fogadta egy délből az öreg Lajos bácsi, aki tréfásan fenyegetőzésre emelve a pipája szárát - akkor még pipázott az öreg -, így szólt rá:

- Ej, ej, öcsém! Színésznőknek udvarlunk, actrixok szoknyáinak a nyomát tapossuk? Nono, majd meglátod, egyszer csak nem lesz jó ebből!

És a barna hálóköntöse különös, szatirikus ráncokkal fonódott oda a vézna derekára, a fekete paszománt mellé, a papucsá halkan susogott az udvar porondján, a fején a félreálló tetejű sapka szemrehányóan bólongatott.

Dénes, amire felért a lejtős Horgos utcán a megyeháza elé, ezt a felötlő emlékét egészen és joggal felejtette el, mert bent a hivatalban csakugyan szebb emlékek vártak rá: ahogyan sejtette, az igazgató meg az Eszemaralda vártak ott rá, s ez idénre is kérték a pártfogását.

Örömeket nem tudok leírni, azért engedjétek el nekem, hogy részletesen is elmondjam a viszontlátás örömeit, és apróra is beszámoljak arról a napról, amelyet Dénes ezúttal végigélt. Csak az éjféle harangütésnél folytatva tovább, ugyanabban a pillanatban, amikor a tűztorony megint behunyta a szemét, és amelyben Ecseghy Dénes hazatért a Táltosból, nem némely kebelbéli pezsgők hiánya nélkül a lakására.

Éjfél volt, és Dénes a kicsiny, téglás pallójú előszobáján keresztül botorkált a szobájába. Távolról valami kora tavaszi zivatar fenyegetődött az égen. A villám ilyen kora tavasszal még csak kölyök, de olyan táltos kölyök, aki foggal születik, és fel-felvicsorítja a foga fehérét a tavaszi égre is. Mintha azt ígérgetné onnan a szemhatár alól: „Várjatok csak, majd meg-növök a nyárra!”

Dénes tehát, hogy ne lássa ezt a kellemetlen hunyorgatást, ami olyan szélsőséges ellentétben volt a felravatalozott halott koporsója mellett égő viaszgyertyák sárga és nem rebbenő fényével, amint beérkezett a szobájába, behúzta a függönyöket, és meggyújtotta a petróleumlámpáját. No, nem sokáig égette, mert a pezsgő még a petróleumnál is erősebb folyadék, és amelyik folyadék erősebb a másiknál, az eloltja a másikat. Dénes is eloltotta a lámpást, és nyomban elaludt. Megint aludtak hárman a kietlen, nagy, elhagyott házban.

Hanem a vihar, a pákosztos kölyök, az még tavasszal sem tud aludni, és miután egy ideig csak a foga fehérét vicsorgatta fel az égre, most elküldte a leheletét is meg egy-két távoli szívdobbanását. Északnyugati szél támadt, egypár tompa dördülés rázta meg az éjszaka csendjét, és Dénes felébredt arra, hogy a szobája ajtaján ott kopogtatott a halott, az öreg Bertalan Lajos. Egészen bizonyosan tudta, hogy az kopogott.

Felült az ágyában, a pezsgőtől még mindig csengő füléhez tette a bal kezét, a jobb keze ujjával meg a szeméből iparkodott kinyomkodni az álmot. Ébredt, félig ébren volt már, és hallotta, hogy az ajtaján nem a szél, hanem az öreg Bertalan kopogtat, és hallotta, hogy künn az előszobában surrogva, susogva csoszog a papucs.

Igazán nem volt gyáva ember Ecseghy Dénes, de azért maga sem csodálkozott azon, hogy amikor a lámpását újra kigyújtotta, a halántékáról szakadt a veríték, és hogy a haja minden egyes szála élre szökkent a fején. Az öreg Bertalan csoszogott künn az előszobában, tehát nem halt meg igazán, tehát csak álhalott volt, és most jön az elhagyott nagy házban segítséget keresni.

Dénes felkelt az ágyból - nem fázott, csak a hátgerince volt hideg -, kezébe vette a füstölésre gyújtott petróleumlámpást, és maga elé tartva, fel magasra, hirtelen kinyitotta az előszoba ajtaját. Megtetted-e volna te ezt? Én nem. Ecseghy Dénesnek is jobb lett volna, ha nem tette volna meg. Mert amint felrántotta az előszoba ajtaját, ugyanabban a pillanatban eloltotta a betörő szélroham a lámpása - hajh, nem majolika lámpás volt az - füstölő fényét, és abban a pillanatban ott állt Dénes a sötétben, amit csak még egy-egy elhulló, térdebotlott, hangtalan villámlás világított meg, szemtől szemben az öreg Bertalan Lajossal.

Ott volt a kísértet, épen, pontosan a kívülről fűtő kályha bádogaajtaja előtt. A barna hálóköntőseben, derekán a fekete paszománttal, fején a félreütött fekete házisapkával. És a papucs, bár egy helyben állt a jelenség, csoszogott folyton, halk, surrogó csoszogással. A Bertalan Lajos feltámadt, a Bertalan Lajos lelke megjelent ott az Ecseghy Dénes lakásának az előszobájában.

Elejtetted volna te erre a jelenségre a kezedben tartott kialudt lámpást? Én igen. Ecseghy Dénes is elejtette, úgyhogy csörrenve hullt a földre. De maga csak szépen, csendesesen feküdt le utána oda a kísértet lábához, mert akkor már jó volt neki érezni, hogy elájul, és hogy a kísértet megint tréfás szóval kezdi megfenyegetni:

- Eh, hajh, barátocskám! Színésznőknek udvarolgatunk, actrixok szoknyája nyomát tapossuk? Mondtam, hogy majd baj lesz még ebből!

Azzal azután bele is tűnt a sötétségbe, és amikor a temetésre már nagyon hangosan kezdett gyülekezni a sok enterprise-es ember, akkor a neszre feleszmélt Dénes is. Megint csak megtörülte a szemét, és onnan a téglapallóról, ahol ájultan feküdt, megint csak az öreg Bertalan Lajost látta meg legelőször. Csakhogy most már nem kísértet volt, hanem színlap. Nagy kávébarna papirosra nyomtatott extra színlap, amit a direktor külön kedveskedésből tűzetett oda Tigrissel, a színlaposztóval az Ecseghy Dénes előszobájának a bádogból készült kályhaajtájára. A színlap éppen olyan volt, mint a Bertalan Lajos barna hálóköntőse, a derekán a *Peleskei nótárius* éppen olyan fekete betűkkel volt felírva, mint a hálókabát fekete paszomántos öve, fönt pedig a magyar koronán éppen úgy félrefityegett a kereszt, mint ahogyan az öreg Bertalan házisapkáján a selyembojt. És ahogyan az éjszakai félzivatar szellője becsapkodott a kéménykürtön át, az éppen úgy rázta, zörgette a nagy színlapot, mint ahogyan kint az udvaron szokott susogni az öreg Bertalan surrogó hangú papucs.

A megyehuszar bement Ecseghy Déneshez, aki akkor már megint mosakodott, és kötelességszerűen jelentette neki:

- Tekintetes uram, most kezdődik már a temetés.

De Dénes nem ment oda ki az udvarra, a temetést végignézni, hanem inkább hamarosan felrántotta a gumiköpenyét - halk eső permetezett -, és sietett be a megyeházára. Te másképpen cselekedtél volna? Én nem.

POLIXÉNA KISASSZONY PÖRE

Polixéna kisasszonynak és a pörének történetét akkor hallottam, amikor egy vihartól keresztülszántott nyári éjszakán a Balaton mellől kocsiztunk be a városba. A felhajtott ernyőjű kocsiban ketten ültünk, s egyebet sem láttunk egymásból, mint a szivarunk parázsló tűzét. Messziről, az erdő mögül még fel-felvillant néha az éjszakai tivornyájából hazatérő zivatar egy-egy villáma, mintha a tovaotorkáló korhely szaggatott, jókedvű kurjantásai volnának. A levegő pedig hús volt, és leírhatatlanul édes illatú, a kocsi gördülésének a hangja csak akkor hallatszott, ha a kerék a friss pocséták valamelyikébe gördült bele, máskor az a nesz, amely nyomon követte a haladásunkat, nem robogás, nem tengelykelepelés volt, hanem az álmából felriadó erdő halk és mégis érces visszhangja, karcsú drűadok és széles mellű oreádok álmos beszélgetése.

A társam, akivel egy kocsiba ültem, Jóbáb Mihály volt, egy öreg és vidéki ügyvédbojtár, típusa az előregedett kálvinista diáknak, aki a pályája közepén maradt félbe. A tuskés bajusza mindig a szájába lógott, a ruházkodása szakasztott olyan volt, mint az Egressy-Lendvay-kor korhely színészeié, a szivarját pedig olyan mindenkin diadalmaskodó jóízűséggel és delíciával tudta színi, hogy a társaságában lehetetlen volt meg nem állani a rágyújtást. És a humorában szintén a pipa drágalátos keserűségéből volt valami zamat, az a soha el nem feledhető nyájas keserűség, amely otthonos a kálvinista kollégiumok konviktusaiban, a vidéki katolikus plébániák dolgozószobájában meg a magyar humorban.

A zivatar már nagyon messze járt, de mi még mindig róla beszélgettünk, mert az éjszakába forduló este derekán nagy pusztítást vitt véghez a Balaton mentén. A fergeteg, ami vele jött, sok zsúpos háztetőt sodort le, a jégverés nagy kárt tett a szőlőben, a mennykő pedig, amely kétszer Arács mellett is lecsapott, úgy hullott egy álló óra hosszát a Balaton haragoszöld vizébe, mint a férges szilva, mikor a szél megrázza a fáját.

- Sok vihart láttam már - mondta Jóbáb Mihály onnan a kocsi fenekéről -, de ennél nagyobbban csak egyszer volt részem. Hanem az nagy dolog volt. Tizennyolc éve már.

Engem valami nagyon édes elálmosodás fogott el. Vagy a kocsi egyritmusú döcögése ringatott el, vagy a mesének is csoda levegő szenderítette el félig az öntudatomat, vagy pedig a Jóbáb Mihály szivarja vörös pontjának a folytonos nézése hipnotizált. Hátradőltem a kocsiba, úgy hallgattam, amit rekedtes, jóízű hangján elmondott.

És Jóbáb Mihály a következőket mondotta el.

*

Tizennyolc évvel ezelőtt még Hárshegyi Dénes irodájában dolgoztam. Nagy iroda volt, de természetesen csak úgy, a mi vidéki fogalmaink szerint. A principálisom azonban nemcsak vidéki fogalmak szerint volt kitűnő ügyvéd. Fogas volt és agyafűrt, de amellett rossz ember sem volt. Soha a maga hasznára az eszét nem használta, de a klienseiért képes volt olyan agyvelőmunkát kifejteni - és milyen velő volt az agyában! -, amivel meg lehetett volna hódítani egy egész országot, vagy, hogy többet mondjak, Angliában összeszerezni egy egész vagyont.

De hát az én principálisom ide született, Magyarországra, túl a Dunára, a Balaton mellé. És mindazt, ami fölségeset a Teremtő beleoltott az agyába, csak a kliensei számára tudta felhasználni. Neki magának a legfőbb ambíciója az volt, hogy mentül jobb oportó bort tudjon

termelni. Erre fordította minden furfangosságát, minden leleményességét, minden energiáját, ami megmaradt a maga számára, hogy úgy mondjam, a lelke minden ihletét.

Ott Arácson, ahol most jöttünk keresztül, volt a szőleje. Mindössze tizenegy hold, rajta kopott cseréptéglával fedett hajlék állt, mellette préház, apró istálló és földhányásos pince. De milyen volt az a szőlő! És hogy ismerte Hárshgyi azt a szőlőt! Azt hiszem, minden egyes tőkét külön ismert, mint Julius Cézár a katonáit. S azt már nem hiszem, hanem biztosan tudom, hogy mindegyikkel külön el tudott beszélgetni. Dödögve, rövid, bökődő lépésekkel járt a barázdák között, bal kezével az őszbe csavarodó kecskeszakállát simogatta, a jobbal hol feltolta homlokán a törökös fezt, amit otthon mindig hordott, hol meg lejjebb húzta.

És a dödögését, a hmgetését a szőlőtőkék megértették. Az élettelen dolgokkal is lehet beszélgetni, csak ki kell találni az eszük járását. Ismertem az öreg Dittmájert, a farkasgyepűi erdészt, aki minden pipát magához tudott szelídíteni. A legmakacsabb pipát is bedresszírozta három nap alatt úgy, hogy többet sem el nem aludt, sem pedig fölös bagót nem szűrt. És aki pipát ő megtanított, az kezes maradt másnál is, égette a dohányt, amíg benne tartott. A káptalannak meg volt egy sekrestyése, aki a csizmákkal tudott hasonlóképpen bánni el. A kanonokok mind neki adták oda az újan csinált csizmájukat kitiprásra, mert ha a sekrestyés egyszer kitiport valami csizmát, az többet soha sem tyúkszemet, sem bütyköt nem nevelt még a nagyprépost lábán sem.

Hát ilyen értője volt az én principálisom meg a szőlőnek. Amikor ott járt köztük, a tőkék szinte kunkorították feléje a kacsukat, a nagy, kövér zöld levelek pedig felemelkedtek, hogy dicsekedve mutogassák rejtegetett kincseiket, a halványrózsás chasselas-t, az éretten is éretlennek látszó muskotályt, a ritka szemű bajort, de főképpen a felséges oportót ontó keskeny, tömör, fekete fürtöket.

Én nem csodálom, hogy a principálisom - aki amúgy is agglegény volt - a lelkének, a szeretetének a java részét a tizenegy holdas kis skvarkája számára tartogatta, a klienseinek meg csak azt adta oda, ami furfang, leleményesség és törvénytudás volt benne. Mesének beszélték, hogy mindig neki van a legnagyobb termése az egész zalai és veszprémi Balaton mellett, és még nagyobb mesének mondták, hogy ő az egyetlen fiskális a városban, akinek soha vesztett póre nincs.

És azt sem csodálom, hogy emiatt mindenki az ellensége volt. Maguk, nagyvárosi emberek úgy gondolkoznak, hogy annak az embernek, aki minden pört megnyer, okvetlenül népszerűvé kell válni csakhamar. Mi, vidékiek sokkal okosabban gondolkozunk. Mi tudjuk, hogy minden pörben mind a két félnek igaza van. Aki tehát megnyeri a pörít, annak csak a maga igaza hozta meg az igazságot, de aki elveszti, az azért vesztett, mert az ellenfele ügyvédje gazember volt.

Mivel ez nem csodálni való dolog, hanem józan logika, tehát az a harmadik dolog sem csodálatos, hogy Hárshgyi Dénes ugyanannyi ellenséget szerzett magának a városban meg az egész törvénytörő területén, mint amennyi jóbarátja volt a tizenegy holdján. Szívesen csak az közeledett hozzá, akinek vesztett dolga volt, de az is az ellenségévé vált rögtön, amint nyertté tette neki a vesztett dolgot. No, igaz. Miért fizet az ember az ügyvédnek, amikor úgyis az sült ki, hogy igaza van?

...A legelkeseredettebb ellensége a gazdámnak olyan valaki volt, akit sohasem láttunk még az irodánkban. Egy makacs, folyton pörlekedő valaki, rosszindulatú és pertinax, aki az egész vidékkel - és pedig éppen Arács közelében lakott - hajban állt mindig. Felesleges mondani e jellemzés után, hogy asszony volt, mégpedig vénkisasszony. A vezetéknévét hadd felejtsem el, a keresztnéve Polixéna volt.

Hanem ahhoz, hogy tovább beszéljek, új szivarra kell gyűjtanom.

Jóbáb Mihály a szivarja még égő csutakján új kubára gyújtott rá, aztán folytatta az elbeszélését.

- Polixéna kisasszony csapása volt az egész vidéknek, ahol lakott. Túrhetetlen és összeférhetetlen volt a természete. Egyszer a szomszédja szőlejéből két katasztrális holdat levágatott éjjel a cselédjeivel bosszúból, egyszer meg a Havranekék nagy gyümölcsösében tette, szintén éjjeli orvossággal, tönkre az egész termést. Soha azonban rábizonyítani nem lehetett semmit. Pörölték, tagadták; a bíró előtt addig sírt, addig kiabált, addig pörgette a nyelvét, amíg mindenből kimosta magát.

Egyszer azonban - megint éjjel - kigyulladt a szomszédja háza, és porrá égett. Arácsón is, Csopakon is, Paloznakon is mindenki azt beszélte, hogy ez is a Polixéna kisasszony bosszúja, s addig beszéltek, amíg a kárvallott embert feleszelték, hogy jöjjön be az én princípálisomhoz, és azzal varrassa a büntetőpert a vénkisasszony nyakába.

Úgy is lett, és a princípális valóságosan mérges ambícióval ment neki ennek a pörnek. Soha még úgy nekikészülve sem nem védett, sem nem vádolt, mint ahogy most befűzte a büntető-jog hurokszárait ez ellen a maliciózus, epés, gonosz lelkű vénkisasszony ellen. Sok remek pöriratot olvastam én, uram, de olyan mestermunkát még sohasem, mint azt, amiben a princípálisom vádat emelt Polixéna ellen nemcsak a szubsztrátumért, a gyűjtogatásért, hanem az előző gaztetteiért is, amiket szintén ellenállhatatlan erővel bizonyított rá.

Emlékszem... éppen olyan forró nyári nap volt, mint aminő a vihar előtt ma izzasztott meg bennünket, amikor Hárshegy Dénes délelőtt tizenegy órakor kihozta a szobájából a kereset fogalmazványát, és odaadta nekem lemásolásra. Ragyogott az arca a meglepődéstől, amikor így szólt hozzám:

„Azt hiszem, sikerült, Miska fiam. Délutánra rendelj kocsit, mert kettőkor indulok ki Arácsra, és csak holnap délután jövök vissza.”

Azzal tipegett ki hümmögve, dödögve és a szakállát ráncigálva az irodából. Már akkor a szőlőtőkéivel beszélt.

Másnap délután egymagamban ültem az irodában. Kabát, mellény nélkül és a fullasztó hőségtől álmosan. A nap úgy dobálta le lángoló sugarait a földre, mintha szüreti rakéta volna, a tikkadástól még az ég is elvesztette kékségét, és pállott sárgára vált. Borzasztó melegem volt, és borzasztóan untam magamat. Miért kell nekem most itt lenni az irodában, amikor úgyis bizonyos, hogy nem jön senki? Bementem a princípális szobájába, és ott végigheveredtem a bőrdíványon, ami aránylag hűvösebb volt, mint a levegő s mint a többi bútor.

Talán el is szenderültem egy kicsit, de a hőség megint felriasztott, és én odamentem az ablakhoz, hogy behúzzam rajta a zöld sirtingfüggönyt. Akkor vettem észre, hogy az ég nyugoti részén, a rohadt sarok felől, felhő üti föl a nagy tökféjét. Sötét, esőt ígérő felhő.

Fohászkodva feküdtem vissza a díványra, s megint elbóbiskoltam. A szunnyadásomból az ébresztett fel, hogy valaki kopogtat. Felültem, hallgatóztam, s akkor vettem észre, hogy amit kopogtatásnak álmodtam, az a távoli mennydörgés zaja. Jön a vihar! Hűs lesz.

Örvendezve akartam kiszaladni az udvarra, hogy lássam, mennyire tódult fel az égre már az áldás, de amikor a kilincshez nyúltam, akkor vettem észre, hogy az ajtót valaki kívülről befelé is nyitja.

„Ki az?”

Az ajtó kinyílt, és egy szürke, csillogó lüszterruhába öltözködött vénasszony lépett be rajta. Különös, régimódi pukkedlit csapott, és bemutatta magát:

„Polixéna kisasszony vagyok.”

A kezében reticule volt acélpillangókból fonva, és minden mozdulatára megcsörrent. Kívül ezalatt erősödött a vihar, az ég zengése mind hallhatóbbá vált.

Meg voltam lepve, a kabátom után kaptam, de Polixéna kisasszony széles, szenvedélyes mozdulattal csapott bele a kezével a levegőbe. Ugyanabban a pillanatban künt nagyot, vakítóat villámlott.

„Hagyja azt a kabátot! Nem udvariaskodni jöttem én ide, hanem gorombáskodni. A maga gazdája engem beperelt, bünperbe fogott. Azt akarom, hogy vonják vissza a panaszt!”

Én közben visszanyertem a hidegvéremet, és a kabátomat is felvettem. Sajnálkozó hangon és udvariasan jelentettem ki, hogy ez lehetetlenség. Legalább nekem az, a princípálisom utasítása nélkül. Polixéna kisasszony leült egy bőrből való karosszékbe, mialatt künn az eget egészen elfedték a fellegek.

És amint ez a különös, villogó szemű vénlány, akinek az arcán egy ránc sem volt gömbölyű hajlású, hanem mind zegzugos élekre szaladt ki, ott ült a székben, künt elkezdett halkan esni az eső. Csendes, hűvös, áldáshozó eső, amely előbb csak lassan szitált, de azután elkezdett szilajodni, csodálatos megfordítottsággal a cseppjei mind nagyobbakra váltak.

Polixéna pedig könyörgött. Vegyem vissza a vádiratot. Tegyem meg Hárshegyi nélkül is, ő majd az ügyészségnél kijárja, hogy nem helyezik hivatalból vád alá. Egészen elérzékenyedett, sírni kezdett. Nagy, sós cseppek hullottak alá a szeméből, amint előbb reám, azután az ablakra nézett, amelyen éppen akkor ismerős kopogás kezdett el pelotonozni. A zápor jégesőre fordult.

Nem vagyok rossz-szívű ember, Hárshegyi mellett nem is lehettem volna azzá, még ha minden ösztön meg is lett volna rá bennem, de éppen azért, mert a Hárshegyi embere voltam, mert ebben a különös dologban egészen a helyettesének éreztem magamat, nem engedhettem. Ha az úr ismerte volna Hárshegyi Dénest, akkor tudná, hogy az volt az az ember, akinél senkit jobban e világon nem lehetett szeretni...

És ez a szeretet - lássa, milyen különös az élet! - tette keménnyé a szívemet. Nem engedtem Polixéna kérésének, és hidegen, udvariatlanul, keményen mondtam neki, hogy takarodjék.

Akkor aztán az a csillogó szemű, vonagló ajkú és cikázó ráncú vénkisasszony kitört a teljes dühével. Künn csattogott az ég, egyik villámot a másik után szórta, a csatakos, lejtős utcán tajtékzott az aláomló zápor vize, és tajtékzott Polixéna szája is, amikor rám kiáltott, nagyot ütve öklével a gazdám íróasztalára:

„Hát ha nem engedtek, akkor üssön belétek a mennydörgős mennykő!”

Abban a pillanatban megsiketültem valami nem földi csattanás zajától. Az ablak felől hófehér fény borult rá halotti palástnak az egész szobára, minden lobot vetett, a princípálisom asztalán az iratcsomók kék lánggal égtek el, én pedig nem egyszerre, hanem lassankint, szukcesszíve, sorrendben vesztettem el az érzékeimet, úgy merültem bele abba az éjszakába, aminek ájulás a neve.

Először elhagyott a szaglásom, mert az impresszió csimborasszójaként nehezedett rá az az érzés, hogy ezer skatulya kénköves gyújtót gyújtottak meg a szobában. Aztán elmúlt tőlem a hallás, olyan akkorddal, hogy a fülsiketítő detonáció valami ringó csendüléssé vált: a tűztorony harangját verték már akkor félre.

Legtovább maradt velem a látás. De nem jóindulatból! Hanem azért, hogy a legszörnyűbb képet mutassa! A beözönlő lángtengerben Polixéna kisasszonyt láttam elégni. Láttam, hogyan kap lángra a lüszterruhája, láttam, hogy a teste is meggyullad, és ezer apró és ragyogó sziporkával égve, örvénylő szikraoszlop gyanánt emelkedik az égnek. És a kezdő ájulás delíriumában azt is láttam, hogy minden egyes kis szikraszeme rút, soklábú bogárrá változik át, s hogy ez az irtózatos bogárraj a vihar tombolása közben sercegve, éhesen, jókedvűen kanyarog ki azon az ablakon, amelyet a mennykő, az Isten e legszörnyűbb csapása nyitott ki neki...

Az utolsó gondolatom valami ilyenforma volt:

- Nini, a mennykő százmillió részre oszlik! Aztán elájultam.

Jóbáb Mihály itt megint új szivarra gyújtott, s olyan sokáig hallgatott; hogy nekem kellett megkezdenem a beszélgetést újra.

- Szóval a villám becsapott, ugye, oda az irodába?

Jóbáb Mihály nagyot szítt a szivarján, és az előbbiekhöz semmiben sem hasonlatos, humorizáló hangon felelt:

- Bele bizony! De mennyire!

- És megölte Polixéna kisasszonyt? - kérdeztem.

- Ühüm...

- És mi lett Hárshgyi Dénessel? Hiszen az akkor künn volt a szőlőben.

A kocsi gördülése, amely eddig nesztelen volt, egyszerre elkezdett hallatszani. A visszhangos erdő és rét után egyszerre visszhangtalan falak adták vissza neki a kerékagyra a hangját. Beértünk a városba.

Ott szólalt meg megint Jóbáb Mihály:

- Tudja az úr, hogy mi az a filoxéra?

Megütközve néztem rá, ő pedig folytatta:

- A filoxéra az a pusztító vihar, az az irtó jégeső, az a mindent felgyújtó villám, ami a Polixéna kisasszony testéből szakadt szerte százmillió darab apró, égő és égető bogárrá. És ami elpusztította a Balaton vidékét, és nyomorékká, koldussá tett mindnyájunkat. Az a nagy harag, ami nem az égből jön alá a földre igazságot tenni, hanem magából a földből mászik elő, és elhallgattatja a gyökereknek, a levélnek, a fűrtöknek a beszédét. Amit az én princípálisomnál jobban senki sem értett meg, és ami, ahogy elnémult, elnémította örökre Hárshgyi Dénest is...

- De hiszen az lehetetlenség, hogy olyan ember, mint ahogy ön a princípálisát leírja... - kezdtem ellene szólni.

- Maguknak, nagyvárosiaknak persze hogy lehetetlenség - fejezte be a beszélgetést Jóbáb Mihály leszállva a kocsiról. - De nekünk, vidékieknek ilyen lehetőségeink vannak. Hogy úgy mondjam: ez az agrár-igazságszolgáltatás.

A KÖVÉR EMBER

Ólomszürke esti hőségben robogott hazafelé a vonat a Balaton mellől. A levegőt köszénfüstnek hívták, a lélegzetvételnek korom volt a neve. Lassankint bealkonyodott már, de a hőség nemhogy engedett volna, hanem valahogyan fordult egyet, amit előbb, nappal az ég sugárzott rá a földre, azt most, a naplemente után a föld sugározta vissza elkeseredett haraggal, mintegy személyes inzultus megtorlásául az égre. Az előbb felülről fült vonat most alulról, a tarlók hevéből és a szikkadt föld dühödt lélegzetvételéből szívta magába a meleget.

Még ezer szerencse, gondoltam magamban, hogy egyedül vagyok a kupében, mert ha az útitárs mindig kellemetlen, ilyen elterpeszkedett és engesztelhetetlen hőségben tízszeresen kellemetlen. Az ilyen dolgokat azonban éppen csak el kell gondolni, még nem is szabad nagyon örülni nekik, nehogy tüstént megcsúfolják az embert. Természetesen így jártam én is. A vonat még sebesen lihegett fölfelé az egyik Balaton-parti állomás megállóhelye felé, amikor máris megszólalt a legkellemetlenebb angol, a Westinghouse, akinek a hangjához képest a Tróját vívó görög hősök hadi rikoltásaira ugyancsak könnyű dolog volt Homérosznak jelzőket és hasonlatokat találni.

- Heh! - dühöngtem magamban. - Könnyű volt az öreg kiméi kefekötőnek hasonlatokat találni Stentor bődületére vagy Ajax sikoltására, de esküszöm, hogy tüstént lefeküdt volna aludni, amint a Westinghouse csikorgását vagy pedig az Antoinette képtelen bögését onnan felülről, a levegőből kellett volna leírnia. Könnyű Akhillest gyors lábúnak mondani, de találj, öreg rossz dioptriás, hasonlatot a vicinális vasút lábának a lassúságára.

Így fuldokoltam a hőségtől és a haragtól - nem veszem híján. Ne bánts a vakot és a költőt, mert a sors nyomban bosszút vesz rajtad. Még el sem hangzott a fék csikorgása, amikor a zökkenő vonat megállásának a hangját máris felváltotta más hang a kupé folyosójáról. A kalauz volt élénk beszélgetésben egy most felszálló utassal.

- Ott bent csak egy úr ül...

Ez az egy úr én voltam.

- Le lehet szállni Jutason is, de ha sürgős a dolog, akkor jobb, ha a városi állomáson száll le, és gyalog vagy omnibuszon megy be... Nincs nagyon messze... Az ám, már én is hallottam róla... Itt beszéltek a vonaton... Tessék, erre...

Csakugyan az én kupémbe vezette be az idegent, és félig büntudatosan nézett ugyan rám - pocsékká tette a borraivalómat a gazember -, de azért mégis ő maga emelte fel az újon érkezőnek a málháját a hálóra. Azután elment, és mi kettesre maradtunk az idegennel. Akkor már öreg este volt, de a kupében még nem égett a lámpás, kívülről, valahonnan a Bakony felől világította meg késői vörösségében is már fakó fénnel az ég körülöttünk a világot.

Ösztönszerűen a kupé legbelső sarkába húzódtam, és valóban, az ösztönöm nem csalt meg, mert a belépő idegen azzal kezdte az ismeretséget, hogy akkorát fűjt, mint egy víziló. Szinte jött az orrán is, a száján is a víz, amit egyébként bőven izzadhatott ki a teste minden pórusából, mert nemcsak a flanellinge volt tökéletesen átázva, hanem nedves, sőt mondhatnám egyes helyeken csatakos volt még a kurta nyári zekéje is. De egyébként is hasonlított a vízilóhoz ez a kellemetlenül érkezett útitárs, mert nagy, kövér, folyton asztmatikusan pöfögő ember volt, olyan lila színű arccal, amiről a leglaikusabb ember is eleve leolvashatta volna a majdnem bekövetkezendő gutaütést. Nagyot fűjt még egyszer, de azután nyájasan elmosolyodott, levette a sipkáját, és szertetőrülve az összezsapott haját, jó estét kívánt.

- Jó estét - mordultam vissza, már itt iparkodva a hanglejtésemmel is elárulni, hogy nem vagyok hajlandó semmiféle beszélgetésre.

És ez az előleges parádé nem is bizonyult feleslegesnek, mert az én útitársamról csakhamar kiderült, hogy azok közé az emberek közé tartozik, akik ellenállhatatlan csiklandástól hajtva, beszédet kezdenek a vasúton. Lassan, óvatosan közelebb húzódott hozzám, folyton a homlokát törülgetve, azután megint csak megszólalt:

- Rettenetes meleg van...

- Az ám... - hagytam rá kurtán.

- Itt a kupében egészen bizonyosan lehet harmincöt fok Celsius is. Disznóság, hogy a vasút nem tart hőmérőt legalább az első osztályú kupében.

- Az ám... - feleltem megint - attól bizonyosan hűvösebb lenne.

Ezt a visszautasítást csak megérti? De az idegen bizony nem értette meg, hanem így felelt:

- Hehehe, no hiszen nem úgy gondoltam... De azért mégiscsak jobb dolog, ha az ember mindig tisztában van a helyzettel... Mert ez mégiscsak abszurdum... Tetszik-e tudni, hogy már a Balaton vize is közel jár a harminc fokhoz? Páratlan eset...

Ennek valami nagy gorombaság kell, hogy elhallgasson. Azért harmadszorra már bővebb beszédűvé váltam:

- Nem tudom. Nem szoktam fürdeni. Sem a Balatonban, sem pedig - és itt a tőlem kitelő legpokolibb gúnnyal néztem végig - a magam levében.

- Hehehe, de mikor ilyen nagyon meleg van - folytatta csüggedetlen beszélő kedvvel az ismeretlen. - Akkor csak megértheti uraságod, hogy az emberről csurog a víz?... Persze, uraságod sovány ember, hát nem izzad annyira... De tudja, mi, kövérek... Bennünket ilyenkor... hehehe... csak a legjobb volna jég közé tenni... Mert igazán tűrhetetlen ez a meleg...

Ebben a pillanatban meggyújtották a kocsyi lámpását, valami hitvány kis derengés oda is hullott az én ülőhelyemre és mellettem az újságokra. Mentőgondolat. Felvettem az egyik újságot, és úgy tettem, mintha olvasni kezdtem volna belőle, pedig abszolúte semmit sem láttam. De ezzel csak lerázom a nyakamról? Dehogy. Hiába minden. A vonat már felért az erdőbe, és most visszhangos kattogással zakatolt tovább a bükkfák meg az apró cserfák között, amelyek itt még olyan csenevészek, hogy a vadvadkörte is király közöttük. A cserje hangosan feleselt a vonat kerekének zúgásával, de a hangos diskurzusukat is elnyomta a szomszédom asztmájától vizenyős, fulladtan is sipító hangja:

- Sok érdekes olvasnivaló van mostanában az újságokban... Ezek a szegény törökök... no, nekik lehetett ám azután csak igazán melegük, amikor Sztambul égett...

Beláttam, hogy már olvasni sem lehet miatta, azért hát kénytelenül-keletlenül kezdtem bele-törődni a beszélgetésbe:

- Az ám. Melegük lehetett. De uraságodat, úgy látszik, csak a meleg érdekli, mert idáig mindig csak arról beszélt.

- No, nem egészen - felelte az idegen, közelebb húzódva hozzám, hogy észrevette a beszélgető szándékomat -, a konstantinápolyi tűzvészben például tudja, hogy mi ragadta meg legjobban a figyelmemet?

- A gyújtogatók?... Abdul Hamid szerepe?... - találgattam.

Az idegen nagyot csapott a tenyerével a levegőbe úgy, hogy még az ujjá végéről is csak úgy sziporkázott az izzadság, mint amikor a foka a levegőben tesz véletlenül egy-egy tempót.

- A manóba is - felelte félig bosszúsan, de azért még mindig mosolygós arccal -, azazhogy mit is beszélek... nem illik szitkozódni. Engem nem a gyújtogatók érdekeltek, nem is az öreg volt padisah, hanem az a török katona... tudja, az a szegény török katona...

Intettem, hogy nem értem.

- No - folytatta magyarázóan -, hát nem érti meg a szépségét ennek a dolognak? Amikor a tűz már szinte kihamvadóban volt, akkor sietett egy európai újságíró át Galatából Isztambulba. Valahol a hídnál találkozott egy őrt álló török katonával. Azt kérdezte tőle: „Hol van a tűz?” És a katona azt felelte rá: „Kérdezd inkább, hogy hol volt Isztambul.”... Szép dolog, mi? Keleti dolog, török dolog, mohamedán dolog, mi? - és a violásba játszó arca most már egyenesen karmazsinvörösbe játszott át a meghatott gyönyörűségtől.

- Szép, szép - feleltem -, de...

- Ó, igen, igaza van uraságnak, itt nálunk is történnek mostanában nagyon érdekes események. Hiszen itt van például ennek a Berta Dávidnak az esete is. Méltóztatott ugye olvasni?

- Igen, ez a furcsa név emlékeztet most az esetre is. De hiszen nem történt azzal semmiféle különös dolog, egyszerűen belefulladt a Balatonba, és a Buda tavánál kivetette a víz. Ha jól emlékszem, ennyi az egész história.

- No, nem egészen - felelte az útitársam, és még közelebb húzódott hozzám, úgyhogy most már egészen szemben ült velem a kupé szembeeső sarkában. - Nem egészen... Mert tetszik tudni, találtak nála egy levelet is. A zsebében találtak egy levelet...

- Igen, igen - vágtam közbe. - Most már emlékszem. Abban a levélben az volt, hogy szerelmi bánatában lett öngyilkossá, valami leány miatt ugrott bele a Balatonba. Hétköznapi história.

Az idegen előrehajolt, és suttogássá fullasztott hangon kezdett el beszélni:

- Hát ez az, ami nem igaz. Nem olyan hétköznapi história ez, uram, mint amilyennek gondolná. Mert az az ember nem öngyilkos lett ám, különösen pedig nem szerelmi bánatában. Hanem úgy ölték bele a Balatonba.

- Úgy fojtották bele a Balatonba? - kérdeztem megdöbbenve. - Beledobták?

- Mégpedig a saját tulajdon testvérbátyja, a Berta Dániel. Éjnek évadján, megkötözött kézzel, halászcsonokról dobták bele a Balatonba, éppen a miatt a leány miatt, akihez levelet csempésztek a zsebébe. És ha el nem mondja senkinek, akkor, ha már itt együtt beszélgetünk, azt is elmondhatom, hogy a gyilkosnak a segítőtársa a Mátyóki Feri volt. Együtt hurkolták rá a Balaton közepére hurcolt áldozatuk nyakára a kötelet, és csak akkor, amikor már megfulladt, akkor dobták bele a Balatonba...

Az idegen reszketeg kézzel vette elő megint a zsebkendőjét, bizonytalanul törülgette a homlokát, és úgy folytatta:

- Ugye, rettenetes história?

Elképedve néztem rá erre a kövér, képéből kikelt emberre, és egy pillanatig a kalauzra meg a vészfélre gondoltam. Ostobaság. A szegény embernek a fejébe ment amúgy is a vér, meg azután bizonyos, hogy ott lenn a Balaton mellett is valahol, valamelyik villában jóllakatták borral. Attól lát ilyen rémképeket. Honnan is tudná máshonnan a gyilkosságnak nyilván fantáziaszülte részleteit? Bolond az eset, de az ilyen hév nyár bolondabb lehetőségeket is produkál.

Egyszerűen belenyugodtam a hőfantáziáról hirtelenében felállított elméletembe - nem vettétek észre, hogy az emberek mindig rendkívül gyorsan nyugosznak bele a saját elméleteikbe? -, és annál is könnyebb lélekkel mondtam az útitársamnak a mindenre megfelelő szót:

- Üm! - mert ebben a pillanatban nagyot sivített a vonat füttye, és a kalauz lépett be a kupéba.

A kövér ember valami rettenetes, leírhatatlan vad ijedelemmel nézett rá, és szinte némán kérdezte:

- Már a városnál vagyunk?

A kalauz szalutált neki, és csendesen mondta:

- Igenis, kérem, Berta úr, közeledik már a városi állomás... Most már majd le kell szállni...

Mintha valami irtózatosan nagyszabású szúnyog csípett volna meg, úgy ugrottam fel a helyemről. Berta! És ez megy most magát feladni a városba! És én több mint egy óra hosszat együtt utaztam négyszemközzött egy testvérgyilkossal. Mert hiszen most már nem lehetett semmi kétségem arról, hogy az útitársam miért ismeri olyan részletesen a gyilkosság történetét. Reszkető kézzel tapogatóztam megint a vészfék felé, de a kezem annyira zsibbadt volt, hogy már az üveget sem voltam képes beütni. Csak hozzátámaszkodtam a kupé falához és a bal kezemmel mutattam rá a kövér emberre, aki közben szintén felkelt a helyéről:

- Gyilkos!

A kalauz meg az útitársam egy pillanatra megdöbbenve néztek össze, de azután a kövér ember igen nagy flegmával megszólalt megint:

- Ne tessék tőlem úgy megijedni. Téved az úr. Én nem a Berta Dániel vagyok, hanem a Berta Dávid.

Szakadt rólam a hideg veríték.

- Hazudik!... Kalauz!... Gyilkos!...

A kövér úr odajött hozzám, és jóindulatúan tette rá a kezét a vállamra. Egészen csillapító, megnyugtató hangon beszélt:

- De édes uram, értsen meg hát már. Én nem Berta Dániel, a gyilkos vagyok, hanem Berta Dávid, a meggyilkolt.

Itt helyeslést váró tekintetet vetett a kalauzra, de amikor ez nem felelt, így folytatta:

- Egyébként, ha nem hinne a szavamnak, hát nézze, még most is itt van a nyakamon a kötél, amivel megfojtottak.

Azzal hirtelen felgombolta az ingét és keresgélni kezdett a nyakán. De akkor hördült fel csak igazán:

- Ejnye, azt a keserű levét ennek az én szép kis szerencsémnek! Mit szól hozzá, Puskás - fordult oda megint a kalauzhoz -, elveszett a kötél.

- Nem baj az, tekintetes uram, hiszen úgyis kiderül majd az egész dolog a boncolásnál - nyugtatta meg a kalauz.

- Igaz, igaz - hagyta helyben az útitársam, fölszedelőzködve és nekikészülve, hogy otthagyja a kupét. - Hiszen egészen bizonyosan konstatálni fogják az agyszélütést, itt vízbefúlásról még csak szó sem lehet. No, gyerünk csak, Puskás... Az úr persze továbbutazik... No, szerencsés utat kívánok, az Isten áldja meg...

Azzal azután lassan, nehézkes lépésekkel kitámolygott a kupéból, a víz még akkor is csak úgy szakadt róla. A kalauz előzékenyen fogta karon, úgy kísért ki a folyosóra.

Eltűntek. A vonat nagy zökkenéssel állt meg, de én - a fekvő ember kevésbé érzi a zökkenés erejét - alig voltam a tudatában annak, hogy beérkeztünk az állomásra, hogy a vonatról leszedik a teherszállítmányokat, és azután lassan továbbindulnak a következő állomás felé. Csak amikor a megint mozgó vonat ritmusa magamhoz térített egy kicsit, akkor vettem észre, hogy a kalauz megint ott áll a kupében.

- Jutas. Tessék Székesfehérvár felé átszállni.

Összekapkodtam a holmimat, és az egyik kezításkát fenyegetően emelve a fejem fölé, ordítottam rá a kalauzra:

- Mi volt ez?!

A kalauz alázatosan, de egy kissé büntudatosan elmosolyodott.

- Már hogy ki volt ez, azt tetszik kérdezni, ugye, a tekintetes úrnak? Hát ez a szegény Berta Dávid volt, Arácsról. Hiszen tetszik tudni, hogy valami szerencsétlenség történt vele? Benne állt a lapokban is. Hát hogy nem tudták bizonyosra megmondani, hogy mitől halt meg, a vizsgálóbíró úr elrendelte, hogy beszállítsák szegény boldogult tekintetes urat a városba. Ott, azt mondják, könnyebben lehet boncolni. De tetszik tudni, az ilyen nagy melegben az esett hús bizony hamar szagot kap, hát azért teherkocsin, jég között kellett szállítanunk a szegény szerencsétlenül jártat. Hanem azután alighogy elhagytunk egypár állomást, bizony nagyon zaklathatta a derekát a teherkocsi, fölkelt egy kicsit, körülnézett, azután majd megint visszafeküdt, azután elkezdett vakarózni. Különösen a nyakát vakarta nagyon. Azután megint csak felült egy kicsit, és amikor meglátta, hogy én éppen ott állok a teherkocsi közletőjén, hát szép szelíden rám szólt:

„Puskás”...

De még a lelkem is megfájdult, úgy sajgott valami bennem erre a hangra, mert, tetszik tudni, éppen úgy beszélt, éppen olyan szelíden, mint az életében. Amikor másodszor is a nevemen szólított, akkor már nem is bírtam megállni, visszafeleltem neki:

„Parancsoljon, tekintetes uram.”

„Nagyon nyomja, édes öcsém, a derekamat a jég. Nem lehetne a vonaton valahol valami jobb kupét is találni? Ahol kényelmesebben ülnék... Tudod, fiam, hogy fájós a bordám”...

...Itt azután elkeseredett dühvel szakítottam félbe a kalauzt:

- És maga erre beszállásolta hozzám azt a Bertát... azt a tekintetes urat... azt a hullát?

Kint az állomáson beszállásra kiabáltak, sietve szálltam át, de a kalauz még útközben is elfogott:

- Ne tessék jelentést tenni a dologról, tekintetes uram, hiszen tetszik tudni, a szegény megboldogult egész életében jó ember volt, egypár hatost sohasem sajnált, ha kényelmesebb szakasz jutott neki. Hogyne esett volna meg rajta most a szívem.

Sietve ugrottam át a másik vonatra, a kalauz még akkor is ott állt az ablak alatt, és egy ezüstforintost mutogatott:

- Tetszik látni - kiáltotta utánam az induló vonat zakatolásába -, most is ezt nyomta a kezembe. Nagyon jó úr volt szegény, kár, hogy ilyen pórul járt, de azt mondta, hogy ezzel az ezüstforinttal majd talán vissza lehet valahonnan hívni...

A többi amit mondhatott még, elnyelte a vonat zakatolása.

NÉHUSZTÁN MESÉIBŐL

NÉHUSZTÁN MESÉIBŐL

Néhusztán nem arab mesemondó, nem is perzsa énekes, aki rövid sorokra foglalva mondja el csodák, hősök és szerelmek történetét. Néhusztán nem is ember, hanem ember felett való. Ő a kígyótestű démonoknak, a szeráfoknak ama leghatalmasabbja, aki még Mózes lelkét is úgy meg tudta venni, hogy ércből megalkotta képmását a berekben, ahol Izráel fiai jó illatokkal tisztelték mindaddig, amíg el nem jött Akháznak és Ábinak a fia, Ezékiás király, aki eltörte a faragott képeket, levágta a berket, és összezúzta magát az érckígyót is.

De a királyok könyve nem mondja meg, hogy Ezékiás, aki anyai ágon Zakariás unokája volt, a kígyódémonnak csak az ércből kiformált képe mását irtotta el. Maga Néhusztán, a leghatalmasabb szeráf megmaradt, örökké él, és akiket áldásra vagy kárhozatra kiválogat, azoknak félálomtól lázas éjszakákon meséket mond. Tud mindent, lát mindent, beszél mindenről, nincsen előtte ismeretlen sem kor, sem birodalom, sem pedig időn és téren túl való titok. És akit az álmatlanság kígyói marnak, ha hallgatja az ő meséit, vagy meggyógyul tőlük, vagy pedig kárhozottabbá válik.

Minden kor történetén át és emberi korokon túl is beszél Néhusztán.

A CSODAORVOS

A Róba-El-Káli sivatag határától, a vahabiták földjéről diadalmas háború után hazatérve, Abdalmalik kalifát és seregét valahol Erriád városán túl a sivatagban érte az éjszaka. Továbbmenni a fáradt sereggel nem lehetett már, s azért a kalifa pihenőt rendelt éjszakára. Katonái fáradtságtól és álomtól elpilledten heveredtek végig a homokon, amely még az éjszaka hidegében is forró volt a nappali hévsugár fűtésétől.

Magának a kalifának a kísérei egy szélfútt homokdomb oldalán kerestek ki nyugovóhelyet, nagy fa alatt, hogy a búsan aláhajló ágaival eltakarja szeme elől a korán ébredő hajnal első, áloműző sugarait. Abdalmalik lefeküdt és elaludt, pedig az emberei rosszul választották a nyugovóhelyét. Mert az a fa szikomórfa volt, és a szikomórnak meg a khárubnak az ágai között dsinek laknak, nem úgy, mint a lótuszfa vagy a tamariszkusz koronájában, ahol szintén lelkek vannak otthon, de azok jó lelkek, és véli a nevük.

Amikor a kalifa felébredt, már borzongatta a hideg, a bal oldalában pedig bénulást kezdett érezni. Amint továbbmentek, a borzongás az égő napon is didergéssé vált, de a bénulást, azt feloldotta a nap heve. Rettenetes gyötremmé. Abdalmaliknak a hajnali hűsben még jegesen bénává meredt bal oldala elkezdett először csak zsibbadtra engedni; a bal keze úgy fáj, mintha a könyökét ütötte volna bele lóra ülés közben a nyerge éles kapájába, a lábán, a bőre alatt óriási hangyák szaladgáltak, a bordájában pedig, a szíve tájékán azt érezte, hogy szű perceg, az örli a csontját.

Amire estére kelve megint hazaértek, akkorra a hangyazsibongásból skorpiók szaladgálása lett, a szúvak pedig százlábú skolopendrumokká erősödtek, úgy marták a bordáit a szerencsétlen, meggondolatlan kalifának, aki egy éjszakát ott töltött a szikomórfa árnyékában. Másnapra aztán elállta a teste egész bal felét a szaggató, rángató, tűrhetetlen fájdalom. Nem kízó állatok éltek már a csontjaiban, hanem minden ízületében kigyulladt külön egy-egy kis pokol. És az égető, kénköves tűzük sugárzott az erein, az izmain, az idegein át egyik csuklójából a másikba. A kalifa tűrhetetlen fájdalmakat érzett, és hívatta az orvosát.

- A Morhut tüze éget, gyógyítsál meg!

Az orvos százesztendő volt, tizennégy kalifát kísért már a sírba, egyet meg is gyógyított, abból meg azután olyan zsarnok lett, hogy Juveittől Dsiddáig, Hálebtől Hodeidáig mindenütt nyögték az uralkodását. Az orvos tehát bölcs volt és őszinte, mert százesztendő korára minden orvos azzá lesz, és azért azt mondta a kalifának azután, hogy megvizsgálta:

- Én nem tudlak meggyógyítani. Én nem tudom elűzni azt a dsint, amelyik a szikomór lombjaiból vetette magát rád, és belerágódott a tagjaidba. És nem tud meggyógyítani semmiféle arab orvos sem. Sőt nem gyógyíthatnak meg azok a zsidó orvosok sem, akik suttogó ráolvasással, láhással gyógyítják meg betegeiket. Ez a dsin azoknál is erősebb.

Abdalmalik kétségbeesetten kapott a kardja markolatához, és a fájdalomtól üvöltéssé stilizálódott hangon ordította:

- Tehát nem gyógyulhatok meg? Nincs reá mód, hogy a pokolnak ez a tüze kialudjék a tagjaimból?

Az orvos elgondolkozva fordult dél felé, ahol Mekkán túl és a Bab-el-Mandeben túl is van még világ, azután visszafordult a szultán felé, és vigasztalást mondott:

- Egyiptomból hazatért emberek mondják, hogy ott él egy csodatévő ember. Nem orvos, nem is tudós vagy tanult, hanem inkább félnederes. Apja félarab berber volt, az anyja pedig szerencsen. Attól tanult énekelni és varázslattal ráolvasni a betegekre. Budaih a neve. Azt hívasd el, az talán meg tud gyógyítani.

A fájdalom nem ismer türelmet, alig egy hét múlva ott volt már Budaih az egyiptomi vérvörös homok földjéről azon a másik földön, amelyet Arábia sárga homokja takar. A kalifa elé vitték, és a fekete bőrű, együgyű arcú Budaih elkezdte a tudományát. Kihúzta, valósággal kitepte a kalifa bal lábát azokból a pólyákból, amelyekbe bele volt csavargatva, és kinyújtotta úgy, hogy Abdalmalik csontjai csak úgy ropogtak belé, a szája pedig valósággal tajtékot túrt a fájdalomtól. Szerencse, hogy akkor még nem tudott rúgni, mert különben felrúgta volna a félvér szerencsen vajákos suhancot. De az nem törődött a kalifa kínos vonaglásával, nem hallgatott a nyöszörgéssé tompult jajgatására, hanem elkezdett halkan, csaknem mindig egy hangon énekelni:

*Hin ten en ten
Nahón ah,
Hin ten en ten
Béli en ten
Béli en nebu ten.*

Kétszer zümmögte végig ezt a dalt, azután a két tenyere csészéjébe fogta a kalifa lábát a térde alatt, azután ráköpött annak a fájós térdnek a kalácsára. És ahogyan a nyála érte Abdalmalik bőrét, annak a térde ízületében egyszerre kialudt a pokol. A langyos egészség szállt oda vissza, lassankint hűvösre enyhült át, és ezt a hús folyót felkapták a bőre alatt az erei, az idegei, és vitték egyik porcogójából a másikba át. Abdalmalik meggyógyult éppoly gyorsan és éppoly csodálatosan, mint ahogyan megbetegedett.

De Abdalmalik nem lett volna valóban keleti kényúr, ha másnap maga elé nem hozatja Budaihot, és jutalmat nem ígér neki, követelve tőle, hogy ismertesse meg vele a varázslatos gyógyítás titkát. Mi gyógyíthatta őt meg? Az a nyál vagy inkább talán az az ének? A kalifa jobban szeretett volna az ének bűvös erejében hinni. Azért azt követelte a szerencsen fattyútól:

- Írd le nekem annak a bűbajos éneknek az értelmét a mi nyelvünkön is. Hogy a mi orvosaink is megtanulhassák.

Budaih elmosolyodott, nagyon gyámoltalanul és nagyon kényszeredetten, és dadogva felelt:

- Írni nem tudok, és amit énekeltem, az nem bűbajos ének, hanem az a dal, amit nálunk aratás után a malomban szoktak énekelni az őrlőmunkások, mikor a kő tengelyének a rúdjaához fogott ökröket biztatják.

A kalifa ránézett a százesztendőös orvosára, aki ott állt a kerevete mellett, az orvos visszanézett rá, azután ő is odafordult a szerencsenhez, és ő is hozzá szólt hitetlenül:

- Mindegy. Akármit énekeltél is, mégiscsak mondd el nekünk azt a dalt, amitől a kalifa meggyógyult.

Budaih megint csak félszegen mosolygott, azután azt mondta:

- Az bizony csak ennyit jelent: „törjétek, zúzzátok, barmocskák, a búzát, a búzát törjétek, zúzzátok magatoknak s gazdátoknak”.

- Hogyan? - riadt fel Abdalmalik. - És ez az ostobaság gyógyított volna meg engemet? Ez az együgyű vers, amiben még csak szó sincsen sem gyógyulásról, sem pedig dsinekről? Akkor inkább hiszek a nyálad erejében!

És a százesztendőös orvos helyeslően csóválta a fejét, mert Napkeleten az jelenti a ki nem mondott, csak értetett helyeslést. És a feje a nagy csóválástól még akkor sem akart megpihenni, amikor már megint Budaih beszélt:

- Nem én gyógyítottalak meg, nem is a nyálam, nem is az őrletők dala. Ami meggyógyított, az a saját hited. Azért gyógyultál meg, mert nem értetted annak a dalnak a szövegét, amit énekeltem. Ha értetted volna, nem hittél volna benne, és most is ott égne a Morhut tüze a csontjaidban. Most pedig engedj el engemet, hadd menjek haza. De el ne felejtsd, hogy én nem orvos vagyok, hanem költő. És azért ne kérdezz tovább, mert mikor megszólal a kakas, akkor az éj sötétjében viadalra kelő dsin ellankad, és a költő is csak addig tud éneket mondani, amíg a borulat éjszakája van a lelkén. Amint megvirrad, olyan közönséges emberré lesz, mint akármelyiketek. Én elénekeltem, amit tudok, te meggyógyultál tőle, most már eressz haza.

Abdalmalik intett, hogy engedjék szabadjára a szerecsent. Budaih szinte futva tűnt el a palotából, és nem nézett utána más, csak a bölcs, százesztendőös orvos.

De most már tagadásra bólogatta a fejét, és így szólalt meg:

- Ez a fickó hazudott. Nem mondott igazat, amikor azt vallotta, hogy ő nem orvos, hanem költő. Ez az ember meggyógyított tégedet, Abdalmalik, nem azért, mert költő, hanem azért, mert orvos. És én ezentúl latinul fogom írni a receptjeimet, hogy meg ne értse őket senki. Akkor meggyógyulnak tőlük az emberek.

A SZIMPLON

Néhusztán, a bibliai bronzkígyó megint meglátogatott, és ő mondta el nekem ezt a történetet. A kígyó nem lehet meg sziszegés nélkül, a hallgatójának a feladata még az is, hogy a szisszenő suttogását legalább zárójellel távolítsa el a maga nyelve mondanivalóitól. Tehát Néhusztán beszél:

(- Akarod-e elmondani, hogy ki volt az Alpesek első hódítója, ki volt kietlenül kezdő időkben Hannibálnak, Napóleonnak, a Gotthard-alagút megvívóinak, a Szimplon nagy kősebe diadalmasainak és Chavez-nek a legelső előde?)

- Akarom.

(- Akkor tehát figyelj. Elsuttogom, de vigyázz, hogy hideg és hűséges maradjál. Majd amit közben harapni kell, azt belemarom én az elbeszélésebe. Kezdd csak el.)

*

A hegy oldalán sívító jókedvvel bukfencezett alá a völgybe az északi szél. Megcsúszott a lába a gleccseren, és hogy tartani ott fenn többé úgysem lett volna képes magát, mint valami nagyszerű ősródlis, átengedte magát az alásikamlás gyönyörűségének, maga előtt rugdalt egy kisebbszerű lavinát, és amikor az belecuppant a tóba, ő is utána csapott le rá, a víz addig nyugodt tükörére. A tó nagyot nyelt, de aztán vize haragos hullámmal akarta visszaokádni gyomra mélyéből jéghideg testvérét, a hógombolyagot a partra. Ebből a testvérháborúból azután olyan hirtelen csata kelt, hogy megrázta a tóra épített cölöpkunyhónak minden eresztékét. A tuskók, amikből a cölöpkastély össze volt róva, csikorogtak, a cölöpök maguk alig bírták a hullám haragjának erejét, az a vékony, ingatag deszkapalló pedig, amelyik a partot kötötte össze az ősebernek ezzel a másodsorbeli lakásával - az első a barlang volt -, rengett, nyikorgott, szinte táncolt a tó hullámai felett.

De csak az elemek erejétől, nem pedig annak az asszonynak - az elkövetkezendő Tuszneldáknak és Gertrudiszoknak volt talán az ősanja - a lába dobbanásától, aki most kilépett a deszkájára. Pedig talán attól is megremeghetett volna. Mert annak a nőnek a vörösszőke, hosszan lógó haját előre csapta a szél, vállán a medvebőr, amit hirtelen magára vehetett, ha védelmezett is, mégis szimbolizálta az ősasszony erejét. A lába dobbanása nem különbözött a férfiláb recsegésétől, az a fekete szőrű, még csak drótszőrű, de majdnem szentbernát-hegyire göndörödő bundájú kutya pedig, amelyet a nyakánál fogott, éppen olyan nyihogva engedelmeskedett neki, mint a legerősebb férfivadász keze szorításának.

(- Ez a nő volt tehát az ősapostola a feminizmusnak, aki bebizonyította, hogy a primitív korban az asszony még egyenlő rangú küzdőtársa volt a férfinak, és csak a későbbi kultúra differenciálta szét a nemeket munka szerint is. Nem?

- Nem. Mert...)

Ez az asszony ott a füttyülő szél kacérkodásában, amivel az a haját simogatta, a lavina után hulló hópor őspúderében is csak azért állt ott, mert a testvérét várta. A bátyját, aki egyúttal a férje is volt, mert a legközelebbi cölöpfaluhoz akkor még nehéz volt a közlekedés.

(...és akkor még nem volt anyakönyvvezető.)

Szóval, a maga kunyhójának a hímjét várta, aki alkonyatra mindig hazatért a vadászatról, zergét, medvét vagy farkast, de ha el, följebb kalandozott a hegyeket ölelő völgyek erdeiben, az ősbőlény borját is meghozta pecsenyének. És az asszony akkor már nagyon jól tudta, hogy

hogyan lehet ízesebbé, porhanyósabbá tenni a frissen gyilkolt vadnak is a húsát. Nem úgy dobta rá többé a véres koncot a parázsra, hogy félig megszenesedjék, hanem babramunkával, asszonyi formaérzéssel agyagból gyúrt edényeket, és bennük sütötte meg vagy főzte meg az elejtett vad húsát. És lehet-e szépségszeretet, formaérzés nélkül az ősasszony is?

(- Nem. Hiszen a fügefa levelének is szépen stilizált öt szárnya van.

- Igaz:) tehát

az ősasszony is az agyagedényeinek a falába, hogy ékebbek legyenek, belenyomkodta csigák, kagylók ragyogó héját és hasznavehetetlenül sokhasábú kristályait azoknak a köveknek, amik a tóra épített cölöpkunyhót körülövezték. De azoknak a kagylóhéjaknak olyan gyönyörűek voltak a vonalai, és azoknak a kristályoknak olyan hétszer szép volt a színük törése, hogy...

(- hogy az asszony elkezdte velük a divatot, a cifrázkodást? Mi?

- Nem. Hanem az iparművészetet, mert)

amint az asszony ott állt a deszkapalló vízi végén, akkor egyszerre csak észrevette, hogy megroskad a föld felül való végén is a híd, és most már az jön, más nem is jöhetne, akit ő vár. És akkor az első mozdulata nem az volt, hogy szabadjára eressze kezéből a kutyát - azt már úgysem bírta volna tartani -, hanem az, hogy szorosabbra húzza a derekán a medvebőrt, és azután megint az, hogy visszasimítsa az elcsituló északi szélnek a rőt, hosszú haját. Mert a kunyhótársa jött, és az asszonyi divat, Néhusztán, nem kezdődik el előbb, csak akkor, amikor a nő érzi, hogy férfi látja. De a kutyát nem lehetett többé visszatartani, csaholás nélkül, de szédületesen biztos ugrásokkal rohant a híd vékony deszkáján az érkező elé. És szelíd nyihogással simult oda lábához.

(- Mert a kutya sokkal hűségesebb, mint az asszony, ugye?

- Nem; hanem azért, mert még nála is előbb érzi meg a préda szagát.)

A férfi vállán súlyos teher volt, alig bírta cipelni. Nagyszerű vadat ejthetett el, azt hozza most a hátán, gondolta az asszony. Lesz farkascson, fenekedett a saját unokatestvére exuviáira a kutya. A vadász lába alatt pedig még egyet reccsent a deszkapalló, azután az asszony kinyitotta előtte az ajtót, hogy ledobhassa a medvebőrből való fekvőhelyre a mai zsákmányt. Csakhogy a vadász nem úgy dobta le, hanem valahogyan csendesen, faragatlan ügyességgel úgy fektette rá a sok prémes nyugvóhelyre. Mert igazán különös zsákmány volt ez a valami. Ha a haja nem volna olyan fekete, ha az öltözet, amit magán viselt, nem lett volna annyira más szálból fonott, mint a medvének vagy a farkasnak a bundája, akkor talán még azok a kunyhó-lakók sem gondolták volna róla hogy...

(- Hogy ez is ember, nem pedig vadállat és hogy valamikor a Neander völgyében éppen az ő fejét ássák ki majd őskoponyának.

- Igaz. Csakugyan ember volt...)

...az oldalán tarisznya is van, és abban nehéz, különös csörgésű dolgok csörömpülnek. Bizonyos, hogy abban a tarisznyában őrizte a kincseit ez a valaki, akit ájultan, hidegvetten hozott haza a hágó északi lejtőjéről az Alpesek ősvadásza.

Az asszony felélesztette a pislákoló tüzet, és az egyik agyagfazekat odatette melléje. Mert hiszen bizonyos, hogy ennek a félig fagyott embernek majd kell a meleg leves, amint felébred. Az agyagfazékba azután elkezdett nagy darab húskoncokat dobálni bele, közéjük meg petrezselyem zöldjét, csalán levelét és torma gyökerét. De meg vadzsályát is tett hozzá, hogy

annál illatosabb, zamatosabb legyen az a lé. A férfi ezalatt ledobta magáról a hímbőlény rengeteg sörényéből készült bundát, úgyhogy csak a kurta, térdig érő bőrköntöse maradt rajta. Azután a rövid nyelű dárdáját is - inkább kelevéz volt az - csupa jókedvből megcsóválta kétszer a feje fölött, és nekieresztette a falnak. A hegyes, éles kovakő szinte pengett, amint nekiütődött az eltalált tuskó derekának, éppen a jövevény fekvőhelye fölött, és a nyele sokáig remegett a hajítás erejétől.

- Ne bánts, hagyd aludni - mondta az asszony, de már későn, mert a jövevény a feje felett való nagy dobbanásra felriadt, és felnyitotta a szemét.

Azután lassan felült a fekvőhelyén, és körülnézett és (- és ha olvasott volna már Marlitt-regényt vagy Serao-novellát, akkor e pillanatban bizonyára azt kérdezte volna: „hol vagyok?”

- Lehet. De ennek a történetnek az idején Marlitt is, Serao is bakfisok voltak és nem tértek még át az irodalomra, tehát az idegen körülnézvé)

azt mondta:

- Éhes vagyok.

Olyan állati becsületes, igazi természetességgel, aminél egyebet nem is várt tőle sem az asszony, sem a férfi, akik talán inkább akkor lettek volna megütközve, ha a felébredő idegen első szava nem ez lett volna.

- Éhes vagyok - és az asszony már akkor le is vette a tűz mellől a fazekat, és odatette le a földre, közel az idegen pihenőhelyéhez, hogy ne kelljen neki feltápászkodnia, amikor majd eszik.

Azután ők maguk ketten is köréje telepedtek a fazéknak, és az asszony mind a hármójuk kezébe odanyomta az otromba, bő öblű, agyagból sült evőkanalat. A férfi pedig előhúzta az öve mellől az obszidiánkőből hasított kést. Az idegen egy darabig némán, félig szinte értetlenül nézett rájuk, azután egyszerre parancsoló mozdulattal nyújtotta ki a jobb kezét az iszákja felé, amelyik ott függött a fal valamelyik tuskóján egy alkalmas végén. Nyilván azt akarta, hogy azt vigyék oda neki, és az asszony, aki mindig értőbb, és néha engedelmesebb is, mint a férfi, felkelt a helyéről, leakasztotta a tarisznját, odavitte az idegenhez, s kinyitva, odaöntötte a tartalmát a fekvőhely medvebőrére. És megkezdődött a bronzkor.

(- Hehehehe! No, ezt ugyancsak bolondul csináltad, édes öcsém!

- Mit?

- Hogy a bronzkort asszonnyal kezdetted meg. Hát nem volt elég az a minapi skandalum a rádiumkorszak kezdete körül?)

Fényes, sárgásan csillogó, sajátságosan pengő holmi hullott ki a vándor tarisznájából. Kanál, kés, nyárs, tű, fibulák, azután egy sokszor tekergő vékony bronzkígyó...

(- Hah! Ez én vagyok!

- Igen. Az első karperec, az első ékszer, amit asszony számára vett. Mert...)

amint a két kunyhólakó meglátta ezeket az addig soha nem látott tárgyakat, mindegyikük csak egy pillanatig habozott, azután mindketten egyszerre nyúltak a bronzhalom felé. És az asszony felvette a karperecet, a férfi pedig a kést. És az idegen alig bírta érthetetlen hangon, de érthető taglejtésekkel megmagyarázni nekik, hogy ő éhes, enni akar. Most már azután igazán a férfi volt az új korszak kezdője, a kést belenyomta az agyagfazékba és kiemelte vele a legvaskosabb húskoncot. Az idegen már kanállal követte a példáját, és sajátságosképpen nem annyira a

húst válogatta, mint inkább a zöldségfélét. Az asszony biztatóan nézett rá, az ujjával kínálva bökött a fazék felé, és azt mondta:

- Hús.

- Tudom - felelte ekkor az idegen, fél könyökére támasztva a fejét. - Tudom, de nem szeretem már a húst. Azért jöttem el hazulról, jobb, gyengébb állatok húsa van otthon is... De más enni-valót keresek...

- Azért jöttél keresztül a hegyen? - kérdezte a férfi.

- Igen. Megtévedtem talán az erdőben, utat keresve, azután utolért a vihar és így jutottam ide közétek... odaátrol a tavaszból, a gyümölcsösből ide közétek, a télbe...

- A télnek is vannak gyümölcsei - szólalt meg ekkor az asszony, és felugorva a helyéről, kiszaladt.

A vihar kint már elült egészen, és az asszony odasietett a cölöpkunyhó hídjának az egyik pillérjéhez. Ahhoz két erős hánckötéllel rostos zsákok voltak hozzákötve, és a vízben úsztak. Az asszony felhúzta őket, és azután kötényre kapva a térde fölött a bőrtunikát, elkezdett az egyikből kiszedni halakat, a másikkól meg rákokat. És a kötényébe szedve őket, vitte be a kunyhóba.

- Fényeset a fényesekért, éleket az élesekért - mondta, és odaűritette a köténye tartalmát az idegen fekvőhelyére.

(- És az idegen nagyon megörült neki, mert most te azt a bolondot akarod velem elhitetni, hogy odaát Olaszországban a kőkorszak végén még nem ismerték a halat meg a rákot.)

- Bolond vagy magad, öreg, fogatlan Néhustán, mert százezer esztendősen korodra sem tudod még, hogy a tengeri hal íze nedves fűrészpör a svájci hegyi patak pisztrángjának meg lazacának a zamatjához mérve, a Pó lomha vizében pedig csak a szintén lomha fehér rák tesped, a fürge, teli húsu feketerákot megint csak a hegyi patak vize termi.

- És mivel az idegen már olvasta Brillat-Savarint, tehát...

(- És mivel az idegen még nem tudta, de a szájában összefutó nyál ízéből már megérezte, hogy minden cselekvésnek, minden kezdésnek oka a gyomor, tehát...)

- Fényeset a fényesért, éleket az élesért: elcserélem veletek a kincseimet - odakínálta az asszonynak a fibulákat is, a kanalakat is, a férfinak pedig odanyújtotta az öve mellől a bronz-baltáját.

A tűz kilobbant - lefeküdtek aludni. És az elalvó tűz felgomolygó füstjében félálmban talán csak az asszony látott fantasztikus alakokat. Tornyos hátú elefántokat, amik ott kelnek át az alpesi hágón, azután elefántnál hatalmasabb, nagyobb és erősebb gépeket, amelyek megfűrik az őshegy kebelét. És azután végül - már talán egészen álmodott akkor - széles szárnyú, hófehér madarat, amely büszkén szegi át az Alpesek ormának jégénél hidegebb levegőjét. És azután elaludt, és boldogan nem tudta, hogy követ, bronzot, elefántot, hegyfűró acélt és szárnyaló madarat mind az ő nemzedéke mozgat, az a faj, amelyik most még ott alszik a cölöpkunyhóban: az ember.

A VÖRÖS PÉTER

Dagobert király volt a kicsiny kis Franciaországnak az uralkodója abban az időben, amelyikben ez az én történetem játszik. A mesék világa ez és a regemondás ideje, mert Dagobert ugyanabban az időben volt Franciaország királya, amikor még Oktáviánusz volt a római császár, Szelim a törökök szultánja, és René volt a hatalmas toulouse-i gróf... Dagobert királyt a „jó Dagobertnek” is nevezték, mert az idejének a legnagyobb részét szép feleségének, Isabeau királyasszonynak a társaságában töltötte, meg azután annak a négy udvarhölgynek a társaságában, akiket a királyné is leginkább szívelt maga körül. Ettől a társaságtól azután - hogyan is mondjam, hogy felségsértést ne kövessenek el? - Dagobert királynak az agyveleje kezdett puhává, bársonysimává, a hermelin palástjánál is lágyabbá lenni. Keveset törődött tehát az uralkodással, annál többet a szép Isabeau királyasszonnyal meg a négy udvarhölgyvel. Azért a nép, a jó francia nép érezte, hogy Dagobert király nagyon jó király, mert nagyon keveset uralkodik.

De mégis volt azért Dagobert királynak még egy olyan kedves embere is, aki csaknem olyan közel állt a szívéhez, mint maga a szépségesen szép Isabeau királyné. Ez pedig az udvari bolondja volt, név szerint a vörös Péter. Azért hívták úgy, mert a király karmazsinvörös pojácaruhában járatta, amit csak az övé, a lelógó leffentyűin meg a két karsallangján szakított meg sárgával az udvari szabó, éppen olyan aranysárga posztóval, mint amilyen aranyszínt mímelték a Péter fülén, szarván meg a csápjain a rézből való pojáccacsörgettyűk. Ezért volt vörös Péter a neve, és Dagobert király nemcsak azért szerette nagyon, mert a szénfekete bajusza és hegyesen előreszűrő fekete szakállá adott olyan gyönyörű ellentétet a ruhája karmazsinjával, hanem azért is, mert a beszéde, az egész gondolkozása éppen olyan volt, mint a testi megjelenése. A legtöbb, amit mondott, derült és vidám volt, mint az a pojácabíbor, aminek karmazsin a neve, de néha-néha megszaggatta a tréfáit a csúfolódásnak rosszmájú, irigykedő sárgasága, néha meg valami sötét világlátásnak a fekete tragikummal való fenyegetődzése.

De azért alapjában véve nagyon kedves, szeretetre méltó fiú volt Péter, és ha néha keserűvé vagy éppen mogorvává lett is, Archambauld, a majordómusz akkor is mindig megvigasztalta Dagobert királyt.

- Tudja, felséges uram, az ilyen bolondok, akik meséket, verseket meg agyafűrt ötleteket tudnak mondani, néha bizony megszomjúhozzák a szomorúságot, vagy pedig ok nélkül is valami veszedelmet éreznek előre, mint ahogyan megérzi a kutya a földrengést. S nem szabad rájuk haragudni. Hiszen afféle poéták ezek az istenadták, tehát - folytatta Archambauld, bevallom, hogy némi anakronizmussal - csak mérsékelt beszámíthatás alá vehetők. A jókedvének örülj, a gonosz sejtelmektől pedig... no igen... ha gonosz sejtelmek volnának, azoktól félj. Mert mondom neked, hogy az ilyen kutyák, mint amilyen ez a bohóc is, néha valóban megérik a földrengést.

Dagobert királynak csakhamar jó oka lett arra, hogy a bölcs majordómusz beszédét elhiggye. Mert az udvara szelíd, csendes boldogságát, egyszerű örömeit rövid időn belül megzavarta valami. Valami egészen kicsinynek és jelentéktelennek tetsző esemény. Az történt tudniillik, hogy Amaury, a kamarások főmestere bejelentette neki, hogy kihallgatást kér tőle az öreg Kelemen. Amikor ez a bejelentés megtörtént, a vörös Péter éppen ott ült a kedves helyén, a trónus legfelső lépcsőjén, a király lába mellett, de erre, a főkamarás szavaira egyszerre sötétet, nagyot villámlott a fekete szeme. Látszott rajta, hogy borzad, pedig ugyan kevés oka volt attól borzadni, hogy az öreg Kelemen kér kihallgatást Dagobert királytól. Hiszen Kelemen, a Quincaillerie utca öreg és tisztas kereskedőjét ismerte nemcsak egész Paris, nemcsak egész

Franciaország, hanem az az egész tengervidék is, amelyik három világrész közé szorult. Régimódi, tisztos kalmár volt, azoknak a fajtájából való, akik maguk jártak utána minden dolognak. Kelemen is végigutazta a fele életét, hol a spanyol partvidékeket járta, hogy a gazdag vandálok rablott kincseiből - mondtam már, meseidőkben vagyunk - megvásároljon egypár zecchinón vagy dublonon, avagy rosenoblen, avagy ha akarjátok fiorino d'orón, scudo d'orón olyan hulladékokat, amiknek azok ott úgysem tudták volna hasznát venni. De járt messzebb tengereket is Kelemen, Itália kikötői, sőt a pontusi és észak-afrikai kikötők sem voltak előtte ismeretlenek. És mindenünnen kincseket hordott haza Franciaországba, és békén kereskedett velük, és azért volt nagyon jó és szelíd ember. Mert, aki sok tengert járt, az úgy megtanul imádkozni, hogy otthon, boltjában sem feledkezik el Istenről.

Kelemen tehát nagyon jó, szelíd ember hírében állt egész Paris városában, ezért Dagobert király is szívesen adta meg az engedelmet a főkamárnásnak a kihallgatására. És mégis, a vörös Péter, akinek a szeme már a bejelentésekor olyan nagyot villant, most, hogy beeresztették Kelement a király elé, valami olyan nagy belső ijedelmet érzett, hogy odahagyva a helyét, a trónus függőyei mögé bújt. Ezért nem is látod ott nyájas olvasóm e pillanatban a képen, amikor Kelemen odalép Dagobert király trónusa elé.

Messziről jött ember mindig hoz magával valamit, és Kelemen sem ment üres kézzel a király elé. Nagy butyrot cipelt a kezében, és az iszákjának e degesz volta kincseket sejtetett. Azért tehát Dagobert király megkettőzött barátsággal szólította meg:

- No, mi jót hoztál nekünk, öreg hívünk, Kelemen?

A kalmár hódolattal tette le a földre hegyes olasz kalapját, amit Livornóban vett a Borsalino-háztól, mert ennek a híres cégnek akkor még ott volt a legfőbb telepe.

- Háromféle dolgot is hoztam, felséges Dagobert uram - mondta a szokásos bókok után -, kettőt jót, egyet meg rosszat.

- Mutasd először a jókat - intett rá Dagobert király valóban uralkodói megsejtéssel a bőrbutyorra.

És intésére Kelemen kinyitotta az iszák száját, és kiöntötte belőle a tartalmát. Aranydiadémok, vert ezüst násfák és kucsmaforgók, kék szafir, sárga topáz, zöld emerald és hófehér berillkő hullott oda a trónterem padlójára.

- Ezeket a kincseket neked Oktáviánusz, a római császár küldi. És testvéri üdvözlését.

Dagobert, Isabeau meg az udvarhölgyek elgyönyörködtek kissé a villogó kincsekben, de azután a király szinte csalódottan szólt:

- Hát mást nem hoztál? Hiszen azt mondtad, hogy...

Kelemen itt valóban csak mesébe illő bátorsággal szakította félbe a királyt, és azt mondta:

- De igen. De hogy mit hoztam még, annak az elmondása időbe telik, engedd meg tehát, felség, hogy leüljek... roskadt már a lábam... és úgy mondjam el.

Dagobert intett, a szolgák sietve hoztak Kelemennek széket, az pedig leülve így kezdte el:

- Ravennában járultam Oktáviánusz császár színe elé, mert a császár értesült arról, hogy bírom becsülő bizalmadat.

(- Bizalmas barátom - szólt itt közbe Dagobert, aki nagy kedvelője volt az alliterációknak.)

- Ott hívatott maga elé a császár, átadta ezeket a kincseket, és átadott egy kedves üzenetet is. De hogy ezt megértsed, felséges uram, értened kell azt is, hogy Oktáviánusz császár kettős

szomorúságban van. Az egyik az, hogy a feleségét hűtlenségen érte, és a két, alig még hogy jární tudó gyermekével együtt évekkal ezelőtt kénytelen volt száműzni az udvarából. Megházasodott másodszor is, elvette a lengyel király leányát, de az nyolcadik hónapra a házasság után meghalt, és azóta Oktáviánusz császár háztartását az anyósa, a hatalmas Kraposzlausz király özvegye, Csernababa királyné vette át. És olyan kitűnően gazdálkodott a ravennai udvarnál, hogy meghallotta a híret még a törökök hatalmas szultánja is, Szelim, és eltökélte, hogy az asszonyoknak ezt a gyöngyét megszerzi magának. Azért - és itt van most a hírem szomorú fordulója - nagy haddal indult neki a római birodalomnak. Az a szándéka, hogy véres háborút visel a császár ellen csak azért, hogy meghódítsa a kincseit meg a napaasszonyát, aki kétségtelenül a legnagyobb kincse a ravennai udvarnak. De ne aggódjál felséges unokatestvéred sorsa miatt, királyom, ő éppen azért küldi ide a kincseit neked - és itt Kelemen széles szinte hősies mozdulattal mutatott rá az elszórt kincsekre -, hogy itt biztonságban legyen a török elől. És...

De ekkor már azután Dagobert király szakította félbe a hívét, minden udvari etikettet megcáfoló módon megvakarva a saját felséges füle tövét.

- És ide fogja küldeni a török ellen való biztonság okáért a napaasszonyát is?

Kelemen felkelt a helyéről, összefonta a két karját, és alázatos meghajlás közben mondta:

- A királyoknak mindig igaza van. Öfelsége, Csernababa özvegy királyné már útban is van Paris felé. Holnap talán már meg is érkezik, mert rövidebb úton járt, mint én, és mert, tudod, felséges uram, Chavez óta a sárkánytípusok könnyen kelnek át az Alpeseiken.

Ekkor Isabeau királyné rettenve kelt fel férje mellől a trónusról, és most már ő intett, és abban a pillanatban kívül volt Kelemen a trónterem ajtaján. És ugyanabban a pillanatban a trónus függőnye mögül előugrott a vörös Péter, rettenetes, mert bohócmozdulatú testtartással ugrott oda Dagobert trónusa elé, és azt mondta:

- Kell-e Oktáviánusz császár napaasszonya?

De azután mindjárt fel is egyenesedett, és a sárga ujjasát égnek emelve, a fekete hangján szólt:

- Ezt az embert én jobban ismerem mint te, király! Ez az ember veszedelmet hozott! Vigyázz rá, meg se kérdezd tőle a harmadik ajándékát, mert az talán még nagyobb veszedelmet hoz...

Archambauld és Amaury ijedten ugrottak oda a pojacához, és elrángatták a trónus elől.

- Te hitvány, porszülte bohóc, hogy mersz most fenyegetőzni a királyoddal? - kiáltott rá Archambauld, aki nagyon büszke volt a gall leszármazására, szemben ezekkel a gróf és egyéb germán jövevényekkel, akik közé Dagobert királyt csakúgy odaszámította, mint akár a vörös Pétert. Lódulj innen...

És ezúttal kipöndörítették a vörös Pétert Dagobert király elől.

Pedig kár volt a vörös Péterrel éppen most ilyen gonoszul bánni el. Mert ez a vörös Péter, ha még csak egy kicsit is meghallgatták volna ott a trónus előtt, elmondhatta volna, hogy ő sem pojacának született, hanem ő is van olyan jó családból való, mint akár maga a majordómusz, mert ő is palotában született.

Roussillon grófjának, a hatalmas Gasztonnak a fia volt Péter, olyan dinasztia családból való, hogy ő maga is beleszületett már egy grófságba, a Durance folyó mentén fekvő gazdag földek birtokába, és az igazi neve Forcalquir grófja volt. De a kalandos lelke, rajongó ösztöne már korán elzaklatta hazulról tengeri utazásra, világlátásra. Egyik útján azután, Magelon szigetén megismerkedett az oda való király leányával, a szép Magelonával, megszökött vele, de

éjszaka az erdőben a busant-madár elválasztotta őket egymástól, és amikor a fiatal gróf hiába tért vissza az erdei nyugvóhelyükre keresni a szép menyasszonyát, világnak indult, keresett, kutatott mindenfelé, elfogták a berber kalózok is, és ott, afrikai fogságában találta meg - ne higgyétek, hogy a szép Magelonát, hanem a kétségbeesett jókedvét. A gályán fogadta meg - mint azután sokkal később egy másik spanyol mesemondó -, hogy ha még egyszer visszatérhet Franciaországba, akkor nem keresi többé sem a szép Magelonát, akit örökre elveszetteknek gondolt, sem pedig a maga örökét, hanem beáll valamelyik francia udvarhoz bohócnak, mert bizony mégiscsak az a legokosabb mesterség.

Ámbár Dagobert király nem a leghatalmasabb uralkodó volt a franciák földjén, mert Toulouse grófja, Normandia hercege is erősebbek voltak nála, Péter gróf mégiscsak Parisba vetődött, a király udvarába állt be karmazsinpojácának, talán azért, mert Paris nagyon messze van az ő igazi hazájától, talán azért, mert azt gondolta, hogy ennél az udvarnál ismernek rá a legkevésbé, vagy talán azért, mert érezte, hogy Paris-ban, a majdan elkövetkezendő Gringoire-ok, Villonok és Baudelaire-ek városában tudják leginkább megérteni az olyan hóbortos, kóbor szőszátyárokat, mint amilyennek most már ő is érezte magát.

Ostobán cselekedett tehát a majordómusz meg a főudvarmester, hogy kipenderítették a trónteremből a vörös Pétert. Annál is inkább, mert ő azt is meg tudta volna mondani Dagobert királynak, hogy mi az a harmadik ajándék, amit az öreg Kelemen megígért neki. Tengeri kalandozásai közben találkozott valahol a szicíliai partokon a Ravennából hazatérő Kelemennel, és látott nála a kincses iszákon meg az Oktáviánusz császár írta pecsétetes levélen kívül még egy fiút is. Szép koralegény, sugár fiú volt az, és az öreg Kelemen talán ugyanazoknak a berber kalózoknak a fogságából váltotta ki Málta szigetén, akiktől Péter maga is megszökött. És Péter, aki poéták és bolondok szokása szerint a csillagok között is tudott olvasni, meglátta ennek a csillagszemű gyermeknek a tekintetében is, hogy valaha össze fog függni az ő története Paris városának a történetével. Azért most azt szerette volna megmondani Dagobert királynak, hogy ne követelje elő Kelemtől a harmadik valamit is, amit magával hozott.

De kidobták az udvartól, és így történt, hogy a vörös pojáca Paris utcáinak a csavargójává lett. Együgyű, hol tréfás, hol haragos szavait most már az utca népének mondta el, és a legjobb barátjai lettek a sikátorokban meg a Szajna veszedelmes partjain tanyázó kóbor kutyák.

De miért beszélek a harmadik ajándékról, amikor a második ajándék már meg is érkezett Paris városába? A római császár napja, a büszke Csernababa királyné, akiért a török szultán tüvé tette az egész római birodalmat akkorra már.

Nagy kísérettel érkezett meg az öreg királyné Paris városába, a régi hazájából, az igazi hazájából való főurak voltak a kísérete, hosszú prémes köntösbe öltözködött lengyel nemesek, akik csak levett kalappal, alázatos hajlongással mertek rátekinteni arra az asszonyságra, aki falusi lengyel nemesasszonyból lett először Lengyelország királynéja, azután a római császár anyósa, azután pedig olyan világhíres az asszonyi erkölcei miatt, hogy a török szultán nem restelt háborút indítani a megszerzéséért egész Európa ellen sem, mert ilyen hatalmas, ilyen parancsolni tudó asszony nem akadt még az ő háremének a legkiöregedettebb és legnagyobbahelyezettebb, viseletes odaliszkjai között sem.

De ha tisztelték a Paris-ba érkezett lengyelek Csernababa királynét, no ugyan nem tisztelte egy cseppet sem a vörös Péter. Amikor a királyné kora reggel a kíséretével együtt elindult a Szent Sulpiciusnak vagy pedig Szent Dénesnek a templomába, hogy misét hallgasson, mit gondoltok, ki ugrott oda eléje a templomkapu bolthajtásos ívei alól? Úgy van. Péter, a vörös Péter, aki az éjszakát most már ott töltötte egy-egy templomnak a hűvös küszöbén. De amikor jött a királyné, felriadt az álmából, és belecsapva a levegőbe mind a két öklét, hogy csak úgy táncolt

a csuklóján a sárga cafrang, tágra nyitott torokkal ordította bele Paris már ébren levő népének a fülébe, a lelkiismeretébe:

- Vigyázz, Paris népe! Itt jön az átkozott asszony! Itt jön az a szörnyeteg, aki távoli cselszövéseivel elüldözte Oktáviánusz császár palotájából az első császárnét, hogy a maga leányát ültethesse a helyére. Itt jön a gonosz banya, akinek átok minden gondolata, aki elkergette a császárnét szép két hercegével, Flórenzzel és Liónnal együtt, aki megölte erőszakos házasságával a maga leányát is. Vigyázz, Paris! Ennek az asszonynak a leánya az anyja gögje miatt halt meg a nyolcadik hónapján, ezt az asszonyt nem ajándéknak, hanem átoknak küldte ide Oktáviánusz császár. Vigyázz, Paris! Ez a banya hozza a veszedelmet.

A jó parisiak, akik ilyen korai órákban szokták bevásárolni a petrezselymet, a zellert meg a sárgarépat a mindennapi levesükhöz, amelyben azután sokkal később főtt mindennap egy tyúk is, hol elmosolyodtak, hol talán megborzadtak egy kicsit a vörös Péter ordítózásán. Csak egy-egy kóbor kutya adott igazat keserű vonítással az utca kétségbeesett pojácájának, mert a kutya - hiszen mindnyájan tudjátok - kísértetlátó állat, és meglátja a lelket még a köre kidobott próféta zavaros beszédében is...

Paris népe, mondom, inkább csak mosolygott a vörös Péteren, mintsem hogy komolyan vette volna a szavát. De csak egy hétig tartott ez a mosolygása, mert egy hét múlva Montpellier felől is, Burgundia felől is jöttek a vészes hírhözök: közeledik nagy hadsereggel Paris felé Szelim szultán, hogy elragadja onnan azt az egyetlen fejedelmi asszonyt, aki alkalmas lesz arra, hogy betöltse az ő háremében a főduenna szerepét. Mert abban az időben a szultánok még nemcsak eunuchokat, hanem duennákat is tartottak a háremük őrzésére.

Jött a török irtózatossággal, és megszállta Paris városát. Se ki, se be nem lehetett jutni a jó parisiaknak, akik csak most látták be igazán, hogy ennek az ostromnak a fele sem tréfa, mert a nagy éhínség miatt megették már a Jardin des Plantes összes elefántjait is, a csizmatalpakat pedig mind Dagobert király maga tartotta fenn magának, mert csak neki volt az a szakácsa, aki olyan mártást tudott csinálni, hogy még a csizmatalp is ízessé lett tőle.

Amilyen nagy volt előbb a hányavetiség Paris népe között, olyan nagy lett most a riadalom. Mert a hírhözök elmondták, hogy a török császár most már addig nem hagyja abba az ostromot, amíg csak ki nem adják neki szőröstől-bőröstől és Pózenestől együtt az özvegy lengyel királynét, vagy pedig nem fizetnek neki ötmilliárdot, hogy megépíthesse belőle a bagdadi vasutat.

A török hadsereg legnagyobb hőse egy Derár nevű óriás volt. Rettenetes nagy mohamedember, aki mindennap reggelire megevett egy kiló vasat, és megivott rá appetitóriumnak három deci sustorgós kénsavat. Azután széttörülte a hosszú bajuszát, megigazította a fején a derbendes sisakot, és felkapva a lovára, odanyargalt Paris falai alá. És onnan, lóhátról kezdett el felkiabálni a várfalakra:

- No, ti bitang gyaurok! Ti disznóhúsfaló cudar pogányok, ti! Hát ki mer közületek lejönni ide a rétre, hogy kopját törjön velem, vagy összemérje a silány spádéját az én szablyámmal? Van-e köztetek legény, aki le mer ide jönni, hogy párosan megviaskodjék velem?

Az arquebusierek ilyenkor óvatosan, csak úgy a várfal donjonjai mellől és inkább csak tisztesség okáért kilóttak rá egypár nyilat, de biz azok csak nagyot koppantak a Derár láncingén, kárt nem tudtak tenni benne. Hanem ember arra nem akadt egész Paris városában, hogy felvegye a küzdelmet a mohamedán óriással. Hiába járt végig az utcákon a vörös Péter, hiába kiabálta beléje a gyávaság keserű igazságát a népbe, senki mozdulni nem mert.

Ekkor azonban az történt, hogy a törökök egy másik csapata szép lassan megkerülte a várost, és betörve Szent Dénes kapuján keresztül, elfoglalta ezt a városrészt is, és már-már azzal fenyegetőzött, hogy a város védőszentjének a templomát is elfoglalja, és belekötí lovait, mint az istállóba. Mert ez ősi szokása a pogánynak. De már ennek a hírnök a hallatára azután csakugyan összeszedett egy bátor kis csapatot Joscelyne lovag, a királyi testőrség egyik fiatal hadnagya. És meg akarta vele védelmezni Szent Dénes templomát. Csak egy összeütközésre került sor, a pogányok baromsokasága hamar elnyomta a keresztényeket, jó, hogy nagy részük bemenekülhetett a belső bástya vonal mögé, de maga Joscelyne lovag ott esett el a Védőszent templomának a küszöbe előtt. Egyik török vitéz kicsavarta a kezéből a kardot, és azzal, maguknak a Joscelyne-eknek az ősi fegyverével ütötte át a francia hős szívét.

Ez a rettenetes esemény azután még nagyobb lángra lobbantotta a vörös Péter szívében a haragot, mert a Joscelyne-ek anyai részről unokatestvérei voltak a Roussillonoknak. A vörös Péter most már igazán őrvongott, és egy ilyen tomboló rohamában jutott el abba a csendes utcába, ahol az öreg Kelemen lakott. Kelemen bizony most is csak olyan szelíd, olyan gyáva volt, mint az útjain is, és a nevelt fiát, Flórenzet sem engedte el hazulról a várfalakra, pedig a fiatal senki fia ugyancsak szeretett volna részt venni a Joscelyne vállalkozásában.

- Mit akarsz te ott? Mit akarsz te hősködni? Ki vagy te? Vitéz vagy te, gróf vagy te? A senki fia vagy te, talált gyerek, akinek még neve, még címere sincsen! - így szidta csaknem minden nap a gyereket, aki kénytelen-kelletlen engedelmeskedett neki.

- Címered sincs... - Ez fáj a legjobban Flórenznek, és éppen címert szeretett volna magának hősi harcon szerezni, ha a nevelőapja engedte volna. És ezen pityergett csendesen akkor is, amikor a vörös Péter odaért a Kelemen háza elé.

- Senki fia vagyok - sírta olyan hangosan, hogy meghallotta vörös Péter is. Ez irtózatosan, pokoli dühvel elkacagta magát:

- Ki mondta neked azt, hogy te a senki fia vagy? Ki mondta neked azt, hogy neked nincsen címered?

- Az apám. Az öreg Kelemen - hebegte a gyerek.

- Hazudott. Vagy talán maga sem tudja, hogy mit mondott. A római oroszlán a te címered, mert te Oktáviánusz császár elvesztett fia vagy, akit az apád most is sirat. De te ne sírjál - rázta meg a félig gyerek Flórenz vállát a vörös Péter -, hanem siessél fel az öreg Kelemen padlására, ott a tyűkültetők között megtalálod az ő régi fegyverzetét, siess letakarítani róla a rozsdát, öltsd fel a páncélt, tedd fel a sisakot, és övezd oldaladra a kardot, mert ahogyan a te mostohanagyanyád, az átkozott Csernababa hozta rá Franciaországra a veszedelmet, olyan igaz, hogy csak te, Oktáviánusz császár fia tudod megmenteni tőle Paris városát.

Igazán nem kellett ilyen nagyon szaporítania a szót Péternek, mert még el sem mondta jól a mondanivalóit, amikor Flórenz már ott fenn volt a padláson, összeszedte az öreg Kelemen rozsdás fegyverzetét, és beleöltözködve, úgy, ahogyan volt, rohant vissza le az utcára. Az öreg Kelemen ijedtében hanyatt esett ott bent a földszinti szobában, de Péter és Flórenz már nem is hallották a zuhanását, úgy siettek a Szent Gyármán bástyája felé, amelyik alatt most éppen ott fickándoztatta megint arabs paripáját Derár, az óriás.

- Magelona segítsen meg, és most menj le - súgta oda a fülébe fent a bástyaormon a vörös Péter. - Győzni fogsz.

Flórenz leszállt a várfal lépcsőin, kilépett Szent Gyármán kapuján keresztül a török óriás elé, és kirántva a kardját, megcsóválta a feje felett, vitézi kihívásra. A török táborból harsogó kacagás volt erre a felelet:

- Nini, ki ez itt? Ki ez a rozsdás lovag? Utóbb Derárral ez akarna netán mérkőzni? Ez a tyúk-páncélos? (Merthogy Kelemen padlásán nagyon szabadjára voltak hagyva a tyúkok, és azt tették, amit akartak.)

Maga Derár büszke mosolygással vágatott oda a gyerek elé. És a fényes szőrű, hófehér arabs paripája már egészen elgázolóban volt a kis rozsdás lovagot, Derár már csapásra emelte a kardját, amikor egyszerre a harcedzette mén visszatorpant. Derár bosszúsan vágta bele széles, arabs módon lapát kengyelét az oldalába, de a mén csak ijedt röhögéssel felelt, és elkezdte a fülét hegyezni.

Ha a mohamedán egyáltalán szokott volna káromkodni, most Derár nagyon elkáromolta volna magát. De így csak a fogát szorította össze, felemelkedett a nyergében, és körülnézve dör-mögte:

- Ez a dög valamit hall! Valami hangtól van megijedve!

A következő pillanatban azután ő maga is meghallotta azt a hangot. Nem is a fülével, hanem a mellével, úgy, mint ahogyan a mennydörgést is előbb hallja meg a bordáid kasa, mint a füled. Tompa, megszaggatott, hörgő üvöltés, amelyik kietlen távolból is úgy zengett, mintha a közvetlen közeledben volna: oroszlánordítás. Az arab mén és a sivatag szülte vitéz nem csalódhattak ebben a hangban. És kővé dermedtek tőle. És még az öreg Kelemen rozsdaverte vén kardja is elég éles volt ahhoz, hogy Flórenz acélos karjától emelve kicsiholja Derár kővé meredt arcából a szertefecskendező vér égő sziporkáit.

A nagy török óriás lehullott a lováról holtan s Flórenz csapásaitól, a török csapat pedig, látva legnagyobb hősének a pusztulását, eszeveszett futással lódult neki a menekülésnek, odahagyva a tábora sátrait. És rohant bele egyenesen a Paris-t felmentő római hadsereg gyilkos kard-csapataiba.

De senki sem csinált közöttük olyan öldöklést, mint egy fiatal karcsú vitéz meg annak a segítőtársa, az az oroszlán, amelyik levegőreszkettető ordításaival megölte Derárt, most pedig halomra marcangolta a pogányt. Az az ifjú Lion herceg volt, Oktáviánusz császár második fia, a segítőtárs pedig az az oroszlán, aki a saját tejével nevelte fel Ciprus szigetének egyik barlangjában Liont, amikor a kalózok támadása elől elriadt anyja pólyástól együtt otffejtette.

Arról az oroszlánról, amelyik azután még a megtalálása után is mindenhová hűségesen követte a nevelt fiát, nevezték el magát a herceget is Lionnak. És amikor a diadalmas római hadsereg bevonult Paris városába, az első, akihez az oroszlán odaszaladt, az öreg Kelemen volt. És csodálatos - de hiszen mesét mondtam -, Kelemen nem ijedt meg tőle. Amint látta a két egymásra ismerő hercegfíúnak, Flórenznek meg Lionnak az ölelkezését, megértette ő is, hogy ez az oroszlán nem akarja őt bántani. Csak a nevelőanyja sietett oda dicsekvő dünnögéssel a nevelőapához, és szinte érteni lehetett a hangját, amint odadörmögte Kelemennek:

- Ugye? Mi ketten mentettük meg a császár fiait. Az asszonyi szeretet, amelyik anyává teszi még a sívó oroszlánt is, meg a férfiúi kötelességtudás, amelyik még a tenger hullámán keresztül is megkeresi a mindennapos kenyeret még az árvák számára is.

Oktáviánusz császár maga is ott volt a felmentő hadseregben, amelyet Lion vezetett diadalra, ő is másodmagával volt, az elűzött első feleségével, aki visszatért hozzá, amint Ciprus szigetére is elérkezett a híre annak, hogy a vén Csernababa elmenekült Ravennából a török elől. A vénasszony cselszövéseitől sokáig egymástól elválasztott császári család így találkozott össze azután megint boldogan Dagobert királynak meg Isabeau királynénak az udvarában.

És ezzel vége van a mesének. Mert a mesemondó csak jó ember lehet, én is az vagyok, tehát nem mondom el, hogy hogyan pukkadott meg a dühtől Csernababa, amikor meglátta, hogy

Oktáviánusz császár az első feleségét ölelve, oldalán a két fiával vonult be a francia király tróntermébe. És jó ember volt vörös Péter is, mert hiszen tulajdonképpen ő, a kidobott udvari bolond mentette meg Paris városát a török veszedelemtől, és ő szerezte vissza a római császárnak a boldogságot. Mit akartok tehát még többet róla hallani? Paris felszabadulása után elment úgy, hogy senki sem látta, merre, eltűnt, és még máig sem került megint elő. Vagy beszegődött megint pojacának valahová, vagy pedig megint keresi a szép Magelonáját, akitől elválasztotta a busant-madár, és akit nem bír többé megtalálni.

Ripsz-rapsz... ez a vörös Péter története.

TÖRTÉNET EGY SZÍVRÓL

Elmondom egy szívnek a történetét, amely természetesen szerelmes história, de a szívnek olyan különös szerepe van benne, hogy még a szerelmes novelláktól joggal irtózó olvasó is végigolvashatja.

I.

Tíz évvel ezelőtt Kovándon, Uszuba vármegye székhelyén nem volt daliásabb, izgatóan szebb és gavallérabb huszártiszt, mint Turulkeőy Oktáv báró. Fiatal volt, erős az életben, és a vármegye ezerháromszáz hold földjének ura. És ezt az ezerháromszáz holdat sohasem tekintette a maga birtokának, mert úgy illik egy huszárezredben, hogy ha az egyik tisztnek van, akkor mindegyiküknek legyen. Turulkeőy Oktáv szórta a pénzt, és az ezerháromszáz hold búzaföld állta baj és jelzalog nélkül ezt a pénzszerzést.

Ekkor történt az a szerencsétlenség, hogy a kovándi huszárezred ezredesévé egy főherceget neveztek ki. A főherceg fiatal volt, csinos bajszú és könnyelmű, és buzgóan gázolta ki a civillista ráeső részének a gyomrát. Társadalmi életfelfogásának a jellemzésére csak annyit mondok el itt, hogy a tiszti menázs vacsorájához való pezsgőt - Aubertin demi sec - rendesen somlyai borba hűttette be.

Az ezred fiatalabb tisztjeinek egészen tetszett ez a garázdálkodás, de Turulkeőy Oktáv érezte, hogy le van főzve. Mert azelőtt, míg a főherceg nem érkezett meg Kovádra, ő csak Pommeryt fizetett a tiszteknek, és csak magyarádiba hűttette be. Szóval Oktáv báró lefőzve érezte magát; egy magyar huszártiszt pedig, különösen ha ezerháromszáz holdja van, és ha a Turul nemzetségből származik, lefőzni nem engedi magát, még egy főhercegtől sem. Oktáv báró kitalálta, hogy az Aubertintől szerzett krapula legjobb orvossága az, ha az ember olyan angosztura-likőrt iszik, amit csak Ausztráliában készítenek, s aminek üvegje tizenegy aranyba kerül. Így aztán megtörtént, hogy egy-egy főhercegi pezsgős este után másnap appetitóriumnak a huszártisztek megitták Turulkeőy Oktávnak harminc-negyven aranyát.

Ha a főherceg Oszkendéből hozatott osztrigával traktálta meg a bajtársait, akkor Oktáv a legközelebbi alkalommal az indiai szalangán-fecske fészkéből készült aszpikkal kedveskedett nekik. Ha a főherceg üvegtokocskákba zárt havannákkal kínálta végig a társaságot, akkor Oktáv meghozatta a legdrágább turoscapros-lepantosokat, amelyeknek az illatát aranytokocskák védelmezték meg az elpárolgástól.

De mit részletezzem a dolgot. Képzeltetitek, hogy ebbe a nemes vetélkedésbe az Oktáv báró bicskája tört bele. Elúszott az ezerháromszáz hold...

II.

...És így történt, hogy most, amikor elbeszélésem tulajdonképpen elkezdődik, Turulkeőy Oktáv báró ott ül a New York-i Public Garden egyik padján, és éhezik. Igen, a hajdan daliás huszártiszt éhezik kint Amerikában. Mert Európában maradni nem engedte a büszkesége meg a hitelezői.

Amikor az adósságai miatt le kellett mondania a tisztí rangjáról, pénzzé tette mindenét, amije még volt, és kiment az Újvilágba. És most, a megérkezése után tizednapra nem volt a zsebében több pénz, mint négy cent. Négy centen pedig Amerikában nem lehet még kenyeret sem venni, ott ennyi pénzért csak egy dolgot árulnak: újságot. És Turulkeőy Oktáv, aki sohasem tudta a zsebében megtűrni a pénzt, csakugyan újságot vett az utolsó négy centjén. Amikor elszaladt előtte a New York Herald egyik rikkancsa, odaintette, és a kezébe szúrva a pénzt, magához váltott egy darabot azokból az óriási papírlapedőkből, amelyek milliárdnyi példányban képviselik az amerikai sajtót.

Olvasni Turulkeőy Oktáv báró huszártiszt korában nemigen szokott. A lapoknak csak két rovatába nézett bele rendszeren: a sportrovatba meg a hirdetések közé. Most is, álmosan és az éhségtől, kissé fanyar humorú kedvben nyitotta ki a lapot egyik olyan oldalon, ahol már a hirdetések vannak. És milyen véletlen! Szeme az első pillanatban a következő kis hirdetésre esett:

Keresek olyan rettenthetetlen bátorsága férfit, aki hajlandó alávetni magát egy nagyon veszedelmes szívoperációnak. Új elméletem van a szívmozgásról, s azt akarom ezzel az operációval igazolni. De figyelem: a műtét halálos kimenetelű is lehet. A vállalkozónak vagy örököseinek negyvenezer dollárt fizetek. Jelentkezni lehet délelőtt tíztől délután 2-ig. Garfield St. 47.

Browning doktor

Oktáv báró elolvasta a hirdetést és elmosolyodott. Milyen bolondok ezek az amerikaiak. De milyen gazdagok is! Negyvenezer dollárt fizetnek egy szívért! Ha neki negyvenezer dollárja volna!

És ekkor hirtelen a melléhez kapott. Hiszen van negyvenezer dollárja, ott kopog, ketyeg, lüktet a bordái alatt. Azt fel lehet váltani jó, becsületes, vízálló dollárookra, amikkel vissza lehet jönni megint haza, keresztül a nagy sós vízen. És ha belehalna az operációba? Oktáv elmosolyodott, amikor az örököseire gondolt - a hitelezőire.

Azután pedig, mivel megkordult a gyomra is, minden további habozás nélkül fölkelt, és megindult a Garfield Street felé. Ő, aki hajdanában Kovádon egy szál rózsaszínű szalagért olyan steeplechaseket lovagolt, hogy még Wimpferbach gróf, a hadsereg legvakmerőbb lovastisztje is a fejét csóválta, csak nem fog megijedni egy kis operációtól? Éhesebb akkor sem lesz, ha a sírba teszik.

Elindult a Garfield Street felé.

III.

Browning doktor előszobájában az asszisztens fogadta, és kikérdezte, hogy mit akar. Amikor elmondta, hogy miben jár, az asszisztens bólintott a fejével, és azt mondta, hogy várjon, kiküldi a professzor második segédjét, aki ennek a dolognak az ellátásával meg van bízva. Azzal eltűnt.

Öt perc múlva megjelent a szobában egy hölgy - a professzor második segédje. Igazi orvoskisasszony volt; a fején a haj lekötve viaszosvászon kendővel, a termete világossárga és bő boncolókabátba bújtatva. Hideg, hivatalos hangon szólalt meg:

- Ön hajlandó magát alávetni az operációnak?

- Igen - felelte Oktáv báró, aki nem minden irigység nélkül nézett a második segéd tagjait átölelő orvoszubbonyra.

- Figyelmeztetem, hogy a műtét halálos kimenetelű is lehet, sőt nyolc a kettőhöz a valószínűség, hogy a megoperált ember belehal a szívéen vágott sebbe.

Oktáv báró - valljuk meg - egy cseppet összerezzent. De azután hirtelen észbe kapott. A manóba is, egy nővel áll szemben. Itt csak nem mutathatja magát gyávának. Reszketéstelen hangon felelt, miközben elegáns mozdulattal ütötte össze a bokáját:

- Miss, én magyar huszártiszt voltam. Nem félek semmitől. Vezessen a professzorhoz.

Az orvoskisasszony komolyan és ridegen bólintott a fejével, s a szemben lévő ajtóra mutatott.

- Tessék.

Bementek a műterembe, amely nagyon kellemetlen képet mutatott. A közepén márványból készült félig ágy, félig asztal állt, fejaljul gumipárnával. Arra fektették le Oktáv bárót, miután előbb megfosztották a ruháitól. Az orvoskisasszony ott állt mellette, és figyelte, nagyon komolyan és hideg képpel, az érverését. Belépett az öreg és mogorva Browning doktor is. Azután rátették arcára a kloroformos flanel álarcot, és Oktáv báró némi vergődés után elaludt. Megkezdődött az operáció...

IV.

Amikor Turulkeőy Oktáv báró megint az eszméletére tért, puha, fehér párnák között, lágy selyemtakaró alatt érezte magát. Föleszmélt, és először is odakapott, ahol fészkel a szív. Még dobogott, és a mellén, a bőrén nem volt semmi hasítás, a bordái is épek, töretlenek voltak. Elámult, és szinte hitetlenül tapogatta a testét.

„Nincs semmi bajom” - gondolta magában, és a következő pillanatban a negyvenezer dollár jutott volna eszébe, ha az ajtó ki nem nyílt volna.

De az ajtó kinyílt, és belépett rajta Browning doktor második segédje, az orvoskisasszony. Egyenesen odament az ágyhoz, és megszólalt:

- Hogy van, Mr. Turulkeőy? Remélem, jól, mert az elaltatáson kívül semmi sem történt önnel.

- De hát mire való volt akkor ez a komédia - pattant fel dühösen Oktáv, akinek a kloroform utóhatásától meglehetősen émelygett a gyomra.

- Arra - felelte az orvoskisasszony -, hogy végül találtak egy férfiúra, aki igazán férfi. Én nem orvos vagyok, hanem Carnefeller Jouldnak, a spódiumkirálynak a leánya. Az apám az orosz-japáni háború befejezése után kibérelte a csatateret, és az ott talált hullákból csontlisztet égetett. Ebből olyan rengeteg milliárderdőre tett szert, hogy engemet, az egyetlen leányát, úgy rajongtak körül a kérők, mint a muslincák a gyertyafényt. De én undorodtam ezektől a fababáktól, és tavaly, amikor szegény apám maga is spódiumanyaggá vált, elhatároztam, hogy a házi orvosom, Browning doktor segítségével keresek magamnak egy igazi férfiút, olyan valakit, aki pénzért nemcsak arra hajlandó, hogy engem feleségül vegyen, hanem valóságos és tudományosan értékes hőstetre is. Ekkor jelent meg az apróhirdetés a lapokban. És... az egyetlen jelentkező ön volt, ön az első férfiú, akivel életemben találkoztam. Akarja, hogy...

Itt Browning kisasszony elpirult, és Browning kisasszony, helyesebben Carnefeller kisasszony nagyon szép volt akkor is, amikor nem pirult, de valósággal ellenállhatatlanul bájos volt akkor, amikor pirult.

Fölösleges tehát mondanom, hogy Turulkeőy Oktáv boldogan mondta, hogy akarja. Akarja, hogy a felesége legyen. És hogy a spódiumkirály milliói, sőt milliárdjai Európába vándoroltak, sőt Magyarországra, sőt Uszuba vármegyébe. Ahol az ezerháromszáz holdból tizenháromezer lett, s ahol a huszártisztek ujjongva fogadták visszatérő társukat, aki a milliói mellé még egy csodaszép asszonyt is hozott haza.

Kár, hogy a főherceget akkorra már más garnizonba helyezték.

A KIRÁLYGYILKOS

I.

Labrador királyság fővárosának, a gyönyörű szép Nainnak az volt a legnagyobb szépsége, hogy az ég három tája felől lankás hegyek ölelték körül, meleg, féltő szorítással, mintha attól óvnák, hogy bele ne csússzék a tengerbe, amely a negyedik oldalon, kelet felől csókolgatta hízelegve a lábát. És ezek a szelíd ereszkedésű dombok mind, de mind szőlővel voltak teleültetve, szőlővel, amelynek diadalmasan ragyogó smaragdzöld színe kacagva hirdette Labrador gazdagságát.

Mert Labrador gazdag ország volt, és gazdagságát a szőlőnek köszönhette. Borát, ezt a cseppfolyóssá vált rótsárga aranyat itták a világ gazdagjai, az amerikai iparkirályoktól elkezdve egészen az Urál vidékeinek bojárjaiig, a westminsteri hercegtől kezdve egész az ausztráliai nagy baromtenyésztőkig. Minden cseppje aranyat ért a labradori bornak, és különösen Nain vidéke volt az, amely a legjavát ontotta az üdvösség földre tévedt mennyei harmatcseppjeinek. Meg is becsülték Labradorban a szőlőt, nemcsak a kultúrája volt nagy, hanem a kultusza is, és októberben az a nap, amikor hozzákezdtek a szürethez, nemzeti ünnep volt.

Ezen a napon délelőtt a király hosszú díszmenettel vonult ki Nain fölé, a legmagasabb dombra, a Puntaltóra, ahol akkor már ott várta az arkimandrita, és azután felséges jelenlétében áldotta meg kicsiny, szent seprőjével az egész bortermő vidéket. Nagy ünnep volt a Szőlők Ünnepe Labradorban.

A Puntalto maga csaknem egészen királyi birtok volt. Csak lent a sarkában volt egy kis szegelet, ami nem a dinasztia vagyonához tartozott, azt évszázadok óta a Saksinok vallották a magukénak. Gyönyörű, ötvenholdas tag volt az, a közepén kicsiny, finom, lenge kastéllyal, óriási prэшázsal, amit hársfák, diófák és mindig éneklő, keskeny sudarú szilfák öleltek körül. Saksin José, a szőlőnek akkori birtokosa reggeltől estig el tudta hallgatni ezeknek a szilfáknak a zenéjét. Egyéb hallgatnivalója úgysem igen volt, mert aggregény létére sem asszony szava, sem gyermek csicssergése nem zavarta napjai csendjét.

Hanem egyszer azután egyenruhás emberek zavarták meg. Valami végrehajtó vagy hivatal-szolga-féle emberek írást vittek neki, és abból az írásból azt olvasta ki Saksin José, hogy a király megéhiült az ő földjére, az ő szőlejére, az ő őseinek az évszázados büszkeségére. Azt izente neki az írásban VIII. Archambauld, a király, hogy ki akarja kerekíteni a puntaltói birtokát, azért, akár tetszik Josénak, akár nem, megveszi tőle azt az ötven holdat bármilyen áron.

Josét, ezt az indulatos, spanyol vérű embert irtóztatós düh fogta el. Ügyvédhez szaladt, pörbe állt a királlyal, makacsul civakodott a földjéért. Mondjam-e, hogy mi lett a pör vége? A földi igazság a föld hatalmasainak való - Josét kidobták a birtokából, kezébe nyomtak egy nagy summa pénzt, mehetett vele, ahova akart.

II.

Nohát, Saksin José Pattersonba akart menni. A szívében vad, keserű haraggal utazott el Labradorból, megátkozta még a földjét is, és Kanadán keresztül lement az Egyesült Államokba. Ott pedig megtelepedett az anarkisták főfészkeében, a hírhedt Pattersonban.

Nem véletlenül tette: kiszámítottan, akarva. Mert az volt a célja, hogy megtanulja a bombacsínálás művészetét, és amikor tökéletes lesz benne, akkor... akkor... lesz még egyszer ünnep a világon!

Pattersonban nagyon könnyű az anarkisták közé keveredni, és José hamar megtalálta velük az érintkezést. Megtanulta a bombacsínálást is, ami annál könnyebben ment neki, mert még szőlősgazda korában sokat foglalkozott kémiával, és nem volt idegen előtte a szerves, különösen a szénes és a nitrogén vegyületek ismerete. Mert ez a tudás szükséges a földműveléshez, de szükséges a robbanószerkezetek gyártásához is. A műtrágyákban is, a robbanószerkezetekben is a domináns elem a nitrogén, a rettenetes, hatalmas salétrom.

Az anarkisták nem olcsó fiúk, a pártkassza javára Josétól is sok pénzt elszedtek leckedíjul, nagy vagyonának majdnem a felét. De José nem bánta ezt, mert amikor két év múlva Pattersonból útra kelt, hogy visszatérjen Labradorba, a sárga disznóbőr kofferjában volt egy piciny kis tok, olyan, mint aminőt az ékszerészek adnak a legdrágább kincsek őrzésére. A plüssel bélelt, szolid, finom tokban pedig ott volt a világ legtökéletesebb bombája. Vastag, öntött üvegből készült, zöldesfehér volt a színe, és a közepén macskaszemű fénnel csillogott a világ legrettenetesebb karboazotinfolyadék: a saksinit.

José két év alatt teljesen yankee-vé vált, leborotváztatva minden szőrt az arcáról. Megsoványodott az epés haragtól és bosszúvágytól, nagyot öregedett, és még a nevét is megangolósította Joe-ra. Este ért oda Nain kikötőjébe, és a sötétség leple alatt észrevétlenül tudta beledobni kofferjét a tengerbe. Csak azt a kicsiny, drága dobozt vette ki belőle, amiben ott aludt az alma nagyságú, gyilkos fenevad: a bomba.

Az éjszakát elcsavarogta a tengerparton. A szőlőhegyek felé nem ment, oda csak másnap reggelre készült, mert másnap volt a Szőlők Ünnepe. Mikor kihajnalodott, akkor ment fel a Puntaltó alá, és ott elbújt a hajdani szőlőjének az élő sövénye mellett.

Ha valaki, Joe csak ismerte a naini szokásokat, és tudta, hogy a király kocsija, ünnepre menet, ott fog elhaladni a gádor alatt. Úgy is lett. Megszólaltak az ünnepi harangok, és megindult a díszmenet a városon keresztül föl a hegy felé. Zúgott a katonazene, csörömpöltek a fegyverek, és amikor a király kocsija odaért a Saksinok volt birtoka elé, akkor Joe felemelkedett a semfü-semfa-bozót rejtekéből, és hozzávágta a bombáját VIII. Archambauld király fejéhez. Éppen a kiálló, erős pofacsontját találta el, azon szakadt szilánkokra a bomba üvege. Pokoli csattanás szaggatta meg a levegőt, a mennykő fehérségénél vakítóbb fény öntött el mindent, és Archambauld király váratlan gyorsasággal és fölöttébb apró darabokban megtért őseihez. Vele ment a kíséretének egy része is meg néhány jó testőr katona.

A pukkanás után pillanatokra fullasztó csend támadt, aztán egyszerre az ijedtségnek, a dühnek és az elkeseredésnek az együttes rivalgása töltötte be a levegőt.

- Hol a gyilkos? Ki volt? Fogjátok meg!

Foghatták akkor már, kiabálhattak akkor már! Joe behúzza a nyakát, a sövény alatt elszaladt, le a városba, amelyen aztán jámbor képpel, lassú léptekkel ment keresztül egész a kikötőig. Elmenekült.

III.

Archambauld király nemcsak nyúzta a népét, hanem utolsó tagja is volt családjának. Ezeknél az okoknál fogva egy csepp nehézséggel sem járt, hogy váratlan halála után kikiáltsák a köztársaságot. És a labradoriak csak akkor néztek körül bámulva, hogy „nini, milyen jó

dolguk van”. Csak akkor kezdtek rájönni, hogy a titokzatos bombavető, akit ők agyon akartak verni, tulajdonképpen nem lincset, hanem nemzeti ajándékot érdemelne. Szóba került ez a dolog a képviselőházban is, de akkor felállt a miniszterelnök, és szemtanúkra meg szakértőkre hivatkozva bebizonyította, hogy a merénylő maga is áldozatává vált merényletének.

A parlamenti tárgyalás híre belekerült az amerikai lapokba is, és így értesült Saksin Joe arról, hogy ő otthon most nemzeti hős lehet. Sietett ismét visszaváltozni Josévá, és utazott fel Nainba. Éppen jókor jött neki ez a fordulat, mert már nagyon fogytán volt a pénze.

Amint megérkezett, másnap már kihallgatásra jelentkezett a miniszterelnöknél, s amikor eléje bocsátották, nemes egyszerűséggel így szólt:

- Archambauld királyt én öltem meg.

A miniszterelnök nagyot nézett, felhúzta a szemöldökét, a két tenyerét laposra fordította a levegőben, és azt felelte:

- Úgy tudom, hogy a gyilkost magát is megölte a bomba.

José erre elkezdte magyarázni előbb szelíden, azután dühösen, hogy csakugyan ő a gyilkos. A miniszterelnök végre megunt a dolgot, és lerázta a nyakáról:

- Adjon be folyamodványt, és csatolja hozzá a bizonyítékait.

José végleg felháborodva ment el. Bizonyítékok! Honnan csatoljon ő bizonyítékokat, amikor volt esze, hogy a merénylet előtt minden bizonyítékot megsemmisített. Dühösen rohant egy régi ismerősehez és annak panaszkodva mondott el mindent. Az előbb ámulva nézett rá, aztán kissé elhúzódott tőle, majd pedig azt hitte, hogy José, aki annyi ideje távol volt Naintól, csak tréfál. Azért másra fordította a szót:

- Hej, öreg korhely, te, látom, hogy még mindig a régi tréfacsináló vagy! Beszéljünk inkább másról. Nem iszol velem egy pohár bort? Az orrodrol látszik, hogy még mindig szereted.

José azt is dühösen hagyta faképnél. Azután beadta a folyamodványát. Természetesen elutasították. Járt fűhöz-fához, beszélte boldognak-boldogtalannak, hogy ő a királygyilkos: senki sem hitt neki. Hiszen a királygyilkosnak már szobrot is emeltek, és azon éppen nem olyan apró, görbe lábú, deresedő szakállú öreg emberke volt, mint José, hanem karcsú, szép ifjú, aki az ég felé tekint.

A szerencsétlen José kezdett lassankint teljesen elzúlleni, egész nap a korcsmában ült, ivott, és ott beszélte az embereknek, hogyan ölte ő meg Archambauld királyt. A legtöbben csöndes szánakozással hallgatták végig, néhányan a szeme közé nevettek, esténként pedig, amikor támolyogva ment haza abba a kis kalyibába, amelyet a régi birtoka mellett bérelt, az utcán utánaszaladtak a gyerekek, és úgy kiabálták:

- Gyilkos, itt a gyilkos! Hol a bombád, gyilkos!

Egy nap reggel José nagy harangszóra ébredt. Kitörülte szeméből az álmot, feltápászkodott, és kiment az ajtaja elé. Felfelé a Puntaltónak nagy tömeg tolongott, lenn meg kocsik közeledtek ünnepi lassú menetben. A Szőlők Ünnepe volt.

Az első kocsiban ott ült a köztársaság elnöke, mellette a miniszterelnök. És ekkor José szívét mérhetetlen düh öntötte el. Íme, ennek az egyik embernek ő szerezte meg a méltóságot, az a másik ember az, aki az ő folyamodványát visszautasította. Elborította szemét a vér, a fogát csikorgatva hajolt le, és felvett a földről egy kétökölnyi, száraz, porhanyó földhantot. Aztán mikor a kocsik egészen a közelébe ért, odahajította neki, egyenesen a köztársasági elnök fejének. Annak is a pofacsontját találta el, a hant azon szakadt szét, s az elnöknek is meg a

miniszternek is tele lett szeme-szája porral, homokkal. Elkezdtek keservesen köpködni, a kocsi pedig megállt.

A nép csak akkor vette észre, hogy mi történt, amikor a miniszter kinyújtott kézzel rámutatott Joséra, hogy ő volt a tettes. Akkor az emberek egyszerre rávetették magukat a merénylőre, földhöz vágták, és ott verték agyon, csaknem ugyanazon a helyen, ahonnan hajdan elhajította a bombát, amely kioltotta Archambauld király életét, és megszerezte Labradornak a szabadságot.

A CAVALHO-PALMAI ÜTKÖZET

I.

A cavallo-palmai ütközet sorsa eldőlt. Athelstannak, Navarra királyának a csapatai győztek, és Lancelot, a fölkelővezér, Lancelot Henrik, a költő-forradalmár menekült. Serege, amely guerillaharcban majd egy hónapig diadalmas volt, nem állta meg a legújabb rendszerű ismétlőágyúk tüztét, amint Caretto, a király fővezére döntő csatára tudta kényszeríteni.

Eszeveszett, vak futással menekültek le a felkelők a domboldalon a Garonne felé, s egyik csoportjuk magával ragadta Lancelotot is, aki a fogát csikorgatva, szilaj káromkodással az ajkán próbált megszabadulni tőlük és visszarohanni a csataterre, hogy a szégyent, a gyalázatot, a nevetséget, ha egymagára marad is, ott fojtsa bele a saját vérébe. De fent a hegyoldalon diadalmas korlátlansággal dörögtek akkor már Caretto ágyúi, s a magjuk hullt a menekülők fejére. Filibert, a felkelők alvezére, aki hipnotikus rajongással imádta Lancelotot, kétségbeesetten ordította a martalócainak:

- Csak a Garonne-ig vigyétek le, csak az erdőbe vigyétek be, akkor megmenekül! Ott befutott motorcsónak vár rá!

Lancelot vérbe boruló szemmel fordult vissza rá, a kardja markolatához kapott, amely oda volt szíjazva a jobb keze csuklójához, és feléje sújtott. De csak a levegőt érte, a martalócai taszigálták, rángatták, cibálták magukkal lefelé. Az ereiben minden csepp vér haragja a saját emberei ellen forrt, hogy nem engedik meghalni ott a csatamezőn.

Amint az erdő sarkához értek, ott egyszerre kibukkantak rájuk az üldözésükre küldött királyi huszárok. De ott, a fák bozótszegélyénél megmutatták még egyszer, utoljára, a martalócok, hogy mit tudnak. Szempillantás alatt harcvonalba sorakoztak, és gyilkos tüzelést kezdtek a huszárokra. Nekik is kitűnő, Colt rendszerű magazinpuskájuk volt, amelyek csak úgy ontották a golyót a riadtan visszatorpanó lovasok közé.

Bent az erdőben pedig már csak Filibert hurcolta Lancelotot. És lihegő szájjal beszélt neki:

- Szükség van még rád!... Visszajössz még... Új erőre kapunk...

Szaladtak. Most már Lancelot is szaladt. A király robbanó lövedékei tompa pukkanással csaptak le hol itt, hol ott az erdőben: őket keresték. De nem találták meg. Kiertek az erdő alsó szélén a folyópartra, még két hatalmas ugrás a szakadékos part oldalán, s ott voltak a motorcsónak mellett. A benzín nagyot pukkant, a propeller elkezdett dohogni, s a csónak elindult a francia part felé. Lancelot némán, a kardjára támaszkodva állt ott a közepén, és csak egyszer szólalt még meg, akkor, amikor Caretto golyója ott csapott le közvetlenül mellettük a Garonne siető vizébe. Akkor felemelte az ökölbe szorított kezét, megrázta a levegőben az ágyú koszorúzza domb felé, és felhördült:

- Visszajövök még!

A csónak simán szaladt fel a fövényes francia partra, és Lancelot, kiszállva a csónakból, némán, ellentmondás nélkül nyújtotta át kardját az elősiető francia chasseuröknek. Odaát túl még egypárat bődültek az ágyúk, mint ahogy a tigris bög utána az elveszett prédának, de azután elhallgatott minden csatazaj, és a navarrai kürtök hosszan nyújtott hangja elkezdte búgni a takarodót.

II.

A köztársaság nem adta ki Lancelotot Navarrának, de azért Lancelot nem tért vissza soha többé a hazájába, mint ahogy onnan a Garonne közepéről ígérte a felemelt ökle. A forradalom, amit szított, teljesen csak az ő csodálatos egyéniségének a hatása volt, s most, hogy a cavalhopalmi vereség után eltűnt Navarrából, pártja teljesen szétzüllött, s Athelstan király uralma erősebbé vált, mint valaha volt. A pártütők mind visszakönyörögték magukat hozzá, és mind újra hűséget fogadtak nemcsak neki, hanem a trónörökösnek, Jokaszté királykisasszonynak is.

Mert Lancelot egyéniségén kívül az volt a forradalom legnagyobb ereje, hogy Athelstannak nem volt férfiavadéka. És Navarra lakóinak, különösen a gőgös eszkualdunoknak sehogy sem akart a fejébe férni, hogy a király halála után majd nő, sőt éppen leány parancsol nekik. A sorsnak ezt a játékát tudta legjobban kihasználni Lancelot, amikor elkezdte nagy agitációját, hogy Navarra a szomszédos Franciaország példájára köztársasággá alakuljon át. Lángoló szóval, a költő erejével - mert költő volt, igazi istenáldotta költő - kezdte szertedobálni az országban lelkének véres szabadságvirágait, folyton izgatott, de kifelé mindig metszően hideg elméjének nagyságos gondolatait. Mint költő, a legszilajabb lángot tudta gyújtani a szívekben, mint politikus, a leghidegebb józansággal, a logika jégerejével hódította magához a gondolatokat. A költő üstököscsillagot ragadt le az égről, annak a sudarával ostorozta az asszonyuralmat, a parlamenti szónok a kétszer kettő rideg igazságával bizonyította be, hogy Navarra az akkori zavaros, nehéz viszonyok között nem maradhat leánykézre.

Csak egy kvalitás hiányzott belőle ahhoz, hogy a forradalom diadalmas legyen. A szervezés képessége. Ehhez a bal oldala nagyon forró volt, a jobb oldala nagyon hideg, az egész mivolta pedig nagyon becsületes. Nem tudott inszinuálni, nem tudott rágalmazni, nem tudott jelszavakat fabrikálni, és amint hazudni akart, egyszerre a poéta fordult ki belőle, és eltűnt a politikus. Csak szent és igaz hazugságokat tudott mondani, amik pedig csak válogatott lelkeket ragadnak meg, a tömege nem hatnak.

Azért, ahogy már mondtam, forradalmának sólyommadara egészen elült, egészen levedlett, amint kikényszerült Navarrából a Garonne gyors bukfencű habjain keresztül. Lancelot, pedig csak huszonkilenc éves volt még, amikor lángra gyújtotta Navarrát Pau-tól Néracon keresztül egész Bordeaux-ig - az én meseidőmben Bordeaux is Navarra városa -, a száműzöttségben tehetetlenné, minden agitációra képtelenné vált. A franciák messze föl, Trouville-ba internálták, mert ámbár a köztársaság úgy suttyomban szimpatizált a mozgalmával, amikor elbukott, mégiscsak azt gondolta, hogy jobb, ha mentül messzebb van Navarra határától.

És Trouville nem vált az agitációnak, az összeesküvésnek a középpontjává, a vezér magára maradt, csak a vén kard, az öreg engesztelhetetlen, a navarrai hangnemre áttett Petur bán, Filibert maradt vele.

Lancelot először átkozta a világot, lenézte önmagát, aztán hirtelen, mint ahogy verseiben szokta csinálni az átmeneteket - átmenet nélkül belezökkent a lelke megnyugvásába; a háborúgása elpihent, felébredt benne az ösztön, hogy kiélje úgy, ahogy kiélheti legjobban, az életét.

Tíz évvel Cavalho-Palma után Lancelot Henrik már nyugodalmas, derült homlokú filozófus volt, aki a trouville-i kis kastélyában könyvdrámákat írt, és csodaprózákban - ezzé finomult a szónok - a világ okát meg a lét kérdéseit kereste. Még nem volt negyvenesztendő sem. És a forradalomra, a hajdani álmokra, élete nagy, kettétörött tervére csak Filibert emlékeztette néha, ez a vén, hűséges komondor, aki mogorva elborultságában még akkor is, még mindig Navarra szabadságáról álmodott...

III.

Trouville százezer idegenje közül ezer nem tudja, hogy ezt a helyet a nevén azok miatt a barlangok miatt nevezik így, amelyek messze ma már a fürdőváros pompájától, sziklakomorsággal jelzik a helyet, ahol a régi, kicsiny, északfrancia kis halászfalu állt. A falut előbb felmorzsolta, azután magába szívta lassankint a felépülő fürdőváros gazdagsága, és a régi viskók elhagyottan omlottak össze ott a trou-k alatt, lakóik elpártoltak tőlük, leköltöztek egészen az idegenek nyakára, a ville-be, a tenger partja mellé egészen.

Ott fönn, a barlangüregek között, a hajdani falu helyén ritkán ha megfordul ember, a kecskepásztorokon túl. Kuriózus kirándulók, néhány fontoskodó német, egypár önnönmagát sem komolyan vevő francia meg tíz-húsz széles talpú, keskeny medencéjű angol missz.

Ezért volt kedves helye ez a hely Filibertnek, a zordonnak, de Lancelotnak, az ábrándozónak is. Órák hosszat elbukdácsoltak a hegyszakadékok közt, aztán felkapaszkodtak a hegytetőre, és ott a nem nagyon árnyékos erdő egyik kis rozzant padján pihentek meg. Filibert megmaradt a vaskos, erős martalócnak, széles válla majd szétfeszítette rövid kabátját, de Lancelotban senki sem ismert volna rá a hajdani felkelővezérre. Erős, magas, elegáns termetén úgy állt a ruha, mintha ráöntötték volna, a fejét nyáridőben rendesen fehér, puha flanelkalap borította, amely alól barna arcában villogó fekete szeme megkapó ellentéttel sugárzott elő. Fekete haja csak a halántékán őszült meg kissé, a lépése rugalmas, a gesztusai előkelően nyugodtak voltak.

Szezonhanyatlás idején két új állandó látogatója is akadt a barlangvidéknek. Két hölgy, minden valószínűség szerint angolok, kétségtelenül leány mind a kettő, s az idősebbik társalkodója a fiatalabbnak. Ezek is kettesben rótták ott mindig a sziklapúpokat, és kettesben pihentek meg fönn az erdő padjain.

Egy késő augusztusi zivatar hozta először össze a két társaságot. A hirtelen lerobbanó eső elől Lancelot és Filibert bemenekültek a barlangvidék egyik nagy, tágas odújába, és ott, leülve a sziklákra, nézték, hogyan sűrűsödik nyugat felől a villámmal, dörgéssel terhes felhő.

- Ma itt alszunk, Filibert - mondta Lancelot, nem nagyon aggodalmaskodva, inkább csak azért, hogy mondjon valamit.

- Aludtunk rosszabb helyen is már, Henrik - dörögte vissza a vén dalia.

Bizony aludtak, és talán hallottak már nagyobb dörgést is annál, mint amivel most csattant meg a felhő méhe. És még ki sem lobbant a villám fénye, amikor a barlang bejárója elől jókedvűen ijedt asszonyi sikongatás hangja hallatszott föl. A két missz alakja bukkant elő, és sötét sziluettnek rajzolódott a barlangnyílás levegőjére. Egy pillanatra visszahökkentek, amint a két férfit látták ott, de a fiatalabbik csakhamar mosolyogva lépett elő, és megszólalt. Csakugyan angolul:

- You 'll allow gentlemen... Megengedik az urak, hogy míg a zivatar eláll, megosszuk a menedéküket?

A két korábbi barlanglakó természetesen kalapot emelt, és átengedte a két legkényelmesebb szikladarabot a hölgyeknek. A fiatalabbik kissé bosszús volt, de azért mosolygással palástolta a bosszúságát, az öregebbik azonban - egy véghetetlenül kedves aggszúz - rendkívül jól mulatott azon, hogy ők most megáztak.

A két férfi előbbre húzódott, amennyire lehetett, a szűk barlangban, és Lancelot félhangon, provençe-i nyelven dörögte oda társának:

- Milyen szép leány. De úgy látszik, fél a zivatartól.

- Először is nem a zivatartól fél, hanem azon bosszankodik, hogy megázott a fehér ruhája - felelte vissza hangosabban Filibert, aki, mint minden hivatásos „Haudegen”, nőgyűlölő volt -, másodsor pedig nem leány, hanem asszony.

- Honnan tudod? - kérdezte Lancelot megütközve.

- Hát nem hallottad, hogy a másik madame-nak szólítja?

Lancelot érdeklődve, diszkrétül nézett a fiatal nő felé, de az nem vette észre a pillantását, mert éppen nagyon összedugta a fejét az idősebbikkel, és halkan, nyomatékosan kezdett neki magyarázni valamit. Az meghökkenve nézett rá, és valami olyas tükröződött az arcán, amiből az érzett ki, hogy ő most, ha nő nem volna, megvakarná a fejét. Így csak megcsóválta, azután a férfiak nagy bámulatára felkelt a helyéről, és odalépett egyenesen hozzájuk:

- Beg your pa'ding... Bocsássanak meg, de madame hallotta, hogy az urak provence-i nyelven beszélnek. Érdekelne, ha megtudhatná, nem navarraiak-e.

Lancelot bámulva nézett rá Filibertre, az - az álla a tenyerébe volt támasztva - csak a vállán rántott egyet, úgy dörögte:

- Persze hogy azok vagyunk.

- Ebben az esetben - folytatta a vénkisasszony véghetetlenül lekötelező hangon - madame azzal a kérdéssel fordul önökhöz, hogy nem ismerik-e Lancelot Henrik urat, az önök honfitársát, aki szintén itt lakik.

A költő és a forradalmár mind hiú ember. Lancelot tehát kétszeresen hiú volt. Tökéletes plasztikával állt fel a helyéről, megemelte a kalapját, és - ebben a pillanatban az ég nagyot villámlott, a dörgés mellfullasztó hangja egészen betöltötte a barlangot. Hejh! Talán még az ég is gascognard, hogy úgy tudja rendezni a színpadi hatásokat? A dörgés hangja lassan hengeredett tovább, és amikor már csak halk, érces kíséretnek volt jó, akkor megszólalt a gyönyörű, negyvenéves dalia baritonja:

- Lancelot Henrik én vagyok, madame.

Filibert valami elfojtott nevetéstől rezdült össze, az öreg kisasszony pedig önkénytelen mozdulattal kapta szeméhez a lornyettjét, azon keresztül bámult rá a cavalho-palmai csatavesztőre. Azután a kitűnően fegyelmezett társadalmi ember mozdulatával bókolt, és vissza akart fordulni a fiatalabb nőhöz. De az akkor már ott állt mellette, hallotta, hogy is ne hallotta volna Lancelot bemutatkozását.

- Ön Lancelot? - kérdezte olyan reszkető mosolygással, aminővel a gyermek nézi a ketrecbe zárt oroszlánt.

Lancelot némán hajolt meg, és az ég, a jó francia ég megint a segítségére sietett. A felhők után abban a pillanatban csillant meg az első napsugár, és esti, barnás aranyával előntötte a barlangot. De a következő pillanatban megint el is fakult: a barlang nyílásában két új alak jelent meg. Egy öreg, felsőkabátos katonatiszt meg egy gallonírozott inas női köntösökkel. A tiszt némán szalutált, madame pedig hirtelen feléje fordult, és meglegedett mosolygással szólt:

- Rám találtak?

Indulni készült, de azután hirtelen gondolt egyet, és valami fölségesen szép mozdulattal odanyújtotta a kezét Lancelotnak. Olyan mozdulat volt ez, amely ellenállhatatlanul kikövetelte a kézcsókot. Lancelot lehajtotta a fejét, és megcsókolta a hölgynek a kezét.

A nők, felkapva a köntösöket, gyorsan eltűntek a barlang nyílásán, de Lancelot félig kábultan odaugrott a katonatiszthez, és megragadva a karját, hevesen kérdezte tőle:

- Ki volt ez a hölgy?

A tiszt ránézett, aztán hidegen dörögte:

- Ófelsége Jokaszté, Navarra királynője.

ÚJ VILÁG

Az Úrnak kétezer és - hogy kerek számot mondjak - ötszázadik esztendejében teljessé lett az új rend a világon. Ez az új rend meglephette volna bizonyos tekintetben a második évezred utolsó századának az államférfiait és szociológusait csakúgy, mint tudósait és művészeit is meglepte volna. Mert ámbátor kétségtelen, hogy a nagy evolúció körülbelül azokon az utakon és módokon folyt le, amelyeket a huszadik század elméi előre láttak, és elő is készítettek, de azok az eredők, amelyek ezekből a vonalakból keletkeztek, egészen másképpen forgatták fel a régi társadalmat, mint ahogy kikalkulálható lett volna még a legengededékenyebb valószínűségi számítás szerint is. Voltak nagy szociális forradalmak, ezekre irtózatos katonai és kapitalisztikus reakció következett, ez viszont mindig önmagában omlott össze, és helyet adott nyárs-polgárián szűrke, érdektelen koroknak. Majd megint nagy szabadságkorszakok következtek, reájuk mindig bekövetkezett az álmoság és ernyedtség hullámvölgye, de váltakozó korokon, véres évtizedeken és tespedt lusztrumokon keresztül két dolog állandóan egyenletesen és biztosan fejlődött a felé az eredmény felé, amely azután be is következett.

E két dolog, helyesebben két nagy fejlődésvonal volt: először a vagyonelecsiszolódás, másodszor - hogy összefoglaló szót találjak - a jóléti természettudományok teljes érvényesülése. Nem kommunizmus fejlődött ki, bár a világ egy része keresztülment a falanszterpróbálkozásokon is, hanem tulajdonon, sőt pénzen alapuló társadalom, mert nem is lehetett ez másképpen, a vagyon lassan bekövetkezett egyenletes elosztása és a teljesen tudományos életmód tökéletes diadalának az idejében. Ahogy ekkorra elrágta már az Északi-tenger egészen Angliát, hogy csak a Skót szigetszoportok - hajdan kísértetlátó betegeket szülő hegyvidék - szakították meg az örök hullámjárást Norvégiától Labradorig, azonképpen elkoptak a nagy vagyonok is, és elmúlt a szegénység. A pénz, a jólét, az életnek és a megélésnek a biztossága örök morajlással járta a világot, álmosító, ernyesztő, de nyugalmat adó világrend-tenger gyanánt.

Minden változás elcsiszolt valami kis jobb sorsot a szegényebbek számára, hiszen amikor még a nagy politikai tusák voltak, a legszélsőbb demagógia csakúgy, mint a legtűrhetlenebb uralkodói zsarnokság, mindig a semmis embereknek juttatott javat - pénzt vagy jogot -, mert velük spekulált. De a teljes kifejlődést a természettudomány hozta meg. Főképpen az orvosi tudás. A tüdővész már 2100-ban eltűnt teljesen, és csak úgy emlegették, mint a huszadik század embere a bélpoklosságot. A vérbajt legendává tette Ehrlich szere, a kolera, a pestis, a tífusz és egyéb fertőzések régen mese volt már, amikor azután teljes súllyal megindulhatott a küzdelem az idegbajok ellen is.

Ez rettenetes, irtózatos harc volt, emberpusztítóbb a népvándorlásnál, a világ arculatát mérhetetlenül nagyobb arányokban megváltoztató, mint a reneszánsz vagy a reformáció. Amikor az ópiumon diadalmaskodtak, Kínának egy nagy része kihalt, s ebből új, tatár fajú népek vándorlása keletkezett. Amikor pedig végre az alkoholt is ki tudták irtani a világból, akkor Oroszországban lépett fel egyszerre valami csodálatos lelki járvány az emberek között. Az amúgy is búslakodásra hajló szláv népfajok teljesen melankolikussá váltak, és tízezzével, százezzével estek áldozatul az öngyilkosságnak, míg a tatár vérű fajtákon vad dühöngés tört ki, amely harcra kapatta őket, úgyhogy egymást emésztették el.

Ezek csak részletek az egészséges világért való küzdelem harcaiból. Az apróbb borzalmak elmondására, mint a degeneráltak szisztematikus kivesztése vagy a neuraszténiasok mesterségesen meggyorsított fajkiélete, avagy a hisztériások egyetemes áttelepítése Afrikába, az egyenlítő alá, ahol maga az éghajlat végzett egypár bruegheli irtózatokban eltelt század leforgása alatt velük, mondom, az apróbb küzdelemrészletek elmondására most nincs időm.

Elégedjete meg azzal, ha egészen bizonyossá tesznek benneteket arról, hogy a világ tudományosan tökéletessé, az emberiség pedig tökéletesen egészségessé lett. Nem volt beteg ember többé, és mindenki kiélhette az életét teljesen, a maga boldogságvágya szerint.

Eleinte ezek a boldogságvágyak differenciáltak voltak. Akadt nagyon sok ember, aki nem dolgozott, abban lelte a boldogságát. Mások a művészi gyönyörűségeiket elégíthették ki a kedvükre, ismét mások a természethez való teljes visszatérésben vagy pedig a tudományos munka gyönyörűségeiben keresték a boldogulást. Minden lehető volt, mert a vagyon egyenlővé csiszolódott, kitalálták a módját annak, hogy a pénz állandóan egyenlő hullámverése kijárjon mindenkinek, tétlennek, cselekvőnek egyaránt. Ez a kor azonban még csak relatív volt boldog. Még voltak egyenlőtlenségek benne, érezhetők voltak elégedetlenségek, hogy úgy mondjam, forradalmi mozgalmak is. A nagyon régi népfajta tudniillik nem voltak képesek megérteni azt, hogy most már boldog a világ, mivelhogy mindenkinek minden szabad, ők inkább úgy érezték, hogy mivel mindenkinek minden szabad, tehát tulajdonképpen nincs többé szabadság a világon. És iparkodtak hol így, hol amúgy megállítani azt az egyenletes vagyonáramlást, amely mint valami gazdasági Golf-stream járta szakadatlan körforgásban a világot. A hajdani Burgundia földjén, valahol Worms vidékén - nem csodálatos, hanem természetes az, hogy Nibelung-tereken - egyszerre felbukkantak gót eredetű és normann eredetű hajdan arisztokrata családok ivadékai, akik valami külön szervezetté verődve, páncélos automobilon járták az országutakat, és rabolni akartak. Elpusztultak, összeroskadt a szövetkezésük önmagában, mert az úton ért kereskedők vagy egyéb utasok kacagva adták oda nekik mindenüket, hiszen visszatérve, otthon ugyanannyi minden várt rájuk és egy fillérrel sem több. Amit pedig a burgundi „alerioniták” - így nevezte el őket Jam Bench, a történetíró, a Bouilloni Godofréd címeréből emlékeztető három alerion-madárról - összeraboltak, ha arany volt, ha kenyér volt, ha műkincs volt, csupa hitvány kavics értéke volt csak. Az arannyal nem lehetett mit csinálni, a műkincseknek értéke veszett, ha pedig többet vagy mást akartak enni, mint tudományos megállapítás szerint az alá az éghajlat alá és az ő szervezetükhöz való volt, akkor rögtön közbelépett és igazságot tett a burgundi négyszög *főftizikusa*. Mert rabolni szabad volt - az csak atavisztikus visszaütközés -, de gyomorégést kapni vagy keserű felbőgést hallatni, az tilos volt, nem is beszélve a gyomorkatarrusnak már lázzal járó fokozatairól, amelyekre az Afrikába való deportáció volt a büntetés. A *főftizikus* neve pedig itt nem sajtóhiba. Évszázados hagyományul, még a tüdővész ellen lefolytatott nagy háború idejéből maradt meg ez a név. Sem politikai hatóság, sem igazságszolgáltatás nem volt többé, a földet a déllők és szélességi fokok szerint való kockákra, úgynevezett „egészségügyi négyszögek”-re osztották be s minden ilyen négyszögnek az élén egy főftizikus állt, aki lila színű talárt, fekete csatos cipőt és elefántcsont nyelű ébenfa botot hordott.

Spanyolországban más forradalmi mozgalom támadt. Itt különösen Cézarea Augusztus városa körül - amelynek a szekundóbarbár évezredből való Zaragoza nevét eltörölték - zsidók telepedtek le, és pénzgazdaságot akartak berendezni. Engedték őket, mert senki sem vette a pénzüket. De amikor akadt közöttük több, aki nem akarta meginni a minden napra köteles négy liter tejet, hanem azon érték, hogy diós halat evett - az ibér éghajlat alatt! -, vagy éppen arra vetemedett, hogy öreg nővel a kiveszett lúdfajok helyett marabukat tömetett, akkor nagy egészségügyi razziát végeztek köztük, és százával vitték le őket a Csád-tó mellé Afrikába. Ott ehettek húst, mert ez az éghajlat belepusztította őket a húsevésbe.

A magyar egészségügyi négyszögben viszont egyszer csak járványosan lépett fel a *földéhség*. Az emberek elhagyták a kerteket - mert város nem volt már, csak óriási kertek voltak -, és kimentek a pusztákra foglalni, és elvették az oda beosztott lakosságtól a földeket, és nem a Neoakreum című törvény szerint osztották fel maguk között, hanem nyilaztak rá. A babenbergi egészségügyi négyszög (így hívták akkor a hajdani Ausztriát) főftizikusa erre érint-

kezésbe lépett a magyar kollégájával - akinek azonban évszázados hagyományok szerint az az ódon szittya cím járt ki, hogy *csúcshurutnok* -, és Afrikát kezdett emlegetni, de a budapesti alhurutnok is meg a kolozsvári is, de a legkisebb tiszadobi körhurutnok is más megoldást ajánlott a csúcshurutnoknak, és aszerint is történt a dolog. Kinyitották a Tisza beraktározott árvízfeleslegének zsilipjeit, és ráeresztették az Alföldre. Nem mint az örült tépte le láncát a Tisza, hanem mint az okos, rendszabályos folyadék. Végigáradt a rónán, elkalandozott a kőmedrű Dunáig, és amikor egy év múlva újra beraktározták a vizét, nem volt többé földéhes ember a világon. Odavesztek, s körülbelül velük együtt ki is veszett azután minden betegség a világról. Maradtak még apróbb egyensúlytalanságok, de a világ kereke már nem zökkent többé, csak cuppant néha egyet-egyet és még két évszázad elmúltán teljessé vált az új rend.

És folyt mechanikai pontossággal tovább az egész vonalon a meghatározott élet. Az emberek ekkorra már külsejükben is csaknem egyenlővé lettek. A tejivás, a tojásevés, vastartalmú zöld füveknek az elköltése körülbelül mindnyáját már külsejükben is egyformává tette. A két nem között való különbség is kezdett lassankint elenyészni, az öltözködésük is mindinkább hasonlatossá vált, mert egy kiváló szociológus felfedezte, hogy úgy a férfiak, mint a nők számára a legegészségesebb viselet a gatyá. A különbség csak annyi volt, hogy a férfiak kétszárú, a nők pedig egyszárú gatyában jártak. Ennek a bekövetkezendő nagy változásnak az árnyékát előrevetette már a huszadik század kezdetének egy divatperiódusa is.

De mindezek a tünetek, amint már mondtam, csak az utolsó, bágyadt rezgései voltak valami végképpen elenyésző társadalmi sűrűlésnek, és még csak egy évszázadnak kellett elkövetkezni, akkor aztán kialakult teljesen az új világ. A nagyon egészséges, az egymáshoz undorodásig hasonló emberek világa, azoké, akiknek nem volt többé vágya, csak az önfenntartás és a fajfenntartás szigorúan megszabott kötelességei. Elmúltak a politikai rút torzsalkodások, vége lett a gazdasági vetélkedéseknek, megszűnt az érdeklődés az ostoba nagy játékokért, a neuraszténia hajdani botorságaiért, aminők irodalom, művészet, zene és színház voltak.

Mindenki otrombán egészséges volt, mindenki tudta, hogy véredényrendszere is, a gyomorsava is pontosan száztizenkilenc éves korában mondja fel a szolgálatot, és mindenki örvendve várta ezt az időt, amelyben elhurcolkodhatik ebből az árnyékvilágból. Így szűnt meg a halálfélelem.

Hanem semmi emberdolog nem tökéletes. Így történt meg, hogy ebben a tökéletesnek látszó világban is maradtak itt-ott elrejtett zugok, amelyek kikerülték a legszemfülesebb csúcshurutnokok figyelmét is. Valahol a Balaton partján, nádasra boruló erdőkben néha énekelt még a húros rigó, és cifra szűrt hánytatott ki tarka selyemmel a magyar pásztor. Valahol a Mátra hegyei között meghúzódott egy zsidó törzs, amelynek az öregei énekeltek, és verseket mondtak el egymásnak. Valahol az erdélyi egészségügyi négyszög havasai között meg cigányok ütöttek tanyát, és ezüstből meg rézből vertek oktanul cifra kondérokot, nagy vajdapitykéket, bot végére való filigrán bunkókat. Semmi emberi dolog nem lehet tökéletes.

És ha még egyszer valaha bele tudok látni majd ebbe a rejtelmes új világba, akkor talán elhangzik hozzám is ennek a kornak a hangja, és akkor elmondom nektek, hogy mit énekelt akkor a húros rigó, és miért tudtak az emberek még akkor is sírni bús csengésű szerelmes rímekben.

És akkor majd elmondom azt is.

FAMAGUSZTA

TAMMÚZ

Hajnalodott. Az Eufrátesz alsó folyása mentén, Mezopotámia véghetetlen rónaságában egy fáradt lovas poroszkált apró, kosorrú lován a város felé. Akkád harcos volt a szuméri törzsből, meg lehetett ismerni hegyes, gomba alakú kucsmájáról, szőrével kifelé fordított rövid bőrködmönéről s a szoknyabőségű, ezerráncos ruhadarabról, amely két szárban takarta a lábát. Rövid nyelű kelevézét maga mellett húzta a földön, s arról, hogy inogva, bókolva ült a lovon, látni lehetett, hogy alszik.

Amint lova odaért az Eufrátesz egyik nagy kanyarulatában lévő kaptatóhoz, amelyen keresztül el lehetett jutni a város száz érckapuinak egyikéhez, hirtelen megállt; az okos állat magában, vezető kéz nélkül nem mert nekivágni a víznek. A lovas erre felriadt, s kidörgölve szeméből az álmodat, körületekintett, hogy hol van. Vagy két kőhajításnyira előtte feküdt a város, a szürkülő ég rideg, józan világosságában, lomhán, ragyogás nélkül. Kétszáz sing magas égetett téglafala, amely nemcsak magát a fővárost, hanem elővárosait is rabul őrizte, mint valami végeleáthatatlan vörösszürke csík húzódott el a várost körösztülszelő folyam két partjától nyugatnak, keletnek. A harcos éppen a Su-ánna külváros kapujával volt szemben, megismerte a helyet az Eud-ulla templomáról, amelynek tornya, az Edádi-csegál, a Bőség Befogadója, most mintha behunyta volna a szemét: zománcos cserépteteje, amely a napfényben szivárványosan, gyöngyházszínekben ragyogott, most szürke volt, mint az ég, a föld és a levegő.

A templomtól lassú emelkedéssel húzódott fölfelé, végig az elővároson, be a fővárosba a Körmenetek útja, amely kanyarogva kerülte meg a Nimrud tornyát, s mindkét oldalán szárnyas oroszlánokkal szegélyezve, ott vészett el az akkád szeme előtt, ahol elkezdődött a világ csodája, az Amrán, amely a szívét, a közepét jelentette ennek a néma, alvó városnak: Babilonnak.

Beid Alnisszor, aki Úr városából, a szumérik lakóhelyéről jött fáradságos úton idáig, rajongó lelkesedéssel, a régi hitét megtagadó s új istenhez esküvő renegátnak a fanatizmusával bámult rá a városra, amelyet csak egyszer látott eddig, gyermekkorában, de akkor örökre magába szívta a képét. Mert az ő népe, a szuméri akkádok, akiknek a törzsből való volt Tára is, Ábrahám apja, aki Úr városából vándorolt le Kánaánba, Szint imádta, a holdnak az istenét, ez a város pedig, az akkori világ közepe, a Napistené volt, akinek ifjúkorában Tammúz a neve, amikor pedig a szökén ragyogó fürtjei aranyvörösre érlelődnek, akkor Márduk szóval szólítják imádságukban a káldeusok és a méd papok.

Alnisszor szeme mohón járt a szürkén szürke város kövein. Amott, túl az Amránon, a lépcsőzetes téglafalakra rakott csodálatos függőkerteken, amelyeket Nebukadnezsár király emeltetett hitvesének, Amutisznak az elszórakozására, feltűntek a Kázernek, a király palotájának az ormai, felettük pedig magasra emelkedve, kiormólva a kötengerből, ahogy a nevéhez illik, nyugodalmas erővel meredezett az Eszág-illa, a Fej Felemelésének Háza, ahogy a Tammúz istennek a legtitkosabb szent helyét nevezték. És körös-körül, a vége-nem-szakadó városnak minden pontján a tégl nyugalma uralkodott. Nem zavarta itt meg a levegő rétegének vízszintes egyensúlyát semmiféle oszlop, obeliszk vagy kőtű; az épületek mind egymásra rakott s felfelé folyton kisebbedő vízszintes síkokból álltak, mert nem a kő sudarat mimelő vagy kockás tömegben hatalmaskodó ereje volt itt az úr, hanem az égetett agyag, amelynek a kisebb teherbírása lépcsőzetes körvonalakra fosztotta szét az épületek arányait.

Beid Alnisszor nagyot sóhajtott, s a szemére húzta a süvegét, hogy meg ne vakuljon a ragyogástól, amelyet a maga lelke rajongása lopott bele a szürkésvörös téglatengerbe. Vagy már talán nem is egészen az. Mert kelet felől gyáva kis színecskék lopózkodtak bele az ég hamujába, bátortalan, kora ébredéstől még remegő ujjal tüzet rakosgattak a száraz felhők avarja

közé. S amint hol lilás, hol citromsárga, hol meg betegzöld fénnel felkapaszkodott az égre egy-egy vékony kis lángnyelv: a város épületei is félálomban, halk szóval elkezdték ébresztgetni egymást. Az Edádi-csegál szólalt meg először, felemelte gyöngyházpilláját, s egymásba törő hét színével éterszárnyon küldött susogást befelé, a főváros palotáinak. Azok is, ébredeztek, hol itt, hol amott csillant meg egy-egy tető, az első pillantása mindnek buján lila színű volt, csak aztán amikor álmukból kezdtek hidegre józanodni, akkor villant fel rajtuk az okos zöld, a révedező halaványkék vagy a zöldessárga sóvárgó színe. Csak fehér nem látható még sehol, mert nem a szüzességnek a napja volt ez a most kezdődő nap Babilonban.

Mintha nárduslével telt illatos kupa dőlt volna el valahol a szemhatár peremén túl: föld és ég összekötő vonalát egyszerre narancssárga fény öntötte el. Beid Alnisszor felemelte szemét az ég süvegének a legcsúcsára, s akkor látta, hogy az az előbb még fekete-kék félgömb egyszerre acélharanggá vált a feje fölött. A feketesége engedett, de a kéksége még sötétebbre vált. S ez az acélharang ott a feje felett egyszerre megkondult. Halk, érces hang, amely sehonnan s mégis mindenünnen jött, kezdte emelkedő zsongással tölteni be a levegőt. Az Edádi-csegál is felfigyelt rá, nemcsak a tetején, az oldalsó párkányán is kezdtek aransárga fényben kigyulladni az égetett máz lazúros színei. S bent a városban felvetette magát az első igazi aranyfény, az Eszág-illa arannyal futtatott vert réz álkupolája majdnem hetyke biztossággal nevetett vissza a nevetni kezdő égre.

És ekkor, ugyanekkor az addig halott képen megjelent az első mozdulás is. Az égharang iránytalan kongása irányt vett, a Kázer felől lett mind hangosabbá, s az érc rideg csengéséből asszonyi ének melegére olvadt át. Előretóduló, rendetlenül és mégis rendben haladó embertömeg jelent meg a Beid Alnisszor szomjas szeme előtt. A Körmenetek útja egyszerre benépesedett, hosszú sorban vonult rajta alá az embertömeg, hogy az Isztár-kapunál várja meg Tammúz istent, aki most jön a lakodalmára.

Elhagyták a fővárost, elkanyarodtak az Eud-ulla mellett, mögöttük maradt az Edádi-csegál is, és amint lassan, mind jobban harsogó énekkel, a szisztrumok mind hangosabban abajgó zsongásával felsereglettek a város falára, szemben az akkád harcossal Isztár kapuja fölé: Beid Alnisszor, aki a Holdtól jött a Naphoz, egyszerre átlátta a menyegzői pompát, amellyel népe Tammúzt várja.

A főpap elől, kettőssé hasított hegyes süvegével, fekete szakállába belefönt gyöngyláncokkal, mellén apró, négyszögletes aranytáblákból láncsal összerakott vérttel, keze nárdusolajtól csepegtetve; mögötte a többi pap, az előregedettek, sárga, bíboros lila és olajzöld hosszú palástokban, azok mögött a zenészek cinóberpiros rövid köpönyegben, amely mezítelenül hagyta a szárukat, mellettük pedig jobbról-balról, énekelve, a város minden olyan asszonya, aki érdemes már a Tammúz isten ismerésére, mert ismeri a férfit.

Perzsa rabszolgák kezére dörögve nyílt meg az Isztár-kapu, és Beid Alnisszor szinte nem is tudva mit tesz, átkaptatott a gázlón, s vágatva hajtotta lovát oda, egészen a téglafal legalsó lépcsője alá. Ebben a pillanatban felemelte a főpap nárdusolajtól csepegtető kezét, s üvöltéssé stilizált hangon kiáltotta az égre fellépő nap felé:

- Tammúz, Tammúz!

A káldeusok, a méd papok és az embert már ismerő asszonyok karban kiáltották utána, egészen szembefordulva a nap diadalmasan emelkedő korongjának:

- Tammúz, Tammúz!

Azután nagy csend támadt. A főpap merev és rövid tempójú hajlongással, némán várta, hogy Tammúz isten egészen belépjen birodalmába. És csak amikor a napkorong egészen felemelkedett a szemhatár fölé, akkor kiáltott hozzá megint:

- Isztár, Isztár, aki a föld alatt járt érted, szerelmesed vár, a lakodalmad napján ma, Isztár, Isztár!

S a méd papok tompább rezgésű torka mélyebb szóval, a mennydörgéshez közelebb járó hangon így mondta utána az Isztár istenasszony nevét:

- Asztarte, Asztarte!

És abban a pillanatban felkelt egészen a Nap, és abban a pillanatban Beid Alnisszor egyszerre lefordult a lováról. A fáradtság úgy lopódzott bele az izmaiba, mintha gyönyörűség lett volna, az esze elvesztését boldogságnak érezte, a bágyadás, ami az agyára szállt, valami különös álomlátó erőt adott a lelkének. Amint a földbe fűrődő kelevéze szára mellett lassan alácsúszott a teste a zöld fűre, még hallotta a szisztrumok húrjának pengését, hallotta a minden emberi hang legmámorosítóbbját, az asszonyi alt hangot, ami nem felemeli a férfi szívét, hanem buján alája csúszik, azután lefeküdt, és hanyatt vetve magát a földnek, elkezdte kialudni az Úrból való háromnapos, három éjszakán nyeregben töltött útnak minden fáradtságát.

Először jött a semmi; az álomnak az a semmije, amely még csak nem is alaktalan, hanem a mindenség alakját ölti magára. A végtelenség, amelynek látszik a vége, a káosz, amely rendszeresen gomolyog. Azután két óriási gömb támadt a szeme két sarkából, és kezdte szorítani az agyavelejét. Ez a szorítás először csak fájt, aztán viszketett, azután kéjes gyönyörűséggé vált, végül pedig arra az eszméltre térítette, hogy valaki a kezével fogja és szorítja a fejét.

Felriadt és felnézett. Valóban fogta valaki a fejét, hosszú, sárgásan bronzbőrű ujjak kulcsolódtak a halántékára, s fölötte egy fiatal, szelíd és mosolygós tekintetű, de izzóan parázsló szemű, szőke hajú ember állt. Maga sem értette, hogyan, de tudta, hogy ez a Tammúz isten, akiért eljött Úrból, a leányos, szűz Holdnak az országából ide, ahol minden forró.

- Engem keresel, Beid Alnisszor? - szólt Tammúz olyan hangján a kérdésnek, amely nem vár feleletet. - Itt vagyok. Mert mindenhol ott vagyok.

- Ó, Tammúz! - nyögte az akkád.

- Ne sóhajts és ne remegj - emelte fel sugárzó ujját az isten -, én vagyok az egyetlen, aki mindenütt jelen vagyok, és sehol félelmet nem támaszthatok. Én vagyok az Isten, aki nem a bosszúállás istene, és nem a vezeklést követelő, hanem az, aki mindent lát, mindent megért, és mindent megbocsát.

A szuméri harcos a fél könyökére támaszkodott fel, úgy hallgatta a Napisten szavát. Az pedig folytatta, kezét megint a Beid Alnisszor homlokára téve:

- Örökkévaló vagyok, és minden vagyok, azért minden is tudok lenni. Most a beszélgető társad vagyok, aki tanítalak. Hallgass rám, és ne csudálkozzál, ha akár a múltnak, akár a jelennek, akár a jövőnek hangján szólok, mert bennem egyesül örökkévalóságnak az idő. És ne ámulj, ha könnyű szó szólal meg az ajkamon, de ne is borzadozzál, ha komolyra fordul a hangom. Csak az a különbség a kettő között, mintha a nap süt, vagy a felhők permeteznek.

És Tammúz elmosolyodva, a fejét csendesen előrehajtva így kezdte magyarázni a maga isten voltát:

- Ma ülik a lakodalmam, mert ma van a tavaszi napéjegyenlőség, amikor kezd megtermékenyülni tőlem Isztár, a föld. A születésem akkor van, amikor a tél fordulóra ér, amikor leküzdvé az éjszakát, a napok kezdenek hosszabbodni. De meghalok minden esztendőben akkor, amikor jön a rövidre forduló nappal, s amikor megszületik őszi és téli bátyám, a rideg Nergál, akit az uralma teljességében Nébónak hívnak, éppúgy, mint engemet nyáron Márduknak.

Az aranyfejű Isten felnézett itt az égre, talán hazavágyódott, de aztán csak folytatta:

- Voltam mindig, és leszek mindig, mert én vagyok az örökkévaló, a Nap. Ha jön a jövő, elviszik innen a majd megerősödő népek az én tiszteletemet. Tirusban Adón lesz az én nevem, ami a sémik nyelvén annyit jelent, hogy *az úr*.

És itt Tammúz arca még mosolygósabbra vált, olyan különös hangon kezdett beszélni, hogy az akkád szinte megborzadt:

- Adón! A zsidók ebből a szóból fogják megcsinálni a maguk istenségét, az Adonájt, aki bosszút áll, és büntet hetedízigen. A hellének pedig, akiknek örök derű az országa, az Adónt, az urat is kedvesebbnek látják majd, s Adonisznak tisztelik, a csodálatos szépségű ifjúnak, aki Afroditét olyan szerelemre gyújtja, hogy kikönyörgi Zeusztól, hogy az alvilágról is visszatérhessen az esztendő háromnegyed részére. Ugye látod már, hogy ez mind én vagyok: a Nap. És míg Adonáj megtiltja híveinek a disznóhús evését, addig nekem itt a vaddisznó húsát áldozzák, a hellászi mítosz szerint pedig, mint Adoniszt, vaddisznó fog engem megölni. Mert bennem, az örökkévalóban találkozok minden, ami ellentét.

Az akkád elfulladó lélegzettel hallgatta Tammúzt, aki egyre bővebb beszédűvé válva így folytatta:

- A lakodalmam napja van ma, miért ne lehetnék jókedvű, s miért ne mondhatnék el neked olyan dolgokat, amiket most még csak én látok... Minden vallás és minden bölcsesség én-belőlem fog kisarjadzani. Mert én vagyok a legfőbb igazság is, amelyet egykor - hajh, Beid Alnisszor, hol leszel te már akkor! - kétszer kettőnek fognak nevezni. Ma még csak a lelkemet osztották fel négy részre, a leheletem erőssége szerint: amikor jövök, jön a tavasz, amikor menyegzőt ülök, jön a nyár, amikor előregszem, itt az ősz, s amikor meghaltam, rám teríti fehér szemfedelét a tél. De jön idő, amikor a testemet is négy részre osztják: a felkelésem, a lepihenésem, a garázdálkodásom és a tehetetlenségem szerint. Számmá válok, amelyet szögek és vonalak szerint tud megbecsülni minden iskolás gyerek, az asztrológia misztikumából bele-taszítodom a csillagvizsgálás józan dimenziójába, számon fogják tartani jöttömet, mentemet, ragyogásomat, szeptőlömet, épségemet, fogyatkozásomat...

Tammúz isten itt kissé elszomorodva hajtotta le a fejét, de azután megint a régi jókedvű, barnáspiros sugár fonta körül a mosolygását.

- De Isten, az mindig leszek! Jön majd lenn a tengerparton, a Jordán vidékén egy ember, aki új szavakat fog hirdetni. Új szavak! Azok is csak az én szavaim lesznek, s az emberek azt az embert is csak az én képemre fogják elgondolni. Az a Jézus, akit Krisztusnak fognak nevezni, megint csak nem lesz más, mint az én újból való megtestesülésem, az új Napisten. Fogantatik a szűz Auróra kebelében akkor, amikor a tavasz legyőzi a telet, a márciusi napéjegyenlőség napján, amit akkori szimbolizmus szerint a Gyümölcsoltó Boldogasszony nevén fognak nevezni. Megdicsőül, amikor tetején áll a nyár, június legtelibb napján, amikor az Úrnapja mind a négy világrésznek hirdeti, hogy a nap a négy évtájék ura. És újra megszületik, amikor elmúlik a hosszú éjszakák világa, amikor megint jobb oldalára fekszik a Nap, és a teljesebb és ragyogóbb képét kezdi mutatni a világnak...

Tammúz isten, aki ezalatt ott ült az akkád harcos mellett a földön, most felállt, és hátrasimítva homlokáról aranyos haját, megváltozott hangon folytatta:

- Mindig és mindenütt csak Én vagyok. Minden az enyém, de én is a mindené vagyok. Az egyedülvaló Isten, aki jelen van mindenben, s bármily alakot öltsek, mindig egy, mert mindig végtelenül sok. Legyek Adonáj, legyek Adonisz, hívjanak Főbusznak vagy Apollónak, tiszteljenek Wotannak vagy Hadúrnak, jelképezzen Jézus vagy az ősparány: egy vagyok, mert minden vagyok. A levél vékony érében, a föld mélyén fülledő kőszénben, az üvegen megtörő szivárványban, a gőzben, a gázban, az emberi kitalálás s a természeti erő minden megnyilvánulásában csak én vagyok otthon: a mindig isten, a folyton isten, a Pantheosz.

És Tammúz kiegyenesedve egész magasságában, forró, illatos, vért és velőt átjáró leheletével odafordult Beid Alnisszor felé...

Az akkád lova nagyot nyerített, az orrával oldalba döfte az urát, úgy ébresztette fel. Beid Alnisszor felemelkedett, tántorogva felállt, aztán lekapva a kucsmáját, felemelte mind a két kezét az ég felé, amelynek közepén ott ragyogott tavaszi lángözönében mosolyogva, mindent látva és mindent megértve a Nap.

AZ AGÓRÁN

A Lükabettosz orma egészen fekete volt még, s Attika hegyei belevesztek a haldokló éjszaka sötétjébe, de az Ilisszus partján veszekedtek már a halaskofák, s az Eridánusz felől felcsattogott a mosóasszonyok ruhacsépelése. A természet még aludt, de Athén asszonynépe már ébren volt. Ez a kellemetlen emberfajta, amely csak márványba vágottan szép, mindig megelőzte lefekvésben a szárnyas állatot, s mindig megsürgette rosszakarató türelmetlenségével Föbusz égre szálltát.

Mneziklész örök munkája, a Propileum szendergett még. Munükhia, Faléron és Pireosz kikötőiben aludtak a széles mellű, impraktikusan épített hajók, Athén férfiai is pihentek mind, de az asszonyok már ébren voltak. Ez a korán kelő had felverte zsvajával a folyók partjait - a fecsegő és ok nélkül siető, sohasem mély, de mindig túláradásra kész kis folyó rokona az asszony lelkének -, és erőszakolta Eósz, hogy nyissa meg kapuját már Ixion kerekének.

A már hajnalodó, de még nem hajnali levegőbe csupa asszonyi zörej szólt bele. Az Ilisszosz felől a kofaveszekedés, az Eridánoszról meg az öblített ruha csattogása. De még egy harmadik asszonyi nesz is végighasította egyszerre a csendet: az agóra egyik szűk mellékutcájából, arról a tájról, ahonnan a Héfaisztion lejtője hajlik alá, egyszerre rikácsolás lett hallhatóvá. Fazekhang szidott valakit irgalmatlanul.

És ekkor szólt bele azután Nüx birodalmának foszladozó sötétjébe és csendjébe az első férfihang. De az is csak reszketően, mélyen, dörmögve és könyörgő hanglejtéssel:

- Nézd; nem aludni akarok, csak feküdni még.

A rikácsoló asszonyhang érthetetlen pergessél felelt vissza neki valamit, a dörmögő férfiszó pedig megint csak könyörgött:

- Nem aludni, csak feküdni akartam még... gondolkozni egy kicsit... Hogy abból nem élünk meg?... Hát szükséges élni?... Csak gondolkozni kell...

Dühösen bezuhantott ajtó dörrenése vetette végét ennek a félig való párbeszédnek, s a Héfaisztion lejtőjén megjelent a dörmögő hang tulajdonosa, lassan baktatva le az agóra felé. Öreg, rongyos, ősz szakállú és tömpe orrú ember volt. Csúnya és szegény, mint a koldusok. Lebandukolt a Zeusz Eleutheriosz szobráig, s látszott rajta, hogy nem csupán a hajnal hidegétől fázik, hanem attól is, hogy nem álmodhatta végig az álmait. Feltekintett a Pritáneumra, onnan tekintete feljebb siklott az Akropoliszra, onnan még feljebb, az égre, ahol akkor kezdtek behunyini szemüket a csillagok. A természet is hajnalodott már, nemcsak az emberiség tyúkjai sivalkódták a Nap jöttét.

Balról a Poikilé tarka csarnoka nyugodalmas szélességgel terjesztette szét lépcsőölét. Lágy márványfokai aludtak még, és alvásra hívtak. Az öreg feléjük fordult s odaballagott. Ott aztán nem annyira fáradtan, mint inkább az ébredés után való félálmu percek boldog visszasóvárgásától ittasan lefeküdt a károszi márványból rakott lépcső legalsó fokára. Bozontos fejét igazgatta egy darabig, hogy a nyaka jobb fekvést találjon, a ruhát összehúzta magán, aztán elaludt.

Hazudtam. Ez a rongyos, elgyötört ember sohasem aludt, mindig csak álmodott. Agyát soha el nem ülte a semmit gondolás ünnepi, boldog munkaszünete; nem tudta aludni Kleon hivatalos órákra kiszámított üzletszerű álmát, sem pedig Alkibiadésznek a kék kifáradtságára következő lelki eldermedését. A cserzővargának vagy a gölöncsérnek testi kifáradását és ideiglenes meghalását sem érezhette, mert semmittevő volt. Az apja, a szobrász még gyermekkorában kirúgta

a műhelyéből, mert nem vette hasznát, az anyja, aki bábaasszony volt, elverte hazulról, a katonák közé. Verekedni mindenki tud.

Ez a fáradt öreg pedig még fiatalkorában sem tudott semmit - még verekedni sem tudott. Potidea mellett elszaladt a csatából, és futásában csak akkor állt meg egy percre, amikor látta, hogy Alkibiadesz a földön fekszik, a lova alá temetve. Felráncigálta a lovat, rákapatta Alkibiadeszt, azután szaladt tovább. Mert gyáva volt, hitvány, gyámoltalan és nem becsületes.

És megöregedett, maga sem tudta, hogyan. Mert befelé fordult minden gondolata, kifelé nem volt sem eszméje, sem akarata. Végigrugdalták az életet, és eltűrt minden rúgást. A feleségének csak könyörögni tudott, a gyermekeiről pedig nem gondoskodott. Nem neki volt igaza a világ ellen, hanem a világnak volt igaza vele szemben.

Látszólag igaza. De az a legfelsőbb igazság, amely emberi kéztől még elérhető, azt mondja, hogy egyáltalán nincs is igazság. És minden tény kifordítva is csak tényé válik. Az az öreg ott, a Poikilé márványlépcsőjén, bizonyosság erre. Átálmodta az egész hetvenesztendős életét. És amikor ébren volt, az álmok nyugalmas és biztos levegője vette körül, de amikor aludt, az élet minden izgalma keresztüljárta agyának serkenésre kész velejét. Ébren alvajáró volt és élhetetlen, aknában biztos, agresszív, türelmetlen és jövőbe látó. De mindez kifordult tényként is mutatkozott benne. Tudott hatalmasan vitatkozni, és tudott elaludni a Buleutérionban, az ötszázak tanácsának ülésén.

Cinikus is volt valamelyest, mert az ő élete idején nem volt még feltalálva a próféták számára a patétikus kereszt, de készen állt már akkor is a hányással gyilkoló bürökpohár.

Amint ott feküdt a Poikilé károszi márványán, kezdett lassankint elszenderedni. A kofák civakodva alkudtak a félig rothadt halakon, az Eridánusz felől idegháborítóan csattogott a mosófa. De a kő lágy volt és langyos, a levegő Hümettosz lanka oldalairól lopott balzsamot az aggastyán szemére, a távoli tenger minden kagylója egyszerre kezdett el zúgni, s karban énekelt, daktilusos lejtéssel a jövő zavaros, még nem hangszerelt énekét:

- Daimónion, daimónion!

Az öreg elaludt.

És úgy ébredt fel, mint ahogyan a kirúgott kutyának fel kell ébredni. Megint megrúgták.

Arisztipposz és Demetriosz haladtak el reggel hét órakor az alvó vénember mellett. Az arkhón bazileusznál volt dolguk - fontos állami dolog -, és hogy útjokat az agórán keresztül megrovidítsék, a Poikilé lépcsőjén át akartak odajutni a csarnokba, amelyek falait Drákon törvénye tette bevésettségével gránitnál szilárdabbá, Szóloné pedig a felírtságával templomnál ékeesebbé. A lépcsőn felfelé haladva a becsületről beszéltek, mert a geruzion mai feladata az volt, hogy Euménoszt megfossza a nyilvános becsületétől.

Arisztipposz azt mondta, hogy ő Euménosz becsületfosztására fog szavazni, mert a becsület a legfőbb állami jó, a társadalomnak - amelyet akkor még csak államnak hívtak - alaptörvénye. Vitatta, hogy becsület nélkül nem lehet társadalom, és hevesen kelt ki azok ellen, akik magukra idézik nemcsak az Eumenidáknak, hanem az államnak a haragját is azzal, hogy barbárul megfosztják magukat, önnönmagukat, a polgártársak becsülésétől.

Demetriosz más véleményen volt, ő fel akarta menteni Euménoszt. Nem ismerte el a pusztá becsületet az állam alapjának, és példákra hivatkozott, hogy a becstelenség, a törvények áthágása, sőt eltiprása is nagy hasznokat hozhat az államnak. A dicsőségre példázott, amely csaknem egészen lehetetlen a becsületesség útján.

Lassan lépkedtek fel a Poikilé lépcsőjén, öreg tüdejüket elfogta a fulladás, amely minden hegyes-völgyes városban, Athénben is, mindig rabbá tette az emfizéma láncán az emberi fűtatókat.

- Ülünk le - szóla Arisztipposz, és társával együtt leült pihenni a lépcsőcsarnok egyik fokára.

Kicsit hallgattak, aztán megszólalt Demetriosz, aki előbb fújta ki magát:

- Valóban nem tudom, elítéljem-e Euménoszt. Nem becsületes dolgot művelt, de becsstelensége nem volt kárára az államnak, akit megcsalt... Szeretném csupán kárpótlásra ítélni.

- Minden becsstelenség, ha mégoly magános is, az állam kárára van - vetette ellen Arisztipposz. - Euménoszt meg kell fosztani becsületétől, mert az egyesek becsülete teszi ki az összesség becsületét. Ki kell vágni az állam testéből minden eves kelést, különben megfertőzi az egész testet. Szigorúnak és könyörtelennek kell lenni.

- Enyhének és elnézőnek kell lenni - felelt vissza Demetriosz hosszas hallgatás után. - Azt hiszem, arra kell törekednünk, hogy minden emberi cselekedetet megértsünk, mert ha mindent megértünk... csak hogy erre képtelenek vagyunk... akkor mindent meg is fogunk bocsátani. Felmentem Euménoszt.

- A rendbontásnak és a lázadásnak pártjára állsz ezzel, Demetriosz - felelte vissza Arisztipposz hevesen. - Nézd ezt a rongyos embert ott lent a lépcső alján. Odáig jutnánk mindnyájan, ahol ez van, ha elveidet követnénk. Tudod, ki ez? Lázadó és lázító! Kolompos és félbolond. Ismerem apját, a kőfaragó Szofronikoszt, és ismertem anyját is, Fainaretét, a bábát. Vén ember vagyok, csaknem százestendős, de ifjú emlékeimnek egyik legfrissebb megőrzöttsége az a tudat, hogy ennek - és itt haragosan rúgott egyet az alvó felé - az egész családja mindig bolond volt és becsület nélkül való. Ide jutnánk mind, ha felmentenéd Euménoszt.

A nap felemelkedett Künoszargész ormai fölé, és sugarai, legyőzve az Akropolisz ember emelte ormait, teljes fénnel árasztották el az agórát. Megnépesedett minden, a férfiak apró csoportokba verődve iparkodtak a tanácsházak felé, a leányok Kübelé temploma felé siettek, Hermész Agóraiosznak, Zeusz Eleutheriosznak szobra meg az Attalosz sztoája előtt csapatok képződtek ki a beszélgetőkből.

Athén felébredt, és megmozdult lenni a lépcső alján a szőrös fejű és piszkos szakállú aggyatján is. Nehéz, nagy lelki küzdelem árán elhatározta, hogy felébred, s hazamegy a feleségéhez, ennivalót koldulni tőle.

- Lásd - mondta Arisztipposz -, ez az ember most hazamegy, hogy otthon is kolduljon. Ismerem. Bolond és becstelen. Valami új tanítást akar hirdetni, valami új igazságról beszél. Megtagadja Zeusz, Arész, Hermész és Afrodité finoman szétkülönböztetett négyes igazságait, és azt mondja, hogy csak egy igazság van. Megtámadja az államot, Athén hegemoniája ellen izgat, és a világ egységéről beszél. Bolond és becstelen.

Az öreg ezalatt összehúzta szőrös mellén a rongyokat, és feltápáskodott. Hallotta a geruziába menők beszélgetését a becsületről, de csak álmában. És talán akkor is csak álmodott még, amikor felemelkedve helyéről, felment két lépcsőfokot, s odaállt Arisztipposz és Demetriosz elé. Csendesen, nyugodtan, alvajáróan szólalt meg:

- Hallottam, mit beszéltetek, és hallottam, Arisztipposz, hogy becstelennek mondasz. Az vagyok. Nekem nem kell a becsület, nekem a gondolat szabadsága kell.

Odafordult Zeusz Eleutheriosz szobra felé, s ott, szemben állva a Megszabadító Nagyisten képével, elvilágosodott az arca. Rászállt lelkére a daimónion, az folytatta vele a szót:

- A becsület, a magánbecsület, Arisztipposz, hitvány nyűg, amely a cselekvésem szabadságában gátol. Szabadságkorlátozás és ostobaság. De igenis van becsület azért, a közélet becsületessége. Otthon lehetek rongy, az agórán, a köznek e terén becsületes vagyok én is. Mint egyes embernek korlát és nyűg nekem a becsület, tehát szabadságcsökkenés. De ha az állam dolgán dolgozva becstelen vagyok: szabadságot veszek el. És nem a becsület fontos, hanem a szabadság.

Zeusz Eleutheriosz szobrát meleg, sárga arannyal öntötte el a napfény, a rongyos öreg nyugat felé fordult arcával úgy tűnt el a kék ég háttérén, mint valami fekete és roskadt sziluett. Lassan fordult meg, és lefelé haladva a lépcsőn, dörögve szólt:

- Most hagyjatok tovább gondolkozni.

Aztán eltűnt a Héfaiszion mellett az egyik szűk utcában.

Arisztipposz és Demetriosz is felkeltek, kipihenvén magukat. De a Poikilé oldallépcsőjén lefelé indulva a Buleutérion felé, még tovább vitatkoztak. Demetriosz hangja enyészett bele a távolba:

- Hidd el, Arisztipposz, tudnék irigykedni, tudnék lopni és zsarnok lenni. A becsület minden törvényének és az állam minden tételének a lábbal tiprására érzek magamban ösztönt. De soha olyan bűnt el nem tudnék követni, amire *nincsen* intézkedés. Annyira nem vagyok gazember...

A többi elnyelte a felébredett agóra zaja.

AIN-HOLOFRA

I.

A Szahara szuverén méltóságáról semmi sem tanúskodik jobban, mint az, hogy a sivatagoknak ezt az öregapját nem lehet leírni. Ahogy a Napot még senki sem látta igazán, mert nem lehet belenézni, úgy a Szahara sem érthető át egész majesztásában a véges emberi észnek. Le lehet írni a kelet-turkesztáni sivatagokat, fogalmat lehet adni a mongol fennsíkról, érzékeltetni lehet, hogy mi az a braziliai Ilanó, de a Szaharáról nem lehet elmondani, hogy micsoda. Csak azt talán, hogy mi *nem*.

Mindenekelőtt nem az a porzótartó, aminek az iskolában tanuljuk. És nem a laposság, amit a neve hallása felébreszt a képzetünkben. Dombnyi, sőt néhol hegymagas hullámokat vető tengere a föld hervadásának, a homoknak; nem végtelen szemhatárt nyitó óriás tenyere Afrikának, hanem a rövidre láttatás szenzációval, megújuló meglepődéseivel agyonizgató, amellet örökké mozgó képű ráncrendszer Gémétér elaggott ábrázatán.

Az állandó szél járása szerint gigászi barázdák képződtek benne, amelyek egyes helyeken, ahol toronnyá vált magasságukkal fel tudják tartani az oldalszélnek, az irtózatosszámmnak az erejét, völgyeket ringatnak, de akkorákat, mint a magyar Alföld vagy mint Provence dallal és kiégett kopársággal telt mezei. Ha a számm erő tud venni ezeken a homokhegyeken, és kísérteties erejével képes felszárnalni a levegő felső régióiba is, akkor ezeken az alföldeken támadja meg és öli meg a karavánokat. Ez a Lombroso-típusú szél ilyenkor a gonosztévő kaján és háborodott eszű jókedvével ölt magára, szinte csúfolódó tréfával, nadrágot a homok örök szövetéből, és eltáncolva hegy, bucka és lapos fölött, fatalizmusra tanítja az arabot azzal, hogy megöli.

Afrika egész homlokán, az Atlaszi-óceántól egész a Vörös-tengerig, a Nílus völgyén kívül örökös úr a homok és a szél. De még itt is érzi a föld is, levegő is, hogy náluk is van hatalmasabb úr, világbíróbb valaki, valószínűen szükségesebb valaki - a víz. Marokkó felől, Tripolisz felől, Szíria felől, aláásva, alagutasan megkerülve a homokot, beszivárog a víz a Szahara homokja alá. És Afrikának ez a töviskoronája egyes helyeken, ott, ahol felfakadhat a H₂O, véresre karcolja a homok homlokát. Ezeket a szangvináló, föld vérént bocsátó helyeket nevezik oázisoknak.

Meglapulva egy-egy homokhullám védettebb helyén, lassan, háromszáz-négyszáz év alatt kikeletkezik az oázis. Felbuggyan a víz, csíra száll a homokba, kidugja a fejét a földből a virág! Valami kis együgyű surló vagy páfrány, amelyik hálás még ezért a lakásínségért is, és a saját maga testének elhervadásával, elkorhadásával csinál televényt a sivatag daliájának, a pálmának.

A víz, minden szerves élet főfeltétele, bugyog, az apró gyalognövények felszívják, amikor elhalnak, rothadóan is dolgozó és szolgálatkész testükből kialakul a jukka, a dracéna és a pálma.

És - ezek jó fiúk - megvédelmezik szülőanyjukat, a vizet. Ha jön a szél, és hozza cinkostársát, a homokot, odatartják koronájukat, lombsátorukat, és elfogják vele a vihar erejét. És amikor más helyen próbál már szerencsét a vihar ördögszekere, akkor lassan pergetik le levelükről a homokot, hogy iszap legyen belőle a vízben, ne szemfödél...

A sovány, vedlett pálmáknak egyik ilyen őrhelye az oázis, aminek Ain-Holofra a neve. Ott állnak ezek a karcsú, poros pionírai az organikus életnek, úttörői nemcsak a többi növénynek, nemcsak a forrásvíz buzogásában fickándozó békaembriónak és vízibogárlárvának, hanem nekünk, embereknek is, akik társai vagyunk a létben és a föld porában.

II.

Ott álltunk az Ain-Holofra szélén. Jobbról mellettem Moháb, a tuareg, akinek a szokatlanul fehér arca mindig azt a gyanút keltette bennem, hogy a franciák Marokkóban talán kissé túlságosan is komolyan veszik a pénétrácion pacifique feladatát, balról meg Khánák, a pun. Ez az ember arabnak vallotta magát, de én a teste mivoltából, a beszédjéből, a gondolkozásából megéreztem, hogy nem arab. Sémi volt feltétlenül, de sem az arab mogorva hallgatása, elmerengése, szilajsága, képben dúskáló beszéde nem volt meg benne, sem pedig a mór dicsekvővágya, cifrázkodása, degenerált lanyhasága. Khánák pun volt, és az idegeiben ott őrizte egész Kárhágót. Csendes, nyugodt, megfontolt, művelt és arisztokratikus volt. Nem is tudnám, ha nem tudnám, hogy hol vette a műveltségét. Mert iskolába alig járt, s amit az oráni francia iskolában tanult, attól nem lehetett azzá az emberré, aki volt. De hogy a Hannibál véréből is mozgott benne valami, az megadta neki a világ kárhágói látását: a hideg, okos, gyors meglátását minden ténynek és a cselekvésre való elhatározás hirtelenségét.

III.

Ott álltunk az Ain-Holofra peremén. Az ég sajtna, a hold már lebukott, és csak a csillagok világa tette átlátszóvá az éjszakát. Oroszlánra lestünk, húsz lépéssel előttünk meg volt ásva a verem, amelynek a karójához oda volt kötve a csalogató kecskegödölye.

Moháb a két tartalék puskát igazgatta, nekem is, Khánáknak is a kezünkben volt a Winchester. Jó nyolc darab öreg robbanógolyó volt mindegyikben. Moháb állt, mi az oázis mellé természetes szegélyül szegődött homokhullám oldalán feküdtünk, nem előreszegzett, hanem fölfelé emelt puskacsővel. Mert célozni és találni pontosan csak úgy lehet, ha az ember felülről lefelé veszi a csövet. Minden lövészszám alulról felfelé rúg, csak azzal lehet hát ellensúlyozni ezt az energiamegnyilvánulást, hogy az ember felülről aláeresztve a csövet, kihasználja a föld vonzását, a nehézséget, a puskaerő eleven ereje ellen.

Ott feküdtünk hosszant, és az afrikai éjszaka csillagos sugárzása velem csaknem elfeledtette, hogy most a kezemben robbanógolyókkal várok egy igen nagy urat: oroszlánt.

A Szahara éjszakája azért csodálatos, mert igazolja azokat a festőket, akik impressziók után indulnak, és mégis csak egyféle színt használnak. Ott, oroszlánlesen értettem meg, hogy lehet az egész világot zöldnek vagy lila színnek látni. Mert ott az egész világ sárga volt.

A föld, amelyen hasaltunk, az okker sárgaságába burkolódzott; a levegő... persze ha azt tudnám megmondani, hogy milyen sárga volt a levegő! És az égen a csillagok mint milliónyi gummigutti-anreiter homályosították el a felhőt nem ismerő eget.

Sárgák voltak hátunk mögött a pálmák és a jukkák meg a tüdővészkes mimózábokrok is. És sárga volt az afrikai éjszaka különös világosságaiában Khánák arca is. Pedig nappal inkább szürkés, amolyan - pedig mindennap mosdott - izabellaszínű volt.

Kezünkben a Winchesterrel egymásra néztünk, és ekkor, látván a Khánák sárga arcát, kifúrta oldalamat a kérdés:

- Miért ilyen sárga itt minden, Khánák?

- Mert ez a sárga király országa - felelte a pun csendesén, dörmögő hangon. - Hogy a színe ne látszassék, csak a hangja hallassék, azért hintik be a csillagok az ég porával a föld porát.

- Hm - dörmögtem neki vissza -, de miért sárga a te arcod is?

Khánák hallgatott egy darabon, aztán egyszerre a csoda tudja, milyen lelkierő nyomása alatt, azt mondta halkan, mély torokhangon:

- Mert félek, uram.

De úgy, olyan csöndesen, olyan nyugodtan mondta ezt, mintha én azt mondanám nektek, hogy „nyolc nyert”.

- Khánák! Félsz! - súgtam én vissza neki. - Khánák, csak nem az oroszántól? Hiszen száz fehér embert vezettél már rájuk! Ismered őket!

- Mert ismerem, azért félek.

- De Winchester van a kezében, nyolcgolyós.

- Várj, uram, majd te is félsz mindjárt, pedig neked is Winchester van a kezében.

Nem vagyok nagyon gyáva ember, és már vademberrel is volt dolgom egynéhányszor. De amikor Khánák a mély torkú, még hízélgést is csak fenyegetően mondani tudó nyelvén ezt mondta nekem, egyszerre azt éreztem, hogy az a homok, ami a gyomrom meg a combom alatt van, hirtelen lehül, és olyan hideggé válik, mintha hóban feküdnék. Nem akartam elárulni a gyengeségemet, és odasúgtam Khánáknak:

- Ostoba vagy. Puskával a kezében nem fél az ember semmitől.

- Várj, uram - volt a *h* betűnek százszoros megsokszorozásából álló felelet.

És vártunk. Felnéztem az égre, ahol a sárga csillagok ragyogtak. Lent a sárga föld, fönt a sárga csillagvilág. Elöttem hullámzóan emelkedve a magasba, a Szahara, mögöttem meg - de fektémből alig bírtam visszatekinteni - az Ain-Holofra sápadt pálmái. A szélső mimóزابokor alatt ott állt Moháb, a puskákkal a kezében. Az ég, a kékségét mind e sárgaságba belevesztő ég úgy borult rá a sivatagra, mint egy óriási, megmérhetetlen üvegharang.

És egyszerre ez az üvegharang megkondult. Túl a szél szántotta homokbarázdán, az előttünk elterülő két nagy homokhullám közül erőszakos, hördülő és mégis zenei hang szólalt meg. Kietlen, meg sem mérhető távolságból. És a legszélső homokbucka tetején, amelyet még láthattunk, új, mozgó sárgaság tűnt fel.

- Krrghmgh - nyögte suttogva Khánák -, jön az úr.

A sivatag közelebről kezdett el kongani. Harangzúgás töltötte be a levegőt, csodálatosan melodikus és mégis förtelmesen levegőszaggató hang. A gödölye, amelynek jobb érzéke volt, mint az én szememnek - az orra -, elkezdett keservesen bögni, mekegni. Csak a kötél akasztotta meg, hogy bele ne ugorják a verembe.

Ebben a pillanatban egyszerre hátra kellett néznem, mert azt hallottam, hogy Moháb felmászik az Ain-Holofra egyik pálmájának a tetejére. Hátrafordultam, de csak egy pillanatra, és a visszafordulás következő pillanatában azt láttam, hogy Khánák nem fekszik többé, hanem talpon áll. Én is talpra ugrottam, öntudatlanul, ösztönszerűen, és abban a pillanatban a nyakamra omlott a sivatag sárgaságának a nagy exponense: az oroszán.

Értsétek meg a helyzetet: amint Mohábtól visszafordultam a sivatag felé, ekkor már ott volt az oroszán, és a nyakamon is volt már. Csak azt éreztem, hogy a csillagfényben sárgálló homok egy tömege feltámad, rám hullik, körme van, és hördülése van. Itt, nézzétek, itt végigvágott az arcomon, emitt meg lehúzta a vászonruhámat a bőrömmel együtt a jobb vállamról. És abban a pillanatban, amikor már az orrom alatt éreztem a húsevő vadállatok leheletének a rettenetes bűzét, abban a pillanatban, amikor eszembe jutott a kezemből kiesett Winchester, egyszerre két, tempósan egymás után következő puskapukkanás hangzott el. Az oroszán rám esett, de a teste súlyával szerencsére csak két bordámat törte el, azt is a jobb oldalon. Khánák puskájából két golyó járta a szívét keresztül.

IV.

Az Ain-Holofra sápadt, seprűképű pálmái alatt tértem megint eszméletre. Moháb és Khánák mosták friss vízzel a vállamat, és amint fölpillantottam, azt mondta Khánák:

- Uram, tudod már, hogy ki az az úr?

A kezdődő sebláz paroxizmusa csak azt engedte látnom, hogy valami nagy, sárga tömeg meg egy Winchesterpuska fekszik mellettem.

FEBRIS LEONINA

(Júliusi délután egy előkelő budapesti étteremben. A halványsárga függönyök össze vannak húzva, kívül a hullámos vasredők félig leeresztve, de a kizárhatatlan napsugár mégis belopódzik, és hosszú aranyávval vág bele a levegőbe, hogy azután mint valami kénsárga angóramacska pihenjen meg a vastag futószőnyeg zsinórszövedékén. Az egész nagy étteremben csak ketten ülnek: Mihály, a bizonytalan foglalkozású ember és Ernő, az orvos. A távoli sarokasztalra Jani, a pincér borul rá, és a szalvétával takarva le a fejét, bóbiskol. A beszélgetés nagyon halk tónusban folyik.)

ERNŐ ...mert a meleget bizony innen nem tudják júliusban kizárni. Hiába minden emberi praktika, a nagyvárosoknak átka nyáron a mindenhova befurakodó hőség. El kellett volna mennem a Tátrába. Ah *(kitárja a kabátja két szárnyát)*, milyen pompás hűvösség lehet most ott.

MIHÁLY *(fázósan húzza össze a kabátját, és begombolja a legfelsőbb gombot)*: Nincsen nagyon meleg. *(Hörpent egyet a forró, konyakos feketekávéjából.)* A hátam egy kicsit fázik, és a kezem hideg.

ERNŐ *(megtapintja a kezét, félig orvosi hangon)*: Vérszegény vagy. Meglehetősen nagy mértékben neuraszténiás is vagy. Tehát tulajdonképpen nem fázol, hanem csak szubjektív hideg-ségérzetted van. Jobban kellene táplálkoznod, kevesebb dohányt, és talán, tudod, Miska, valamivel kevesebb abból a ménesiből is...

MIHÁLY *(nagyot szí a szivarján, a szeme hirtelen felcsillanik)*: Ejnye, de jó, hogy eszembe juttattad... *(Valamivel hangosabban.)* Jani!

JANI *(felugrik, és minden további utasítás megvárása nélkül egy kis palack ménesi vörös bort visz a beszélgetők asztalára, azután visszamegy aludni)*.

ERNŐ *(szemrehányóan)*: Látnod?

MIHÁLY *(halkan elneveti magát)*: Hát hogy a fenébe ne látnám. Sőt azt is látom, hogy nem egészen tiszta a tükre. Hanem látod-e te?

ERNŐ *(körülnéz)*: Mit?

MIHÁLY: No csak ne szaladj olyan nagyon a szemeddel. Nincsen itt semmi különös néznivaló, mert az abroszokat, gondolom, már mindet ismered személy szerint. Hanem itt valami tényt, valami csodálatos faktumot szeretnék megláttatni veled.

ERNŐ: Halljuk.

MIHÁLY: Azt, hogy én a legforróbb nyáron, a legégetőbb napsütésben is mindig fázom mindaddig, amíg be nem esteledik. Te Ernő, mehercule igaz, hogy amíg a nap az égen van, addig én mindig fázom, addig mindig valami nyughatatlanság, valami félelemérzés, valami egyáltalán meg nem érthető szorongás van bennem. Kénytelen vagyok a lábammal csiszolni a pallót, a kezemmel néha belekörmölgetni a levegőbe, a bal vállamat... mert itt balról fázom különösen... meg-megrándítani. De amint jön az este, egyszerre olyan nyugodt leszek, mint egy köcsög aludtj, és...

ERNŐ: Neuraszténiás számárság az egész. *(Hangsúlyozva.)* Te nem fázol, mert ez lehetetlen-ség, csak *képzeled*, hogy fázol.

MIHÁLY *(szelíd mosolygással)*: Nem gondolnád te, hogy ez egyre megy? Nekem nagyon kevés közöm van ám ahhoz, hogy a hónom alá dugott hőmérő hány hektówattot mutat. Értsd meg: ha én, az *ego*, az *I*, azt érzem, hogy hidegem van, akkor rám mondhatja az egész emberi társadalom, hogy „ennek az embernek pedig most melege van, mert a teste minden tünete hőemelkedettségre vall”, azért én mégis fájni fogok. Esetleg vacogok is. Nézd, úgy, mint most, hogy erről kezdtünk el beszélgetni. *(Csakugyan halkán remegni kezd, és összeverődik a foga.)*

ERNŐ: No. Éppen ez mutatja, hogy képzelődés az egész dolog. Most egyenesen rádísputáltad magadra, hogy fázol. Fhü *(a homlokát törli)*, abszurdum.

MIHÁLY: Lehet, hogy abszurdum. De a világ valóságai bizony ilyen abszurdumokból tevődnek össze. Talán ezt érezte szegény Reviczky Gyula is: A világ csak hangulat.

ERNŐ *(mérgesen)*: Hangulat, hangulat... de nem ostoba képzelődés! *(Dühében iszik a ménesi-ből.)*

MIHÁLY *(csillapítóan)*: No jó, jó, csak ne induljál fel. Beszéljünk inkább másról. *(Körülnéz.)* Nézd csak, ott a tapétán mászik egy légy. Milyen fürgén és jókedvűen mászik. Nyár van, nappal van, meleg van, hogyne volna fürgé. Ez az ő eleme. De tudod-e te Ernő, hogy hogyan mászik pont most a Szaharán az oroszlán?

ERNŐ *(először karikára nyitja a szemét, azután a térdére üt, végül pedig hangosan elneveti magát)*: Nohát, ilyen állatot...

MIHÁLY *(nem hajlandó megérteni a célzást)*: Igen. Ezt az állatot ugye a bátorságnak, a hősiességnek, a kissé kegyetlenségnek, de mégis inkább a nagylelkűségnek a példaképévé tette meg az emberi szóbeszéd. *(Új szivarra gyújt, bort iszik, és hátradől a székén.)* Hát, tudod, Ernő, hogy abban az időben, amikor az enyém volt még Süttő meg Lábatlan, én is láttam Afrikában oroszlánt. Mellékesen: talán ott is a meleget kerestem, nem tudatosan, hanem csak ösztönszerűen. Összeösmerkedtem az oroszlánal is, de nem fogok neked most vadászkalandokat mondani el, hanem csak egy megfigyelésemet említem fel. *(Megint iszik, és füstöt fúj a levegőbe.)* Ain-Holofrán túl valami oázisfélére bukkantunk, éppen így délután öt óra lehetett, mint most van. Két darab, elviselt seprűnél nem különb pálmafa alatt egypár cserje porosodott, a bozót között pedig víz csillant fel. Ez éppen jókor jön, gondoltam, és indultam már a forrás felé, amikor a vezetőm, valami félarab-félszerecsen ember, hirtelen szisszentett egyet, és megragadta a karomat, hogy ne menjek tovább. Ránéztem, hogy miért ne? Előremutatott a piszkos körmű mutatójával. A forrásra mutatott. Amellett, ekkor vettem csak észre, hogy valami homoksárga tömeg mozgott lassú, hogy úgy mondjam neked, neurotikus mozdulatokkal. Állat volt, sőt oroszlán volt. Betegen feküdt ott a gyér zöldes között, a feje nem is látszott, úgy bele volt merülve a forrás vizébe, a lapockája *(idegesen rándít egyet a vállán, és szipkába teszi a szivarját)* néha-néha rándult egyet, a farka bojtja halk tempóval verte a homokot. Ivott. Rettenetes mennyiségű vizet nyelt le, és most már hallatszott is, amint a nyelve csobog, a foga pedig sziszegve szűri a vizet. Láttál te már oroszlánt inni?

ERNŐ: Nem emlékszem rá, hogy láttam volna... Nagymaroson nincs oroszlán...

MIHÁLY: Hát akkor igyál. *(Isznak.)* Mert az valami rettenetes dolog. Az igazi afrikai rémület. Ezek a dögök éjjel telezabálják magukat hússal, vérrel, csonttal, és véres lakomájuktól délutánra rettenetes gyomorégést kapnak. És mivel nem ismerik még sem a szódabikarbónát, sem pedig az égetett magnézia áldásait, a szomjúságuk, a nyeldeklőjüknek a rettenetessége előkényszeríti őket már este előtt is a búvóhelyükről, és vizet kerestet velük...

ERNŐ: Látod! Ezért kell vegetáriánusnak lenni.

MIHÁLY *(nagyon komolyan)*: Hát persze. De ezt mondd meg az oroszlánnak. Mert én nem mertem akkor megmondani neki, hanem vártam, hogy hogyan nesz fel majd onnan a forrás mellől. Persze a Winchester egészen jól a kezemben volt. *(Eldobja a szivarját, és a poharához nyúl.)* És az oroszlán csakugyan fel is neszelt. Meghallotta a lépésünk ropogását a homokban. Felemelte a fejét. A víz és a nyál hosszú fonalakban csurgott vissza az ajkáról a forrás tükrebe. A bajuszáról mogyoró nagyságú cseppek kopogtak halkán alá. Nehézkesen felállt és felnézett, öt méter távolságban voltam tőle: egyenesen a szemembe nézett. *(Hirtelen az Ernő bal vállára teszi a kezét.)* Te Ernő...

ERNŐ *(riadtan)*: No?

MIHÁLY: Soha én ijedelmet, gyámoltalanságot, reszketeg eliszonyodást úgy nem láttam még sehol, mint akkor, annak az oroszlánnak a szemében. Tudod, hogy az oroszlánnak kifejezőbb és minden más testmozdulattól is függetlenebbül beszélő szeme van, még az emberi szemnél is. Az oroszlán torka csak hörög, csak üvölt, de a szeme, te Ernő, az oroszlán szeme az érzés minden hangjára magában hordja a skálaképességet.

ERNŐ *(kunkormosollyal)*: Ezt hát azután szépen mondtad.

MIHÁLY *(iszik)*: Tudom, hogy szertelenül beszéltem, de az oroszlán szeméről nem lehet más-képpen beszélni. És én akkor öt méter közelségről láttam a szemét, és a leggyávább, a legreszketegebb félelmet láttam benne, az önnönmagukkal való jótehetetlenségnek azt a kétségbeesését, amit csak az anyjától magára hagyott csecsszopó gyerekek a szemében láthatsz... *(Új szivarra gyújt, a napsugár lassan lesiklik a szőnyegről, és visszahúzódik az ablak felé.)* Az oroszlán, akitől csak az oázis forrásmedre választott el bennünket, most már teljesen felemelkedett, és nekitámasztotta a két első lábát a meder homokjának. És akkor a homok megcsúszott a lába alatt, és erre a hitvány mozgásra az oroszlán rekedten, öregesen felhördült, azután behúзва a derekát, leütve a fejét, lassan, fáradt mozdulatokkal sompolygott el a homokbuckák közé. Még látszott egy darabig, hogy hogyan vonszolja magát, azután eltűnt.

ERNŐ: És a te Winchestered?

MIHÁLY: Az hallgatott. Pedig beszélt ám már előbb is oroszlánokkal, nézd csak. *(Mutatja a bal keze sebforradásos fejét.)* Csakhogy éjjel. Mert nappal kapcabetyárság oroszlánt ölni. Az oroszlán, édes barátom, nappal, amíg az égre fel nem jön a csillagok világa, gyáva, magával jótehetetlen, szánalmas, irgalmat kereső dög. A kutya és a kakas hozzá képest hősök. Beteg. Láza van, az arabok és a tuaregek is azt mondják róla, hogy a napfény beteggé teszi az oroszlánt. És ki öl meg egy magával is jótehetetlen állatot?... *(Csend. A nap lebukott a belvárosi házak mögé, az étterem redőit kint robogva húzza fel a csaposlegény.)* Igyál, Ernő.

ERNŐ *(iszik)*: Várj csak. *(Hirtelen Mihály felé fordul és gyorsan kérdi.)* Miért nem kel fel az oroszlán hajnalban? Akkor délutánra már jobban érezhetné magát. Mert kétségtelen, hogy minden ideges állat a felébredése után pár óráig betegnek, lázasnak érzi magát. *(Kezd sötétedni.)*

MIHÁLY: Igen. Ez a febris leonina. Az oroszlánláz. *(Kigombolja a kabátját, és kéjesen hátraszegezi a két vállát.)* Kezd jó idő lenni. Most már nem fázom. És nem is félek olyan nagyon az utca kietlen távolságaitól, mint aminőket a napfény mutogat. *(A derekát hátrafeszíti.)* Ne menjünk?

ERNŐ: Nem bánom. Jó lesz a levegő?...

MIHÁLY: Jó lesz az alkonyat. A szűknek, intimusnak látszó világ. *(Felkelnek és indulnak.)* Most már jó, most már majd kimegyünk a Ligetbe, és az öreg Vampi hunyorgató lámpásai alatt beszélgetünk tovább.

ERNŐ: Jó lesz a levegő.

MIHÁLY: Jó lesz az éjszaka.

ERNŐ *(már csak erőszakoltan)*: Neuraszténias ostobaság. Vérszegény vagy, ideges vagy, tejet igyál, vaját egyél, hiszen olyan sovány vagy, mint a mécsbél.

(Kilépnek az utcára. Már sötét van, a mesterséges lángok kezdenek kigyulladni.)

MIHÁLY *(megáll a küszöb alatt az aszfalton, és nagyon ránéz Ernőre)*: Sovány? Mint a mécsbél?

ERNŐ: Igen, igen. Táplálatlan és sovány vagy!

MIHÁLY: Ernő! Láttál te már kövér oroszánt?

(A beszélgetés belevész a teljesen leszállott éjszakába.)

FAMAGUSZTA

Decemberi estdélutánon, olyankor, amikor a nap dideregve siet elbújni a szemhatár hegypárnái közé, a föld pedig korán magára ölti ködköponyegét, három ember ült együtt az ebédlőszoba asztala mellett. Ennek a nem túlságosan jól berendezkedett világnak a kellemesebb pillanatai közé tartoznak ezek a korán elszürkülő, az emberre mesterséges világosságot rákényszerítő délutánesték, amelyek minden szociálfilozónánál és minden költői fellendülésnél érthetőbb szóval magyarázzák meg, hogy a Plátó kétlábú, tollatlan állata társas lény. A kora elsötétülés, a köd és a szabad levegő ridegsége karámba hajtják össze a teremtés legfejlettebb birkáit, az embereket, és a délután három órakor kigyulladó lámpásfény tökéletesebb szociális ragasztószer, mint a Lassalle vagy Fourier papirosnak maradt tanítása. Ezeken a téli délutánokon minden a Deust magában érző ember siet magának társaságot csinálni, mint ahogy nyáron a muslicák tartanak halálos kimenetelű meetinget a kerti gyertya fénye körül. A muslicák nyáron verődnek össze, bennünket, embereket a tél három órakor kigyulladó lámpása hajt egybe. A tünet különböző, de a cél egy: - vágyakozás valami nem természetesre, valami olyan lehetőségre, amely a világtól el- és a világossághoz hozzávisz. Epekedés a mennyország után, amely minden vallás felfogása szerint mesterségesen van megvilágítva. Ahol befejezett a lét, ott sehol sem a nap világít. Vagy felhők ragyognak, vagy a Flegeton ég.

Az ebédlőasztalon is mesterséges világítás állt már - de csak egy szál gyertya. A házigazda rafinált, finom epikureizmusának halavány fényt szóró világítótornya. Mert azt tudjátok, ugye, hogy a gyertya a beszélgetés világossága? A villám fénye az effektusoké és a reklámé, mindazé, ami színpadi hatásokkal dolgozik ebben a világban; a gáz a józan munkáé és hideg számításé, a petróleum pedig a szegénységé, a rabszolgaszerű munkáé és a nyárspolgári családi köré. A beszélgetésnek, a társas lény voltunk teljes kiélvezésének világítóeszköze a gyertya éppúgy, mint ahogy igazán magunkba mélyedni, s a mindnyájunkban benn rejlő meseországot megjeleníteni csak a kandalló vagy cserépkályha rácson átlövellő fénye mellett lehet.

És mint minden idegbódító méreggel, a gyertyafénnyel is okosan kell élni. Soha középszerűt nem szabad tartani benne, hanem vagy fősvénykedni kell vele, vagy teli marokkal szórni. Téli délutánborulaton, amikor az ablakok még órák hosszat világosak, és csak a szoba sötétedik el korán, az igazi vendéglátó gazda csak egy szál gyertyát állít az asztal közepére. És még azt is csalfán, hipokritikusan, azzal a szesszel viszi oda, hogy nem világítani kell, csak szivarra gyújtani. És azután lesi, várja, hogy a gondolatok apró bogarait hogyan csalja elő az az egy szál lángnyelv a vendégeiből. De amikor azután igazán beesteledik, amikor elfeketedik az ablak, akkor az asztalra kerülnek a kandeláberek. Tizenhat gyertya szórja szét fényét a szobában - fényüknél az abrosz fehérebbé lesz, a kristályüvegek sziporkáznak, a gyűrűk és nyakkendőtűk drágakövei pedig olyan pazar tűzijátékot produkálnak, amit nem csal ki belőlük sem gáz, sem villám...

Három ember ült együtt az ebédlőszoba asztalánál, s a karos gyertyatartó egyetlen meggyújtott szála mellett csendesén dohányozva beszélgettek. A feketekávés edény ott volt még az asztalon, de már üresen, s a poharakban megint az Aubertin gyöngye szállt ég felé.

- Ki a télből! - szólt a társaság legfiatalabb tagja, Dénes. - El fogok menni oda, ahol örök a nyár, és ahol most is megtalálom a nyarat. Nem is Nizzába, nem is Kairóba megyek, hanem le Asszuánba és a Nílus vizére, ahol örök a napsütés, és ahol a hajnali köd nem a vízhólyagocskák influenzás összetapadása, hanem délibábokat mutogató csodakáprázat, Egyiptomba megyek.

- Voltál már Egyiptomban? - kérdezte a házigazda, lassan tolva hátra homlokáról ősz és gyér hajára a házisapkául használt vörös fezt.

- Nem. Éppen azért vágyódom oda.

- Igen, azt hiszem, azért.

Ekkor közbeszólt a harmadik is - mondjuk, hogy Dezsőnek hívták:

- Én nem a nyárra vágyakozom, hanem inkább az igazi, súlyos és becsületes télre. Nem veszítek észre, hogy nálunk a tél tulajdonképpen nem tél? Nem látjátok át, hogy ez alatt a nyomorult éghajlat alatt minden évszak csak nevetséges karikatúrája önmagának? A tél is szeretne hideg lenni, de csak undorító ködöt és kellemetlen utcai kását tud produkálni, igazi telet nem. Én Norvégiába vagy Finnországba kíváncsi vagyok, ahol valóban van tél, ahol kemény a jég, és fehér a hó!

Idegesen szippantott kettőt-hármat a szivarjából, aztán - szinte kiáltás volt már a hang, amelyen folytatta - csak töredékeket mondott:

- Igen. Norvégia... Vagy Finnország... A tél, az igazi tél kellene nekem...

A háziúr új szivart vett elő, és a gyertya lángjához hajolt vele. Ahogy szívta a szivart, pillanatnyi elsötétülések támadtak a szobában, majd megint vörös és kormos árnyékok táncoltak a falon. A szivar végül teljes lánggal égett, és a házigazda kettőt, mélyet szippantva szólalt meg, Dezsőhöz fordulva:

- Természetesen nem voltál még Norvégiában?

- Nem.

- Sem Finnországban?

- Ott sem.

Az ősz és gyér fürtű fejen a sésia előremozdult, a házigazda a homlokára tolta. Azután elmosolyodott, és akart komikummal dörzsölgetve a halántékát, azt kérdezte:

- Ti fiúk, tudjátok, hova vágyódtok ti?

- Hiszen mondtam, hogy Egyiptomba! - szólt Dénes.

- Én meg Norvégiába - dörögte bele a szivarja végébe Dezső.

- Helyes. Hát akkor menjetek el mind a ketten Famagusztába. Ott megtalálja mindegyitek azt, amit keres.

Az inas lépett be a szobába, és elhordva a kávé edényt, új palack Aubertint tett a hűtőbe. A jég diszkrétén csörgött, s csörgéséből csak félhangon hallatszott ki Dénes és Dezső összesűgása olyasvalamiről, hogy „az öreg megint bolondokat beszél”.

De az öreg, már tudniillik a házigazda, mégis megértette. És lassú, halk, egy szál gyertyához illő hangon felelt nekik:

- Nem beszélek bolondokat, édes fiaim. Nektek Famagusztában kell találkoznotok, és előbb nem is fogtok találkozni, csak ott.

- Mi az a Famagusztá? Hol van Famagusztá? - hangzott a levegőben egygyé a két kiáltás.

Csend támadt, talán még a gyertya is megérezte, hogy most következik a beszélgetés point-je, a hármasba összeszokott társaság beszélgetéseinek megszokott résuméje. Talán még a gyertya is érezte, mert egyszerre megcsökkent a fényében úgy, hogy a házigazda szivarjának a parazsa

egyszerre mint vörös és redős pofájú kis holdvilág csillant elő a nekiszaporodott sötétségből. És amit az én házigazdám most megszólalva mondott, azt tulajdonképpen élőszóval kellene hallani az olvasónak. Hallania kellene azt a lágy, csak egy csöppnyi kis rekedtséggel fűszerezett baritont, ami a világ szívet legelfogóbb hangja, de amelyet írásban megérezkítve csak Shakespeare és Maupassant tudott kiéreztetni a holt nyomtatásból. Gondoljatok Buckingham halálra menő beszédére vagy Bolingbroke-nak Windsorban elmondott epilógjára, s akkor talán ezeknek a szavaknak is megérezitek a hangját.

- Famaguszta Ciprus szigetén van. A valóságban lapos födelű, kellemetlenül fehér és a naptól a kényelmetlenségig átfűtött város. De az igazibb valóságban kövé vált mese, az epekedésnek utolsó mérföldmutatója. Famagusztában őrzik a Xa-xa-barlang lakatját, ott lakik a szép Meluzina, a hős Flórence, a mesésen komikus Kelemen és mind, mindazok az emberek, akiknek a történetét gyermekkorotokban olvasva, felébredt szívetekben a vágy, hogy bár velük egy korban születettek volna.

Ott, az Ezeregyéjszaka és a Nibelungenlied e találkozóponyján, vagy ha jobban tetszik, választóvonalán, a Kelet és Nyugat ez összekapcsolóján és szétkülönböztetőjén válik mesévé mindaz, ami máshol utálatos valóság. Ott lakik ma már Mignon is, mert ott van a sóvárgás egyetlen kielégülése...

Megint a gondolkozás csendje ülte el a szobát, s az ablakokra lassan aláborult a sötétség. A három szivar parázsló fénye szinte erőt vett a gyertya haldokló lángján.

- Értelek, öreg - szólalt meg Dénes. - Azt akarod mondani, hogy a vágyakozásoknak, az emberi elégedetlenségnek valami olyan kikeresetten messze eső célja van, valami olyan a nemvalóság határán levő végállomása, mint a már nem Európa, de még nem Ázsia Ciprus. Ezt akarod mondani, ugye?

- Ezt és mégsem ezt - felelte a házigazda. - Voltaképpen nem akarok ennyire pozitív valamit mondani. De halványan, ködösen, álomszerűen érzem, hogy minden emberben ott van a Famagusztába való vágy. Az ismeretlenre, az örökké napsütésesre, az elérhetetlenre és messze esőre, oda, ahol a mese van: Famagusztába. És... tudjátok-e, hogy Famaguszta nincs messze, nincs is ott Ciprus szigetén, hanem itt van mindenütt körülöttünk. De csak mint délibáb, amit látunk, de el nem érhetünk. Ezt keresi a gyermek játékaiban, ezt keressük mi, felnőttek a szenvedélyeinkben, a borban, a szerelemben és a kártyában...

- És ezért tartjuk tökéletesnek a még el nem ért asszonyt, és látjuk meg tökéletlenségeit az elértnek - szólt közbe Dénes.

- És ez a magyarázata rangnak, címnek, kitüntetésnek, mindannak, ami semmit sem ér, amikor már elértük - folytatta a házigazda. - De tudjátok-e, hogy mikor támad bennünk a legnagyobb vágy Famaguszta után? A halálos ágyunkon. Ismeritek a nagybetegek nyughatatlanságát? Tudtok arról, hogy a lassan sorvadó, de a sírtól még messze állani látszó beteg egyszer csak elkezd nyugtalankodni. Más szobába, más lakásba vagy más városba vágyakozik. Keresi Famagusztát. És ilyenkor aztán pár napon belül meghal.

- Igen, azt hiszem, hogy a halál mindnyájunk nagy Famagusztája - dörmögte Dénes.

- A vallások legalább azzá teszik. De Hamletnek itt is van bökkenője. És vajon nincs-e Hamletnek igaza? Hiszen ha a halál volna Famaguszta, akkor sohasem érhetnénk el oda sem. Mert ha egyszer elérjük, akkor Famaguszta nem Famaguszta többé...

Egészen besötétedett, az inas karos gyertyákat hozott be, fény áradt szét a szobán, s a mese és a vágy hangulata szerteröppent.

FINIS BOHEMIAE

(Jobbfajta vendéglő étterme késő délután. Már csak két vendég van, Dénes és Endre.)

A Jégszekrény csapja: Csipp... csöpp... csapp... csupp... csipp... csepp... csapp... csupp...

DÉNES *(ijedten emeli fel a fejét, amelyet eddig a tenyerébe támasztott, és úgy mondja a vele szemben ülő Endrének, aki csendesen szívja a cigarettáját):* Hallod?

ENDRE: Hallom.

DÉNES *(bázedov-nézéssel):* És nem ijedsz meg tőle? *(Előrehajol az asztal fölött Endre felé.)* Nem?...

ENDRE: Én nem. *(Szárazon.)* Nem vagyok kísértetlátó, sőt kísértetet még a hűtőszekrény csepegőjének a hangjában sem tudok hallani. *(Jóindulatúan.)* Mit figyeled annyira azt a csepegést? Miért riasztja meg ez a szokott hang az arcodat? Ugyan ne hallgass rá! *(A beszédében az „ugyan” egészen hangsúlytalan, a „ne” hordja a vigasztolásra való törekvésnek az egész súlyát.)*

DÉNES *(nem hangosan, de nem is rekedten):* Kénytelen vagyok hallani. *(Összerándul az egész teste.)* Hallod, Endre? Kénytelen vagyok hallani! Tudod, mi ez? Tudod-e, hogy talán ez az a dolog, amit ti, doktorok bizonyosan latin-magyar szójátékkal neveztetek el hallucinációnak.

ENDRE *(belenéz a dohányja füstjébe, és méla iróniával, halk hangon mondja):* Van egy állat... négy lába van... a neve ökör...

MÓZES *(a pincér fellép, és az abroszról elkezd lecsapkodni a szalvétával az ebéd maradékát):* Méltóztatnak talán parancsolni még két pohár sherryt?

DÉNES *(hátradől a széken, összefonja a kezét, és igen szomorúan néz Mózesre):* Hát Mózes?... Ezt érdemeltem én tőled?... Tehát már te is figyelmeztetsz csak, nem pedig a felderülésemre való vagy? Mózes! Tehát te is csak szójátékokat adsz fel ma már nekem és nem tudsz megvigasztalni? *(Előszedi a jobb keze öklét, és nagyot üt az asztalra.)* Mózes! Gazember!

MÓZES *(nem tudja, hogy melyik lábára álljon):* De tekintetes úr, kérem... azelőtt mindig méltóztatott a sherryt... az a kedves itala...

ENDRE *(megfogja a pincérfiú karját, és csillapító hangon szól):* Hadd el, Mózes *(pénzt nyom a kezébe)*, hadd el, barátom, és most csak menjél, és hozzál mégis sherryt. Mert te *(Dénes felé fordul)*, édes barátom, egészen indokolatlanul voltál goromba ezzel a szegény fiúval.

DÉNES: Ámbár sajnálom, hogy vele éppen ártatlanul voltam kénytelen gorombáskodni, mégis mondhatom neked, hogy itt *(fáradt mozdulattal teszi a kezét a homlokára)*, itt van az az igazság, ami nekem ad igazat. És ami *(elmosolyodik)* a Mózeseknek ma már nemcsak ilyen lelki, hanem esetleg testi argumentumokkal is bizonyítja, hogy nekem van igazam. *(Pillanatszerű csend.)* Hogy merte ez a gazember nekem azt a szót mondani, hogy „sherry”? *(Az öklével megint az asztalra üt.)*

ENDRE *(csillapítóan):* De Dénes...

DÉNES: Nem. Itt azután nekem van egészen igazam. Mert ez a gazember ott... nézd csak, most ott lapul az egész fiatal testével és rendszertelen fiatalsággal gondolkozó lelkével együtt az ivószoba tejüveges fala mellett... mert ez a gazember egyetlen szóval felidézte az agyam velejében hátul, valahol itt a fülem alatt amúgy is mindig ott lüktető gondolatát a megöregedésnek. Annak, hogy az életnek már a harmadik fázisában vagyok... Ejh...

ENDRE: Szóval tényleg kezdesz nagyon nagy ostobaságokat mondani.

DÉNES: Nem a. A baj ott van, hogy a dolog éppen az ellenkező póluson áll. *(Baritonból basszusra hajló hangon.)* Endre, az az én irtózatosságotom, hogy most már nem tudok jókedvű bolond, ostoba nemtörődő lenni, nem tudok osztatlanul, egész odaadottsággal a magam lelkéé lenni, hanem *(az ujjai kissé rángatóznak az abroszon)*... hanem... hogyan is mondjam csak neked... mindenkorra megölt a munka, és nincsen többé szórakozásom, és nincsen, Endre, nincsen pihenésem! Az agyam veleje, a gondolkodásom menete ma már annyira csak a gondra, a magam foglalkozására van beigazítva, hogy akkor is, amikor nem kellene gondolkodnom már, amikor lecsavarhatnám a fejemben a száz gyertya fényével égő, de *(hörpönt a sherryjéből)* ezer szomjúsággal sem oltható tantalusi lángot, amikor befejeztem a napi feladatomat, akkor is tovább ketyeg a fejemben, itt... itt, Endre... *(reszketeg mozdulattal emeli fel a kezét)* a halántékom mögött a... a túlsrófolt gondolkodás. Itt... itt...

ENDRE *(szürke vigasztalással)*: Neuraszténiás vagy, mindent túlérzel, az idegrendszered nagyítóüveggé vált, az élet minden kicsinyes ostobaságát, lenézni való könnyűségét a triéder erejével vetíti rá az agyad velejére. *(Nagyot szí a szivarján, amelynek a parazsa belevilágít a kezdődő estébe.)* Töröld le azokat a felesleges, kísértő túlképeket az agyad velejének a Broca-mezejéről, és majd meglátod, hogy ha tisztán akaraterővel, tehát pszihice úrrá tudsz lenni magadon, ennek megjönnek a testi következményei is. Meglátod, hogy mindjárt el tudsz aludni, amint rá tudod magadra erőszakolni azt, hogy ne dühödj fel ott az ágyban azon, hogy nem tudsz aludni. Meglátod, hogy megjön az étvágyad is mindjárt, amint nem hipokondrizálsz annyit a gyomroddal. Töröld le a lelkedről ezeket a szertelen képeket, és meglátod, hogy mindjárt egészen más ember lesz belőled.

DÉNES *(egy ideig némán fújja a szivarja füstjét, azután halkán, nagyon fájdalmas hangon szólal meg)*: Más ember? *(Szomorúan elmosolyodik.)* Más ember! De hiszen éppen az a bajom, hogy már más ember vagyok, nem az, aki voltam s aki szerettem volna késő vénségig maradni. Mert... tudod, édes barátom... jó volna sokáig élni... De mindig olyannak maradni, mint azelőtt voltam.

ENDRE *(felhúzza a vállát, és szopókába teszi a szivarját)*: Hja, édes barátom, elvégre is negyvenesztendőskorában az ember bizony kezd már...

DÉNES *(nem hallgat rá, és közbevág, folytatva a saját gondolkodása menetét)*: Mert nézd csak, és érts meg. Tudod-e, hogy miért jöttem az előbb dühbe, amikor Mózes a sherryt emlegette?

ENDRE: Mert ideges bolond vagy.

DÉNES: Nem. Hanem éppen ellenkezően, azért, mert már nem tudok többé bolond lenni. És éppen az a „sherry” szó egyszerre napnál világosabban a lelkem elé tárta ezt a megdöbbentő igazságot.

ENDRE: No ezt már csakugyan szeretném tudni, hogy miért éppen a sherry?

DÉNES: Készségesen megmagyarázom. *(Új szivarra gyújt, és hátradől a székén, belebámulva a levegőbe.)* Hát igen, a sherry. Hiszen tudod, mind a kettőnknek mindig a kedves itala volt. Elgyönyörködtünk sok délutánon a topáznál barnásabb aranyában, a finom, savanykás virágillatában, a fanyarságában édes zamatjában. És csak a színnek, az illatnak és az íznek a gyönyörűségeit láttuk benne... ah. *(Szinte öntudatlanul kiüríti a poharát.)* És ma...

ENDRE: És ma?

DÉNES: Ma, kedves barátom, nem leszek már bolondabb, hevesebb, lángolóbb, ha ezt iszom sem. Nem tudok benne zavartalanul elgönyörködni, és nem tudok őszintén, becsületesen a hatása alá jutni. Ellenben... hahaha...

ENDRE: Mít nevetsz?

DÉNES: Ellenben, ha itt látom magam előtt, de még ha csak a nevét hallom is, akkor is tudod, mi jut az eszembe? Nem tudod. Az, hogy a sherry szó nem egyéb, mint a spanyol Jerez szónak az angol teliszájú elrontása. Ez jut az eszembe.

ENDRE: És ez az a nagy szerencsétlenség, ami miatt érdemes volt szegény Mózeset úgy összejlesztgetni?

DÉNES: Ez nem szerencsétlenség, édes barátom. Ez... hogyan is mondjam csak neked... a harmadik felvonás. A sorsfordulat. Amikor nem szerencsétlenségről van többé szó, hanem a néző, aki ezúttal magam vagyok, meg van már bizonyosodva, hogy az ötödik felvonásban teljessé lesz a tragédia. Ez tehát, Endre, nem szerencsétlenség, hanem, ismétlem neked, tragédia. *(Nevet).* Eh, aki a sherrytől nem kap már többé jókedvet, hanem az illatától, de még a nevétől is etimologizálni kezd, az már öregember.

ENDRE: Mondhatnánk úgy is, hogy annak már megjött az esze.

DÉNES *(úgy néz rá, mint egy vasvilla, amelyet megcsiklandoztak)*: Mondhatnánk ám, ha éppen te nem lettél volna szíves az előbb kijelenteni, hogy az a bajom, hogy bolond vagyok. És erre alighanem éppen én voltam az, aki azt mondtam, hogy ellenkezően, nem az a bajom, hanem az, hogy megokosodtam. Hogy, ámbár még nem követtem a te jó tanácsodat, egészen más emberré lettem, mint hajdan voltam. És ez tragédia, mert még csak *(sóhajtván)* negyvenesztendő vagyok.

ENDRE: Fogd fel a dolgot úgy, hogy már negyvenesztendő vagy, és akkor...

DÉNES: És akkor mindjárt komédia lesz a dologból, ugye? *(A pincérhez.)* Mózes, sherryt.

ENDRE: Az egész élet csak tragikomédia.

DÉNES: Ugyan, hogy lehet már szíved ilyen lapos igazságot kimondani? Ami notabene még csak nem is igazság. Mert van egy ország, ahol az élet mindig csak szép, kedves komédia. És ez az ország a Polixenes és Florizel királyfi, birodalma.

ENDRE: Hogyan? Csehország?

DÉNES: Igen. De... az a Csehország, amelyik tudvalevően a tenger partján fekszik, és Shakespeare szerint Bohemia a neve. *(A teremben hirtelen kigyullad a villamos ívláng. Pillanatnyi csend.)*

ENDRE: Szóval visszavágyakozol a régi bolondságokra, ostobaságokra?

DÉNES *(halk szemrehányással)*: Látod, hogy most megint magadra cáfoltál rá, és nekem adtál igazat? Ugye hogy csakugyan az a bajom, hogy megokosodtam, nem pedig az, hogy megbolondultam?

ENDRE *(zavarban)*: Ugyan hagyd el most már ezeket az ostobaságokat, és igyuk meg inkább ezt a sherryt. *(Kiissza a borát.)*

DÉNES: Nem sherry az, Endre. Hanem Jerez, vagy másféle helyesírás szerint Xeres. Terem pedig a szőleje ugyanannak a Xeres de la Fronterának a vidékén, ahol...

ENDRE: Jól van, jól van, a többit már tudom. Igyál, és menjünk.

DÉNES: Látod. Már te is tudod. Ez a borzasztóság, ez a folytonos tudás, ez a mindigokosság, ez a tűrhetetlenül örökké zakatoló, belénk gyökeredzett agyvelőmunka, amelytől nincsen szabadulás. És pedig *(két tenyerével nekitámaszkodik az asztalnak, és kezd felkelni)* még csak negyvenesztendő vagyok. *(Ingatagon áll fel a helyéről.)* Ah, Finis Bohemiae!

ENDRE *(szintén felkel, és kissé gyanakodva néz rá):* De azért nehogy leessél a lábadról, mint valami modern Koszciuszkó!

DÉNES *(elmosolyodik):* Ne félj. Hiszen azt magyaráztam egész délután, hogy éppen az a baj, hogy nem tudok már szédülni, hanem az élet úgy ráállított a talpamra, hogy talán sohasem szakad ki többet alólam. No, gyere, menjünk. *(Elindulnak.)* Ah, barátom, finis Bohemiae. *(Elmennek. Mózes előlép, és lecsavarja a lámpást. Minek égjen?)*

EÖRDÖGH RÓBERT HALÁLA

Beherik és Flibertigibbet kemény, cudar munkába voltak belefogva. A múlt vasárnap - és éppen húsvét vasárnapja volt - azon érték őket, hogy megszegették a böjtöt. Az egyetlen nagyböjt napját az egész pokolban. Bizonyos, hogy az az istentaszította Fauszt doktor árulta be őket, mert csak az vette észre, hogy ezen a nagy tilalmas napon is marokszámra eszik a legyet, aminél felségesebb, de egyben rítust szegőbb pecsenye pedig nincsen Belzebubnak, a Légyistennek az egész birodalmában.

Két marokkal falták húsvét vasárnapján a legyet, s ezért most vezeklésre voltak - majd azt mondtam kárhoztatva - kirendelve. A poklot kellett nekik kiszellőztetni ott fenn a jéghegység, Izland szigete alatt, a Hekla meg a Szneffelsz Jökul kráterének az alsó torkolata mellett. Jegesmedvéről azon véresen lefaragott débundába volt öltözködve mind a kettő, a bunda alatt fókairha szorította hozzá a bőrukhoz a dunnalúd pihéjét, de azért bizony fázott Beherik is, Flibertigibbet is úgy, hogy az összevacogó foguk csattogása csaknem elnyomta a szellőztetőkészülék kelepelőszarujának a berregését. Felülről, a tűzokádók örök lávatömegének zsarátnokától alighogy csak egy kicsit ellanyhultan érte őket az alig hetven-nyolcvan fokos levegő, ne csodálkozzál tehát, hogy mind a kettőnek rossz kedve volt.

És a mogorvaságuk még akkor sem enyhült meg, amikor egyszerre csak Beherik akkorát ordított, hogy a társa minden körülmények között hasrágásig kacagta volna magát. Hogyne! Hiszen a szegény fázós ördög azért rikkantott akkorát, mert a Róbert gyerek meghúzta a farkát neki. Jól, erősen, igaz pákosz kölyök módjára, úgy, ahogy az egész pokolban csak egyvalakinek szabad: no, éppen a Róbert gyerekek.

Mert ez a Róbert gyerek, ez a tizenegy esztendő ördögsuhanc egészen kiváltságos valaki volt még a pokolban is. Afféle ezerholdas, akinek az ősei még a régi rendszer szerint gazdagodtak meg, és nem az új rendszer szerint, sztrájkkal meg sátánnyelvnél pirosabb posztóból készült jelszavakkal nyúzták le a szegény ördögökről a pártkassza meg a pártszervezetek számára a bőrt, amit a pokol egyes vidékeinek a tájszólása szerint dohánynak is neveznek, mivelhogy barna, és nem bűdös, hanem inkább jó szaga van.

Hohó, Róbert úrfi nagyon előkelő legényke volt! Abból a családból származott, amelyik disztinkció okáért elől E-vel kezdi a nevét, hátul meg H-val végzi. Nem is ördög volt, hanem eördög. Nagy família. A fájának az ágain ott láthatod a kitűnő Asztarótnak, a jeles Belfegornak, a hatalmas Szemiázáznak a nevét, ami pedig a női ágon való pedigréjét illeti, arra vonatkozóan csak annyit mondhatok, hogy az öreganyja, a vér szerint való öreganyja Lilith volt, tulajdon maga az a Lilith, aki a világ teremtése után és a Paradicsomból való kiűzés után alig pár perc, azazhogy alig pár száz esztendő múlva újból elcsábította az akkor már férfikora delén levő, tehát fiatalos hóbortokkal többé meg nem vádolható Ádámot.

Ezért azután a nyomorultul hidegre kitett Beherik alig is mert ráförmedni az őt hátulról otrombán aposztrofáló Róbert gyerekre, hogy: „takarodj innen, kölyök!” De nem is volt szükség a förmedésre, mert Róbert akkorra már messze járt. Valami titkos alagútba ugrott fejeset, és ahol felbukkant belőle, ott már az Átlászi-óceán mélységes mélye ölelte elsüllyedt világűrészek emlékeit. Sóval kandírozott márványoszlopok, beiszapolódott boltozatok és arkitrávok tettek itt tanúbizonyságot arról, hogy nemcsak a hús és a főzelék teszi meg a múlandóság örök útját, hanem a kő és az érc is, csak kellő mennyiségű keserűsítő kell hozzá. Az elmúlt paloták oszlop-csarnokai között kalapácsfejű halak úszkáltak, és százlábú polipok lubickoltak, és Róbert úrfi egy pillanatra azt a dévaj ötletet vette a fejébe, hogy belebújik valamelyik szépiahalnak a gyomrába, és mint tinta föcsölteti magát oda egyik büszke dreadnought hófehér fedélzetére

matrózbosszúságnak. De azután eszébe jutott, hogy jobb lenne ma egy kis hideg fürdőt venni, azt ajánlották neki, azazhogy az apjának a szanatóriumában is. Azért tehát, félrevetve a tintahaleszmét, belevetette magát a Golf-áram tengerfeneket is szántó forgatagába. Ez jó volt, ez hűvös volt, sőt már hideg is volt, és Róbert foga ugyancsak vacogott, amikor valahol Anglia krétaföldje alatt kibukkanhatott megint valami tűrhetőbb klímára.

Mert ott már jó volt az éghajlat. Devonshire krétapáncélja alatt kőszénbányák rejtőzködnek, s közülük egyik ég, és égni fog az emberi világ végéig mindig. Ebben az elolthatatlan tűzben, amellyel az emberi erő csak úgy tudott valahogyan bírni, hogy beföldelte - „örökre” - azt a bányatorkolatot, azután megint már otthon volt Róbert. A didergő teste átmelegedett, és az új erőre kapott agyában megfogamzott a gondolat:

- Ha már eddig vagyok, most egy füst és egy láng alatt meglátogatom Lilith nagyanyámat.

És mivel semmi nem volt meg benne a nagybátyjának, Mefisztófelesznek az okoskodó természetéből, sem pedig unokatestvérének, Lucifernek a szószátyárkodásából, tehát tüstént úgy tett, mint ahogyan mondta, azazhogy gondolta, és Devonshire-ből hamarosan alája mászott a Manche csatorna mélyén Franciaországnak. A saint-denis-i kripták mélyén a kiszórt Bourbon-hullák hült helyei sehogyan sem tudták megérteni ebben az időben, hogy miért menekülnek úgy a papok Franciaországból. És miért viszik magukkal a chartreuse-t is meg a benediktinert is, mikor az mind a kettő az ördögnek is kedves, meg a camembert-t is, no meg a roquefort-t is, amelyik azután megint olyan bűdös, hogy az ördögnek sem kell.

De vesződjék a papok dolgával a Pádai Szent Antal ellenábrázatára alapított antikongregáció, hiszen mindegy, ördög mind a kettő - gondolta magában Róbert, és továbbcsietett, tovább bujkált a föld alatt. Sietett a nagyanyjához. De mégis, azért útközben mégis egyszer megállapodott. Hiszen kemény derekú, benőtt feje lágyú ördög legyen az, aki meg tudja állni, hogy Monte Carlo alatt ne tartson stációt. De hát Róbert ehhez még gyerek volt, olyan naiv ördög, aki még azt sem tudta, hogy néha ötre is tanácsos bevágni, és hogy csupán a pravoszláv létániákban éneklük még most is ezt a verset: „Kis kaszinód összetéve szépen, káromkodjál, édes gyermekem.” Róbert nem ismerte ezt, és továbbcsietett, átúszott a Ligur-i öböl meg a Tirrheni-tenger alatt, és csak akkor, amikor Szicília partjaihoz ért, bukkant fel egy pillanatra lélegzetet venni. Akkor azután nagyot prüszkentett, és erre rommá dőlt Messzina, azután pedig kifújta az orrát, és ezalatt nyálkás zsebkendőtartalommal vált mindaz a pénz, amit kegyes, jámbor lelkek összegyűjtöttek a messzinaiaknak. Úgy kell nekik. Mit isteneskednek.

De Róbert mindezzel nem törődött. Mondtam már, hogy nem volt természetében az okoskodás, és egyáltalán: ezek a dolgok olyan kicsinyek, olyan sekélyesek egy serdülő ördög lelki-világa előtt, hogy Róbert csak sietett tovább, mert érezte már a nagyanyja sweet home-jának az illatát. Nektek, poros barmoknak a nagyanya fogalma elválaszthatatlan a levendula meg a rozsmaring illatától. Róbert a szolfatárak kénköves zamatjáról meg a mélyen bujkáló ércerek gálicköves ízéről érezte meg, hogy közel van már Lilithnek a palotája. Kettőt-hármat még rúgott magán, a palermói kriptában rendszeretően visszafordította - az ördögök néha nagyon pedánsak - Crispi holttestét a szokott helyére, ahol a nagy arzenálpanamák előtt feküdt, azután felbukkant az Etna mélységes mélyén. Ott volt, ahova el akart jutni, az öreganyjánál.

Lilith asszonynak megvolt még mind a hatvannégy méregfoga, de azért az arca mégis beesett volt. Hogy ilyen csodát elhiggyetek, azért nem szükséges éppen az Etna fenekére mennetek, közelebb is találhattok hasonlóan kialakult idősebb asszonyokat. Ámbár azok mostanában már rendesen kávét isznak, meg kuglert szoktak enni, nem pedig harisnyát kötnek. Az öreg Lilith ellenben - ejh, az ördög néha konzervatív, sőt nyárspolgár - harisnyát kötött. Hosszú, hegyes

tűszálakon, szám szerint ötven darabon, de mind kalaptű volt világegyetében és egy sem volt közöttük olyan, amelyik valaha ki nem szúrta volna a szomszédja szemét.

Róbert illedelmesen odakoccantotta az agyaráát az öreganyja jobb első patájának a szarujához. Mert jól nevelt fiú volt, és tudta, hogy az unokához úgy illik, hogy kezét csókoljon az öreganyjának. Lilith asszony elismerően simogatta végig az unokája borzas fejét, és szelíd feleslegességgel kérdezte meg tőle:

- No, meglátogattál, gyerek?

Róbert tüstént túltette magát az ilyen ördögnek sem valóan felesleges kérdésen, és mindjárt kérdéssel felelt a kérdésre:

- Harisnyát kötsz, öreganyám?

Lilith asszony nagyot rántott a türemszerűre gubancolódott hosszú, ezerfélén tarka szálacon, és fordított egyet a kötőgyűrűjén. A szála valahonnan felülről, az Etna kráterének a nyílásán keresztül húzódtak alá oda le a pokolba, megvegyülve valamelyes sápadt, hitvány napsugárral. Ahogyan Lilith körme megrángatta őket, felülről valami szörnyű, kísértetiesen zilált, züllött hang, valami eliszonyító zsibongás foszladozó akkordja, szertebomló zűrzavara szállott alá. Még Róbert is megborzadt ettől a hangtól, és félénken kérdezte a nagyanyjától:

- Micsoda rettenetes hang ez? Kik sírnak úgy, amikor te cibálsz a harisnyád kötésének a szálaikat?

Lilith asszony nagyot, jóízűt, a lelke, a szíve szerint valót nevetett hangtalan kacagással. Azután megint megsimogatta az unokája fejét, és öregasszonyos, mindent értő biztatással mondta neki magyarázatul:

- Ne félj tőle, Róbert gyerek. Nem komoly ez a dolog. Akiknek a siralmát most lehallod, azok csak emberek, mégpedig beteg emberek. Azok az úgynevezett neuraszténiasok. Mert tudod - folytatta Lilith asszony, jól teletömve tubákkal az orrát és magyarázó gesztussal fordulva oda az unokájához -, vannak emberek, akiknek összegubancolódott ideggombolyagából egy-egy szál lenyúlik ide hozzánk a pokolba. A marhák, ők azt hiszik magukról, hogy akkor meg is magyarázták a jóra-rosszra egyaránt való hajlandóságukat, az egészség-betegség mezsgyéjén való ténfergésüket azzal a szóval, hogy: neuraszténia. És nem tudják, hogy tulajdonképpen az a bajuk, hogy van a testükben, az otromba emberi testükben egy olyan idegszál is, amelyik átnyúlik az ő három dimenziójukból időn át, téren át a mi negyedik dimenziónkba. És ha én ezen a kötésen egyet húzok, hogy jobban lássam a másliöltést, akkor... hallgasd csak, mi történik ott fenn...

Lilith, az Ádámtól fogva örökké élő Lilith nagyot rántott a kötése gubancán, és arra felülről harsant alá a még csak félig elkárhozottaknak a velőt fagylaló zűrszolozsmája. Brueghel, Hogarth nem festett olyan rémületet, mint aminőről ez a meghatványozott pokolhang beszélt. Tört remények szétszakadó húrjainak a pattanása. Gondtól verejtékes halántékoknak a kalapácshangú lüktetése, soha vissza nem térő múltot megtörő szíveknek a marcia funebres dobpergése, hajdan hallott pásztorfurulyának a megrepedésében is édes elhangzása - ez mind ott zengett a pokolnak abban a hárfájában, aminek a húrjaiból, a neuraszténiasok összegyűjtött transzcendentális idegszálaiból harisnyát kötött a Pokol vénasszonya, az Ádámra örökké éhes Lilith.

Róbert elborzadtan fogta be a fülét. De a nagyanyja harmadszorra is megsimogatta a fejét, és magyarázóan vigasztalta:

- Ne félj, ne borzongjál, te kis Szemiázáz-utód. Hiszen nem a Leviathán mozdul, nem a Behe-mót bög, csak emberek sírnak ott fenn. Beteg, gyáva, síró lelkű emberek. Nem is emberek - hanem szamarak. Mert azt hiszik, és azért jajgatnak, hogy valami kötélszál nyúlik az ismeretlen mélységekből az agyuk velejének a harangjáig. És azt érzik, hogy ezt a kötelet ráncigálja valaki úgy, hogy a válluk fölött az a csontharang tüzet kongat, félrever, veszedelmet int, pusztulást jelent... Pedig csak...

- ...pedig csak az ördögök öreganyja köt harisnyát az idegeiknek azokból a szálaiból, amiket maguk tettek feleslegessé.

És megint jóízűen, hangtalanul, vénasszonyosan nevetett egyet. És búcsúzóit intett Róbertnek. Aki is, mint engedelmes unoka, megértette ezt a néma eltávolítást, engedelmesen felült egy éppen arra közelgő lávafolyam paripájának tűzsörénye mögé, és nekilódult a felvilágnak.

Róbert úgy nézett rá Lilithre, hogy még a lélegzet is csak szegetten tört keresztül az ajkán. De a banya jóízű kuncogásszerű nevetéssel fejezte be a szavát.

...Nicolosi mellett, az Etna oldalán banditapofájú olasz kecskepásztor tette a semmit nyájlegeltetés örve alatt. Miután hiába nézte a földet, mert nem tudta meglátni, hogy hogyan nő a fű, tehát felnézett az égre. No, abból is keveset látott, mert az Etna már megint nagyon dohogott, és sok sűrű füstöt okádott valamelyik torkából. Mert nemcsak egy torka van ám az Etnának.

Amint Jacopo így belebámult a füstbe, egyszerre csak azt vette észre, hogy a kormos égen még egy feketébb folt is megjelenik. Csak akkora volt, és éppen úgy repült ki az egyik kráterből, mint a pezsgősüvegből a dugó. Nagyot kanyarodott a levegőben, azután sűrűen buk fencezett, és végül odahullott vagy százlépésnyi távolságra a kecskepásztor elé. És azt nagyon okosan tette, hogy csak ennyire esett tovább, mert ha egy kicsit távolabb esik, akkor Jacopo már egész bizonyosan lusta lett volna arra, hogy még addig is elmenjen, és ott nézze meg, hogy mit okádott ki az Etna. De száz lépést még egy szicíliai pásztor sem restell megtenni, ha csudát láthat, tehát Jacopo is feltápászkodott, és odament ahhoz a lehullott fekete valamihez.

Először azt hitte róla, hogy kialudt lávadarab, de ahogyan jobban nézte, észrevette róla, hogy vastag ránc van a bőrén. Akkor már csaknem biztosra vette, hogy ez egy ócska kalucsni, amit valami félbolond angol turista felejtett ott a szolfatárak kénköves degete között. Lehajolt föléje, és hozzányúlt. És arra a kalucsni megégette a kezét. De nem azzal az ismeretes forrósággal, ami otthonos az Etna oldalán a lávahasadékokban, hanem azzal a másik égetéssel, amit a hideg ránt a hozzá nem szokott ember bőrén.

- Per Bacco - dörmögte Jacopo nagyon megütközve. - Hiszen ez a valami itt nem is valami, hanem valaki. Ez nem kalucsni, hanem ember, mégpedig félben maradt ember. És még hozzá meg van fagyva. Tökéletesen jéggé van fagyva. Mi a fene lehet ez?

A május végi napfény dühödt energiától fűtve sugárzott alá az Etna oldalára, és Jacopónak igaza is volt, meg nem is volt igaza. Mert az a jéggé dermedt fekete valami nem kihűlt láva volt, nem is ottfeledett kalucsni, hanem a boldogult Eördögh Róbert. Aki, hogy a tűzhányó kiokádta, jéggé fagyott. Azt azonban bizony már nem tudom, hogy azért-e, mert hideg volt a kényes bőrének a szicíliai klíma, vagy azért-e, mert előbb ördög módra meghempergőzött az Etna hókoszorújában, vagy pedig talán attól, hogy végighallgatta, amit az öreganyja beszélt.

A SENKIK SZIGETE

A MIRZA BEJ KATONÁJA

Mirza bej a vitéz török hadseregben nem volt sem müsir, sem ferik, sem liva, ahogyan ott a marsallt, a hadosztálytábornokot és a dandárparancsnokot hívják szép sorjában. De még csak mir aláj, ezredes sem volt, sőt kaimakámmá, alezredessé is csak most fog előlépni, ha a karrierjét ketté nem roppantja derékban az a történet ami vele, helyesebben egy albán katonájával történt meg Üszkübben. Nagyon érdekes ez a történet, és el kell mondani, csak az a baj, hogy alig is lehet igazán a maga tökéletességében mondani el. Mert hogy ezt a dolgot a maga teljes valóságában elmondhassa az ember, ahhoz egy kicsit Jókainak kellene lenni.

De mindegy. A Mirza bej őrnagy katonájának a történetét mégiscsak el kell mondani valahogy.

Mirza bej az üszkübi török helyőrségnek volt a parancsnoka, és mostanában nagyon meggyűlemlett a dolga a lázadó albánok miatt. Mert az arnauták, ahogy igaz török nyelven kell mondani az albánokat, mostanában megint visszavágyakoztak skipetároknak, ahogyan ők maguk a saját nyelvükön hívják magukat. És Üszkübt is vissza akarták erőszakolni Szkopljének, a maguk sajátos, megfejtethetetlen eredetű nyelvére, amely valószínűen kelta alapú, de tele van óhellén és római szavakkal meg képzésekkel is. A Rigómező sarkát érintő Vardar folyó mellett tehát, a háromezer méternél is magasabb Sárdág helye alatt, a Szkopljévé visszavágyakozó Üszkübben meggyűlemlett a dolga nagyon a török helyőrség parancsnokának. A hegyek közül egyre hordták eléje az elfogott lázadókat, mert minden régi, düledező albán törzsfő-kastély külön fészkévé vált a lázadásnak. Hordták be Üszkübbe a portyázó katonái egymás után a lázadó arnauta vezéreket, és Mirza bej nem tudta már, hogy mit csináljon velük, mert tele lettek a tömlöcök. Kérdést tett tehát a Bab-I-Alihoz, az isztambuli Fényes Portához, és tanácsot kért, hogy mit csináljon a foglyul esett sok arnauta előkelőséggel. A válasz nem késett, de rejtelmesen rövid volt. Talán így szólt: „Van-e még a török hadseregnek puskapora?” Mert keleti szokás, hogy az ember a kérdésre kérdéssel feleljen.

Mirza bej megértette a rövid utasítást, és hamarosan megürültek az üszkübi kaszárnnyák küléjei, tömlőctornyai. Mirza előhozatta belőlük a lázadó arnauta vezéreket, hamarosan ítéletet mondott róluk, és még hamarosabban föbe lövette őket. És az Üszküb felett emelkedő bair tetején álló tekkije kolostorfalai között rémülve hallgatták minden hajnalban a görög barátok a puskaropogást, ami az üszkübi erőd csiklikjének, lunette-jének a sáncárkaiból ropogott fel hozzájuk. Néha még a halálhörgés is felhallatszott a bair tetejére, bár legtöbbször elnyomta a puskacsattogás hangja.

Május huszonegyedikén azután valahol Isztib környékén a török portyázó katonák hatalmas zsákmányt ejtettek. Nem aranyt, nem drága szőnyegeket - az arnautának csak a rézveretes agyú puskája, a kecskéje meg a becsülete az, amit kincsnek tart -, hanem többet jakutnál és elmásznál is: Suhopoljevics Omárt, a legelőkelőbb arnauta törzsfők egyikét. Omár még ősz bajusszal is a török hadseregben szolgált, és csak akkor tette le a kardját, amikor győzött az újtörök forradalom, és elvitték a próféta utódát, a zöld kaftános kalifát az Alatini-száraiba rabnak. Akkor hazament a hegyei közé. Tehát kétszeresen lázadó volt, tehát nagyon könnyű volt rajta az ítékezés Mirza bej számára. Ha tudnám, hogy törökül hogyan mondják a „Pulver und Blei”-t, akkor törökül írnám most le, de bennünket erre az intézményre az osztrákok olyan jól megtanítottak, hogy minden más nyelven elfelejtettük a nevét, csak osztrákul tudjuk még. Suhopoljevics Omárnak, az Iszkánder bég valamelyes távoli unokaöccsének volt az ítélete...

...Május huszonkettedikén hajnalban Baldun, a közkatona korábban ébredt fel a megszokott időnél. Felült a cudarul kemény ágyán, elkezdte, bizony elkezdte a lábujjait piszkálgatni, és közben zümmögő hangon énekelt:

*Mezsiná cigárská bolgájem
Auzunyá szalup tartargá!
Csimunák akapasz bolgáj edim
Kök aszmukagá szatargá*

Karancsáji tatár lánytól hallotta valaha ezt az éneket az aranyos Isztambul egyik piacán, és a húszesztendős szívét elfogták a kimondhatatlan sóvárgásnak, a keleti leány epekedésének ezek a szavai: „Ó, bárcsak cigarett volnék, hogy a te kezéd között éjjelek el! Ó, bárcsak lehetnék apró ezüstpénz, hogy egynolcad font kék dohányt vásárolhatnál magadnak rajtam!”

Baldun nem sokáig zümmögött, mert belépett a szobába Abdi, a káplár, és fellármázta az egész tizenegyedik szakasz legénységét. Ebbe tartozott bele Baldun is. Fegyverbe, hamar, mert még napfeljött előtt kivégzés lesz. A legények gyorsan kapkodták magukra a ruhát, a fegyverzetet, Abdi pedig, részben azért, mert ma jobb kedve volt a szokottnál, részben pedig azért, hogy siettesse a legényeket, kegyes szóval elejtette:

- Tepszin oglánim, ma nagy pecsenyéték lesz. A Suhopoljevics Omár került tegnap kézre, azt küldjük át máma az Alsirát hídján. Öt órára már a Morhutban lesz.

Erre a szóra a Baldun kezéből egyszerre kiesett a puska, a kávébarna arcára valami csodálatos feketés sápadtság szállt, és Baldun, a mindig jókedvű, odavágta magát vissza az ágyára, és onnan kiáltotta a káplárnak:

- Én nem megyek!

Abdit elfogta az éktelen düh. A puskáját a csöve derekán fogta meg, és a tusával brutálisan nagyot döfött az ágyon fetrengő katona bordája közé.

- Te arnauta köpek! Evetlesszin domusz, te, te nem akarsz jönni? Mert a fajtádból küldünk valakit bele a sáncárokba? Kutya vagy, ha meg nem tagadod a véredet, hiszen a török hadseregben szolgálsz!

Baldunnak nem használt sem a puskatus, sem a becsülete legázolása. Vonaglott tovább is az ágyán, és egyszerre csak elkezdte mondani:

- Félek, félek...

Erre a rettenetes szóra azután Abdi, a káplár kétségbeesetten rohant be Mirza bejhez, és jelentette neki, elvörösödött homlokkal, a szemére húzott bozontos szemöldökkel, hogy az ő szakaszában van egy arnauta katona, aki nem akar engedelmeskedni a parancsnak, mert - fél.

Mirza bej csak egyet villantott a viharbarna szemével a káplár felé, és csak egy fél lépést tett feléje. Egy fél lépést. De öt perc múlva már ott állt előtte Baldun, akit kiráncigáltak az ágyból, s aki most két másik nizam között állva, vacogott az őrnagy előtt. Mirza bej először mérsékelte magát. Egy ideig fel s alá járt a kaszárnyaudvar laza kumján, homokján, ahol ez a jelenet történt. Azután hirtelen odaállt Baldun elé, és először csak csendesén, dühtől rekedten mondta neki:

- Baldun, azt hallottam, hogy te félsz...

A nizam térde összeverődött, a halántékáról patakzott alá a hideg veríték. Mirza bej állt előtte, sodorgatta egy ideig a bajuszát, azután egyszerre úgy vágta bele a kardját a kumba, hogy alig bírta megint visszahúzni belőle, és akkor már a távoli mennydörgés zengett a szavába:

- Baldun! Te félsz!

És itt aztán felcsattant a hangja úgy, ahogyan csak emberirtó mennykőhullás tud csattanni:

- Arnauta kutya, te félsz? Török katona vagy! Hogy mersz te félni!

Baldun elkezdte összenyomkodni a két izzadt kezét, és végre szót talált:

- Suhopoljevics Omár az én apám...

Erre a szóra a Baldunt kísérő két nizám egyszerre fegyverbe csörrent, azt hitték, hogy most már nem következhetik más, csak az, hogy az arnauta legényt is át kell kíséreniök a külébe. Majd holnap aztán intézkedik róla az őrnagy. De tévedtek. Mirza bej őrnagy megállt Baldun előtt, és elkezdett mosolyogni. Ha volna a világon fekete tigris is, az tudna csak úgy mosolyogni. De a tigris rőtbarba pofájával nem üt olyan ellentétet a fogasora, mit ahogyan a Mirza bej fekete bajusza alul, fekete szakállá fölül kivillant résre a hófehér, gyönyörű, apró hegyű csontsövénye:

- Suhopoljevics Omár az apád? Tehát te Suhopoljevics Baldun vagy? Nem igaz! Török katona vagy, és most eredj, és lödd agyon az apádat!

Azzal elfordult, a bal lábával taszított egyet a kardján, hogy ne alkalmatlankodjék, a jobb kezével pedig elkezdett cigarettét sodorni. Mert a török katonatisztek fél kézzel a zsebükben is meg tudják sodorni cigarettnek a vékonyra vágott tombéki dohányt. A káplár meg a két nizám pedig eltaszigálták magukkal Baldunt, beállították a sorba, és öt perc múlva ott állt Baldun már a csiflik árka mellett, szemben az apjával, akinek össze volt kötve a keze, de nem volt bekötve a szeme.

Az alajdár kirántotta a kardját, és mondta a vezényszavakat:

- Vállhoz a puskát! Kész! Tűz!

Mit mondjak többet? Suhopoljevics Omár belefördült az árokba, de az Abdi káplár észrevette, hogy Baldun fegyverének a vége csaknem másfél centiméterrel magasabbra irányult, mint a célpont, az apja szíve vagy legalábbis a homloka. Ott, az Omár kihűlő holtteste mellett tartóztatták le, és vitték egyenesen a kaszárnya küléjébe. Szerencsére a küle ablakain vasrács van, a török nizám bakancsában pedig vékony, halzsírszagú, de jó erős szíj. Május huszonharmadikának a reggelére tehát Baldun felakasztotta magát a tömlőc ablakának a keresztvasára.

Az esemény híre megérkezett Isztambulba is, és a Bab-I-Ali öregei megcsóválták a fejüket, és szabadságra küldték Mirza bejt, nem a puskapor, hanem a - bakancsszíz miatt.

Ez történt Üszkübben, a Vardar folyó mellett lévő csiflik sáncárcában meg a kaszárnya küléjének egyik cellájában, a Hedsira ezerkétszáznyolcvannyolcadik esztendejének a dsulhedse hónapjában, a hetedik, nyolcadik és a kilencedik napon.

És mindez megtörténhetett volna máshol is, ahol katona van. De nem beszélek tovább, mert azt mondja a török, hogy „aki magáról beszél, abból a sejtán beszél”. És, mash Allah, ne beszéljen énbőlőlem a sejtán.

A NAGY KÉS

I.

Van nekem egy nagyon jó barátom, akivel majdnem két hónapig együtt töltöttem naponta kimérten másfél órát, és akivel soha többé ebben az életben találkozni nem fogok. Mert ma már négy tenger van közöttünk, s nekem, kontinentális létre kárhozott rabszolgának egy tenger, sőt még egy olyan pohár sós víz, mint az Adria is, sok és nehéz. Levelet sem váltunk egymással, mert ez az én életemből kiesett barátom japáni, tehát nagyon praktikus ember, aki a világ leghenyébb és legfeleslegesebb munkájára, magánlevélnek az írására nem pazarolja a drága idejét.

Azért járt itt Budapesten, hogy a Duna-Tisza közének a népmozgalmi statisztikáját tanulmányozza - a japáni mindent tanulmányoz, és Európa minden tudását úgy szívja magába, mint a Sárga-tenger spongyája a vizet -, és valahol a József körúton lakott. Gyönyörű neve volt: Avodake Higasi, ami magyarul valami ilyet jelent: A napkelet zöldellő hegye.

Avodake Higasinak azonban csupáncsak a neve volt zöld, a kvalitásaiban egészen más színeket hordott magán. Pápaszemes arcán a bőr mongolsárga volt, a nyugalmas modora angolké, a csendes beszélgetésre és filozofálásra hajló kedve németiszürke, a bor pedig, amit iddogni szokott, magyarvörös. A ménesít szerette nagyon, de csak mérséklettel. A szabad másfél órájában, amit együtt uzsonnalgattunk, úgy el tudott rágódni három decin, hogy még nézni is gyönyörűség és idegmegnyugvás volt. A legizgatottabban zakatoló ideg is valami csöndes ütemet kezdett felvenni, amikor higgadt mozdulattal öntött egy-egy morzsányi bort a poharába, és csöppenként, véghetetlen gyönyörűséggel szürcsölte.

Engem a véletlen hozott vele össze, ott a vendéglőben. Valamit mondott a pincérnek németül. De olyan pöszén, olyan selypül ejtette a német szót, hogy a pincér nem értette meg, én meg a másik asztaltól úgy hallottam, mintha angolul beszélt volna. A segítségére siettem - elvégre mindnyájunknak kötelessége elősegíteni az idegenforgalmat, és amikor felajánlottam neki, hogy leszek a tolmácsa, szinte rajongó örömmel bökte rám a pápaszem mögül a fekete üveg-gombhoz hasonló szemét, mintha nem is angolul, hanem a saját édes anyanyelvén szólítottam volna meg.

Egész határozottan láttam, hogy kettős volt ez a csillanás a szemében, és pontosan ki volt analizálható a kettős voltának a lélektana. Az egyik fellobbanás azt mondta: „ah, hiszen ez is Ázsia, mert itt is lehet a második nyelven, indlisz beszélni!” A második szemsziporkában pedig ott volt a minden keleti ember lelkében benne élő gyermek, aki egyszerre a nagy, de kötelességtudóan vállalt magánosságot érezte eltűnni maga mellől. Egyszerre, váratlanul, sejtetlenül lett neki valakije, akihez ha gyenge szál fűzte is, de mégis szál fűzte már: a beszélgetés lehetőségének a kapcsa.

Így lettünk egy pillanat alatt jóbaráttá, és azután sok kedves estén ültem vele, a nagyon csöndes beszélgetővel együtt. Filozofálni, létkérdésekről beszélni szeretett legjobban, és ma sem tudom kifejezni helyes szóval, hogy milyen is volt a világlátása. Valami paradoxonnal így fejezhetném ki a rendszerét: mindent jónak, helyesnek és belenyugvásra érdemesnek tartó pesszimista volt. Schopenhauerén, akit úgy ismert, mint én a zsebemet, rég túl volt, sőt - mondom, tökéletlen minden jellemzés, amit adhatok a lelke járásáról - alighanem lenézte a fiziológia csapásán induló közelmúltbelieket is. Wundt, Spencer, Haeckel ingatag véleményű volt az ő szemében. Hartmann és Nietzsche csak egyes tételekben konveniált neki.

Amikor sokszor bámulva, sőt szégyenkezve hallgattam, hogy mi mindent tud ez a kis emberke: az jutott eszembe, hogy ott Kelet-Ázsiában, a tízezer esztendőös kultúrában már mind csupa gyerekjáték számába menő ócskaság az, amit mi, a folytonos dulakodásból alig kiszabadult nyugatiak újnak találunk fel.

Higasi le is nézte Európát, de azt is a keleti ember finom lelkével és kultúrudivariasságával. Amikor én egyszer, afféle házigazdának érezve magamat itthon Európában, szidtam neki magunkat, csúnya és mégis jóindulatú mosolygásával - soha csúnyább nem volt, mint amikor mosolygott - azt felelte:

- De hiszen Európa nem lehet és nem is lesz soha ott, ahol Ázsia van. Mi a nyugalom és kiegyensúlyozott néphelyzetek erdeiben gondolkozhatunk zavartalanul. De mit szólna ahhoz a bölcselkedőhöz, aki az országútjára ülne ki gondolkozni? Pedig Európa nem egyéb, mint a népek országútja. A tenger sehol úgy széjjel nem tagolja a szárazföldet, mint itt, s mivel a tenger a legtermészetesebb és leggazdaságosabb közlekedőhely, tehát Európán keresztül van a megélhetést kereső népek útja. Ez magyarázza meg a népvándorlást éppúgy, mint azt, hogy Amerikát és Ausztráliát európai ember fedezte fel. És ez magyarázza meg végső okában az önök országából való kivándorlást is.

Ivott pár csöppet a ménesiből, aztán elgondolkozva folytatta:

- Európa átmeneti hely, annak is kell látni, ha az ember évezredek tud gondolkozni és látni. Ezt - tette hozzá megint elmosolyodva - nemcsak én mondom, hanem nálam sokkal okosabb valaki is: a tenger. Amely rágya Anglia keleti partjait, pusztítja Helgolandot, és meg fogja enni Hollandiát. Arra van csak Európa, hogy elpusztuljon, és így van helyesen.

Azt kérdeztem tőle, hogy miért tartja ezt helyesnek, amire ő bámulatos természetességgel felelte:

- Amiért helyes, azért van így, és amiért így van, azért helyes. Hiszen nemcsak az emberek, hanem a földrészek, a világok sem tehetnek mást, mint azt, amire határozva vannak.

Aznapra itt félbeszakadt a beszélgetésünk, de hazamenve azt hittem, hogy beleláttam a Higasi fejébe. Ez az ember egyszerűen determinista. Másnap ezzel a szóval is támadtam reá, és elmondtam neki, hogy magam sem hiszek ugyan az akarat teljes szabadságában, de némi cselekvésembeli szabadságot mégis hiszek az emberben.

Ezekre a szavakra és ezen az estén történt aztán meg, hogy Higasi, életében először, hat deci bort ivott meg három deci helyett. Mert az itt következő történettel felelt a szavaimra. Előre megmondom, hogy a története egészen valószínűtlen és hihetetlen. S ha úgy írásban hihetőnek fog tetszeni, akkor az érdem természetesen egészen az enyém, de ha hihetetlen marad, akkor a Higasi lelke rajta.

II.

- Hát determinista vagyok, igenis - kezdte az én sárga barátom -, de ne nevéssen ki - panteista alapon. Nem hiszem, hogy az ember csak egy mozdulatával is szabadon rendelkezik, mert mindenütt ott van valaki, aki úgy cibálja a mozdulatait, az agymozdulatait is, mint a mi komédiásaink a drótra járó bábuikat. Elmondok magának egy történetet, amit nem fog elhinni, pedig én az apámtól hallottam, tehát igaz.

Kiusziu városában egy egész negyed van, amelynek a lakossága bűvészzel, tornamutatókkal, szóval a teste ügyességével és vakmerőségével keresi a kenyerét. Az egész világot bejárják a kiusziubeli zsonglőrök, és szívesen látott vendégei minden orfeumnak, minden cirkusznak, mert valóban csodálatos dolgokat tudnak produkálni.

Kiusziui ember volt Takáisziró is, kiusziui születése volt a felesége, Minamotó is. A tudományukkal, jobban mondva a vakmerőségükkel bejárták az egész világot és mindenütt nagyon megfizették őket. Az volt a mutatványuk, hogy Minamotó trikóba öltözködve kitárt karral odaállt egy fenyőfából készült deszkafal elé, Takáisziró pedig vele szemben állt jó tízlépésnyire. Aztán volt mellett egy gyékényből font kosár, abban pedig negyvenhét darab nagyon éles és nagyon hegyes kés. Nem nagy kések voltak, olyan arasznyi hosszúak, nehéz acélból készültek, de könnyű puhafa nyelűek.

Amikor Minamotó mosolyogva meghajolt a nézők előtt - tudja, hogy senki szebben mosolyogni nem tud, mint a japáni nő -, odaállt a deszkafal elé, és erősen nekifeszülve kinyújtotta a két karját, Takáisziró pedig lehajolt a gyékénykosárhoz, és jobb kezébe is, bal kezébe is felvett egy-egy kést. Azután a hegyénél fogva a hüvelykje meg a mutatójja közé vette a késeket, s először az egyiket, majd a másikat hajította rá a feleségére. A kés halk zúgással szelte a levegőt, és rossz hangú koppanással állt meg a deszkafalba fűrődva a hegyével. Közvetlenül, egy milliméter távolságban a Minamotó kinyújtott keze feje fölött. Azután szélesebben követték egymást a kések. Mint a levegőben zúgó darázsraj, úgy repültek az asszony felé, és körülrajzották az egész testét. Mindenütt hajszálnyi pontossággal oda fűrődtek, ahol még éppen nem kezdődik el az eleven hús.

És amikor el volt hajítva negyvenhat kés, akkor következett a klú - ahogy önök szokták mondani. Az utolsó kés, a nagy kés. Fél méter hosszú gyilok, kissé hajlott pengéje, kígyóbőrrel bevont ezüstszíronyos a fanyele. Amikor azt Takáisziró kivette a kosárból, mindig felkiáltott: „Há-áh!” - és úgy hajította el.

A nagy kés sivítva szállt a levegőben, és a puskadurranás hangjával állt meg a deszkafalban, pontosan kérlelhetetlen bizonyossággal ott a Minamotó bal keble mellett, a szíve dobogásához legközelebb. És akkor Minamotó mosolyogva csukta össze a mellén a két karját, és ellépett a deszkafaltól. És a nézők rémüldözés gyönyörűségével látták, hogy ott van kirajzolva az alakja, minden bájos hajlásában - késekkel.

Ez volt a Takáisziróék mutatványa, és ezzel járták be a világot. Képzelteti, hogy sok pénzt kerestek, de talán sehol sem annyit, mint Szan-Franciszkóban.

A Far-West mindennapos idegizgalmaihoz hozzászokott nép csak úgy nyelte ezt a rendkívüli izgalmat, ami még nekik is veszedelemfokozottságnak látszott. És Takáisziró sok dollárt keresett.

A pénz két formájában nagyon jó ember, de egy formája van, amiben nagyon rossz fiú. Ha kevés van belőle, akkor munkára és józanságra serkenti az embert, ha nagyon sok van belőle, akkor jóttevésre, emberszeretetre kényszeríti, de ha csak sok van belőle, akkor vagy fukarságra, vagy tékozlásra ad tanácsot. Takáiszirót pazarlásra vitte rá. De mire költhette ő a pénzt? Sört, bort, ginevert nem volt szabad innia, mert a szesz elvette a keze és a szeme biztonságát, áfiumot szintén nem szíhatott, enni pedig mi, japániak nagyon keveset tudunk még a legnagyobb jólétben is. De Friszkóban nagyon szépek a gésák, és Takáisziró nekik fizette a pezsgőt, az osztrigát meg az áfiumos cigarettet...

Az előadások után éjszakákat töltött keresztül Szan-Franciszkó mulatóhelyein, és komoly, nyugodt, hideg képpel hallgatta a minsztrelek élettelen muzsikáját, nézte - ha csak nézte volna! - a táncosnékat, és váltogatta fel az ötvendollárosokat. Hajnalban került mindig haza.

Egy hajnalban aztán arra került haza, hogy Minamotó egy bikanyakú és impertinensen szőke kaliforniai szerencsevadászt ereszt ki az ajtaján. Csak a történet hitelességének a bizonyításáért teszem hozzá, hogy a kaliforniainak Fred volt a keresztnéve.

Mármost, hogy megértse azt, amit ekkor Takáisziró csinált, hogy belelásson a japáni ember lelkébe, ahhoz el kell nekem mondanom magának, hogy amikor én először, itt Európában már, mert nálunk ilyen bolondokat nem csinálnak, fagylaltot ettem, hát akkor az első kanál után megfűjtam azt a jeges cukrot. Érti, ugye? Takáisziró is megfűjta a szívére egyszerre rászoruló jeges hidegséget. Legyen még hidegebb. És ahelyett hogy ott nyomban kitekerte volna Minamotó nyakát, sarkon fordult, fogadóba ment háltni, és este a kő vagy talán inkább a bronz nyugalomával jelent meg a cirkuszban. A felesége már ott volt, és amikor az ő számuk következett, mosolyogva, bókolva szökölt a publikum elé a homokra. Nagy taps fogadta, mert a mutatójuk Amerika-szerte híres volt már akkor.

Odaállt a deszkafal elé, Takáisziró is a helyén volt már, valamelyik lovászlegény pedig behozta a gyékénykosarat a késekkel. Csak valamivel volt halványabb a Minamotó mosolygása, s csak egy felhőnyivel sötétebb a Takáisziró tekintete, de mind a ketten tudták már, hogy mi fog történni. És az asszony mégis odaállt a deszkafalhoz, mert a mi asszonyaink halálra tudják a kenyérkereső kötelességüket, és a férfi keze mégis remegéstelen volt, mert a mi férfaink éppen olyan hidegen tudnak ölni, mint amilyen hidegen tudnak meghalni.

Takáisziró felvette az első két kést, és hidegen, gépiesen hajította el. Az asszony is nyugodtan maradt, tudta, hogy az első húsz késtől nincs mit félnie. Ki fűjja meg a fagylaltot már a konyhában? Aztán jött a huszonötödik, harmincadik, negyvenedik, negyvenötödik kés, mind röpült a csoda bizonyosságával a helyére. Már csak két kés maradt a gyékényben, egy kicsiny meg a nagy. Akkor Takáisziró elkezdett válogatni. A kicsiny kést az asszonynak a szemébe lehet dobni, olyan erővel, hogy hátul a koponyáját szegezze oda a deszkához, de a nagy kést, a hajlott pengéjét, azt a szívébe lehet belevágni.

Melyiket válassza? Mind a kettőt! És Takáisziró hirtelen mozdulattal kapta fel a kosárból a késeket és Minamotó egészen bizonyosan tudta, hogy mi fog most történni.

Hallotta-e már a vaddisznót, amikor eszeveszett agyarkodással hördül vissza a vadászra? No, hát olyan hangon üvöltötte Takáisziró is, ezúttal egy késsel korábban a „Há-áh!”-t, és egy harmadpillanat alatt röpült ki a kezéből mind a két kés. Egy dobásnak látszott az a kettő, de mind a kettő jól volt megcélozva, a Takáisziró szemével, a Takáisziró kezével...

Dörgő, viharzó, sátrat és deszkát ingóvá rengető taps tört ki a cirkuszban. Ilyent soha még Takáisziró sem produkált! A két egyszerre eldobott kés hajszára talált: a kicsiny sziszegve fészkelte bele magát a deszkába az asszony jobb füle mellé, a nagy pedig még másodpercekig remegett ott, hajszálnyi távolságban az asszony bal keblétől. A publikum asszonynépsége kéjes ijedezéssel kezdett el fecsegni: mi lett volna, ha a zsonglőr csak egy hajszálat is hibáz - a kis kés akkor az asszony koponyáját, a nagy kés meg a szívét fúrja keresztül!

Minamotó pedig ellépett a deszkától, és összetéve mellén a kezét, mosolyogva hajította meg magát.

III.

- Ezt a történetet egyszerűen nem hiszem el - mondtam én hosszú szünet után Higasinak.
- Én sem hinném, ha nem az apám mondta volna - fellelte az én sárga barátom, kiszíva a pohárból a maradék ménesit. - De ő mondta, hát igaz.

Bölcs akartam lenni, és így feleltem:

- Tisztetem az ősök tiszteletét, és értem és becsülöm, hogy ön hisz az apjának. De engedjen meg...

- Menjünk haza - vágott a szavamba Higasi, és elindultunk a besötétedett József körúton.

Amikor a lakása elé értünk, csak akkor szólalt meg megint a japáni, és a karomra téve a kezét, így szólt:

- Nézze: más világ a miénk, mint a maguké. Én az apámtól hallottam ezt a történetet, és az én apám Takaiszirá volt, az anyám pedig Minamotó. És attól a naptól fogva mindig úgy csinálták a mutatványukat, hogy az apám az utolsó kis kést meg a nagy kést egyszerre hajította rá az anyámra. Úgy még hatásosabb, még becsületesebb, még ügyesebb volt a munkájuk.

A KÉPZELT BETEG

(Nem kárpitozott, hanem festett falú szoba, közepén asztal, szétdobált és befirkált papirosokkal. Az egyik sarokban harminckét koronás vaságy, a másikban CSILLAG Mihály, a színműíró és publicista, akit a Gyökererántottak című színdarabjának az óriási sikere után - kézügybe eső elmésséggel - a magyar ég Legállandóbb Csillagának nevezett ki az egybehangzó kritika. Nagy, vedlett bőrszékekben ül, a lábára plüsspokróc van takarva, a derekára pedig fekete berlinerből kötött asszonyi kendő csavargatva. A konyhaajtó - előszoba nincsen - nyitva van, ott egy nő éppen ebben a pillanatban ejti le a cementpadlóra azt az altwien-teáscsészét, amely a hadakútjai és aludttejűti Csillagoknak a családi kincséből utolsóul maradt meg. A nő, aki így befejezi a Csillag család vagyoni történetét, korakövér, mert a Mihály betegségének görbe és az asszonyi idegtelenül apatikus természetének Schopenhauer-ellenesen egyenes vonalából mint eredő a korai faggyúlerakódás domborulatai bontakoznak ki.)

MIHÁLY *(jajgató hangon kezdi)*: Mrbbhjajhe *(kétségbeesett nevetésbe tör át)*; hahahaha, ez sikerült, öcsém. De remélem, páros számú darabokra törött? *(A bal kezével a medencecsontjához, a jobb kezével pedig a rövid virzsiniához kap, és elkezd pontosan a délkör vonalában úgy hajlongani előre, mintha Hatteras kapitány volna, vagy pedig mintha tefillim volna a homlokán.)* Mert a páratlan szám szerencsétlenséget jelent ám! Vigyázz, hogy a nagy pecsenyéstálat páros számú napon és páros számú darabokra törd majd össze, mert különben baj lesz.

MECHTHILDIS *(így hívják a kövér nőt)*: Jó, jó. Úgy látszik, hogy magának megint valil kell. Vagy inkább talán szennateát főzzek? *(Valami jobb időkre való visszaemlékezésnek a langyos felmelegedésével.)* Fáj megint a gyomra, ugye?

MIHÁLY: A gyomrom? Nem. Eggyel lejjebb. Megint a beleim fájnak. Úgy látszik, hogy ez a Dante elfelejtette a pokolnak azt a legkínosabb körét, ami az embert az egyik medencecsontjától a másikig abroncsozza át. Aoh... bruhh... talán mégis be kellene vennem valamit... Talán abból a szentignác-dióból...

MECHTHILDIS: Nux vomicát? Majd akkor inkább melegíték fedőt.

MIHÁLY: Igazad van. Egyéb melegség úgysem köthet már össze bennünket. És miután úgyis közelg már a nagy, örök hideg, tehát talán jó lesz most egy kicsiny meleg. Hallod? Rímbe beszélek, és bizonyos lüktetés van a szavaim összerakásában. Javíthatatlan vagyok... De ez a másik lüktetés, itt, a halántékomban...

MECHTHILDIS: Ugyan, hagyja el! Már megint képzelődik, és megint jobban fájdit mindent, mint ahogy igazán fáj. Megmondta az orvos is, hogy maga rá fog képzelni magára minden betegséget, amit csak az újságban olvas. Amikor a román királynak új képlet támadt a pylorusán...

MIHÁLY *(elfehéredő arccal, előrehajolva, a homlokán a hideg izzadság pereg)*: Mi az, te? Hol van az emberben a pylorus? Tudtam, hogy az fáj nekem is! *(Nagy meggyőződéssel)*: Egész határozottan új képletet érzek... itt... *(A tizennyolcadik és tizenkilencedik bordája közé mutat.)*

MECHTHILDIS: No, látja, hogy milyen számár maga! Nem lehet egy vakbéloperációról sem hallani, nem lehet már semmiféle ütőér-elmeszesedésről olvasni anélkül hogy az magának tüstént meg ne lenne... Hiszen a minap is olyan dizentériája volt, mint boldogult Albert királyunknak, aki Neszmélyen halt meg!

MIHÁLY *(a virzsiniájának a végét rágcsálja, a szárát meg két ujjal simogatja)*: Igen, mert akkor Marczalit olvasgattam.

MECHTHILDIS: De amíg láza nincsen, addig csak képzelődés minden baj.

MIHÁLY *(felegyenesedik, és felhúzza a derekán a berlinerkendőjét)*: Nincsen? Képzelődés? Most tüstént vedd le onnan az ablakról azt a Réaumurt, és dugd ide a hónom alá.

MECHTHILDIS: Hogyne. Miért nem akar mindjárt egy Fahrenheitet? Az többet mutat.

MIHÁLY *(lemond a meggyőzésnek minden reményéről, és csüggedtségében más tárgyra tér át)*: Jó. A többi néma csend. Hozd be a dolgozószobámból a díványról azokat a korrektúra-levonatokat meg a szemüvegemet.

MECHTHILDIS *(az asszony igazi hangján, a kötekedés lelki kényszerének a teljes terheltségével)*: Miért mondja azt dolgozószobának, amikor annak az a neve, hogy kis szoba?

MIHÁLY: Mert a közelgő halál első fullajtárja az az érzés, hogy mindent szebbnek és nagyobb-nak kezdünk látni. Ez a felfokozott földi létnek, a mennyországnak az ouverture-je. És *(más hangon)* mert akarom látni, hogy Adorlányi és Karancssági, a korrektorok, milyen hibákat javítottak bele *(bágyadtan)* a *Plejádok és Tolsztojádok* című értekezésembe.

MECHTHILDIS *(megint az ősi kötekedéskényszer évai hangján)*: Éhes disznó makkal álmodik.

MIHÁLY: Jó, jó. Hagyd el. Arany János sem adta volna egy ordóért. *(Lejebb tolja derekán a berlinerkendőjét.)* Hozd csak be azt a kefelevonatot.

MECHTHILDIS: Hozom. *(Ki akar lépni a küszöbön, de visszahőköl, mert az ajtófélfá keretében megjelenik és enter)*:

KARANCSSÁGI: Csókolom a kezét. Szervusz, kedves Miska bátyám, hogy vagy?

MIHÁLY: Ilyen kérdésre három év óta, vagyis az apenthysmenelithroptozisomnak, helyesebben az elythroperitonaeosyrinxemnek a kezdete óta nem szoktam felelni. Mi kell?

KARANCSSÁGI *(leül, pedig a fene se kínálta)*: Tudniillik arról van szó, hogy itt a most kiszedett kéziratodban egy homályos hely, egy csak a jövőendő klasszika-filológiájának a segítségével megfejthető passzus van: Blaháné nevét ch-val írtad.

MIHÁLY *(a térdére üt, és még nevet is)*: Hát csak nem adhatok neki udvari tanácsosságot!

KARANCSSÁGI: Hogy értsem ezt?

MIHÁLY: Mindenesetre jobban, mint a mesterségedet. Én ennek a csodálatos asszonynak nem adhatok sem pro litteris, sem pro artibus semmit. Még csak egy árva ipszilonnal sem tehetem le a hódolatomat a lába elé. Megragadom tehát a nevében lévő h betű alkalmát, azét a h betűét, amely a c-vel egyesítve az arkaizmusnak, a nemességnek, a rangban való emelkedettségnek a zománcát adja.

KARANCSSÁGI: Ebben igazad van, Michály. De Blachánének aligha van erre szüksége.

MIHÁLY: Édes barátom, az igazi rangemelésre sohasem annak van szüksége, aki emelkedik, hanem mindig annak, aki emel. A király trónusának a legbiztosabb támasztéka a mágnás, a kritikus nem azért dicsér, mert jólesik neki, hanem mert darabfordítást kap érte, a publicista pedig azért ismeri el a pürkereci képviselő minden tökélyét, mert lehet, hogy a pürkereci képviselőből még miniszter is lesz, és akkor kész a sajtóiroda. Szóval: mi, szuverének és többes számban beszélők... *(Odakap, hol fészkel a vakbél, de azután hirtelen eszébe jut, hogy ma tüdőcsúcshurutja van, este nyolcadfél órakor pedig a tabes dorsalis kezdődik, s azért részben a vállát, részben pedig a hátgerincét kezdi el simogatni.)* Ó, haj, haj, baj, brrajh, sőt a Molière műfordítói szerint való „ahi, ahi” is! Nagyon fáj.

MECHTHILDIS *(aki ezalatt kint a konyhában foglalatostkodott, benyitja az ajtót, és bedugja rajta a fejét)*: Mi az? Szódabikarbónát akar, vagy inkább égetett magnéziát adjak?

MIHÁLY *(nagyon és egész komolyan sápadt)*: Irtózatos rohamom van... Most már csakugyan közelg a vég... *(Csuklani kezd.)*

MECHTHILDIS: Melyik? Az, amelyik már ezelőtt nyolc esztendővel is közelgett?

KARANCSSÁGI: De kedves nagysád, úgy látszik, hogy a Miska bácsi most egész komolyan rosszul van. Nézze csak, hogy veritékezik a halántéka. Orvost kellene hívni. Elszaladok Tarjáni doktorért.

TARJÁNI *(belép)*: Felesleges volna a lábát fárasztani, fiatal barátom. Hát nem tudja maga, hogy az orvos a színpadon és az irodalmi művekben mindig pontosan megérkezik? Lássuk csak a pulzust. *(Leül, és előveszi az óráját)*: Hm, hm, gyenge és kihagyó. *(A beteg fölé hajol, szelíden)*: Mondja, milyen a közérzés?

MIHÁLY *(még szelídebben)*: Mint a kutya a hideg vízben.

MECHTHILDIS: Tegnap káposztát evett.

KARANCSSÁGI: Talán az lesz hát az oka! Úgy látszik, nagyon rosszul van. Segíteni kellene...

MIHÁLY *(magához tér kissé felemelkedik a karosszékekben, zsebkendővel megtörli a homlokát)*: Nem az az oka, kedves barátom, hanem az az oka, hogy nekünk, Arganoknak van igazunk, nem a Molière-eknek. A legbiztosabban és legkínosabban gyilkoló betegség a világon a képzelt betegség. Mert aki igazán egészséges ember, annak ugyan eszébe nem jut, hogy betegséget képzeljen rá magára - nem is volna rá képes. És aki egyetlen, jó, pontos, kidiagnosztizált betegségben szenved, az sem szenvedni át mindazokat a hogarthi kínokat, amelyeket mi, úgynevezett képzelt betegek átszenvedünk... Ajh... hajh...

TARJÁNI: Ez borzasztó! Megint ilyen rettenetesen képzelődik. Hiszen nincs láz jelen!

MIHÁLY: Igen, igen; azazhogy: nincs láz jelen, és mégis most tüstént, de mindjárt én sem leszek jelen.

MECHTHILDIS *(félhalkan az orvoshoz)*: Ne tessék ám hinni neki. Hiszen mindig viccelődik, és olyan szekánt tud lenni az emberrel, hogy már alig lehet kibírni vele.

KARANCSSÁGI: De most mégis nagyon rosszul lehet. *(Odalép a karszékéhez)*: Mihály, mi a bajod?

MIHÁLY: Nemsokára nem lesz semmi sem. Csak képzelődtem... *(Lehunyorja a szemét.)*

TARJÁNI: Hm, hm. *(Megint Mihály pulzusát tapogatja.)* Nem értem, egyáltalán nincsen láza. Nincs komoly veszedelem.

FACIES HIPPOCRATICA *(fellép, mint néma szereplő, és ráül Mihály arcára.)*

KARANCSSÁGI: De doktor úr, nézze csak, hogy mennyire elzöldült, hogy beesik az arca...

TARJÁNI: Mindez csak képzelődés tőle. Elvégre is neuraszténiás ember, de a neuraszténiába még senki sem halt bele.

MIHÁLY *(jóízűen, a szíve szerint felkacag)*: Hahahaha! *(Féloldalra fordítja a fejét, a balkezelével kétszer belekörmöl a levegőbe, azután meghal. Künn a szomszédos templom tornyában maeterlincki pontossággal megszólal a lélekharang.)*

(Csend.)

TARJÁNI (*Mihálynak a szívére teszi a kezét*): Hm. Itt baj van. Úgy látszik, hogy mégis... mégis (*a Mihály mellén hallgatódzik*)... meghalt.

KARANCSSÁGI: Meghalt? Meghalt! És lássa, doktor úr, soha nem hitték el neki, hogy komolyan beteg. Mindig azt hitték, hogy csak tetteti magát. (*Előveszi a zsebkendőjét, és a szemét nyomkodja vele. Sírástól komikus hangon.*) Lássa, doktor, doktor, maguk nem hittek neki, ő meg a korrektúrát sem tudta már megcsinálni. Szegény Miska!

MECHTHILDIS: Meghalt? (*Csend.*) Ezt igazán nem hittem volna tőle. (*Egy csepp igazi, nem üvegből való könnyet törül ki a szeme sarkából.*) Mi lesz most már énvelem?

KARANCSSÁGI (*gyámoltalan, nekiéledő reménykedéssel*): De talán nem is halt meg igazán. Talán csak tetszhalott. Kedves nagysád... kérem szépen... talán... tessék csak hamarosan a vasalót megtüzesíteni, azzal majd kivasaljuk a talpát... arra felébred... arra mindenki fölébred... én olvastam ezt egy francia regényben...

MECHTHILDIS (*leül egy székre, eltakarja az arcát, és halkán sír.*)

TARJÁNI: Különös, különös. A legközelebbi vándorgyűlésen erről az esetről feltétlenül be fogok számolni.

A HASBESZÉLŐ

Ezt a történetet, ami itt következik, valamikor régen az öreg Manovil Simon mondta el nekem. Talán nem egészen így, hanem csak úgy a kaptafa csattogása közben - varga volt az öreg, de amellet ráse is -, ahogyan sokat beszélt nekem, a tátott szájú gyerekek nem zsidó legendákat is, a gölemről, Majmonidesznek, a titokzatos, kabbalás Rambamnak a csodatételeiről, a Jákhel káposztaleveleiről és Salamon király miniszteréről, akit az Észak jéghegyei között talált meg az érte küldött Halál. Fél-történetek voltak mindezek, kaptacsattogás közben elhangzó, de nekem új világ: a szefárd világa, amelyet ez az öreg, szomorú szemű portugál zsidó, a Manovil nyitott meg előttem...

*

Valahol Szatmárban vagy a Hajdúság valamelyik nyomorúságos falvában kántor volt az öreg Roth Jakab, és nyolc gyereke volt neki. Fölnevelte őket mindet kenyérkeresetre, csak éppen a legutolsót, a Benjámint nem tudta már kitaníttatni, azt a hitközségnek kellett pártul fogni, az neveltette. Mert nem volt még nagyon öreg a Jakab, amikor a Benjámint már felcseperedett, de a különösségei, amikkel az egész életében tele volt, akkorra már egészen elfogták, kereső munkára hasznavehetetlenné tették. Akkor, amikor a Benjámint tízesztendő volt, az öreg nem evett már semmi mást, csak sós halat meg vöröshagymát, és nem ivott mást, csak pálinkát meg néha-néha egy kis vizet. A kenyerére már csak olyan kegyelemkenyér volt, a templomban nem is használták, de ha lakodalom volt, vagy paszita, az öreg Roth mindig hivatalos volt, mert senki olyan bűgő szomorúsággal nem tudta énekelni a Jeruzsálemre való vágyakozásnak azt a nótáját, amit értetlenül is magyar szöveggel énekel, csupán egyetlen zsidó sorral, nemcsak a mi felsővidékünkön, hanem Halicsban is, az orosz falvakban is a zsidóság:

*Szól a kakas már,
Majd megvirrad már,
Jibbone ha-mikdos ir Cijon temállé...
Visszajössz te már,
Te kakasmadár...*

Azt mondják, hogy ezt a nótát valahol Nánás vagy Kaba környékén költötte egy rabbinak a fia, aki nagy reb lehetett volna, ha olyan nagyon szomorú nem lett volna az elméje. De úgy, amilyen bús kedvű, emberkerülő volt, inkább kiment a mezőre, ott magában énekelgetett, és nézte az ég virágait, a csillagokat vagy pedig a föld csillagait, az apró szárú mezei virágokat. Sok ilyen zsidó van. Hasznavehetetlen, munkakerülő emberek, akik dolog helyett énekeket gondolnak ki, és csak terhére vannak a hitközségnek.

Ilyenformán félcsavargó ember lett vénségére a Roth Jakab is, és mondom, nem tudta már felnevelni a legkisebb fiát. Benjámint a hitközségre maradt. Mit tehet a hitközség? Felküldték a gyereket Pestre, itt taníttatták, és mikor kitanult, szereztek neki állást valahol túl a Dunán, egy kisvárosban. Benjámint melámed lett, avagyis segédtanító, akiket félig csúfolódva, félig szomorúan azért hívnak a zsidók így, mert a sok betűragasztól, de talán még inkább a koplalástól már fiatalságukban olyan görbére görnyednek, mint amilyen púpos háta van a héber l betűnek, a lámednek.

Benjámint tehát melámed lett, és elkezdett koplalni. Kereshetett volna talán mellékesen a tanítással a jobb módú zsidó családoknál, de különös embernek különös a fia is, leginkább pedig az utóbb születettek, akik az apjuktól öröklék a vénségnek a tétlenségvágyát meg az elgondolkodó kedvét.

Benjámín inkább ült otthon, és ahelyett hogy kenyér után járt volna, vagy olvasott, vagy nézett bele a levegőbe révedező, messzi tekintetű szemmel. Olyan sovány volt, mint a mécsbél, a háziasszonya, aki - akárhogy titkolta is Benjámín - tudott minden nyomorúságáról, sokszor beszélte át a rozzant deszkapalánkon keresztül, lúdtömés közben a szomszédasszonynak, hogy baj lesz a melámeddel, sokat koplal, mert nagyon büszke.

És valóban Benjámín büszke volt. Korgó gyomorral, száraz nyelvvel, amikor úgy el-elmeredett a levegőbe, gőgös álmokat álmodott. Hírről, dicsőségről, győzelemről, megelégedettség-ről, ragyogásról, nagyságról. Mert neki józanon is oda volt beleraktározva az agya velejébe mindaz a mámor, az a boldoglátás, amit a pálinka adott meg az apjának akkor, amikor elhátározta a Véghetetlen, hogy Benjámín megfogantassék.

Álmokat, büszke álmokat látott azon a nyári napon is, amikor a gyomra már úgy korgott, hogy szinte áthallatszott a szomszédba. Ott ült a szobájában, babrálta a serkedő gyér szakállát, és azon gondolkozott, hogy a nyár mégiscsak a legrosszabb évszak, mert ilyenkor még csak tanítani sem lehet, hogy az ember elfelejthetné kissé az éhes gyomrát. Ekkor belépett hozzá a háziasszonya, egy tányéron friss libatöpörtyűt meg egy nagy, igen nagy karéj friss kenyeret vitt be, kóstolóba, mondta, mert ma vágatott libát, és ma sült kenyeret.

Benjámín addig hozzá sem nyúlt az ételhez, amíg az asszony benn volt, de amikor kiment, akkor odaült az asztalhoz. És a fiatal gyomra elfelejtetett vele minden álmodást, a szeme csak az ételt, az ételt látta. Kicsit talán nedvessé is lett a szája szöglete, amint hozzányúlt a kenyérhez. És már-már a szájához vitte, amikor eszébe jutott az imádság, a bóche, amit el kell evés előtt mondani. És elkezdte:

- Bóruich atóh Adonáj, hamajci lechem minhoó - ...ó...ó...

Itt már nem bírta tovább. A befejező szótag, a „rec” a torkában maradt, és Benjámín beleharpott a frissen sült, puha belü, még szinte forró kenyérbe, és nagyot nyelt belőle. Nyelt egyet, nyelt kettőt, a harmadik nyelésnél egyszerre a torkán akadt a falat. A nyaka kitágult, a rekeszizma felszaladt csaknem egészen a gégéjébe, a tüdeje nagyot lökött a bordáin, a szíve verése elállt, bizonyosnak látszott, hogy most mindjárt megfullad. Kidülledt a szeme, szederjessé vált az ajka, de azért mégis... mégis, az a befejezetlen imádság is segített rajta, egy nagy hápogással lecsúszott a torkán a falat, a gyomra nagyot vonaglott, az új levegőre kapott tüdeje úgy kitágult, hogy csaknem kiverte a két váll hegyét: a falat le volt nyelve. Benjámín hangosat csuklott, a melléhez kapott az egyik kezével, a másikkal pedig görcsösen rángatózott bele a levegőbe. Mert érezte, tudta, hogy ő most sokkal többet nyelt le, mint azt a kenyeret: azzal a végzetes falattal együtt lenyelte a hangját is.

Nagyon megijedt, és kiszaladt a konyhába. Ott beszélni kezdett, és arra kérte a háziasszonyát, hogy szaladjon el orvosért. A háziasszony bámulva nézett rá, aztán odament a tűzhelyhez, hogy megnézzé, melyik fazék rotyog olyan különösen. Benjámín újra megszólalt, most már hangosabban, és erre a háziasszony kiszaladt az udvarra, megnézni, hogy miért gágognak olyan hangosan a ludak. Benjámín először a fejéhez kapott, azután a gyomrához, és akkor megértett már mindent: hasbeszélővé vált...

Egy esztendő még el sem múlt, és Benjámint nem hívták már Roth Benjáminnak, hanem Ben Rothwellnek. Csikágóban, az Alabama-cirkuszban aratta ezen a néven a dicsőség minden koszorúját.

„A hasbeszélők Rockefellerje”, ezt a nevet adta neki Gerbini, a ravasz livornói olasz, aki mint vándorcirkuszigazgató, éppen a Benjámín nagyotnyelése idején produkálta a társaságát abban a kis városban, és aki igazi olasz artistaösztönrel felfedezte, hogy milyen kincs van a melámed hasában.

Csikágóból visszakerült Ben Rothwell Európába, és itt az öreg Bázedov, a vörös hajú impresszárió vette a kezébe. Felléptette először Londonban, az Auld Tower mulatóhelynek az orfeumszínpadán, ahol a csodájára járt az egész angol főváros, aztán vitte Párizsba, Berlinbe és végül Oroszországba. Itt azután beteljesedett a volt melámednek minden foszforeszkáló álma. Úszott a rubelekben, a legvidámabb társaság, a legrészegebb nagyhercegek, a legszebb artistaleányok - mind az övé voltak, mert ő volt a világ leghíresebb hasbeszélője. És a Pommeryt meg az Aubertint nem itta, csak lábpezsgőnek használta, mert inni csak háromszor száraz cointreaut-t, izabellaszagú curaçaót meg angoszturát ivott. De azt sokat. Mert tudjátok, az öreg Roth Jakab örökségül semmi egyebet nem hagyott rá, csak a pálinka szeretetét.

Moszkvában volt Bázedov társasága, és az egész bandát meghívta egy este vacsorára Krisztoforovics, a délorosz nábob. Előadás után kezdődött a vacsora, és éjfél után egy órakor a társaság már be volt csípve. El is széledt a gyöngébb fejű része, és csak azok maradtak ott, akik bírták Krisztoforovicssal együtt az ivást. Ben Rothwell ült az asztalfőn, mellette a házigazda, de mellettük is, közöttük is, szóval egészen velük együtt ült a szép Vezánia, a francia sanzonett és Agylágyinkó, a lovagias magyar táncosnő.

- Tyűhaj, de jókedvem van! - rikkantotta el ekkor egyszerre magát az asztalon felejtett tálban a nagy, vörös tengeri rák, és erre mindenki összekoccantotta a poharát Rothwellel, mert tudták, hogy neki van jókedve.

Csokubáj, a tatár herceg táncra kerekedett Agylágyinkóval, de nem bírta sokáig, a díványra roskadt bágyadtan, és a szép, fehér Meidinger-kályha nagyot, hangosat nevetett ezen az ügyetlenségen. Rothwellnek nagyon tetszett a dolog. Bázedov pedig gyönyörködve hallgatta, hogyan, milyen igazán hasbeszélő az ő társulatának a csillaga. Nem is tud másképpen beszélni, csak úgy, hogy másvalamin keresztül beszél.

Hajnalodon. A hasadó ég citromszínű ujja félve, reszketegen nyúlt be az ablak függönyei közé, úgy hintette el az élet fakó színét bele a villamos lángok mesefényébe. Valahol nagyon messze, valami kietlen távolságban megszólalt a kakas, a reggel harsonája. A társaságban éppen valami kis csönd volt, Csokubáj aludt, Krisztoforovics némán értekezett Vezániával. És ekkor Rothwell a kakashang hallatára azt kezdte érezni, hogy valami felszakad a tüdejéről, hullámszik fel a torka felé, hangra, életre kívánczik. A kezével a halántékához kapott, a fejét lehajtotta, behunyta a szemét, és a következő pillanatban az asztal közepén álló kristálypohár elkezdett énekelni:

*Szól a kakas már,
Majd megvirrad már,
Jibbone ha-mikdos ir Cijon temállé...
Téged oda vár
A kakasmadár...*

A Ben Rothwell borotvált arca teljesen mozdulatlan volt, a szája csukva, csak a szeméből pörgött alá két könnycsepp. Részeg volt. Talán nem is ő énekelt, hanem csakugyan az a kristálypohár, és talán nem is az ő gyomra égett, amikor megszólalt fönn a fogason a Krisztoforovics kalapja, és azt mondta, hogy:

- Adjatok egy kis szódabikarbónát.

Vezánia is, Agylágyinkó is ugrottak a kék színű skatulyáért, amelyik minden orosz vendégelőnek a különszobájában ott van, meg a kávéskanálért, és vitték oda Rothwellhez. Az öntött magának egy pohár gisszhübli vizet, bevett egy jó nagy kanállal a szódából, ivott rá, azután az asztalon maradt kenyérdarabok egyikéhez nyúlva, harapott nagyot belőle. A torka kitágult, a nyakán az erek kidagadtak, a halántéka vörös lett, a levegő hangos böffenéssel tódult ki belőle:

- ...á... hó... o... ó... rec!

Bázedov, aki már szintén szunyókált, úgy ugrott fel a helyéről, mintha a vipera csípte volna meg, a leányok riadt szemmel néztek egymásra: Rothwell beszélt, ő maga, a Rothwell, a hasbeszélők Rockefellerje, a maga hangján, amelyik most megint feljött a gyomrából a garatján keresztül a hangszálaiba...

Mit tehet a hitközség? Roth Benjámint vissza tudták csinálni valahogyan a régi helyére, a háta lassankint meggörbült egészen a lámed betű formájára, a gyomra is megtalálta a régi korgást, az elvénülő, elvakuló szeme pedig csak az ágy sirtingterítőjén látta meg már az odamintázott kék csillagokat, amelyek valaha a dicsőségét jelentették.

AZ AUTOMATÁBAN

Annak a dolognak, amit most el akarok mondani, tulajdonképpen az volt az oka, hogy a madárhangutánzó szerelmes volt a hasbeszélő feleségébe, a majmos ember pedig olyan részeg volt, hogy már azt a vászonzsákot is leakasztotta a nyakáról egy szegre, amiben a majma lakott. A majom ki-kiütötte a fejét a zsákból, a majmos ember bele-beleütötte fejét a söröskancsóba.

Nyár volt, gázsinap és tejes kukorica ideje. Hajnali három órakor tehát tele volt vendéggel Üde Miksának, a vékonydongájú vendéglősnek az automatája. Ott lehetett a legjobb tejes kukoricát és legfrissebb sört kapni. Az automata néven azonban ne érts, olvasóm, igazi gépkorcsmát - azoknak már nyolc-kilenc esztendővel ezelőtt, rövid virágzás után, befellegzett. Automata néven az éjszaka zsargonja az olyan csapszéket nevezi, amelyben gépet mímelő, de pincérkézre járó fehér szekrények állnak a fal mellett, amelyben lehetőleg valami gépmuzsika van, s amely főképpen reggelig nyitva van. Mindig nyitva van.

Üde Miksa automatája igen gyakorlati módon van berendezve. Tulajdonképpen nem egyéb az egész, mint egy hosszú és keskeny épületcső, amelyet az üvegajtaja mögött magas sárgaréz rúdra fűzött pompózus jutafüggöny választ el a külvilágtól, bent pedig félben maradt bolt-hajtás választ ketté. A bolt-hajtástól az utca felé eső rész parkettes, mert ott ülnek a gyöngébb vendégek, akiknek esetleg rongyos is a cipője, míg a befelé eső rész cementes, mert az úri vendégeknek a jó cipőben úgysem hül fel a lába. A parketten előre kellett fizetni, a cementen lehetett néha még adósnak is maradni.

A cementes részen ritkán jutott hely laikusnak vagy másképpen civil embernek, mert azt egy közeli nagy mulató artistái foglalták le maguknak. Egy óra után apró rajokban kezdtek el fáradt, unott arccal jelenni meg az automatában, és Üde Miksa minden egyes csoportot a rendelkezésére álló legnyájasabb mosolygással fogadott. Úgy három órára rendesen együtt voltak mind, kivéve a más elfoglaltságú hölgyeket, és három órára a mulatóbeli szilvórium lenyomatására való tejes kukorica és felhígítására alkalmas sör eltüntette a fáradságot az arcokról, a gőz, emberszag, langyosan émelyítő konyhaszag és savanyúan undorító sörbűz valami olyanféle pirosságot adott a sápadt arcoknak, mintha a pokol mennyboltja hajnalodnak rajtuk.

Nyár volt, gázsinap és tejes kukorica ideje. Három órakor bent a cementesben már emelkedett volt a hangulat. Ott ült egy asztal körül Szekeli Gulas, a magyar népénekes, borotvált arcú, lomhán jókedvű, vörös sváb ember, signore Cosifantutti, az eleven golyószóró, egy mindig szomorú és mindig részeg fiatal vézna, karantán ember, azután miss Pandora, az énekesnő és Rothwell James, a hasbeszélő. Még valaki ült ott az asztal mellett egy széken, a levegőben lóbázva kurta lábát és búsan konyítva oldalra idomtalan nagy fejét, amelyet vékony nyaka tartott: az öreg Krüger.

De az öreg Krügert csak úgy magyarázhatom meg, ha elmondom, hogy ki volt tulajdonképpen Rothwell James. A hasbeszélőt öt évvel azelőtt még Hiszpáel Jakabnak hívták, és melámed volt valami kisvárosi zsidó iskolában. Melámednek a szegény zsidó tanítókat csúfolják, mert a sok koplalástól, a sok könyvbújástól meg a sok alázatos hajlongástól már harmincesztendőskorukra olyan lesz a hátuk, mint a héber b lámed betűé. Hiszpáel Jakab háta is görbe volt már, amikor gurgulázó torokkal tanította a gyerkőcöknek a kálnifál titkait. De úgy látszik, neki a gyomra vagy egészségesebb, vagy betegebb volt más sorstársáénál, mert a héber órák alatt az is rendesen együtt korgott a torkával. És ebből a különös szimfóniából egy a szokottnál is éhesebb délutánon váratlan eredmény született meg. Hiszpáel Jakab érezte, hogy a hangja a torkából becsúszik a gyomrába - nagyot nyelt, nem bírta visszanyelni, mindenről lemondva

engedte lecsúszni, és be sem fejezve a leckeórát, szaladt haza. Otthon először órák hosszat hallgatott, mert reszkető félelemmel érezte, hogy a hang többé nem a torkában, hanem a gyomrában van, és onnan is csúszik lefelé, a hasába. Végül úgy este hét óra felé, amikor senki sem volt otthon, megpróbált megszólalni. Riadtan fogta be a saját száját, mert nem ő beszélt, hanem az apró kis vaskályha a szoba sarkából. Krárogott, köhögött, hogy felhozza a hangját - mind hiábavaló volt az, és Hiszpáel Jakab másnap reggel a szája elé szorított zsebkendőn keresztül kérte a szállásadó asszonyát, hogy jelentse be az iskolában, hogy beteg. A háziasszony először gyanakodva nézett a vizesdézsa felé, mert úgy tetszett neki, hogy abban gurguláz a víz, de látva Jakab kintől facsarodott arcát, megszánta, és elment bejelenteni a betegségét.

Abban az időben pedig a kisvárosban volt turnén Popuzofiropulosz, a híres görög cirkusz-igazgató, aki felfedezett minden különösséget, ha akárhogyan bújt is előle. Így fedezte fel Hiszpáel Jakabot is, így keresztelte el művészi névre Rothwell Jamesnek, s így ül Jakab - már mint James - hajnali három órakor a felesége és három úr társaságában az automata kellős közepén. Mert el kell mondanom azt is, hogy miss Pandora, az énekesnő, a felesége, esküdt felesége volt a hasbeszélőnek. Sovány, festéktől kissé ráncos, de nem kellemetlen arcú nő, akiben volt annyi ízlés, hogy a gesztenyebarna haját nem festette sáfránnyal velencei vörösre. Szegény kis hangja volt, inkább az uráért tartotta az orfeumos ember, és az urához nagyon hűséges volt.

Aki még kettő ült az asztalnál, azokról már beszéltem, csak Krügerről nem. Krüger volt az a viaszbaba, amelyikkel Rothwell produkálta magát, beledugva hátul a fejébe a kezét és mozgatva az állakapcsáját, hogy még nagyobb legyen az illúzió. Krüger búsan elnyaklott nyakkal ült a széken, s mialatt a többiek ették a kukoricát, és itták a sört, neki nem kellett semmi sem.

A szomszéd asztalnál ült a majommutogató, és amint már mondtam, olyan részeg volt, hogy az üzleti tőkéjét is leakasztotta a nyakából a falba vert szögbe. A tőke ott majszolta a tejes kukoricát. Náluk egy asztallal odább, közvetlenül a bolthajtás fülkéjébe állított asztal mellett ült egyedül, mint a kivert bika, Leordinay, a színész. Irtózatos nagy mahomed alak, olyan izmokkal, mint a Rodin „Penseur”-jének vannak, s olyan vékony és éretlen csirkehanggal, mint az a kávéházi pikkoló, akinek most van megrottyanóban a hangja. Csodálatos, de tapasztalhattatok, hogy a bátorságot nem az izom exponálja tulajdonképpen, hanem a hang. Az éretlen hangú vagy szelíd szavú ember mind gyáva, a szonór hang, ha szűkebb mellből jön is, az agresszív timbre, tért foglaló, támadó, erőszakos, bátor. Leordinay, a színész is, alapján véve gyáva volt, ha bátor akart lenni, azt úgy kellett magába innia sör vagy bor alakjában. E pillanatban már elég bátor volt, mert esti tizenegy óra óta ivott, és most magához intette Üde Miksát, a korcsmárost.

- Mondja, van még ebből a borból?

- Hogyne! Kérem alássan!

- De mondja csak: nincs ebben a borban ólomcukor?

Üde Miksa elviselt barna glasszékesztyűket szokott kiáztatni tiszta kilencvenhat fokos spirituszban, azután felönteni vízvezetéki vízzel. Ezt nevezte bornak. S ezért ólomcukormentes lelkiismerettel és neheztelő hangon felelte a színésznek:

- De hova gondol, Leordinay úr!

És már hozta az újabb glasszészüretet, talán még a gomb is ott volt benne.

A parkettes részen három részeg polgártárs vitatkozott emésztő hévvel azon, hogy mi az az örlési forgalom, és hogy belefér-e az a szeszkontingensbe. Az egyik azt mondta, hogy mind a kettő osztrák dolog, egye meg a fene, a másik a miniszterelnököt szidta értük, a harmadik meg

az adóvégrehajtót. A sarokban meghúzódva szegény, kopott mesterlegény ült kora este óta egy pohár sör mellett.

Nyílt az ajtó, és zajos, vidám társaság tódult be rajta: megint artisták: Elöl jött Popladek, a hosszú hajú madárhangutánzó, aki szerelmes volt Rothwell James feleségébe. A cilindere vidáman félre volt csapva, a kezében jó rücskös, csontfogantyús, ordítóan közönséges bot. Mögötte öt-hat suhanc, statiszták, apróbb énekesek s más effélék, mind a szomszédos mulatóból. Alighogy odaintettek valami köszöntésformát Rothwelléknek, aztán lármásan ültek le ahhoz az asztalhoz, amely a legközelebb volt hozzájuk. És akkor a madárhangutánzó a legorcátlanabb módon kezdett el udvarolni onnan a szomszéd asztaltól miss Pandorának. Tudni kell, de az artisták tudják, hogy hogyan udvarol a madárhangutánzó. Popladek először elkezdett reszelni és berregni, mint a csíz, aztán hirtelen torokhangon öblögetett, mint a keresztes veréb. A hasbeszélőnek a keze már ekkor ökölbe szorult, és Krüger halk kurrogást hallatott:

- Mrr... rrrr...

Miss Pandora ijedt csillapítással tette rá a kezét férje karjára, de Popladek tovább vallotta a szerelmet. Elkezdett harangozni és gurgulázni, mint a leghalványsárgább harci kanári, úgyhogy a társai hangosan és félreérthetetlenül röhögtek. Rothwell tompán nézett maga elé, Krüger melléből elfojtott buffogás tört elő.

Szekeli hátraszólt Popladeknek, hogy hagyja már el, de erre a madarász a szeme közé nevetett, és elővette a legnagyobbik tudományát. Hirtelen lenyelt egy fél liter sört, aztán elkezdett „verni”. Búgni, csattogni olyan bársonyos fülemülehangon, amely feltétlenül alája csúszik minden női szívnek, s megejti. És amikor látta, hogy Pandora közelebb húzódik az urához, és mintegy segítséget keresve, a karjába ölti a karját, elkezdte a fülemüle felsőbb hangjait. Csicsergett, csattogott, vibrált, és végül elkezdett fityfírekelti úgy, mintha valami szerelemtől örült fülemüle rakétának álmodná magát.

Rothwell arca vérvörös volt a dühtől, Krüger pedig ugatott. De hiába volt a mesterkedés mind, az asszonyra nem hatott. Ekkorra a hajnalodó utcáról is verődtek be vendégek az automatába, a hely megélénkült, ide-oda jártak, és Nándornak, a pincérnek, akit előszeretettel hívtak Dondárnak, akadt dolga bőven. Ekkor aztán Popladek is elővette a nagyobbik tudományát. Maga mellé intve az egyik társát, egy irtózatosan szemtelen pofájú, görbe hátú suhancot, elkezdett fel s alá járkálni az automatában. Először a korcsmárosba kötött bele:

- Hé, Üde úr! Ha itt ez a villamos zongora, hát miért nem szól?

- Igenis, kérem, mindjárt szól - felelte sietve a korcsmáros, és felhúzta a villamos zongorát, a helyiség szeme fényét.

A két kis körte kigyulladt oldalt rajta, a billentyűk elkezdtek maguktól mozogni, és az ádáz szerszám rideg dróthangon, vontatott fatempóban kezdte el játszani: „Ist - denn - kein - Mann - da - Mann - da - Mann - da, - für - meine - Vanda - Vanda - Van-da-a”.

Popladek aztán a társával együtt erre az ütemre kezdett el fel s alá bokázni az automatában. S valahányszor az asszony háta mögött elhaladt, mindannyiszor pokoli, krudélis, fülszaggató hangon csikordította hozzá a botja végét a cementhez. Az embereknek a foga megfájdult ettől a hangtól, amelynél nyilvánvalóbb és rondább módon nem vallhatta volna meg a szerelmét még ama történeti nevezetességű Liechtenstein Ulrik lovag sem, aki tudvalevően az imádatjának a mosdóvizét itta ki.

De Popladek csak négyszer billegett fel s alá az automatában, ötödszörre jött a végzet, amelyet a görögök Anankénak neveznek. Ananké ezúttal a majmos ember képét öltötte magára, akiről mondtam már, hogy nagyon részeg volt. Popladek ötödször is akart csikordulni, amikor a társa

mögötte elmaradva, éppen a majmos ember előtt billegett. Ez ekkor eszmélt fel félálmából, és meglátva maga előtt a gyűlöletesen hettyke pofát, se szó, se beszéd, egy hang nélkül felállt, és úgy vágta nyakon a barázdabillegetőt, hogy az beletántorodott a süteményes tálak közé.

A pofon, különösen ha ok nélkül adják, ragadosabb az ásításnál. A következő pillanatban Krüger férfiassága teljes dühével hördült fel, a hasbeszélő pedig felugrott, s a tempó ütötte szédítően pofon az ötödik csikordulásra készülődő madarászt.

Tudjátok, hogy a korcsmai verekedésnek mindig a pofon a kapszlipattanása. Ha az egyszer elcsattant, elkerülhetetlen a robbanás. Itt is úgy történt. Az emberek egyszerre, megszedülve az emberbőr csattogásának hangjától, összerohantak mind, felugrálva az asztalok mellől. Artisták és idegenek, nők és férfiak, olyan műveletlen fickók, akiknek tulajdonképpen semmi köze nem volt az egész dologhoz, vad gomolyagban dulakodni kezdtek. Az iparosok, elfeledve az őrlési forgalmat, könnyökkel döfödtek utat maguknak, hogy verekedhessenek, Rothwell makacs elszántsággal fogta a Popladek torkát, Krüger pedig, aki a riadalomban leesett az asztal alá, onnan ordította tompa dühvel:

- A feleségemnek udvarolsz, tacsó? Kell még egy pofon? Ne még egy! No még egy! - és Krüger pofonjait Rothwell osztotta ki.

Másfél perc múlva már mindenki ütött mindenkit, és a dulakodás középpontja Leordinay, a színész volt, aki akkorára már nagyon bátor lett. Baromi nagy termetével kimagaslott a dulakodók közül, és „Uraim, békesség, békesség!” - ordítással rettenetes csapásokat mért a körüle fickándozók fejére. A majmos ember esett el legelőször. Amint a majom ezt észrevette, kinyúlt a zsákból, és elvett az úgynevezett kredencről négy süteményt. Aztán elhullt két nő, néhány artista és a madarász pofontársa. A többi közt tovább folyt a bösz dulakodás, nyomakodás, aminek az lett a vége, hogy addig tolták egymást, míg végül megérkezve a parkettes részre, belebotlottak a pompózus jutafüggönybe. A rézrúd azért üres belül, hogy leszakadjon: csak egyet reccsent, s a függöny a verekedők nyaka közé esett, elborítva mindnyájukat. Tompa zuhogás, állati hördületek, és a következő pillanatban a függöny alatt verekedő társaság a nyitott ajtón keresztül kiesett az utcára.

Gentleman utcán nem verekszik, azért az artisták is, Leordinay is sietve tápázkodtak fel, és mentek vissza az automatába. Az ijedtségéből már úgy-ahogy magához tért korcsmáros eléjük szaladt, hogy békítse őket, mögöttük pedig feltűnt a rendőr. Méltóságos pózban tette össze a kezét, lassan bólogatott a fejével, és ünnepiesen kérdezte:

- Hát ki kezdte?

Erre egyszerre tizenhárman kezdtek el beszélni, csak az a szegény mesterlegény nem beszélt, aki egy pohár sör mellett ült ott este óta, s aki a verekedést is fásult közömbösséggel nézte.

- Csönd! - rivallt fel a rendőr.

Mélységes csönd támadt.

- Ki kezdte? Azt akarom tudni!

Egyszerre megint az egész automata zengett, zúgott a kiabálástól, az asszonyok sikogattak, Rothwell a mellét verte, Krüger pedig az asztal alól kiabálta, hogy a madarász inzultálta a nejét. A rendőr bosszúsan fordult félre, látva, hogy itt magában nem boldogul. Ekkor a tekintete megakadt a mesterlegényen:

- Hát maga kicsoda? Mit akar itt? Tudja-e igazolni magát?

- Nem tudom biz én, biztos úr, nincs semmi írásom. Kidobtak a lakásomból, ott fogták mindenemet, egész éjjel itt ülök már.

- Nohát akkor csak előre a hűvösre, ott jó meleg lesz - tréfált a rendőr, és maga elé véve a hajléktalant, diadalmasan elvonult vele.

Künt már világos volt. A nyár végi hajnal sötétkéék harangjáról már szertefoszlottak a csillagok is. Benn Pandora a férje ruháját porolgatta, míg Rothwell az asztal alól előszedett Krüger nyakát igazgatta helyre. A majmos ember ott aludt, ahova leterítették, Leordinay pedig ingó lépésekkel ment a fogas felé, feltette a kalapját, s így szólt Dondárnak:

- Majd holnap, barátom, majd holnap - s azzal elment.

Az artisták is lassan, apró csoportokban kibotladoztak az automatából, ahonnan fatempóban zengett utánuk: „Ist - denn - kein - Mann - da - Mann - da - Mann - da, - für - mei - ne - Vanda - Vanda - Van-da-a”.

A Kerepesi úton csilingelve szaladt végig az első villamos, a város frissen kelt népének áradata magába nyelte az éjszaka törődött alakjait.

A SENKIK SZIGETE

I.

Kevesen tudják - mert nem bennszülött és nem bentlakó ritkán vetődik el arra a vidékre -, hogy Budapestnek Buda és a Belváros után leginkább városi karakterű része a Ferencváros. Hogy mit értek városi karakter alatt? Legrövidebben úgy mondhatnám meg, hogy a múltat, amely kifejeződik a kövekben, a szokásokban és magában az egész levegőben. Az Andrássy út, a Nagykörút és az Erzsébetváros külső része mondvacsinált, történettelen; mértani kővonalaik, épületeik hidegek, múlt nélkül valók, parvenüek. Ellenben a Ferencvárosnak abban a belső részében, amit egy oldalról a Kálvin tér határol, más oldalról a Köztelek, a dohánygyár meg az Iparművészeti Múzeum fed el a kíváncsi szemek előtt, harmadik oldalról pedig a vasúti tárházak végtelen sora szorít vissza a szabad Dunától, ki egész a Körútig: ott van a város, az igazi, régimódi város.

És különös: ez a piciny kis város nem kisváros. Apró, sokszor földszintes házai, gyarló kövezete, sajátos, de minden rétegében szegény népvégyléke nem a magyar kisváros levegőjét leheli, hanem azt a nagyvárosi szegényszagot, amit Londonban Cheapside, Párizsban Clignancourt, Péterváron pedig a Kamennij Osztrov. Ez a piciny, alacsony és szomorú kis városrész nagyvárosibb, mint a körút mesterségesen támadt téglareneszánsza vagy az Andrássy út kicsinyesen nagy arányai.

Vannak itt is bérkaszárnnyák, de mások ezek a tömeglakások itt, mint akár a pályaudvarral szemben lévő Csikágóban, akár a Kerepesi úton, akár pedig messze künn az Angyalföld felé, ahol a munkásnép lakik.

Ennek az egészen sajátos városrésznek a közepén fekszik az a ház, amely Budapesten a senkik szigete. A sziklapart, ahova kivetődnek az élet hajótöröttjei.

A ház maga már a külsejével árulkodik mindarra a különösségre, amit a gyomrában rejt. Kifelé, az utcára földszintes, mindössze három ablakszemet hunyorgató, besüllyedt építmény, bent az udvarban kétemeletes. Ellenben az udvar maga éppen ellenkező tendenciát követ; ahol a ház földszintes, ott egy színben van az utca magasával, ahol a ház emeletre nyúlik, ott hirtelen besüllyed, úgyhogy az elejéről a végére téglából élére rakott öt lépcsőn kell lemászni. Az emeleket nyitott folyosók szegik, a földszintről az első emeletre kőlépcső, az elsőről a másodikra nyikorgó falépcső vezet fel. A második emeleten pedig vannak a bádogszobák.

Hogy a bádogszoba mivoltát megmagyarázhassam, el kell előbb mondanom, hogy ez az egész ház egyszobás és bútorozott lakásokra van felosztva. És hogy nemcsak hónapokra, hetekre, hanem napokra is lehet benne lakást kapni. Miután a szobák ára napi harminc és ötven krajcár között mozog, és miután napszámost vagy munkásembert a házmesterné nem ereszt be lakónak, csakis „úri formájút”, tehát adva van e két direktívából a ház lakossága mivoltának az eredője. A senkik laknak itt.

Csak hogy még a senki is háromféle. Még a senkik között is ott van a nagy, a kiirthatatlan úr: a kaszt. Az egyik senki olyan, hogy sohasem volt valaki, és soha nem is lesz más, mint senki. Ez a típus egészen közömbösen veszi a hajótörést, amely kivetette a senkik szigetére, mert ez az eleme, mert soha az élettől mást nem kapott. A másik olyan senki, hogy valaha valaki volt, és abból lett senkivé. Ez a rend a hajótörés után mindig tele van panasszal, de csodálatosképpen leginkább arról panaszkodik, hogy átázott a cipője. A harmadik senki végre az a senki, aki a szigetre való megérkezéséig is mindig senki volt, de egészen bizonyos, hogy lesz belőle

valaki. Ez a fajta ahogy partot ért, lerázza magáról a vizet, és - barkarolát kezd énekelni. Neki a hajótörés multságos kaland és tanulságos tapasztalatgyűjtés volt. Nem tréfa: országosan ismert neveket, igaz emberi értékeket nevezhetnénk meg nektek, akik innen, a senkik szigetéről indultak el pályájukra, ebből a külön világból, amely termékeny, mint a Montmartre vagy mint Ázsiában a szibériai tundravidék alja, ahol folyton új népek születnek.

...Úgy. A bádogszobákról beszéltem. A bádogszoba a következő intézmény. Megérkezik este az egyik lakó, vagy pedig új kvártélyos jelentkezik. Lujza, a kíváncsi testű, de a pofozkodásig érinthetetlen erényű házmesterlány - nem a házmester lánya, hanem a lány, mint házmester - leakasztja a kulcsot a szögről, és kinyújtja a tenyerét. Az új lakó nagyot néz, a régi fölényrel szívja Sport cigarettjét, és ismerve a mozdulat mélyebb értelmét, beleteszi Lujza kezébe a negyven krajcárt. Erre megkapja a kulcsot, mert hitel nincs. A kopott kőlépcsőn és a nyikorgó falépcsőn felmegy a második emeletre, ott szűk folyosóba ér, s kinyitva egy üvegezett, sirtinggel beakasztott ajtót, belép a szobába, amely akkora, de nem egészen olyan kényelmes, mint egy angol bőrszék. Miután szolid ember, és miután nincs gyertyája, tüstént lefekszik, s ágyába érve nagyot dob magán, hogy megtalálja a szalmazsákban a megszokott gödrét. Abban a pillanatban éles hang dörög végig az egész második emeletnek mind az öt szobáján, s visszhangul rá a szomszédból rekedt káromkodás felel. Mert a lefekvő ember a térdével véletlenül nekirúgott a falnak, s mert a fal, a csinos mázoló munkával befestett fal, bádogból van. Igen praktikusán kitalálta a háziúr, hogy az egyetlen nagy szobából állott második emeletet legolcsóbban bádoggal lehet emberboxokra bontani szét. Ez tűzállóbb, mint a Rabitz-fal.

A bádogdöngés enyészetesen zeng végig a házban, a káromkodás elnémul, s az éjszaka nyugalma száll alá a senkik alvó szigetére.

II.

Lujza, a kíváncsi testű, de pofonra kész erényű házmesterlány hajnalban már kint a gyalogjárón seppergette befelé az udvarra a szemetet - miért legyen a szemét az utcán? -, amikor egyszerre elmosolyodott. Volt oka elmosolyodni, mert meg kell vallanom, hogy amilyen kíváncsi volt a Lujza erős, szép parasztlányteste, annyira sóvárgott a lelke az általános értékmérő után. Nagyon szerette és nagyon gyűjtötte a pénzt, mert ki akart menni Amerikába a kedvese után, akihez olyan hű volt, mint a pióca, s akiért olyan tiszta tudott maradni itt, ebben a különös sárban is, mint a hermelin.

Elmosolyodott, mert a virágárusnő jött, mégpedig pürkereci Kolompár Jancsival, az óriás termetű és ellenállhatatlan bajuszú cigányprímással. Ez pedig biztos pénz - nem a primástól, hanem a virágárusnőtől.

A virágárusnő ötvenéves, kövér és kissé rezes orrú volt, és sáfránnyal festette a haját. Egész éjjel a kocsmákat, kávéházakat és lebujokat szokta járni, drótszárú szegfűket, elbarnuló szirmú Niel-rózsákat és borzas asztalokat árult. Közben nem zárkózott el a borovicska levétől, sőt a szódafröccstől sem, de ha jól ment éjjel az üzlet, reggelre talált magának mindig embert, aki délelőttre csak az ő embere legyen. S mivel bőkezű volt, mivel mindig ő fizette a szobát, külön még húsz krajcár borravalót is adott Lujzának, és mivel még hozzá kisasszonynak is nevezte Lujzát: a kíváncsi testű házmesterlány elmosolyodott, amikor a hajnal gyűlöletesen szürke kódében látta közeledni.

- Van-e szoba, kisasszony?

- Az asszonyságnak mindig van - felelte Lujza, s előresietve, a szokott kézmozdulat után átnyújtotta az egyik földszinti szoba kulcsát. Pontosan ott volt a kezében a szobabér is meg a húsz krajcár is, az óriás termetű cigány pedig ezalatt szinte üzletszerű nyugalommal szívta a britannikát, amit a *Sörbefűlt légyben* (reggel háromig nyitva) vett neki a virágárusnő.

Eltűntek a föld dohától édes szagú földszinti szobában, és én arra kérlek benneteket, hogy ne gáncsoljátok a szép virágárusnőt, és ne vessetek követ rá. Húsz éve volt a felesége Dreyfusnak, az öreg rikkancsnak, akit azért hívtak a társai így, mert egy lába sem volt neki. Néha éppen ezért Háromláb-kapitánynak is csúfolták, hanem azért nagyon haragudott, mert indultatos ember volt.

Dreyfus, a rikkancs, amikor reggelenként felkelt, először a magánügyeit intézte el. S ilyenkor gögös nagyúr volt: gyalog járt. Megmutatta a világnak, hogy ő menni, helyesebben továbbülni is tud. A medencecsontjánál levágott két lábát ilyenkor pompásan helyettesítette az a két fapatkány, amit a kezében hordott, és az a jó erős bőrdarab, amivel a nadrágja hosszúsághiányát kopásbírásban helyettesítette.

Magánügyei a Tompa utcai és Viola utcai pálinkamérések voltak. Mindet szorgalmasan végiginspiciálta, és a tót napszámosok tisztelettel nyitottak neki utat, amikor meghallották a hátsó gerince végére alkalmazott bőrdarab surrogátát a padlón. Ebédre hazatért, és szigorú férj volt. Két-három légnél többet nem tűrt meg a levesben, és ha felesége, a szép virágárusnő bóbiskolni akart, keményen rendreutasította.

Délutánra azonban megszélidült. Mert délutánra a feleségétől kellett elvárnia, hogy beleültesse a kis kocsiba és kihúzza rajta egész a Dob utca sarkáig, ahol az újságot szokta árulni. Az asszony mindig engedelmesen vette a nyakába a rúd mellett levő hevedert, és húzta a kis kocsit a Dob utcáig, onnan pedig visszagyalogolt a Ferencvárosba, és összeszedve virágait, elment a kocsimákba, kávéházakba és csapszékekbe.

Ne vessetek követ reá...

III.

Délután volt, verőfényes, aszfaltolvasztó nyári délután. Talán mindenki aludt a senkik szigeten, csak Lujza, a kíváncsi testű és örökké fürge lány mosott valamit a vízvezetéki csap előtt, őt nem tikkasztotta a meleg, és nem vette a hideg. Télen a havat hajnalban ugyanabban a ruhában söpörte, amiben július hevét semmibe véve délután két órakor pizsmogott a seprűvel vagy a teknővel.

Júliusban és augusztusban a Ferencvárosnak ezek az utcái kora délután csaknem halottak. Ez a vidék úgy nyaral, hogy a lakói ilyenkor behúzódnak a szobáikba, és átalusszák a délutánt. Ezért még a hidegvérű és mindig dolgára gondoló Lujzát is meglepte, hogy az utca felől lármá hangzik fel, mint tűzkor, mint mikor a dohánygyár égett. Gyereksivítás, felnőttek izgatott kiabálása és valami csodálatosan rekedt hang, amit kerékenyikorgás tett még jobban fülbénítővá.

Lujza seprűt fogott - az óvatosság mindig jó -, és kiment a kapu elé. A Bakács tér felől különös automobil közeledett; nem benzint tolt, hanem utcagyerekek húzták. Benne pedig ott ült a Háromláb-kapitány. Őrült hallihó, hujákolás zengett a kocs mellett - ami gyerek csak találkozott vele az utcán, az mind utánaszaladt.

Valóságos deputáció volt az már, ami lesegítette az öreg rikkancsot kicsiny kocsijáról. És amikor a kezében fogott fapatkányaira támaszkodva gyors ülőmozdulatokkal bement az ud-

varra, egész had akart utánatódulni. De Lujza - milyen jó volt, hogy a kezébe vette a söprűt! - hamar túlادott rajtuk, és becsukta az orruk előtt a kaput. Azután odafordult a lábatlan jövevényhez, és mivel udvarias természetű volt, ezt kérdezte tőle:

- No, mi kell?

- A feleségem kell! - bögte Háromláb, és a leheletén Lujza, a tapasztalt, megérezte, hogy a borovicskát Honignál, a szilvóriumot ellenben Rosenfeldnél itta. - A feleségem kell! Itt van azzal a ragyaverte, pomádészagú cigánnyal!

Lujza először csudálkozva nézett az emberroncsra, aztán hirtelen azt kérdezte tőle:

- Honnan tudja?

- Akárhonnan! - dühöngött a vakarcs. - Még azt is tudom, hogy abban a szobában vannak ott, ni!

Azzal kip-kop, pattogtak a fapatkányok, és a lábatlan ember lent volt a lépcsőn, a belső udvarban, szemben azzal a szobával, amelyben akkor a hódító külsejű cigány talán éppen az omega-pásztorórát húzta fel.

- Gyere ki, te céda! Gyere ki, te cafat, mert megöllek! - ordította lent a földön, szemben az ajtóval a féltett ember. - Hozd ki magaddal a szeretődöt is, mert az is meggebed ma. Ettől a két kezemtől, ni! Megöllek benneteket!

A házban olyan zsidongás kezdett kerekedni, mint a méhköpű zúgása. Mindenki kidugta a fejét, az asszonyok kíváncsian szaladt ki a folyosóra, még a nap is lejjebb hajolt, és forróbban sütött, hogy jobban lásson.

- Gyere ki, kutya! - üvöltött lent ülve a földön a tökéletlen. - Gyere ki, mert betöröm a fejedet!

Ekkor halk, szinte nyöszörgő hang hallatszott ki az inkriminált szobából:

- János, ne haragudjál! - Az asszony volt.

- Gyere ki, te bitang, és lódulj haza, azzal a ripacsos pofájú cigánnyal majd végzek!

- János, ne haragudjál!

- Hazamész-e?

- Haza, János, csak ne haragudjál.

- Hát nyisd ki az ajtót.

Halk, heves és ijedt beszélgetés hallatszott ki ekkor a szobából. A cigány, az öles termetű, méteres vállú asszonybálvány ijedten kezdte kérni az öreg virágárusasszonyt, hogy ne nyissa ki az ajtót, mert a Háromláb mind a kettőjüket elevenen megeszi.

- Gyere ki, bestia, itt nem bántalak, de otthon megöllek! - zúgott az udvarról.

Az asszony ekkorra felöltözködött, és kilépett az udvarra. A cigány rémülten csapta be utána az ajtót, és fogvacogva fordította el a kulcsot kétszer is.

- Ne haragudjál, János - hajolt oda a kövér öregasszony a nyomorék fölé, és amint megcsókolta a homlokát, a sáfránnyal festett haja végigsimogatta a félemler arcát, úgyhogy az már csak morogni tudott, mint a haragból lecsillapuló kutya.

- Krr... vrr... megöllek!

- Gyere, János, nézd, elkészünk az esti laptól.

A fapatkányok kattogva mentek ki az udvaron, az asszony utánuk kullogott, és amikor kiértek az utcára, felsegítette urát a kis kocsira. Aztán alázatosan öltve vállára a kocsihúzó hevedert, azt kérdezte:

- Hová húzzalak, János? A Dob utcáig?

- Oda - felelte Háromláb -, mert az Olajos megígérte, hogy utánam hozza a lapot.

És az asszony elindult a kocsival.

TARTINI ÖRDÖGE

HAJNALI BESZÉLGETÉS

I. szín

(Szerkesztőség. Hajnali fél három. Valkay, a segédszerkesztő az asztalánál ül, és az utolsó táviratokba van merülve. A sarokasztalnál Vessző József és Szőke Oktáv kártyáznak. Kálmán, a szolga üres kávésedényeket meg vidéki lapokat szed össze, s eközben beszél. Az egész helyiség keserű a cigarettafüsttől és savanyú az izzadságtól, amelyet másképpen ihletnek is neveznek.)

VESSZŐ: Csak nem akarsz nekem tizenhármát elvinni egy pubbal?

SZŐKE: Pardon. Ez pub? Tudod, rövidlátó vagyok.

VESSZŐ: Mi köze az én pénzemnek a te szemedhez? Akkor láss rövidet, amikor kevesebbet kell elvinni.

KÁLMÁN *(Valkayhoz)*: Grébics úr azt izeni, hogy a szedők úsznak, nem tud kolumnát tördelni.

VALKAY *(fel sem néz)*: Tördelje a kezét.

KÁLMÁN: Höhö. Meg azt, hogy a lap tele van.

VALKAY *(mint fenn)*: öntse ki.

KÁLMÁN: Höhö, höhöhöhö. *(Kimegy.)*

VESSZŐ *(elviszi a pikk kettést)*: Kis kaszinód összetéve szépen... Hiszen tudod? *(Ordítva)*: Ausz!

SZŐKE *(fizet)*: A fene egye meg a kis kaszinót. *(Fölkelnek.)* A Labradorba megyünk?

VESSZŐ: Valkay, jössz a Labradorba?

VALKAY *(mogorván)*: Nem. Hazamegyek, zúg a fejem, olyan vagyok, mint egy döglött kutya. Ma megint a Reuter is, a Wolf is, a Havas is, sőt az öreg Ritzau is az én idegeimet használták táviróvonalnak. *(Dühösen.)* Nem! Nekem ne zengjetezzen itt sziréndalokat! Hazamegyek. Végre is én egy öreg, öszülő, beteg ember vagyok. *(Enyhébben.)* Legfeljebb a granatérosról lehetne beszélni. *(Ismét minden átmenet nélkül dühödten.)* Végre is nekem még öt kolumna van a fejemben, és családapa vagyok.

VESSZŐ *(fütyölve öltözködik)*: Jó, hát a granatérosnál találkozunk. Siess végezni az öt kolumnáddal, mi csak egy pirított kenyeret eszünk meg, és megyünk.

SZŐKE: De...

VESSZŐ: Hallgass, mert biztosan bolondot mondasz.

VALKAY *(a kábatját veszi)*: Valóban, hallgass. Mehetünk! *(Exeunt.)*

II. SZÍN

(A Hét választóvízhez címzett pálinkamérés, amelyet a törzsvendégek rövidség okáért Fehérhátú granatérosnak is hívnak, mert a pálinkamérő egy nyári reggel fehér vászonnadrágban láttatott. Az üzlet olyan, mint egy patika, de nem karbolszagú, hanem tótillatú. Vessző, Szőke és Valkay az egyik sarokban ülnek.)

SZŐKE: Ez a szilvórium jó.

VESSŐ (*úgy kacag, mint Mefisztó, és leejti a monokliját*): Te négyzetborjú, te köbökör! Azt hiszed, hogy ez szilvórium? Tudod, mi ez? Ezt elviselt barna kesztyűből főzik, és spirituszt öntenek hozzá. (*Iszik.*)

VALKAY (*iszik*): Óriási tévedés a Montekukuli utcában. Ezt nem kesztyűből főzik, hanem korai sírba dőlt legyek hulláiból szűrik össze. Jön az ősz, első szele megüti a legyeket, s az élelmes szüret szilvórium nevet visel. Gránátos, adjon még három pohárral, de ne szilvóriumot, hanem óneiszosat.

A GRÁNÁTOS: Igenis, kérem, óneiszosat. (*Viszi.*)

SZŐKE: Nem tudom, de ha alkoholt iszom, mindig azt hiszem magamról, hogy én csakugyan, egészen komolyan író vagyok. És még azt hiszem, hogy van valami értéke annak, amit írok.

VESSŐ: Ez csak alkoholmány.

SZŐKE (*lassan, halkan, vontatva beszél*): Igazán... Lássátok, máskor olyan félénk, olyan idegen vagyok magammal szemben. Gyámoltalan. Hogy úgy mondjam, mindigapidíjasnak érzem magamat. De ez a méreg erőt ad és magamhoz való bizást. (*Nevet.*) Különös, de olyan mértékben, ahogy a lábam ingadozni kezd, szűnik meg mindig a lelkem ingadozása.

VALKAY: És akkor mered még mondani, hogy ez (*felemeli a pálinkáspoharat*) méreg.

VESSŐ: Ha Egerben volnánk, én merném mondani. Mert semmi tűz a rossz csigerben. (*Isznak.*)

(*Fellép: egy kövér, öreg nő és egy tót.*)

A TÓT (*pénzt tesz a pudlira*): Opasno je van se nagnuti.

A GRÁNÁTOS: Ti szoplak, kedje tebe kityim?

A TÓT (*bólint*): Seczko dvoj klpj viterbam.

A GRÁNÁTOS: Pity.

VESSŐ: Maga tótul is tud?

A GRÁNÁTOS (*szerényen*): Kérem szépen, tótul meg olaszul mindenki tud.

VESSŐ: Igaza van. (*Hipnotizálni kezdi az öreg, kövér nőt, aki olyan kitűnő médiumnak bizonyul, hogy öt perc múlva már megmagyarázható neki a Himalája-hegység orográfiaja.*)

SZŐKE (*hosszabb hallgatás után*): Hidd el, idegen vagyok magamtól, amikor úgy nyomban felkelés után, világtól dühödten, de egyúttal szomorúan is neki kell állnom a munkának: az ötletgyártásnak. Mert ez a rettenetes nekünk, úgynevezett íróknak a munkánkban, ez a szubsztrátum nélküli valóság, ez a szakadatlan újból szopás, az a fehér papír, amit élénk tesznek anteakták nélkül, csak azzal az utasítással, hogy: tessék ötletesen bepiszkítani.

VALKAY: Valóban, jobb a táviratragasztónak.

SZŐKE (*mindinkább nekimelegedik*): És aztán ez a rettenetes bizonytalanság! Hogy melyik nyomon induljak el. Néha Zolának van a lelkemben igaza, néha átlátom, hogy ő, a realizmus öregapja sem egyéb, mint romantikus. Sokszor Baudelaire, Verlaine és Murger hangulata fog el - valósággal szeretnék...

VALKAY: A szeméten megdögleni.

SZŐKE: Kérlek... ezt nem értem.

VALKAY: Persze hogy nem érted. Mert kezdesz dühbe hozni, és mert a sápadt violaszínű rajongásoddal, a lila ködeiddel kiugratsz már a bőrömből! Mit írsz te nekem sejtelmeket, mért dadogsz folyton ködről, elmosódottságokról, és mért írsz mindig másokat?

SZÖKE: Ez megint nem értem, ezt a másokat. Hiszen tanulni csak kell valahol, az irodalomban csak szent a hagyomány és az iskola... Nézd, Leconte de Lisle-Adam, Wilde Oszkár, Anatole France, Ibsen ma már kikerülhetetlenek az írók előtt, a hatásuk feltétlenül megvan, éppúgy, mint Tolsztoj gondolatainak.

VALKAY *(ingerülten csap az asztalra)*: Igen? Nekem is megvan az én Tolsztojom!... a gondolataidra, te szürke örült, te a legnagyobb hibában, a lelki gyávaságban sínylődő, te! Te, aki nem mersz vakondoktúrás lenni, mert Csimborasszó-utánezatot akarsz produkálni, te kis csónak, te, aki nem evezel szabadon a vizeken azért, mert folyton nagy hajót keresel, akihez hozzákösd magadat! Eh! *(Iszik.)* Menj vissza diurnistának!

SZÖKE: Kérlek, nézd, értem, hogy mit akarsz mondani, de nincsen igazad...

VALKAY *(már nevet a dühtől)*: De igenis igazam van. Hallgass ide, rémes nyugalommal fogok beszélni, és hogy még nyugodtabb lehessenek, megiszom veled most egy pohár koporsóillatot. *(A gránátoshoz.)* Tanár úr! Kérek három koporsót.

A GRÁNÁTOS: És a nagysád?

VALKAY: Igaza van. Négy koporsót, de lehetőleg sok szeggel.

VESSZŐ: Mi az, hogy koporsó?

VALKAY: Udvarolj tovább, és majd megérzed a szagáról. *(A gránátos pálinkát hoz, a helyiségben a fenyőfa deszkaillata terjed el. Borovicskáról van szó.)*

VESSZŐ: Hm. Ez valóban koporsószag. De nekem hiába beszél, mert én egyszer hazacéloztam magamat, és sajtszag mellett ébresztettem fel a halál gondolatát.

VALKAY: Hogarth óta tudom, hogy a halál rossz szagú. De hogy sajtszagú? Milyen? Brie vagy gorgonzola? Mert felteszem róla, hogy van akkora úr, hogy nem választja a kvárgli szagát.

VESSZŐ: Csodás szagai vannak. Hallgass csak ide. Az apám házában lakik egy sajtos, aki mindig reggel hat órakor már kinyit, és én egyszer vettem egy revolvert. A logikus összefüggés a sajt és a revolver között a következő. Hajnalban hazamenet a lábam jogosultan nádnak érezte magát, és ingott. Mit mondjak nektek: röviden és velősen abban a pillanatban én voltam az európai egyensúly. De ekkor nagyszerű ötletem támadt. Elővéve megbízható kis fegyveremet, hazacéloztam magamat. Irtózatoss nyugalommal magam elé tartottam a revolvert, és a hegyét egy vonalba hozva a vályúval, elindultam hazafelé. Majd én fogok tántorogni, amikor hatszemélyes revolverem van! Hazacéloztam magamat, de Blau, a sajtos, aki éppen akkor nyitott ki, azt hitte az én célirányos törekvésemről, hogy merénylet. És rövid, de velős ordítással eltűnt a sajtosbolt magára csapott ajtaja mögött.

VALKAY, SZÖKE *(egyszerre)*: No és?

VESSZŐ: No és? Az apám végül is nem humorista, hanem orvos. Kítűnően kezeli a gyomorhurutot, de nem ért a tréfához. Kilakoltatott. *(Nem vár hatást, hanem minden átmenet nélkül megint az öreg nőhöz fordul, és állást fizet neki rummal.)*

OKTÁV *(merengve)*: Látod - azt hiszem, hogy ez az irodalom. Valami bolondság jól elmondva egyszerre művészetté válik.

VALKAY *(a vállára üt)*: Bizony, öcsém, Oktáv, ez az irodalom, és ez a művészet. Egyszerű és rövid a dolog: beszélni kell tudni, és mindig magadat, mindig csak önmagadat beszélni.

SZŐKE: De Lisle-Adam, Anatole France és a többiek... Az ő szent hatásuk és irányításuk!

VALKAY: Hagyd el nekem a lila színű Ádámot és az Anatóliai Szent Ferencedet. Nem ismerem ezeket az urakat, és nem is akarom ismerni. Mert vagy senkik, és akkor nem akarom ismerni őket, vagy valakik, akkor pedig agyonnyomnak. Befolyásolnak, irányítanak, rám nehezednek, pedig - én vagyok én!

SZŐKE: Szóval, azt akarod mondani, hogy az egyéniség a legnagyobb kvalitás az irodalomban?

VALKAY: Azt bizony. Sőt nemcsak az irodalomban, hanem mindenben, ami úgynevezett művészet. Igazi érték, édes barátom, itt csak az, amit saját magadból mondasz ki. Mikor a magad szufláját fújod, ha gyöngye is akkor vagy ember, és nem akkor, amikor Ernest La Jeu, nesse-szel akarsz egy követ fűjni. *Te légy, értsd meg, tégedet* akarlak látni az irodalomban.

SZŐKE: Régi elmélet.

VALKAY: Megtoldom egy újjal. Ne legyen író, ne legyen művész, szóval ne legyen *mondó* ember az, akinek nincs privát mondanivalója, és akinek nincs bátorsága ahhoz, hogy kifújja magából - még akár formátlanul is -, amit tud vagy amit akar.

SZŐKE: Akkor tiszta líra, csupa szubjektivitás lenne az egész irodalom.

VALKAY: Hát nem az? Édes barátom, minden elmondás, akár betűből, akár Kremzerveiszből, akár kőből, csak akkor értékes, ha ott van benne az én. De igaznak annál igazabb lesz, mentül jobban elbújik mögéje ez az *én*. Álarcoskodás a mi mesterségünk, édes barátom, és az a nagyobb mester, aki jobban el tud bújni a lárva mögé, és nagyobb tud onnan ránevetni a világra. Mert ne felejtse el, hogy a szakadatlan, halálosan köteles nevetés is hozzátartozik a mi mesterségünkhöz. Nekünk nevetni kell folyton, és ez öl meg bennünket korán. Amikor sírsz a magad kigondolta szomorú téma fölött, akkor is nevetned kell, mert különben unalmas vagy. Szórakoztatás a kötelességed, tehát a közönségednél, amely olvas, eggyel jobban kell szórakoznod magadnak akkor, amikor írsz. Mert ne felejtse el, hogy kettőtök között ott van a nyomtatott betű feketesége, ami mindent sok tónussal letompít, s aminek nincsenek gesztusai, hanghordozása, hogy azzal is segítsen a mondó embernek.

SZŐKE: Nem tudom... kissé sok volt az, amit ittunk... nem értem egészen, amit mondasz.

VALKAY: Légy nyugodtan. Magam sem értem. De egyet értek, és azt teherként rád rovom. Ha egy kicsit szeretsz, ha egy hajlandóság van benned hozzám, akkor írd meg mindig azt, ami te vagy. De bújj el jól. Jól elbújj! Úgy, ahogy Jókai tudott elbújni Zárkány Napoleon mögé, ahogyan csak a revers-t is kényszerűen meglátó ember tudja, hogy Hamlet töprengése, Kent keserve és Prospero megnyugvása csupán csak egy élet. Igaz, hogy a Shakespeare-é. És ugye tudod, hogy Lucifer a Nógrád megyei Sztregován lakott, és onnan ordítja a füledbe, ha elferdítve idézem is: „Add azt, mi lényeged!”

(Csend. A nap felkel, a kövér nő lefekszik. A nap az égnek nevezett gyárfüstre, a nő a pálinkamérés padjára. Vessző szólal meg.)

VESSZŐ: Menjünk haza.

VALKAY: Valóban, menjünk haza. *(Nehézkesen kel fel, és támaszkodik a botjára.)* Te csirkefogó vagy, de irodalom vagy. Most megvan benned az a cudarul áldott tehetség, hogy írod folyton magadat, és el tudsz bújni magad mögé, és nem félsz attól, amit leírsz. Ez *(a botja végével Szókére mutat)* még mindig a lila színű Ádámot meg az Anatóliai Szent Ferencet írja. És nagyon kétségbe van esve, hogy majdan nem a kórházban halhat meg, mint Poe Edgar, és

nem a szeméten, mint Verlaine. *(Indulnak kifelé.)* Pedig több van benne, mint hetvennégy francia ideáljában és utánaírottjában, de a barom még nem tudja és nem meri megtalálni a hangot, amelyen saját magát kellene írni. *(Kacagva. Be van csípve.)* Cizellál az ökör, és másol akkor, amikor köpnie kellene, annál inkább, mert tud véreset is köpni...

SZŐKE: Menj haza. Igazad van.

VALKAY: Hallgass! Megint bolondot mondtál. Mert először is nincs igazam, másodszor pedig elvben könnyű hazamenni, de próbáld meg ezzel a lábbal. Hanem azért mégis menjünk. Addio, aludjatok közepszerűen...

(Hazamennek. A nap tökéletesen felkel, a hazamenők tökéletesen lefeküsznek.)

TARTINI ÖRDÖGE

Laád Bulcsu doktor, az egyetemi professzor és európai hírű fiziológus belépett barátjának, Bálintnak, a szintén már-már európai hírűvé váló írónak a szobájába. Csak beszélgetni akart vele, egy jó szivart színi el nála a nedves, ködös, csurgós novemberi estén, amikor az ember érzi, hogy a kályhaláng és a lámpafény, a napnak ez az emberi kifundálása bifurkációja, tulajdonképpen bizalmasabb és emberibb és melegebb, mint maga a fölségében forró és forróságában is rideg, kietlen napfény.

Szinte nesztelenül lépett be a szobába, mert az inas őt, a régi, bizalmas ismerőst szó nélkül eresztette be, de még jól be sem csukta az ajtót, amikor felháborodva csapta össze a kezét, és felkiáltott:

- Megbolondultál?!

Bálint háttal ült neki, az íróasztalánál, és éppen egy nagy vizespohár tartalmát ürítette ki. De a vizespohár tartalma nem víz volt, hanem Jamaika minden illata és minden zamatja: rum.

- Megbolondultál?!

Bálint csak egy pillanatra rezzent össze, aztán hátrafordult, csendesen, iszonyú nyugalommal tette le a poharat, és szelíd, biztos hangon felelte:

- Hát még nem tudtad?

A professzor, aki nagyon szerette Bálintot, bár még csak rövid idő óta ismerte, szinte dühöngve dobta le magáról a lebernyeg-kabátját meg a puhakalapját, aztán odament a Bálint íróasztalához.

- Mit csinálsz? - kiáltott rá.

- A harmadik vizespohár rumot iszom - felelte Bálint olyan szelíden, mint aki egészen természetesnek találja ezt az esetet. - Vagyis más szóval: dolgozom. De ne heveskedjél, ülj le ide ni, ebbe a székbe, gyűjtsál rá erre a szivarra, és beszéljessünk higgadtan és, ha lehet, másról.

Vastag, jó havannát vett elő az íróasztala fiókjából, és odaadta Bulcsú doktornak, aki leült az íróasztal mellé az olívaöld angol bőrszékbe. A levegőben egyszerre kettős színű füstcsíkok támadtak. A Bulcsu doktor szivarjái kék volt, a Bálinté sárgásszürke. Mert a doktor a szájából rögtön kieresztette a füstöt, Bálint azonban előbb leszíta a tüdejére. És a szájából jövő füst kék, a tüdőt is megjáró azonban megfakul. Talán azért, mert közel jár az emberek szívéhez.

Valamelyes csönd támadt, aztán megszólalt a doktor:

- Hogy iszol, azt tudtam. De hogy vizespohárszámra iszod a rumot, erről sejtelmem sem volt. Különben régebben már, és az orvos köteles brutalitásával megmondtam volna neked, hogy ebbe belepusztulsz.

- Ezt is tudom, édes barátom - felelte Bálint -, de mégis fogok rumot inni mindaddig, amíg nem jön a szanatórium vagy a mentőkocsi. Igen, rumot fogok inni, úgy, mint Munkácsy Mihály itta, vagy amint Musset Alfréd itta az abszintet, avagy Poe Edgar a ginevert. De - és itt valami szatirikusan önérzetes mosolygásra kunkorodott a szája két sarka - a szanatóriumig vagy a mentőkocsiig fogok valamit, még valamit írni, ami a nevemet oda viszi fel, ezek közé a... hahaha!... nagy alkoholisták közé. Te, mint orvos, bizonyosan csak az alkoholistát látod bennük, a világ, ez a prózai és mégis oly becsületesen művészetbecsülő világ csak a művészeket. És a nevük örökre él.

- De te nem fogsz örökre élni, hanem gyorsan elpusztítod magadat. Nagy tehetség, kitűnő emberanyag vagy, produkáltál érdemes dolgokat, és most így akarod megölni magadat? - kiabálta az orvos.

- Mindabból, amit mondtál, csak egy szóba kapaszkodok bele most, a „produkáltál” szóba. Tévedsz: én semmit sem produkáltam, mindent a rum produkált. Ha valami jó kiszármazott belőlem, az nem én vagyok, az a rum.

Laád Bulcsú doktor bosszúsan ütötte le a szivarja hamuját, és mogorván mondta:

- Ostoba, fantasztikus dolgokat beszélsz!

Bálint csendesen szippantott, félrehajtotta a fejét, és halk hangon kezdte:

- Te Bulcsú, ismered a Tartini ördögének a történetét?

- Nem.

- Hát - kezdte Bálint, hátradőlve a székében -, ez a történet a következő. Tartini valami kicsiny olasz város nagy, szinte az egész várost agyonnyomó templomának volt a karmestere. Kitűnő muzsikos, de csak afféle mesterembere a muzsikának. Értette kitűnően a kontrapontozást, ismerte a cantus firmus szabályait, hangszerelni is tudott, mert az is tulajdonképpen csak a beszámozás és színezés mestersége - értsd meg, *mestersége*. Hegedülni is tudott, és kitűnő Guarnerije húrjain szabatosan, virtuóz hidegséggel tudott megszólaltatni mindenkit mást. Csak saját magát nem! Az ő lelkéből nem termett egyetlen melódia sem, a füle csak a már megfogott hangok számára volt fogékony; azokból, amik folyton itt lebegnek körülöttünk a levegőben, nem hallott egy hangot sem.

Ekkor, egy nyári vasárnap délutánján, különös dolog történt. Tartini az olasz ég hevétől bágyadtan hevert a dívánján, a kertre nyíló ablaka nyitva volt, hogy a fullasztó hőség könnyebbedjék. És amint ott feküdt a dívánján, elnyomta az álom. Elaludt. És akkor megjelent neki az ördög. Ne gondold semmiféle fantasztikus ördögre, a jó öreg, kistilizált ördög volt az. Hiszen tudod: vörös-feketéből válogatott ruha, kakastoll, elegáns sántítás és jól ápolt kecskeszakáll. No meg a gyíkleső az oldalán. Szóval: afféle antehumusz Mefisztofelesz.

Az ördög az ablakon ugrott be, és a „nem adhatok mást, csak mi lényegem” madáchi mosolygásával meghajolt az alvó Tartini előtt, aki csodálatosképpen álmában is mindezt látta. És talán össze is borzongott, amikor észrevette, hogy az ördög szó nélkül leakasztja a falról a Guarnerit. Hosszú körmével csak kétszer-háromszor ütötte meg hangolásra a húrokat, aztán odahajolt, egészen odahajolt, kacagva, az alvó füléhez. És elkezdett játszani. Gazul, erkölcs-telenül behízeglő melódiával kezdte, fulladó, zokogó hangokon folytatta, végre pedig szédületes, a gonoszság minden csábító varázsát és a pokol minden lángját magában hordó, zuhogó erővel, viharzó gyorsaságú tempóval fejezte be. A pokol dalát játszotta el az alvónak... a pokol dalát, aztán szó nélkül, csak gúnyosan mosolyogva emelte meg a barettjét, és kiugrott megint az ablakon.

Tartini erre riadt fel az álmából, és észbe kapva rohant először is azt megnézni, hogy nem vitte-e el az ördög a hegedűjét. Nem. A Guarneri ott volt keresztbe tett vonóval az asztalán. Felkapta, az állához szorította. És abban a pillanatban minden ujja denevérszárnyat kapott: nem reprodukált többé, hanem a beléje ihletődött pokol minden erejével kezdte el játszani az ördög dalát. A vad, szilaj, nem földről való és nem földi lélek sugallta dalt. Lejátszotta az első hangtól kezdve az utolsóig, amit az ördög játszott neki, és fanatikusan, félkábultan lekottázta...

Talán még másnap is kábult volt és döbbsent attól, amit alkotott. Mert az igazi művész, édes barátom, mindig megijed attól, ha valami nagyot csinál. Fél tőle, mint a jámbor hívő a maga alkotta Istentől, remeg, mint a szűz leány, hogy oda kell adnia mindenét, ami szent a világnak, a poros és aktás és felületesen hallgató, futva olvasó embereknek, akiknek nincs más világuk, csak a házbér pontos megfizetésének a világa. Félt és remegett, amikor először eljátszotta az ördögáriát muzsikustársainak. Azok meg nem szóltak semmit, mert komisz ember, aki szembe dicsér valakit, csak a szemüket törülgették. Ez a Tartini ördögének a története.

Laád Bulcsu doktor elkezdte vakarni a fejét. Véghetetlenül vakarta, és végül így szólalt meg:

- Valamit sejtek, hogy mit akartál példázni, de egészen azért mégsem értem a dolgot.

Bálint csöndes, tempós mozdulattal emelte fel a rumosüveget, és kotyogósan öntött belőle. Aztán kortyantott egyet, s így felelt:

- Pedig könnyű érteni. Az ördög elment Tartinihez, de nem jön el hozzám. Tehát kénytelen vagyok én menni őhozzája. És lásd, hála a regálénak, ma már az ördögöt ott vehetem, ahol akarom.

Pajkos jókedvre fordult az arca, hunyorított a szeme, amikor a poharat felemelve befejezte:

- És meg is veszem.

- De megölnöd vele magadat! - hördült rá Laád Bulcsu doktor.

- No igen - felelte Bálint a legszentebb naivitás hangján. - Hiszen tudom, sőt már érzem is. De egyet érts meg. Nagyobb kín és nagyobb gyönyörűség nincsen a szülésnél. Vadabb, tehát igazabb kívánság nincsen a szülés, az újat alkotás, a teremtés vágyánál. Aki ezt nem érzi magában, az vagy dárdás, vagy rézöntő. Aki pedig érzi magában, és itt a baj...

- Nos, mi a baj?

- Annak ördögének is kell lenni. Boldogok, akik a velük született degeneráció ördöge folytán tudnak alkotni újat, boldogok, akik a fiatalkorukban beszerzett neuraszténia segítségével tudják meglátni a kísérteteket. Én nem tudom másképpen, csak úgy, ha a degeneráltság és neuraszténia ördöge helyett ezt a jó öreg sárga ördögöt szedem magamba. Hahaha! Az ördög elment Tartinihez, de nem jön el hozzám. Tehát én megyek el érte.

- Mit értettél azzal a szóval, hogy kísértetek? - kérdezte Laád Bulcsu doktor.

- Mit? Hát van igazi író, és van igazi művész, aki nem a saját lelke kísérteteit rögzíti meg? Írónak, művésznek gondold azt, aki nem a saját lelke borongásából, sötét mélységeiből hoz fel új alakokat, hanem a világ sablonjait írja valamelyes stíluskészséggel? Ördög kell mi-belénk!

- Igaz - felelte a professzor.

- És mivel ördög kell - folytatta Bálint, nagyot kortyintva poharából -, most menj el, és engedd, hogy tovább gondolkozzék bennem a rum. Sürgős dolgom van.

Laád Bulcsu felkelt, és a „javíthatatlan” ismeretes kézlegyintésével elbúcsúzott Bálinttól.

AZ EMBERKE

Csatakos, szeles, kora márciusi éjszakán Laád Bulcsu doktor, az európai hírű fiziológus, a biológia és embriológia újabb alapjainak világszerte ismert nevű megalkotója hazafelé bandukolt a József körúton. A szél kellemetlen recsegéssel rázta a gázlámpások ablakait, az aszfalt síkos volt a kásává hígult, de a kalendáriumra mindig tekintettel lévő s ezért teljesen elolvadni még nem merő hótól, az égen, amely a budapesti éjjelen nem fekete, hanem tűzvörös, hancúrozó kísértetek gyanánt üldözték egymást a ronggyá tépett felhődarabok.

Laád Bulcsu doktor, a budapesti egyetem professzori karának büszkesége nem a laboratóriumból jött késő éjjeli munkáról, és nem hazatért, hogy a munka után üdítő álmot keressen. Valamelyik kisebb józsefvárosi vendéglőből jött, s közvetlen célja az volt, hogy mentül előbb megihassék valahol egy csésze jó feketekávé. Ez az ember, aki a huszadik század második felének tudományos világára képes volt egészen rányomni a maga nagy egyénisége bélyegét, aki az objektíve diadalmasan sikerült, de a maga szubjektív érzése szerint sokszor pokoli kínokat okozó agyavejével elismert és ünnevelt vezére volt az életről, a támadásról, a vergődésről és a feltámadásról szóló új tudománynak: természetszerűen egészen ember volt. Semmit, ami emberi, magától idegennek nem érzett.

Hallgatói, akik köbre emelt rajongással ragaszkodtak hozzá, s a logika és fantázia csodálatos összeszőrődéséből felépített előadásait úgy hallgatták, hogy mindjárt legendákat is szőttek belőlük, a sok anekdota közt, ami kijut minden szeretett és minden nagy professzornak, emlegették az orvostudományról szóló fejtegetéseit is sokszor:

- Uraim - mondta Laád Bulcsu doktor egyszer -, a mi tudományunk, az orvosi tudás: ami a gyakorlati alkalmazását illeti, tulajdonképpen csak szélhámosság. Ugyanaz a gazdasági kényszer, amely a ma, a huszadik század végén már oly erkölcsössé vált színészvilág hermelintisztaságú nőtagjait arra kényszeríti, hogy a színpadon Frinét és Liane de Pougyt ábrázoljanak. Elhiszik Önök, hogy a gyöngyragyló megérti a skarabeuszt? S elhiszik önök, hogy az az orvos, akinek soha tüdőgyulladása nem volt, egészen tisztában van a pneumóniás beteg úgynevezett „közérzése”-vel? Ha figyelemmel voltak előbbi prelekciómra, talán megértették belőlük, hogy a mai orvostudomány alapja többé nem az orvosságok kisebb-nagyobb adagolásának az eltalálásából áll, nem is a tünetek elnyomása a célja, sőt nem is a diagnosztizálás tökéletessége. Nincs ma már köztünk, orvosok között alleopata, homeopata vagy éppen hidropata, elektropata és másfélepata. Amíg ezek a disztinkciók megvoltak, addig az orvosok a sokféle pata ellenére is mind csak egypatások voltak. Mai tudásunk első feltétele az, hogy az orvos egészen együtt tudjon érezni a betegével. Átértse - mert már előbb átélte - ugyanazokat a jelenségeket, ugyanazokat a kifelé kicsinyes, de bent, a beteg lelkében rémületté óriásodó érzéseket, amelyeket a külső világban el nem hitt, de bennünk magunkban szent bizonyossággal érzett úgynevezett lélek vergődve érez. Megértse a gyomorbeteg émelyedő undorát, nemcsak az indiai tejhabos fánk, hanem a Rembrandt-kép vagy a Canova-szobor iránt is, átérezze a tüdővészessel együtt, hogy a levegő nem csak a pinceszobában fojt, hanem a tiroli hegyek tetején is, a maga visszaemlékezésében legyen biztos arról, hogy a neuralgia, amely semmi külső kórképet nem mutat, csakugyan munkaképtelenné teszi a vaskos, vérben gazdag embert is. És értse meg a titkot, a fájdalom nagy titkát: mért éljük túl mindnyájan az apánk halálát, és mért pusztul utána a vénkisasszony a megdöglött kanárimadarának... Persze: mindez csak akkor volna lehetséges, ha az emberiség az orvosokat úgy tenyészténé, hogy gyermekkoruktól fogva minden betegségen keresztülvinné őket. Ami nyilván lehetetlenség. Az orvos nem versenylő. De ez nem akasztja meg az orvosnak készülő embert abban, hogy

iparkodjék az életnek minden elfogható változatát, minden kézügyben eső mozzanatát lehetően keresztülélni. Ha valaki, az orvos legyen az első, aki a kalapja mellé tűzi a jelszót: „tout comprendre”.

S valóban, Laád Bulcsu doktor aki laboratóriuma csendjében a gép minuciozításával, a tudomány jéghideg pontosságával dolgozott, nem szűnt meg megfigyelő és értő ember lenni akkor sem, amikor kint az életben dolgozott. Mert mindig dolgozott, mindig figyelt, és mindig spekulált. És élte át, akaratosan, tudatosan, céljálátóan az életnek minden fázisát. Ez a mindig jókedvű, mindig derült arcú ember tulajdonképpen a szemöldökét folyton ráncba húzva járt a világban - valahol belül benne vagy csak a fejében vagy pedig az egész testében, mindenfelé, élt egy másik ember is. Egy emberke, aki a homlokát folyton a bal tenyerére támasztotta, a jobb kezével pedig maga elé a papirosra - mert papiros volt előtte - kábító számképleteket írt, egyenleteket, amelyekhez minden új tapasztalás egy-egy új ismeretlent csatolt. Talán azért, hogy a nagy feladatnak, amelynek a kezdete a végtelenben van, a megfejtése is mentül messzebb szaladjon bele a végtelenbe...

A kora márciusi szél vadul táncoltatta a József körút egyik borbélyboltja előtt a tányérokat, a gázlámpások fogvacogva panaszkodtak egymásnak, hogy milyen hideg van. Laád Bulcsu doktor pedig összehúzva magán a köpönyeget, így szólt az agyában ülő és számolgotó emberkéhez:

- Tout comprendre, mon ami! Értsd meg, hogy az a magyarádi bor, ami most engemet arra ösztökél, hogy feketekávéval öntsem nyakom, egy cseppet sem kevésbé pszichológiai hatás, mint az, ami a szerelmes ifjúban rezeg akkor, amikor a kedvesét várja, hogy elkísérhesse a tizenegy órai misére, vagy az, ami a zsokét ingerli, hogy vesszőjével véresre verje az alatta a valóságban komoly cél nélkül szaladó paripát, avagy az, amely a sikkasztót tíz darab ezres bankó láttára lenyűgözi úgy, hogy elfeledkezzék az állásáról és a családjáról. Jegyezd fel ezeket, öreg; jegyezd fel, emberkém.

Laád Bulcsu doktor odaérkezett már egészen a kávéházhoz, ott egy pillanatra megállt, nemcsak azért, mert jót tett homlokának a hűvös szellő, hanem azért is, hogy lába cirkalmával jobban ki tudja mérni a távolságot, ami még előtte volt. Szóval: akárhogyan iparkodtam is eddig körülírni a valót, most meg kell mondanom a maga kopaszságában - Laád Bulcsu doktor, az európai hírnévű tudósé, a fiziológia és biológia világnevű újjáalkotója be volt kissé csípve. És nem nagyon higgadt lépéssel lépve be a kávéház ajtaján, megállt a szélfogó mellett, mert eszébe jutott, hogy még valamit fel kell diktálni annak az emberkének.

- Jegyezd fel, kérlek, azt is - mondta -, hogy ami most az én pszikhémet mozgatja, az eszközben igen, de hatásban, tehát értékben, semmit sem különbözik attól a momentumtól, amely vagy százötven esztendővel ezelőtt Petőfi Sándort rábírta arra, hogy felkapaszkodjék a múzeum lépcsőjének nehezen megközelíthető párkányára, és onnan kiabálja bele egy éppen ilyen kellemetlen márciusba a magyar talpáról szóló közvéleményét. Felírtad? Akkor menjünk be.

És Bulcsu doktor belépett a kávéházba. Bár az asztalok meglehetősen néptelenek voltak, mégis a kávéház legbelső sarkába húzódott, s körül sem igen nézve megrendelte a feketéjét. Azután rágyújtva egy commercialesre, elkezdte nézni a levegőt.

Ismeritek ezeket a pillanatokat? Amikor az ember ül, és hármában van, bár egyedül, ő maga, az emberkéje meg a szivarja füstje. Az idegeid édes ernyedéssel nyújtózkodnak ki anticipálva az elkövetkező álmot, a szemed a commerciales nehéz, sárga füstjét látja, és abban mindent lát, de semmi izgatót sem, az agyad pedig, az agyongyötört agyad, pihen.

Pihensz, és mégis beszélgetsz. Sőt vitatkozol. Hevesen, türelmetlenül, de mégis izgalom nélkül, mert eleve tudod, hogy tied a szóvitában a diadal. Az emberkét, azt a számoló emberkét torkolod le, aki ott van a fejedben vagy talán a struktúrád minden rostjában.

Laád Bulcsu is azzal beszélgetett. És elkezdett kötekedni vele:

- Tulajdonképpen miért is vagy itt? Mit jársz te velem még korhelykedni is? Nem lennél szíves hazamenni? Vagy ha már itt vagy, akkor miért nem vagy itt? Miért vagy belül, miért nem ülsz ide az asztalhoz mellém? Gyere, ülj ide, és igyál meg velem egy pohár konyakot.

Az emberke ott belül nyugodtan jegyezte fel a pszikhének ezt a koefficiensét is a többi aritmetikai formula közé, Bulcsu doktor pedig, amint tovább szitta a commercialest, kezdett elálmosodni. És a gondolatai cinikusra fordultak.

- Elvégre is ostobaság az, hogy az én fejemben még másvalaki is ül. Mi a csodáért járok én másodmagammal? Miért van, hogy még az én sem atom, s hogy az ego is kettéhasad? Ezért mondja a latin az egyént individuumnak, oszthatatlannak? És: - ha már az ember, legalább az intelligens ember kettőből áll, akkor miért nem tudom én ezt a második énemet egészen megszemélyesíteni magamnak? Milyen csodás biológiai feladat! Ha megtudnám valósítani a műhelyemben, a laboratóriumomban is azt, amit pszihice, lelkileg érzek. Ha a valóságban, a realitásban tudnám produkálni azt, amit most egészen biztosan tudok, hogy az egy tulajdonképpen kettő - az ember és az emberke. Ezt a kétszer kettő nyolcat.

Bulcsu doktor lehajtotta a fejét, és nagy gondolatterhesen átugorva, inkább az érzés, mint az értelem trambulinjáról, ebbe a végkövetkeztetésbe ugrott fejest:

- Alighanem ez a homunkulusz-kérdés. A mikrokozmosz kis emberének a transzpozíciója a makrokozmoszba.

A márciusi szél megrázta a kávéház ablakait, és valahol rést találva becsapott oda is, ahol a doktor ült. Olyan erővel, olyan vadsággal, hogy a commerciales füstje szétfoszlott előtte, s Laád Bulcsu fázósan nyelve le a második pohár konyakot, erre a szóra akadt:

- Fújj, szél, szakadj meg, fújj!

Visszakapta valahogyan az előbbi jókedvét, s körülnézett a kávéházban. Csak akkor vette észre, hogy hozzá egészen közel, a szomszéd sarokban különös kompánia mulat. A négyszögletes asztal mellett a főhelyet, karosszékben, potrohos, nevető képű ember foglalta el. Az orra vörös volt, a bajusza tüskés, torzonborz. Vele szemben nyurga ember ült, olyan szemmel, ami predesztinálva van a holdvilágba nézésre, mellette a díványon magas, kissé lefelé hajló nyakú legény, akinek a magyaros arca szolgabíróból meg diplomatából volt mozaikká rakva. A negyedik - mert négyen voltak - egy előkelő arcú, csendes és gyér vörös szakállú fiatalember volt. A jókedvük a virágát szinte a mennyezetig dobálta fel.

- Hej, Riki! - kiáltotta fel a potrohos, nagyot nyelve a sörből. - Ne hajolj olyan közel az asztalhoz, mert megnyújtja a szakállad a márványt! Olyan vörös az, hogy még a kő is meggyullad tőle.

- Zoón poiei lithon argon. Eros nikai gár hapanta, életet adok még a hideg kőnek is, mert a szerelem mindent legyőz - felelte klasszikus idézéssel és pokoli nyugalommal a vörös szakállú.

- Igen, a szerelem - sóhajtott ekkor közbe a nyurga, s a két keze úgy járt a levegőben, mintha valami támasztékot keresne, talán a dárdája nyelét, amire rá szokott támaszkodni. - A szerelem! Toboso! Ó, Dulcinea!

A potrohos nagyot nevetett. Jó, egészséges, roastbeaf-röhögéssel, ahogyan csak a sok húst evő emberfajták tudnak a nevetőingerre lélegzetkilökéssel reagálni.

- Hogy a szél még most sem fúj el a talpad alatt, te gallérban telhetetlen spanyol, te! Hallod, hogyan veri össze a Mambrín sisakját ott kinn a borbélybolt előtt a tavaszi vihar?

- Ne bánts! - szólt ekkor közbe a magyar képű -, tudod, öreg John, hogy a spanyolviaszk hamar olvad!

- Kitűnő - mondta a vörös szakállú, aki szemmel láthatóan az egész társaság költségét viselte -, kitűnő! Leon, nemhiába vagy te az én Napóleon öcsém.

A magyar képű sodort egyet a bajuszán, azután nagyon csendesen így szólalt meg:

- Nézd, Henrik... nektek már könnyű. Ti *már* feltámadtatok. Én meg még csak nem régen haltam meg. Az öreg Lándsarázó, aki benneteket kidobott a fejéből, mert túrhetetlenül okoskodtatok benne, a tuniszi rabszolga, aki életet adott ennek a lelógó bajuszú és bús képű fiúnak, mert elérkezett a lelke kilencedik hónapja - már pihennek. Ami ember volt belőlük, az alszik, de ami a homunkuluszuk volt, az él. Azt hiszem, örökké. De én? A sírján porrá vált virágon kívül ki tudja vajon, hogy én, a Napóleon öcsém, a fele humor, fele sentiment Zárkány Napóleon vagyok, az igazi Jókait. Ki látja bennem, hogy én abból az agyvelőből vagyok itt? A nagy embert kifejező kicsiny kis irodalmi emberke. A nagy és szent agyvelőnek a világba beledobott exponense, az ingénium örökké földre kárhoztatott Ahasvérusa. Aki megmaradok, mert meg kell maradnom, az elmúlás után is.

Csendesség támadt, és Bulcsu doktor a szivarja füstjén keresztül jól szemügyre vehette a különös társaságot. A potrohos megint a roastbeaf-nevetést hallatta, és sört rendelt. A hórihorgas - talán egészen el volt már ázva - a szépről és a jóról beszélt és iparkodott mindent erkölcsi alapon mutatni ki. A vörös szakállú semmit sem szólt, Napóleon öcsém pedig segített neki a hallgatásban. A commercialesnek is vége volt, s Bulcsu doktor fizetett. Haza kell menni.

A pincér sietős udvariassággal adta rá a kabátot, és Laád Bulcsu doktor megint kint volt a márciusi szélben. Fázósan húzta össze a kabátját, és miközben becsöngetett, s miközben a házmester nem jött, újabb X-et, újabb ismeretlent adott fel a fejében lévő emberkének:

- Nem más az élet, csak művészet. Vagy hogy egy elkoptatott szót használjak, irodalom. A kicsiny ember a nagy emberből nem jöhet másképpen ki, csak a líra révén. Ami tárgyi, ami objektívum, ami az igazi lényeg, az bent marad. Mert szűz akar maradni, és szűz is marad. A homunkuluszt, a kis embert, öreg, bízd rá az írókra, festőkre és kőfaragókra. Azok elég embertelenek, hogy kidobják magukból az agyuk hónapos lakóját... Mi ketten együtt maradunk.

És Laád Bulcsu doktor, becsületesen a házmester kezébe nyomva a kapupénzt, aludni ment.

SPANYOLOK ANGLIÁBAN

(Fürgéné csapszéke. Az asztalon egy kurta belű mécses egy szál faggyúgyertya ég. Körülötte ülnek Falstaff, Nym, Bardolph, Poins, Pistol és Vászón Dorottya. Falstaff a podagrásabb lábát Poins ölében tartja, Dorottya könyökével az asztalra borulva alszik.)

FALSTAFF: Eredj odább, Bardolph, mert ha közel hajolsz hozzám, mindig a keresztanyám konyhakertjének a fokhagymáságait juttatod eszembe.

BARDOLPH: Effeminált ember vagy, porózus, sőt bikuminózus, ha a belőlem feltörő isteni szikra szabad száguldását hétköznapi, sőt skolasztikus, mi több empirikokauzalisztikus dedukcióval fokhagymának minősíted.

FALSTAFF: Fogj meg, Nym, mert hanyatt esem ennek az embernek a körülhatárolásaitól. Fogj meg, vagy legalábbis taszíts odébb, hogy a Dorottya ölébe hulljak.

POINS: Ossa a Pelionra? Férges gyümölcsnek mindegy, hova hullik.

PISTOL: Lőrinc napja elmúlt, leszakad a dinnye a száráról.

FALSTAFF *(kiáltva)*: Embert, embert! Vagy embert adjatok nekem, vagy pedig kútkávát fenekeljetek be, s abban hozzátok a sört, hogy belé fojthassam ezeket a szamarakat. Nym, egyetlen ezek között, aki emberformára gondolkozol, hozzá nekem valami igen nagy edényt, hogy ezeket a sörtől fulladtakat sörbe fojthassam. Embert, Nym, hallod, embert, ha másért nem, azért az igazi utánczott bivalybőr mellényért, amit azalatt loptál el tőlem, míg én Henrikkel együtt hallgattam végig a szentmisét Dorkingban.

NYM: Én loptam el a bivalybőr mellényedet?

FALSTAFF: Elloptad.

NYM: Jó. De *(régi balladából idéz)* „nem csókoltam meg a vadászod lányát”.

MIND *(együtt énekelni kezdik a balladát, Dorottya felébred, s ő is együtt énekel a többivel. Az ajtó kinyílik, belép rajta egy hosszú sovány és egy alacsony köpcös ember.)*

FALSTAFF *(a refrént énekli)*: De nem csókoltam meg a vadászod lányát...

A KÖPCÖS IDEGEN *(aki Fürgénével ezalatt beszélgetni kezdett)*: Hogy kaphatok-e kocsonyát, azt kérdeztem.

A SOVÁNY IDEGEN: A vadász leánya? *(Dorottyára néz.)* Csak nem az a hölgy ott a vadász leánya? Az arca vörös - a sírástól, a szeme meredt - a kétségbeeséstől. Az orra lilás színű, mint az orgonavirág, melyet leszakítottak. Sancho, az egész fölszerelésemet! Nagy harc lesz!

A KÖPCÖS: Uram, ne felejtse el a közmondást, hogy sok lúd disznót győz. Itt sok a lúd, a disznóból meg éppen már csak az a kocsonya van meg, amit megrendeltem.

FALSTAFF *(aki társaival együtt hosszan nézte a két idegent, hirtelen odafordul Nymhez)*: Gyertek! Tudod-e, ki ez az ember? Az a hosszú ott, a dárdával. A szél még ma verje össze Tyburnban a bokámat, ha ez nem a bús képű lovag.

POINS: Búsnak elég bús, azt látom.

FALSTAFF: Ez az az elmés, nemes manchai lovag! De soha többet fehéret ne köpjek, ha ez nem don Quijote!

NYM (*értetlenül néz Falstaffra*)

PISTOL (*csendesen oldalba böki Dorottyát*): Hallod-e, vidd csak már az öreget, nagyon elkészült. Azt sem tudja, mit beszél.

DON QUIJOTE (*hosszú dárdája a kezében, oldalán a kard, odalép Falstaffhoz*): Csakugyan a manchai lovag vagyok, don Quijote. Honnan ismersz? Talán a gonosz Merlin világosított fel, és a szolgálatában állsz, hogy gáncsot vess nekem?

FALSTAFF: Nem ismerem Merlint, de bolondos dolog is volna, ha valami nyavalyás francia - úgy gondolom a neve hangjáról - akarna összeismerkedtetni kettőnket egymással. A franciák, testvérem, majd csak később jönnek. Nem is lesz közülük egy sem olyan tökéletes, mint mi ketten vagyunk. Még a legemberségesebb, a Scapin sem. Nem is beszélek az egészen hazugságban fogant Tartuffe-ről meg a hamisan életre keltett Harpagonról.

DON QUIJOTE: Nem ismerem azokat a lovagokat, akikről beszélsz. Szavaidból, amelyek, lám, elaltatták cimboráidat (*Bardolph s a többi csakugyan alszik az asztalra könyökölve, Dorottya horkol, csak Nym van ébren, s érdeklődve bámulja a két beszélgetőt. Sancho egy távoli sarokban ül a földön, s kocsonyát eszik*), csak az az egy üti meg a fületem, hogy testvérednek nevezel. Hogy lehetnének testvérek mi ketten? Sem testben, sem lélekben hasonlatosság közöttünk nincs. Te vagy a jólét, én a magam sanyargatása. Te vagy a magaddal törődés, az én életem mindig másoknak van szánva. Téged az Észak szült, engem a Dél.

FALSTAFF: S ezzel megmondtam azt is, hogy miért tűnik fel a kettőnk között való azonosság különbségnek, sőt ellentétnek. Úgy dagadjon bele... (*Elakad, komolyabb hangon.*) Nézd, nem tudok szitkozódni! Kifordulok egészen magamból. Komollyá leszek.

DON QUIJOTE (*széket vesz, s a lába közé fogva az ormótlan nagy dárdáját, leül. A kezével magasan fent megfogja a dárdája nyelét, előrehajol Falstaff felé, úgy beszél*): Én meg inkább kezdek gondatlan lenni. Mintha elszállana belőlem a gaulai Amadis lelké, elfeledem, hogy rabotok itt az Orgonavirág hercegisasszony, s a magam kérdése foglalkoztat. Hogyan lehetnének a testvéred?

FALSTAFF (*felveszi az asztalról a faggyúgyertyát*): Nézz csak rá erre az alkotmányra: hosszú, sovány, és dárda a lángra. És mégis testvére annak a másiknak ott, a köpcösnek, olajtól cseperegőnek, amelynek a bele úgy szívja fel magába az olajat, hogy folyton száz apró kékes sziporkában, sercegve lövelli bele abba a semmibe, amit száz esztendő múlva levegőnek fognak felfedezni. Ez a lángdárda meg az a sercegő, hogy úgy mondjam, viccelő láng a megjelenésében egészen más, de a belső létében azért mégiscsak egy. Testvérek.

DON QUIJOTE: Én vagyok a gyertya, te vagy a mécses.

FALSTAFF (*iszik, nagyot nyel, bólint a fejével*): Úgy van. A formánk más csak, a lényegünk egy. Mind a ketten világítunk, s mindketten a mindenség legnagyobb vándorának, akiknek a legnagyobb világosság kellene, s aki mégis mindig csak velünk, kis mécsesekkel, gyertyákkal éri be: az emberiségnek. (*A sör után nyúl, aztán hirtelen félretaszítja a poharat, s megváltozott hangon folytatja*). Tudod, hogy nincs köztünk semmi különbség? S ami van, azt csak mi magunk fogjuk csinálni majd ezentúl?

DON QUIJOTE: Mi magunk?

FALSTAFF: Igen, *Mi*. Az ember. Mert mi ketten vagyunk az *ember*. Te a Dél szülötte, ahol kifelé fordul a lelkünk az idealizmus. Én Észak fia, ahol a reális magamra gondolás a természetes. De mindenütt megvan az ellentétünk is. (*A sarokban Sancho hangosan csámcsogva*

eszik, ugyanakkor Bardolph nagyot sóhajt, s Dorottya nevét susogja érzelmesen, szenvedélyesen.) Hallod?

DON QUIJOTE: Hallom, és már értelek. Ugye az a mi nagyságunk és a mi testvér voltunk, hogy soha mások nem voltunk, mint emberek? De emberek, azok vagyunk mindig. És leszünk is.

FALSTAFF: Hogy ember, az *ember* leszel mindig? Dobd le magadról ezt a ruhát, vedd el mai ábrándképeidet, s mondd meg: behalsz-e abba?

DON QUIJOTE: Érzem, hogy nem. *(Feláll.)* Testvérem! Látom, hogy te én vagy. És tudom már, tudom, hogy csak a megjelenésünk formája a más. Te beleszülettél annak a népnek a vátesze lelkébe, amelyik felfelé megy, és a világ ura lesz. Én meg a lehanyatló nép szatirikusának a szülöttje vagyok. Nálatok a vaskos realizmus, nálunk a múlton rágódó idealizmus. De az értelem egy: emberek vagyunk. Amit te tréfának mondasz, azt szentséges szent komolyságnak veszem én. Te vagy a jövőbe csimpaszkodó realitás, én a múlton rágódó idealizmus. De mivel az idő egy: aki meg tudja fogni a múltat, azé a jelen, s azé a jövő is! Az emberé.

FALSTAFF: Úgy van, az emberé! *(Nagyot rúg Vászon Dorottyán, s rákiált.)* Dóra, héj! Kiégeti az orrod az abroszt. Kelj fel már, hiszen le kell feküdnie!

DON QUIJOTE *(Fürgénéhez)*: Hercegasszony, hány kocsonyát evett Sancho?

AZ ARANY SARKANTYÚ

Késő évadja volt már az estnek, amikor hazafelé bandukoltam. A város legkávéházasabb, éjjel is legtűkrösebb részéről, valahonnan az Oktogon vidékéről indultam hazafelé, szivarra gyújtva és mindinkább gyönyörködve a növekvő csendben és öregbedő homályosságban. De a Körúton végig mégis csak bántott az elkésve siető villamosok csikorgása és a nagy elektromos lángoknak - bizonyosan már kifogyóban volt akkorra belőlük a petróleum - a hunyorgatása. Gondoltam: nem jó nagyurakkal egy tálból enni a voltokat meg az ampereket, azért tehát tisztességtudóan megemelve a kalapomat, búcsút intettem Hűvösnek is, Heltainak is, befordultam az egyik mellékutcába. Ott már nagyobb volt a csend, és a szivarom parazsa is jobban igazolta a fényével Lukács László intézkedéseit. Még egypár visitást hallottam, kinyílt még néhány korcsmának meg vendéglőnek az ajtaja, de azután, ahogy megint mellékutcába fordultam bele, immár teljesen a gondolataimba merülve el, egyszerre csak arra riadtam fel, hogy itt olyan nagy a csend, hogy már hallani lehet. Hiszen tudjátok... A régi igazság a molnárról, aki arra riad fel, hogy a malom kereke nem dübörög...

Körülnéztem. Hol vagyok? A csodába is, csak nem tévedtem el itt a Józsefvárosban, én, választópolgár? Szemben velem, keresztbe az utcán különös épület állt, előtte pedig vasveretes kalitkában olajlámpást láttam pislákolni. Mi ez? A szemem csal megint, mint annyiszor, amikor nem esik jól neki meglátni a világ valóságait, vagy pedig csakugyan eltévedtem? Hol vagyok?

- Az Arbre-Sec utcában uram - felelt mellettem egy hang, pedig igazán nem szoktam az utcán hangosan beszélni magamban.

Ijedten néztem a hang felé: a furcsa ház kapukövén alabárdos éjjeliőr ült, és egész természetesen értve a dolgot, mutatott a hüvelykujjával jobb felé:

- Ott lejjebb van a hotellerie.

Különös hely. Pár lépéssel alább az alábukó hold vöröses fényében csakugyan megláttam a cégért: hatalmas sarkantyú, gyaluforgáccsal koszorúzva, felette a felírás: Az Arany Sarkantyúhoz. Hohó! Hiszen ezt a helyet én ismerem, itt már jártam nem is egyszer, egy öreg korhellyel, aki mézédessé szóval tudott idecsalogatni, és nagyobb betyár volt még a saját fiánál is, akivel pedig szintén sokszor elbeszélgettünk együtt álmatlan éjszakákon.

Beléptem a csapszékbe. Mindössze három ember ült bent, egy sarokasztalnál összehúzódva, előttük olajszínsárga cahorsi bor. A gazda, most már tudom a nevét is, Eustache volt, a tűzhely mellett bóbiskolt, és nekem, aki az egyik mellékasztal mellé ültem le, vászonkancsóban csak afféle hitvány suresnes-i lőrét adott. Valószínűen nem nézett ki belőlem többet. Ment vissza aludni a padkára, és nagy csend volt ott az ivóban, mígnem a három közül a középső, egy elefánthoz hasonló termetű ember odább nem csördítette a karját a padlón, és nagyot, homéroszian nagyot ásított:

- Aoh! Unalmas a világ, édes barátom!

Az egyik társa, aki a legkarcsúbb volt a három között, hátravetette jobb válláról a dióbarna bársonyból való félköpönyegét, azután elkezdte csavargatni a szőke Henry Quatre-ját, úgy felelt neki:

- Lásd, öreg, hányszor mondtam, hogy tanulj meg olvasni. Ha most értenéd a betűt, mindjárt nem volna olyan unalmas a világ. Olvashatnál.

- Baoh! - ragozta az ásítást az óriás. - Mit olvasnék? Talán a Volière úr együgyű vígjátékait vagy talán a meudoni papnak az epeömléseit?

- Akár azokat is. De legfőképpen olvashatnál újságot, és mindjárt nem lenne olyan unalmas a számodra a világ. Megtudnád például belőle azt, hogy a liga feltámadt, mozog megint, és...

- Harnibieu! - ütött kellemes meglepődésében az asztalra az óriás. - A liga mozog megint? Ez már beszéd! - és irtózatosságot nyelt a cahorsi borból.

- Igen, a liga. Nemsokára újból tanácskozni is fog, és tudod-e, hogy egy Bourbon-herceg az, aki az élén áll? - magyarázta neki a szőke szakállú.

- A liga! Guise és madame Montpensier! És egy Bourbon az élén! De hiszen akkor nekünk újra felvirrad!

- Akkor nekünk befellegzett - szakította félbe az ő örömeit és a maga hallgatását is ekkor a harmadik lovag. Fekete szakáll, halvány képű, szomorú arcú ember volt.

A barna mantillás fanyarul édeskés mosolygással intett igazat a barátja szavára, de az óriás arca vörösebb lett még a karmazsinszínű mellényénél is, amint felharsant:

- Ventre saint gris! Athos, Aramis, ti mondjátok ezt? Amikor újra feltámadt a liga, és amikor az élén a király egy rokona áll, akkor nekünk nem nyílhat mód többé a verekezésre? Akkor fellegzik be nekünk és a mi kardunknak? - és vasalónyi öklével nagyot ütött az asztalra.

...Athos, Aramis... és az a haragos ott Porthos. A három testőrrel hozott össze a véletlen itt az Arany Sarkantyúban! Feltaszítottam a hitvány suresnes-i kancsót, és sok java cahorsit követelve Eustache-tól, odaültem az asztalukhoz. Valami bemutatkozásfélét vagy talán inkább engedelmet rebegettem, de Athos csendesen legyintett a kezével:

- Nem kell bemutatkoznod, öcsém. Ismerünk mi még gyermekkorodból, a gimnáziumból, ahol a pad alatt olvastál bennünket, és ahol többször fülön is fogott a professzor értünk. Ül le, és igyál!

A másik kettő nagyot nevetett, és engemet ez a kacagás meg a gyermekkorom emlégetése felbosszantott. Ezek engemet még ma is gyermeknek néznek! Megmutatom nekik, hogy nem vagyok gyerek, hanem éppen ellenkezőleg, ők azok, akik elmaradtak a kortól. Azért tehát rámutattam Porthosra, és így kezdtem:

- A testőr urak a ligáról beszélgettek, és úgy látszik, hogy Du Vallon báró úr nincs jól értesülve az eseményekről. Ezúttal nem a Guise-ek, Montpensiere-ek, Condék és Mayenne-ek meg-megújuló harcáról van szó, hanem másik ligáról, amelynek az élén szintén Bourbon-herceg dolgozik, de most már nem a kardért, hanem egyenesen a kard ellen. Mert ez a liga a párbaj ellen szól, és nagyon üdvös dolog; remélhető, hogy az önök épée-je valóban nemsokára rozsdásodni fog a tokjában. Ami nagyon helyesen is volna.

Porthos bikakomorsággal nézett rám, Aramis újra a szakállát kezdte simogatni. Athos pedig hörpöntött egyet a cahorsiból, azután nagyon csendes hangon megszólalt:

- Kedves öcsém, mindezt magam is tudom, Aramis is nagyon jól tudja. És nehogy azt gondold, hogy el vagyunk maradva a kortól, tehát megmondom neked, mi is ellenségei vagyunk a párbajnak. Hiszen mi alig egypár évtized elválasztó tapasztalatából tudjuk, amit a ti statisztikusaitok csak feljegyzésekből számítottak ki: hogy a két Henrik király uralkodása idején, az utolsó Valois és az első Bourbon alatt, tehát a párbaj virágkorában az épée és a poignard több embert ejtett el páros harcban, mint amennyi előbb, tízévi polgárháború alatt elesett. Ennek a ténynek a szörnyű voltát mi is belátjuk. Hanem...

- Úgy van, hanem - szólt közbe Aramis, látszólag érthetetlenül.

- Hanem! - harsogta Porthos valóban értelem nélkül.

- Hanem?... - kérdeztem én derengő félértéssel.

- Hanem képtelenek vagyunk annak megértésére - folytatta Athos -, hogy miért akarjátok ti a párviadalt éppen... párbajban pusztítani el. Miért hívjátok ki egy szál kardra a duellumot? Miért különítitek el ezt az ellenségeket a többitől, hogy egyedül álljon ki a gyepre, és magában mérje össze az erejét a tiétekkel! Hiszen ez maga is páros viaskodás, ez igazolása, sőt elfogadása a párbajnak!

- Nem értem... - hebegtem.

- Pedig az előbb már kezdted érteni - konstataálta Athos, és a vállamra tette a kezét. - Talán mindjárt egészen megérted, ha egy kicsit idefigyelsz. Hallgasd csak. Mit csinál a ti mai társadalmatok? A béke és a jobb boldogulás reményében hadat izén különféle maleficiumoknak. A háborúnak, a párbajnak, az alkoholnak, a gyermekpusztulásnak, a tüdővésznek, a vérbajnak. De nem egyetlen, őszinte, egységes, becsületes és mindennel leszámoló rohamot lódít neki a gonoszok emez endori táborának, hanem egyenkint akarja őket galléron fogni és kihúzkodni őket a ti apró kis Pré aux Clercs-jeitekre. Döntő ütközet helyett szakadatlanul duelláltok, és hipokrata világi mivoltotokban nem látjátok, nem akarjátok látni, hogy az ellenség, amely ellen küszködtek, tulajdonképpen mindig egy, csak a neve más. Hívhatjátok alkoholnak vagy kivándorlásnak, egykének vagy tuberkulózisnak, háborúnak vagy párbajnak, az igazi neve mégiscsak egy marad: a ti elkorhadt világrendetek.

Pillanatnyi csend támadt, azután feleltem:

- De ha az ellenségünk százfejű, akkor csak okos dolog, hogy egyenkint akarjuk nyakon ragadni minden külön fejének minden külön nyakát? Nem ez az okos harcolás?

- Lehet - sodorta meg a bajuszát Athos -, de én bizony, öcsém, már csak egyenesen a gyomrának mennék neki.

- Ventre d'un loup! - harsogta Porthos a kardját taszigálva, és felragadva a poharát, vadul csengő koccanásra kényszerített rá mindnyájunkat.

Eustache felriadt az ordításra, csörömpölésre és pohárhangra, és alázatosan szólalt meg:

- Egy kicsit csendesebben kérném, ha nem lenne a terhére a báró úrnak. Ott fenn - és felmutatott a falépcső felé - vendégem alszik. Fáradt ember, és nem szeretném, ha felijedne az álmából.

- Ki az a vendég? - kérdezte Aramis.

- Poquelin úr - felelte Eustache.

- Poquelin, a színész? - kérdezte Porthos. - Az Volière?

- Molière - igazította helyre Aramis.

- Mindegy - dörögte az óriás -, hagyjuk csak aludni.

- Pedig én nem bánnám, ha felébredne egy kicsit, és lejönné, hogy megmagyarázza neked, öcsém, hogy mit is csináltok ti tulajdonképpen - szólt megint Athos. - Mert ez az ember, ámbár csak színész, nagyon jól ért a különféle betegségek gyógyításához. Heh, talán azért nem szereti annyira az orvosokat, mert érzi magáról, hogy ő is bizonyos tekintetben orvos...

- De mindenesetre nagyon rossz alvó - szólalt meg ekkor egy hang a falépcső felől, és ott pongyolában, a fején allonge paróka helyett hálósipkával, kezében pedig lámpással megjelent az Arany Sarkantyú egyetlen szállóvendége. - Végighallgattam akaratom ellenére is az urak vitatkozását ott fenn a manzárd alatt, és ha megengedik a nemesurak - bókolt a testőrök felé -, két szót mondanék az orvosokról - most előttem bókolt - a monsieur-nek.

Azzal kissé hajlott testtel felém lépett, a lámpásával a szemembe világított, és azt mondta, de olyan hangon, mintha a színpadról beszélne:

- Az öreg Sganarelle... talán ismerte... tüdőgyulladást kapott. Négy orvos sereglett az ágya köré. Az egyik azt mondta: „Én elmulasztom a lázát”, és hideg lepedőkbe burkolta, és megtömte aszpirinnel, aminek másképpen acid. acet. salyc. is a neve, de egy a haszna. A másik így szólt: „Én elhallgattatom a hörgését”, és ipekakuanát meg szenégnagyökeket főzött neki. Megszólalt a harmadik is: „Nincs étvágya neki, tehát clysterium imo, azután pedig tejet, tejet, csak sok tejet.” A negyedik mind ez ideig csak némán állt a helyén, és hallgatta, hogy mit beszél a többi. Most, hogy azok elhallgattak, ő is odalépett az ágyhoz, és a markába temetve az állát, megcsóválta egy kicsit a fejét, s úgy szólt: „Szép, szép, kedves kartásaim. A láz tehát elmúlik, a hörgést visszaviszi az ördög oda, ahonnan hozta, az étvágy pedig megjön. De mi lesz magával a tüdőgyulladással? Önök, tisztelt kartársaim, pompásan gyógyítják a tüneteket, de hát maga a betegség?” - és itt Molière hangja, amint az orvost utánozta, kezdett szinte kecskemekegéssé alakulni át a felforró és mégis hidegen maradó szatirikus ösztön miatt.

- Pompás! - kacagott Porthos. - Tovább, tovább! Mi lett a beteggel?

- Tovább? - mosolygott Poquelin de Molière úr. - Nos, azután az orvosok elkezdtek latinul beszélni, a beteg pedig meghalt. Nyugodalmas jójucakát kívánok a nemes uraknak, a monsieur-nek is.

Azzal egyet fordított a lámpásán. A nagy ivószoba egyszerre sötétbe borult, csak a felballagó Molière előtt világította meg az a groteszk módon megszerkesztett lámpás a rozoga falépcsőt. A három testőr lassankint az asztalra hajtotta a fejét, és amint az a lámpásos ember eltűnt ott az emelet ajtajában, és a szoba egészen sötétre vált, az én szemem elől is egyszerre eltűnt az Arany Sarkantyú víziója.

EBÉD

(A pincér éppen végighadarta az ajánlatos ennivalókat. Endre ezalatt szórakozottan törülgeti a szalvétájával a villája ujjait, Dénes ellenben kissé bosszús arccal van belemerülve az étlap tanulmányozásába.)

A PINCÉR: ...daragaluskával, igenis.

ENDRE: *(ráhagyással bólint)*

DÉNES *(reszketeg sóhajtáshoz hasonló hangon)*: Hm... hm...

A PINCÉR: A nagyságos úr talán parancsol barna levest velős lepénnyel? Vagy talán inkább egy jó bouillon tojással?

DÉNES *(ismét)*: Hm... hm...

ENDRE *(éhes, türelmetlenül)*: Ugyan ne nyögj már, kérlek, annyit, hanem válassz valamit, hiszen úgylis mindegy!

DÉNES *(leteszi az étlapot)*: Igaz, úgylis mindegy! *(Szelíd megadással a pincérhez)*: Hozzon, édes barátom, olyan levest, amilyent akar. *(A pincér el.)*

ENDRE: Hihetetlen határozatlanságra vall téled, hogy már a levesen is így el tudsz töprengeni.

DÉNES: Hogy a levesen is?... De Endre, hát nem tudod te, hogy mi az a leves? És nem tudnád te, hogy a latin népek kultúrájának egyik főoka az, hogy pár excellence levesevők? *(A pincér hozza a leveseket.)* Hm...

ENDRE: Már megint morogsz?

DÉNES: Igen, mert ez a leves nagyon forró, és forró levest enni egyszerűen barbarizmus. *(Endre mohón habzsolja a levesét.)* Barbár!

ENDRE: Miért?

DÉNES: Miért? Mert a kultúra egyik fokmérője az, hogy ki mennyire szereti és kívánja a nem brutálisan forró, hanem inkább csak langyosan meleg levest. Érted-e, hogy tulajdonképpen ez volt az első eltérése az emberiségnek az őállapottól? Amikor a most leterített és nyers, de még élettől meleg hús helyett kitálalta a levest, és nem forrón ette... ez már valami neobarbarizmusra vall... hanem lehűtötte körülbelül arra a temperaturára, amely a még vérző húsnak a hőmérséklete. Ez az áttérés az igazán finom átmenet a nyersről a főltre. És mi, akik *(búsan)* nem tudjuk megbecsülni a levest... *(Azért mégiscsak megeszi.)*

PINCÉR: Oeufs à la diable? Finom rákmajonéz?

ENDRE: No, gasztrológus, mit együnk most?

DÉNES: Hát... *(önkéntelenül az órájára néz)* mi az, még csak június elején vagyunk? Akkor a rák még éretlen. Tudod, még csak egy hónapja múlt a legutolsó r-es hónapunk.

ENDRE: Én inkább a tojásra szavazok, az nagy táplálék!

DÉNES: Tehát már te is fővő lettél?

ENDRE: Mi az, mi az? Hát a tojás fő?

DÉNES (*elmosolyodik*): Te most éppen olyan ostoba képet csináltál, mint csinálna, teszem fel azt, a gólya, ha valaki megmondaná neki, hogy nem ő hozza a gyerekeket.

ENDRE: Értem. Nem a spenót meg a sárgarépa teszi a vegetáriánust, hanem a húsételtől való tartózkodás. És azt csak nem tagadhatod el, hogy a húsnak a legjobb szurrogátuma a tojás meg a tej.

DÉNES: És megint a spenót és megint a sárgarépa. (*A pincérhez*): Ugyan, kérem, Jani, hozza-e már azt a kacsasültet?

ENDRE: Nekem pedig ma két szelet zsemlyét rántasson ki a főzelékre.

DÉNES (*félíg a szalvétájába*): Smokk!

ENDRE: Nem értem, hogy miért vagy nekünk olyan ellenségünk.

DÉNES: Örülj neki, hogy ellenségek vagyok, mert ingyen az ember csak az ellenségétől tanulhat. Nem a ti ellenségeitek vagyok én, hanem ellensége mindenféle smokkságnak. És ilyen túlhajtása az emberi bölcsességakarásnak a táplálkozás kapitányra fogása is. Hiszen... nem én mondom (*felveszi a sótartót*), nézd, ez a sótartó mondja, hogy az anyagok titkainak nem a mélyébe, hanem még csak a felszínébe se tudunk igazán belelátni.

ENDRE: Igazán szeretném tudni, hogy mit beszél erről az a sótartó.

DÉNES: No, mindenesetre szójátékkal kezdi el. Az anyagok felszínéről beszéltem. Tehát mondd csak, milyen színe van a sónak?

ENDRE (*a vállát vonogatja*): Ezt só nélkül is tudom.

DÉNES: Persze, fehér. És mégis miből áll a só?

ENDRE: Ezt meg nélküled is tudom.

DÉNES: No igen. Nátriumból és klórból. És valóban a nátriumnak szabad állapotában van valami közössége a fehér színnel, amennyiben ezüstfehérségű fém. De a klór még gáz alakjában is kifejezetten zöld színű - mint sajátságosan igen sok mérges anyag ezt a színt viseli magán vagy intő jelül, vagy káinjegyül. És a sóban nem látok még csak zöldes csillogást sem.

ENDRE: Ha egyszer keresztülnéznél egy olyan nagy darab kősóköckán, akkor észrevennéd, hogy...

DÉNES: De nem nézek rajta keresztül, most nem érek rá, mert most már a kávéhoz cukor kellene, és (*cukrot tesz a kapucínérébe*) gondolom a cukorról sem akarod letagadni, hogy hófehér. És valóban, ennek az egyik alkotórésze, a víz, csakugyan fehér, ha ugyan az átlátszóság fehérnek mondható, de a másik része, a szén, az már mégiscsak fekete?

ENDRE: Hohó! Csakhogy a cukorban csak tizenkét atom a szén, míg a benne lévő víz huszonkét atom hidrogénből és tizenegy rész oxigénből alakul össze.

DÉNES (*gúnyos bámulással*): Csak ennyiből? És mégis csak annyit tudsz róla, hogy kitűnő táplálék, de azt nem tudod megmondani, hogy miért? Éppen úgy nem, mint ahogyan nem tudod, hogy tulajdonképpen miért fehér a színe? Sőt még csak azt sem tudod megmagyarázni, hogy miért lesz az összetevés különféle módja szerint - tehát nem a lényeg szerint, pedig úgy látszik, mégiscsak a lényeg szerint - ugyanabból a tizenkét rész szénből, huszonkét rész hidrogénből és tizenegy rész oxigénből, ami a cukrot adja, esetleg nem cukor, hanem keményítő, avagy gumi, avagy pedig cellulózé? Hiszen igaz, hogy mind a négy formájában nagyon hasznos ez a vegyület az ember számára, de azért fölteszem, hogy ti, az új táplálkozás hívei, akik a cukrot is istenné teszitek, csakhogy a húst detronizálhassátok, mégsem volnátok hajlan-

dóak elmenni annyira, hogy például radírgumit vagy pedig mozifilmet is megettesetek a híveitekkel? Pedig már kezdetek ám ott lenni! Minden igaz megismerésnek az az átka, amit jobb szó híjának kénytelen vagyok smokkságnak nevezni el, lassankint du sublime au ridicul vezet mindnyájatokat.

ENDRE: Hiszen igen, igen... de a hús mégis...

DÉNES (*közbevág*): Tudom. Magam sem gondolom ideális táplálkozásnak a pusztá húsevést, sőt határozottan értem is azt, hogy a sok hús evése ostobaság. De éppen olyan ostobaság, mint a ti... megbocsáss... a ti legelődogmátok. Mert ez a bolond a dologban. Hogy ti régi hiteket és régi dogmákat azzal akartok lerombolni, hogy új hitet, új dogmákat állítotok ellenük. És valószínűs inkvizicionális dühvel üldözitek például az alkoholt, aminél a nikotin hasonlíthatatlanul nagyobb idegméreg, és képromboló fanatizmussal rohantok neki a húsnak, amelynek pedig csak az egyik legfőbb alkotója, a fehérje nem kevesebb, mint kétezer-háromszázhuszonöt atomból van összerakva. Szén, hidrogén, oxigén, kén, nitrogén ez mind van magában a fehérjében. Lehet ilyen hadsereggel szemben csupán empirikus tapasztalatokra meg eddig bizony nagyon kielégítően laboratóriumi munkára támaszkodva hadat izenni? Keresztes háborút? Apodiktikus előre való feltevésekre támaszkodó háborút?

ENDRE (*egy ideig hallgat, azután nagy megvetéssel szól*): Te... te húsimádó!

DÉNES: Nem vagyok az. Ismét mondom neked, hogy nem vagyok az. De kifejezett ellensége minden smokkságnak. (*Elhallgat egy kicsit.*) Nézd, nektek, mindenféle újítóknak azért nincsen igazatok, mert tüstént túlságba is akarjátok hajtani az igazságotokat. És egyszerre akartok mindent, és a mi régi módunk szerint akarjátok az újat is. (*Szelíden.*) Nézd, én még azt is elismerem, hogy mi, nem olyan sietős emberek, tulajdonképpen vén kutyák vagyunk, és ti vagytok a jövő szebb emberiség hermelinjei, de...

ENDRE: De?

DÉNES: De akkor viszont te meg ismerd el, hogy nekünk van jogunk kutya módjára viselkedni. A hermelintől azonban legalábbis egy kis meggondolatlanság volna, ha egyszerre akarna kilencet világra szólítani. Szertelenségbe mentek, és ezzel adjátok vissza a fegyvert nekünk. Pedig... (*szivarra gyújt*), pedig bizony Isten nem is néztem olyan rossz szemmel, hogy már kezdték kifacsarni a kezünkből.

(*Rövid szünet.*)

ENDRE: A felfogásod tehát ezekről a dolgokról az...?

DÉNES: Semmiféle különös felfogásom ezekről a dolgokról nincs, különösen így ebéd után, szivar közben, amikor megkezdődik az emésztés. Miután üthetitek-védhetitek egymást, nekem az az egy célom, hogy mentül kevésbé kelljen belekeverednem a viaskodásaitokba. Tudod: olyan szerencsétlen idegalkotású ember vagyok, hogy az úgynevezett reális élet számára nincsen sem kedvem, sem pedig akaratom. Ami akaraterő van bennem, az mind papirosra foszlik szét szilánkokká, úgynevezett aforizmákká. És még velük sem vagyok szerencsés, mert sokszor nem tudok régít mondani...

ENDRE: Régít? És mi ebben a baj?

DÉNES: Ebben? Édes barátom, ebben rejtőzködik a legnagyobb baj. Az aforizma olyan, mint a szobor, patina kell rá. És ki tud mindjárt patinás igazságokat mondani? Hiszen még La Rochefoucauld-nak sem hinnék, ha ma beszélne. És nekem sem hiszi el senki, hogy néha újat is és mégis igazat mondtam, mert ki hisz abban az igazságban, amelyik még vadonatúj? (*Tiltakozóan emeli fel a kezét.*) A világért se hidd el azt az önhittséget, hogy talán magamra

gondoltam. Wilde Oszkár és Shaw jutottak az eszembe, a modern aforizmának e két nagy mestere. Ha mindegyik száz esztendővel önmaga után tudott volna születni, akkor Readingben nem Antal lesz a legirgalmatlanabb porkolábbbá, Shaw-ra pedig, a pár excellence katolikus - de elnyomott, mert ír-katolikus világberendezettségűre nem bizonyítják rá, hogy egyenes utódja Macaulaynek, a kerekfejűség eme roastbeeftől nehézkes és félig sült marhahústól kellemetlen prototípusának.

ENDRE (*diadalmasan*): Aha! Tehát most már te is a hús ellen szavazol? Ugye belátod, hogy a húsevés kártékony dolog még - az irodalomban is.

DÉNES: Módosítom a véleményemet a húsevésről, de nem fenntartás nélkül. Csupán a puritán Macaulay-féle ramsteak tekintetében, de...

ENDRE: De?

DÉNES: De... az ír Shaw javára. (*A pincérhez.*) Jani fiam, adjál csak nekünk két pohárka irish whiskyt. Nem bánom, ha black and white lesz is. (*Endre felé fordul szelíd csúfolódással.*) Tudod: Pour la bonne bouche...

LUCIDUM INTERVALLUM

(Betegszoba. A szeptemberi nap alkonyati fénye vörösesarany ragyogással ömlik be a nyitott ablakon, és balzsamot hordoz a sugarán. Az ablakhoz tett kis varróasztal mellett sápadt, fonnyadt arcú fiatalasszony ül s dolgozik, a vele szemközt lévő sarokban ágy van, amelyen egy beteg ember fekszik. A borotváláshoz szokott, de borotvátlan szakálla valami heinei vonást ad az arcának, a hosszú szőke haja rácsapzik a homlokára.)

A BETEG *(felül az ágyában, és megszólal)*: Gyere ide, Jádel, és igazítsd a fejem alá a vánkosoikat. Ez a sárga nap meleget adott, és úgy érzem, hogy megkönnyebbültem, most elbírja a testem megint a lelkem súlyát.

AZ ASSZONY *(sietve felkel, és megy az ágy felé)*: Igen, Sándor.

A BETEG *(mind a tíz ujja karomra van szorulva már a türelmetlenségtől, ami a mellét is fűjtatónak teszi, úgy kiált rá az asszonyra)*: Mit csoszogsz! Tudod, hogy nekem minden tüstént kell! Azt hiszed, én is nyolcvan esztendőre vagyok berendezkedve, mint te a magad lila színű mozdulataival?

AZ ASSZONY *(igazgatja a vánkost)*: Kérlek, Sándor, ne ingerlődjél. Magad mondtad, hogy most nyugodtabb vagy.

A BETEG *(megnyugodva, sőt bizonyos kényelemérzéssel dől hátra)*: Ne haragudjál, Jádel, tudod, hogy a prófétának minden tüstént kell. Beszélgessünk...

AZ ASSZONY *(odaül az ágy szélére)*: Édes Istenem, hiszen egyéb vágyam sincs, mint hogy veled beszélgethessek. De mondd csak, Sándor, miért hívsz mindig Jádelnek?

A BETEG: Mert annak kellene lenned. Mert a legostobább és leggonoszabb neved van. Ernesztin! Két *n* és egy *r* van benne. A leggonoszabb betűk! A tagadás betűi, amelyek asszonyi névben tilosak. *(Reszkető öklével a paplanra üt.)* Az asszonynak semmi más nem szabad, mint hogy szót fogadjon! Azért neveztetek el Jádelnek, az engedelmesség betűjével.

AZ ASSZONY: Melyik az a betű?

A BETEG *(szánakozva)*: Te süket; hát nem hallod, nem érzed, hogy amiképpen a tagadás betűje a két lábra ágaskodó *n*, éppúgy a megalázkodás írott jele az *ióta*. Hallgasd csak, tagadok, férfi vagyok: nem, non, nein, not, niente, ne. Hallgasd csak, meghajtom a fejem, asszony vagyok: igen, ja, ita, yes, oui, si. Ugye hogy a tagadás szavában mindig ott van a makacs *n*, a fejhajtás ígéjében pedig mindenütt ott lappang a görög *ióta*. *(Felhevülve, diadalmas érzéstől ragyogó arccal)*: Hohó! Engem nem lehet megcsalni! Harminckét betű kevés legény ahhoz, hogy én ki ne tudjam szedni belőlük mindegyiknek a titkát! Még az *o* sötét történetét is ismerem.

AZ ASSZONY: Sándor, most nyugodtabb vagy. Légy szíves, végy be egy kanállal az orvosságból. Kérlek, édes, kedves kis uram, vegyél be ebből, nézd, a régi kedves kanaladban.

A BETEG *(gőgös leereszkedéssel)*: Jó. De csak a te kedvedért. Mert az orvosok kedvéért nem teszek ilyen bolondokat. *(Hirtelen a jobb könyökére fordul, a bal kezével pedig megböki az asszony vállát.)* Te Jádel! Tudod hogy minden orvos vagy bolond, vagy sarlatán? Ha hisz a tudományában, akkor bolond, ha nem hisz, akkor világcsaló!

AZ ASSZONY: Tudom, Sándor, tudom, de nézd vedd be az orvosságot.

A BETEG *(beveszi)*: Brr, de undorító az íze. Olyan mintha valami cukros italt megsóztak volna.

AZ ASSZONY: Igen. Bróm. Kell a zaklatott idegeidnek.

A BETEG: Ki mondta azt neked, hogy zaklatottak az idegeim? Hiszen olyan nyugodt vagyok, mint az alvó gyermek. Vagy talán veled is, Jádel, veled is *(a homlokát törli a zsebkendővel)*... elhitették, hogy... hogy elment az eszem? *(Nevet)* Te bolond te, hiszen csak annyi az egész hogy a testem, az összetört ledolgozott testem néha nem bírja el az óriáshoz mért lelkem súlyát. *(Csend, a beteg mindkét kezével a lába szárát simogatja.)* Zsibbad megint a lábam. Talán a brómtól.

AZ ASSZONY *(sóhajtva)*: Igen valószínűen a brómtól.

A BETEG: Jádel, olyan fanyar képeket csinálsz, hogy Teckatlepoka-ügyse azt kell gondolnom, hogy te is hiszel abban, hogy megbolondultam!

AZ ASSZONY *(az ajkához veszi a zsebkendőjét, úgy beszél, fojtott hangon)*: Sándor, mindenre kérlek; nem bánom, ha engemet Jádelnek mondasz is, de legalább a jó Istennek ne adjál ilyen különös neveket.

A BETEG *(akire a bróm már hat)*: Édes barátom. Azonnal elhiszem neked, hogy van Isten, amint bebizonyítod nekem, hogy nincs poloska. De mivel ezt a kellemetlen tényt le nem tagadhatod, be kell vallanod, hogy nekem van igazam. Ha volna valaki, aki legfőbb jó, legfőbb bölcsesség és legfelső gondviselés, annak bizonyára kellene legalábbis annyi eszének és rendérzékének lenni, mint amennyi a gondos háziasszonyban, teszem fel, benned is van. És ahogy ti lokális Szodomákat meg Gomorrhákat tudtok csinálni a férgek számára, úgy az, aki az erdők liliomait és a levegőég madarait... hiszen tudod már - de az én házbéremet még sohasem fizette ki, egy mennyei tollvonással eltörölhetne a föld színéről mindent, ami ártalmas és undorító.

AZ ASSZONY: Édes Istenem! Hiszen a világot nemcsak az emberek számára teremtették!

A BETEG: Úgy van, igaz. Arany, amit mondtál. Mert amint nem szűkagyú antropocentrikus nézőpontból látod a világot, tüstént belátod, hogy a teremtésben teljes az anarkia, és hogy a jog a legostobábban emberi formára mintázott fogalom. Nincs ezen a világon rend és jogmegoszlás, csak jó, becsületes energiafelhalmozódások vannak, amelyek természetesen összeütköznek egymással. Nincs hát legfelsőbb rendtartó sem... *(A homlokát törli)*: Adjál még brómot.

AZ ASSZONY: Később.

A BETEG: Jó, később. Zsibbad a lábam. A vánkösomat is fordítsd meg, meleg van... Csak te ne volnál asszony, és ne Jádel volna a neved. De sokat el tudnék neked mondani.

AZ ASSZONY: Igazán nem tudom, Sándor, hogy hol vetted te azt a Jádel nevet. Hiszen még most is tudod, hogy Ernesztin a nevem.

A BETEG *(a halántékához kap)*: Még most is? *(Csend.)* Tehát csakugyan bolondnak gondolsz te is! *(Rettenetes kétségbeesés tükröződik az arcán.)* Te, te gondolsz bolondnak? Akinek a jobb napokban annyiszor megmagyaráztam, hogy próféta vagyok. Hát nem emlékszel, hogy hányszor beszéltem neked a Mohammed nyavalyatörösségéről, a Konfucszé melankóliájáról, Húsz János vezanikus rohamairól, Kálvin sötét monomániájáról és Luther ördöglátó hallucinációiról? Ezeket a szent dolgokat az orvos ostobasága ma mind örütségnek nevezi... Hahaha! És te hiszel benne.

AZ ASSZONY: Adok már brómot, próbálj talán elaludni. *(Föléje hajol.)* Édes Sándor, pihenj, próbálj aludni.

A BETEG: Aludni? Most, amikor a szemem sarkából a levegőbe foszló sárga karikák egymás után hozzák ki az agyamból a gondolatokat? (*Felemelkedik, az egyik kezével a szeméhez kap, a másikkal a levegőbe mutat.*) Nézd, ott... az a karika... igaz, te nem láthatod... Tudod, milyen gondolatot hozott? Megmagyarázta, hogy miért lettem azzá, akinek az ostoba világ csúfolt azelőtt, amikor még olyan dologgal is foglalkoztam, ami a legnagyobb számárság: az emberek felvilágosításával. Akkor írónak csúfoltak. Pedig nem voltam író, mint ahogyan nincs ács, nincs színész, nincs uzsorás, nincs alperes, csak különféle idegdiszpozíciók vannak. Az én agyvelőm akaratereje gyenge volt az úgynevezett reális élettel szemben, és mindig irodalom-má foszlott szét. Ügyeket elintézni, magamra, rád meg a jóvoltunkra gondolni sohasem volt igazi energiám. Egy adóbevallásért bemennem a nyolcadik kerületi adófelügyelőhöz vagy egy cselédbejelentő lap kitöltése szinte átok volt nekem, nagyobb teher, mint az *István nádor* öt felvonásának a megírása. Akarni, igazán akarni csak papíron tudtam... És ezt a papíron való jó akarni tudást hívják úgy, hogy irodalom... Jókai volt a legélhetősebb fráter... Musset-t és Poe Edgárt tudod... Petőfi szerencsés házasságáról, az öreg Dumas utolsó ötfrankos aranyáról szintén volt már hallomásod! (*Diadalmasan emelkedik fel az ágyban.*) De mégis mind próféták voltak! És *Szent János evangéliumá-t*, az *Androméda-köd csillagá-t*, a *Szeptember végén-t* írták meg!... (*Félig paroxizmusban emelkedik fel a vánszról, homlokát töröli, és izgatottságtól fuldokolva szavalja*): Jádel, az álmok nem hazudnak; takarjon bár a szemfödél: dicső neve költő uradnak, Jádel, soká, örökkön él!

AZ ASSZONY (*kétségbeesetten hajol rá*): Sándor, Sándor, itt van még bróm, csak ne izgasd fel magadat. (*A homlokát tapogatja.*) Vagy elhivatom az orvost. Ugye hívathatok orvost?

A BETEG (*hanyatt dől*): Orvost? Tudod, milyen orvos gyógyíthatna meg engemet? Aki már maga is keresztülment azon a betegségen, ami engem ragaszt bele az ágyba. Mert én mondom neked, Jádel, hogy eljön az idő, amikor az orvosokat nem azzal nevelik, hogy klinikáról klinikára hordják őket, hanem azzal, hogy keresztül kell menniük nekik minden akkor még meglévő betegségen. Nevetség! Hiszen a teljes megértést, a test szenzációit, a rosszullétek igazi valóját, a lelkiállapotok megértését a beteg embernél csak a saját maga tapasztalata adja meg. (*A paplanra üt.*) Kórházba az orvosokkal!

AZ ASSZONY: Mégis, édes uram, drága Sándor, tudd meg, hogy elhívassam a Pétert. A jó öreg Pétert, ahogy te szoktad híni, a mi jó barátunkat, aki annyiszor segített rajtad, amikor... amikor még nem voltál... ó, Istenem... próféta. Emlékszel-e még a Péterre?

A BETEG (*roskadtan fekszik az ágyon, és nagyon halkán beszél*): Emlék... emlék... Ah, igen, hogy emlékezni... Az emlékezés a múltba látás, az ítélőképeség a jelen meglátása, de amikor emlékezés és ítélőképeség elhagy bennünket, Jádel, akkor jön a harmadik, a legnagyobb, az ihlet, a jövő meglátása. Próféta vagyok, Jádel...

AZ ASSZONY (*kétségbeesetten*): Brómot még, Sándor. Nézd, itt a bróm.

A BETEG (*lehunytt szemmel*): Hagyd el... Hát azt hiszed, hogy amik itt a kezemen másznak, azok bogarak? Tévedsz: apró csillagok, akik lehozzák nekem a gondolatokat az égből, és bíborvörös peremmel szegett kék gondolat golyókká válnak, amikor belepattannak a szemembe. Ostoba Jádel, azt hiszed, hogy az a kettő ott lenn a paplanomon patkány? Az a Mirák és Alamák, a két gnómherceg, akik meg a föld gyomrából hozzák fel a gondolatokat, és mint zsidbadás futva végig a lábamon, szorgalmasan az agyamba hordják, Attól hideg a mellem, attól cseng a fülem.

AZ ASSZONY: Sándor, végy még brómot.

A BETEG (*karikára tárja az előbb lehunyt szemét, riadtan emelkedik fel, és mind a két kezét háritó mozdulattal nyújtja ki*): Jádel!... Nem, nem Ernesztin! Mégis bogár, mégis patkány... Jönnék! Meghalt a lábam, azt már megették! Mindenható Mennyei Atyám, jönnék! Orvost, orvost!

AZ ASSZONY (*sikoltva szalad az ajtóhoz, felszakítja és kikiált*): Orvost! orvost!

SZENT CIPRIÁN TÜKRE

APA

(A British Múzeum múmiaterme. A sápadt Hold még keresztülvilágít az ablakon, de már nyilvánvaló, hogy felkelőben van a Nap. Körös-körül csupa üvegtárló, alattuk jeges hidegen, de mégis fenyegető feketén fekszenek a múmiák. Mind fáraó volt. Mindet ide söpörték össze az angolok.)

ELSŐ MÚMIA *(megmozdul)*: Aoh, hajnalodik...

MÁSODIK MÚMIA *(keserves mozdulatot tesz, hogy kibontakozhassék a burkolataiból)*: Dehogyan hajnalodik, csak a Hold hazudik, az hazudja a hajnalt...

ELSŐ MÚMIA *(felül az ágyán)*: A hajnalt nem lehet hazudni. És megrágalmazni még a beteg Holdat sem szabad. A Hold az én nagynéném. *(Egészen leveti magáról a burkolatot, ledobja homlokáról a halotti szorítógyolcsot, és parancsoló kézmozdulattal vág bele a levegőbe.)* Ki vagy, hogy ilyen vakmerően beszélsz? *(Egészen felegyenesedik. Fiatal, huszonkét éves ember, csodálatosan szép izomzattal, még az arzénikum hazugságától sem meghamisítható, igazi ifjúi erővel.)* Ki vagy?

MÁSODIK MÚMIA *(lassan félresimítja halántékáról az odacsapzódott hosszú ősz haját, amelyik még a halála után is nőtt. Az orrán, amelyik olyan éles és szegletes, mint a napóra mutatója, fordít egyet, úgyhogy a Hold sugara odább mozdul a nyomán, és fényt áraszt az első múmia ránc nélkül való homlokára)*: Hm? De hát te ki vagy? Mert én csak tudom magamról, hogy ki vagyok, hanem most már rólad is szeretném tudni, hogy ki vagy. *(Fel akar könyökölni, de a fél karja minden balzsam ellenére rothadt már kissé, és megtagadja a szolgálatot. De ahogyan mozdul, azon is látszik, hogy nagyon öreg ember volt, amikor beburkolták: kilencvenesztendő volt.)* Ki vagy te? *(Fáradtan, asztmásan liheg, és megint a jobb oldalára fordul a koporsójában.)* Ki vagy?

ELSŐ MÚMIA *(egészen felegyenesedik)*: Én amíg éltem, Szethosz fáraó voltam. Ezen a néven az első. És látod, fiatal és erős... nagy lett volna Egyiptom alattam, de ez a bölcs asszír nyíl itt a szívemben, nézd csak... *(kihúzza a nyilat bordái közül)* azt mondta, hogy hallgassak el.

MÁSODIK MÚMIA *(nagy, nehéz fordulatot tesz az ereje minden megfeszítésével. A könnye kicsordul, és végigpereg a kilencven év szántotta aszaltszilva-képén)*: Édesapám... én bosszút álltam érted. Asszíria nyögte Egyiptom hatalmát... teérted... azért a nyílért... *(Öreges, elcsukló zokogással elhallgat.)*

SZETHOSZ *(kilép a koporsójából, olyan lépéssel, amelynek a dübörgésétől valaha talán megreszketett volna egész Micraim. Odalép a múmia mellé. A Hold lebukik az ég peremén, és az első fény beragyogja teljesen a papok mesterségétől bronzra edzett ifjú dalia alakját)*: A fiam vagy? *(Elérzékenyedve lehajol az aggastyán fölé.)* Ramzesz.

RAMZESZ *(lerántja magáról a gyékényt meg a gyolcsot, és felül az ágyán)*: Annak neveztetek el, te meg az anyám. De én más nevet csináltam magamnak. Én Szeszostrisz vagyok, Egyiptom legnagyobb királya. Meghódítottam Judeát, Trákiát, Krétát, Szíriát és a szkithák földjét... kilenc nép nyögte a hatalmamot és úgy esett térdre előttem, ahogy, nézd *(a jobb kezével leszakítja a bal keze még megmaradt csonkját)*, ahogyan ez az én keserű bal kezem parancsolta nekik. Én voltam Egyiptom legnagyobb királya. *(Fáradtan hátradől a koporsójában, és nehéz, mély lélegzetet vesz.)*

SZETHOSZ *(föléje hajol, félresimítja az izzadó homlokú múmia halántékáról a hófehér haját, egy markolásnyit megfog belőle, és azzal megtörli Szeosztrisz verejtékes homlokát)*: Ostoba gyerek, te... miért álmodsz ilyen bolondokat? Látod, hiszen *(Szeosztrisz arcát simogatja)* egészen beleizzadtál.

SZEZOSZTRISZ: Nem volt álom! Nem úgy álmodtam a dicsőségemet, hanem nagy erővel, ennek a kilencven esztendőmnek minden erejével viaskodtam ki magamnak. A világ dicsősége az enyém volt, én voltam mindannak a földnek az ura, amit még korcs utódunk, Ptolomeusz előtt ismertek az emberek. És az én hatalmam jobban az égig ért, mint ezeknek a... *(megvető kézmozdulattal mutat rá a többi múmiára)* a Menkernek, Kefrennek, Keopsznak vagy nem is tudom már, hogy mi a nevük, a piramisai. A nap nem ment le az én birodalmamban, mert Indián kelt, és Líbia sivatagai fölött nyugodott. A szent Nílus nekem hozta a legszebb áldásait, a hétszer termő búza nekem tizenháromszor termett... Ah *(hátradől)*, akárhogy bekötözték is engemet a halálom után, amíg éltem, mégiscsak én voltam Egyiptus legnagyobb fáraója...

SZETHOSZ: Lásd, mindig mondtam, hogy vacsorára ne egyél olyan sok nehéz edelt, mert azután éjszaka rosszakat álmodol tőle.

SZEZOSZTRISZ: De ha mondom, hogy nem volt álom! A világ teljes dicsősége volt, és *(gyerekesen félénk hangon)* egészen csudálatos tőled, édesapám, hogy éppen csak te vagy az, aki nem akarsz hinni az én életem valóságaiban. Hiszen olyan kicsiny voltam még, amikor születtem, és olyan naggyá lettem! Ezt neked kellene tudnod a legjobban.

SZETHOSZ *(nagy szeretettel mosolyodik el, és a két tenyerével mutatja a levegőben a mértéket)*: Ilyen kicsiny voltál. Az öklöd olyan kicsiny volt, mint a fügefafa legfrissebb levele, a pendely pedig *(megfogja Szeosztrisz halotti burkolatát, jókedvűen cibál egypárat rajta)*, ez a pendely, ni, úgy lobogott rajtad, hogy teljes gyönyörűség volt látnunk a rózsaszínű, friss combodat, az erős, szép, jól megépített kasát a mellednek.

SZEZOSZTRISZ *(csendesesen, a kilencvenesztendő ember nyugalmával és tempós mozdulataival vet le magáról minden halotti fáslit, és egészen mezítelen)*: Ezt a mellkast gondold te... vagy ezeket a combokat?... *(A fekete hús, ahogyan hozzányúl, úgy szakad le gyaluforgács formájában a testéről.)* Ezekről beszélsz?

SZETHOSZ *(tettetett bámulattal)*: Hát te az előbb nem ezekről beszéltél? *(Haragosan)* Fickó, elfelejtkezel arról, hogy az apáddal beszélsz! Nekem itt meséket mondtál dicsőségről, világ-bírásról, hódításról és megigázott rabszolgákról. Te nyálas kölyök, te, álmodsz, vagy pedig hazudol? Engemet akarsz te elbolondítani? Az apádat? Nekem hazudsz a világ dicsőségéről? Nekem? *(Mutatja a két tenyerével.)* Ilyen kicsiny voltál, és akkor nem hazudtál, és nem álmodtál még semmit. *(Elmerengve.)* Olyan nyugodtan tudtál aludni... Azt hittem, hogy nem lesz semmi álmod sohasem... *(Feláll, haragosan a levegőbe üt.)* De azért mégis, már akkor is számár voltál... éretlen, rángatózó, kegyetlen játéku gyerek... ejh...

SZEZOSZTRISZ *(szepegő hangon, a megszidott gyerek gyámoltalanságával)*: De édesapám *(a halántékához nyúl)*, légy tekintettel az ősz fürtjeimre... Hiszen én a világot, az egész akkor ismert világot...

SZETHOSZ *(közbevág)*: Ezt már hallottam. Meghódítottad. *(A nap felkel, és sárga sugárral néz be az ablakon. A sugár aranykoronát ível Szeosztrisz ezüst hajára.)* Meghódítottad... bolond kölyök... *(Észreveszi az aranyat és az ezüstöt Szeosztrisz homlokán.)* Fiam, édes kis Ramzeszem... hát csakugyan nem álmodtál?

SZEZOSZTRISZ: De igen. Igazad van, apám. Úgy látszik, hogy idáig rosszakat álmodtam, mert most... most *(lehajtja fejét a koporsó vánkosára)*, most nagyon álmos vagyok... Hiszen kilencven esztendeig voltam ébren.

SZETHOSZ: És ezért mondtam neked mindig, hogy számár vagy. Az életnek csak egyetlen bölcsessége van: az idején való meghalás. Boldog a korán haló, és áldott az az asszír nyíl...

SZEZOSZTRISZ *(félálomban)*: De bosszút álltam érted! És meghódítottam...

SZETHOSZ *(ijedten teszi rá a kezét Szezosztrisz homlokára)*: Már megint nyugtalankodol? Megint az ostoba álmok? *(Nagyon csendes hangon)*: Aludjál. *(Felveszi a földről Szezosztrisz ledobott bal karját, és visszateszi a helyére.)* Nézd csak, apád vigyáz reád. *(Szezosztrisz boldog félálomban int, hogy érti, hogy érzi, hogy az apa szeretete az, ami nagyobb a piramisoknál.)* Vagy talán énekeljek neked? Vagy elringatnám a fekvőhelyedet is, de ezek az üvegtárlók hidegek és merevek. Ugye jobb volt a bölcsődben?

SZEZOSZTRISZ *(dadogva)*: Jobb, jobb... *(Elalszik.)* *(A nap teljes világossággal szórja be most már a sugarait. Szethosz csendesen, nehogy a gyerek felébredjen, visszafekszik ágyára. Künn a múzeum folyosóján kongó lépések hallatszanak.)*

SZETHOSZ *(a bal oldalára fordul, és behunyja a szemét)*: Ozirisz, segíts... mennyi baj van ezekkel a gyerekekkel... *(Elalszik. A nap teljesen felkelt, a múzeum szolgálja belép, és tollseprűjével lesimogatja a port a fáraókról.)*

SZENT CIPRIÁN TÜKRE

(Corneville város piaca. Nagyszombat délutánja van, a nép jókedvűen, tavaszi hangulatban, Húsvétot várva hullámszik fel s alá, hangosan beszélgetve. A háttérben látszik Henry márki vára és az ódon katedrális gót nagyszerűsége. Jobbról-balról régi stílusú, kiugró emeletű házak, az egyik előtt kőpad. A tömeg a Feltámadás szertartását várja, és mind sűrűbben hullámszik a székesegyház százszor ívelt kapuja felé. Egyszer fellép balról Gáspár apó, a bolond, szürke köpönyegbe burkolózva, görcsös botra támaszkodva.)

GÁSPÁR *(hátrasimítja a hosszú, ősz haját, szökkenő mozdulattal megáll, és az utca torkolatánál énekelni kezd):*

Ezt a régi bolond időt
Hogy megértük valahára.
Halljátok ti járókelők
Ezt a régi normandi dalt...

KAR *(kacagva):*

A király varrat... hahaha!
Katonáinak... hahaha!

(prózába csapva át és összevissza fecseggve):

Ezt a dalt ismerjük már, öreg... Vörösek, mint a rákok... Újat mondj... De szép ez a dal... Mégis mondjon újat... Újat, újat, más mesét...

SZERPOLETT *(kiválik a tömegből, és odapöndörödve Gáspár elé, a vállára teszi a kezét):* Hallod, öreg? Újat akarnak hallani tőled. Mondjál már új mesét! Tekints ide, tekints oda, egy sincs köztük ostoba, tekintsed ezt, tekintsed azt, egy sincs köztünk, aki ne ismerné már a mesédet a király katonáiról meg a koldusokról. Mondj új mesét.

GRENICHEU *(odalép):* Új mesét, öreg!

GÁSPÁR *(tétován áll a helyén, a szeme révedezve néz el a tömeg fölött):* Új mesét? Új mesét... *(Rekedten):* Nem tudok új mesét... Csak régi meséket tudok... *(Márciusi szellő támad, és meglengeti a hosszú ősz haját.)*

KAR *(kedvetlenül):* Ah, csak régi mesét...

SZERPOLETT *(elfordulva):* Régi mesét? Unalmasat.

GRENICHEU: Engedjétek csak, hadd beszéljen. Ha bolond ember mond régi mesét, bizonyosan új lesz belőle. Beszélj, Gáspár!

KAR *(odasereglik):* Új lesz? Új lesz? Beszélj, Gáspár! Mondjál mesét, öreg!

GÁSPÁR *(a bal karját mutató mozdulattal kinyújtja kelet felé):* ...Ott... ott... *(Roskadó mozdulatokkal megy oda a kőpadhoz és leül rá. Csend.)* ...Mondok mesét... *(A tömeg köréje sereglik, lármásan tolong, és összevissza fecsegg.)*

GRENICHEU: Csend! *(Elhallgatnak.)*

GÁSPÁR *(a padon ül, és megint kinyújtja a karját):* Ott... ott, ahonnan a nap jön mi felénk, ott van Kermadec városa is. *(Halkan dúdol.)* Ezt a régi, bolond időt... halljátok, ti járókelők... *(Megint beszélve):* Ott van Kermadec városa. Ebben a városban élt egyszer egy nagyon

boldog, megelégedett ember, akinek Trisztán volt a neve, és az órásmesterség a foglalkozása. Mondom, nagyon boldog és nagyon megelégedett volt, mert szerette a felesége, szép asszony volt, az üzlete is jól ment, hiszen senki jobban nem értette az órásmesterséget, és volt egy szőke hajú, kék szemű fia, akinél szebb gyermek nem volt Normandiában... *(Megpihen a beszédben, a szakállát simogatja, s lassan bólogat a fejével)* ...szebb gyermek nem volt Normandiában... Mondom, megint csak mondom, hogy Trisztán nagyon boldog és megelégedett ember volt. És mégsem volt sohasem vidám. Soha igazán nem tudott örülni a napjainak, semmi sikere, semmi gyarapodása nem szerzett neki örömet, mert valami árnyék borongott a lelkén. Valami félelem járta mindig a gondolkozását, valami rejtelmes rémület, maga sem tudta, mitől, maga sem tudta, miért, és csak néha, álmatlan éjszakákon jutott az eszébe, hogy... hogy... *(a homlokát törli)* az ő fia éppen azon a napon született, amelyen a mi Urunk Jézus Krisztust keresztre feszítették. *(Csend.)* Igaz, a tavasz első napja is volt ez, mert akkor éppen úgy esett a Húsvét. De Trisztán, aki az idők fordulásának a titkát megtanulta az óráitól, amelyeket úgy szeretett, hogy már beszélgetni is tudott velők, és megértette a ketyegésüket, a boldogsága és jóléte közepén is tele volt borongó sejtelmekkel, tudta, hogy a napoknak jelentése is van. Hah...

(A mellékcaból, a püspöki rezidencia felől menet közeledik. Elöl a kispapok, fehér karingben, kezükben égő gyertyával, mögöttük a barátok kámzsásan, vastagabb viaszgyertyákat tartva, azután a kanonokok lila szín felpalásttal, végül a püspök hermelines, bíboros palásttal, amelynek az uszályát két káplán emeli. Hátul az udvari cselédség. A tömeg térdre borul, keresztet vet, a menet lassan bevonul a templomba. Az emberek nagy része utána nyomakodik, de egy része némán visszasereglik Gáspár mellé, hogy tovább hallgassa a mesét.)

GÁSPÁR: ...tudta, hogy a napoknak jelentése is van... Amikor Trisztánnak a fia már négyévéssé felnövekedett, akkor az órás szíve még jobban szorongott, még jobban érzett valami veszedelmet. És amikor a karácsony hónapja, a rettenetes, ködös, gyilkos december elkövetkezett, akkor Trisztán elkezdte az óráin visszafelé igazítani a mutatókat. Meg akarta állítani az időt. Félt a karácsonytól. Nem akarta, hogy eljöjjön. De a kakukkos nagy óra a szeme közé nevetett... hahaha... Az időt nem állítja meg az óramutató, és karácsony elkövetkezett, és Trisztán fia... a legszebb gyermek Normandiában... meghalt karácsonyra, meghalt azon a napon, amelyen a mi Urunk Jézus Krisztus született... *(Csend.)*

SZERPOLETT *(halkan)*: Gáspár, mondd tovább.

GÁSPÁR: Meghalt egy nap alatt, váratlanul, és a karácsonyfa ágát koszorúnak kellett összerácsarni a kicsiny koporsóra... *(a homlokát törli.)*

HANGOK: Mondd tovább.

GÁSPÁR: Normandia legszebb gyermeke volt, és Trisztán nagyon megbetegedett, összeesett a koporsónál, ágyba kellett vinni, és az orvos, akit hívtak hozzá, megmondta, hogy nem éri meg a harmadnapot. Mégis megérte. Magánkívil, eszméletlenül feküdt egy hétig, azután lassankint visszatért az esze, kezdett már tudni, enni és látni is, és eleinte nem hitte el, hogy meghalt a fia. Az orvos csodáról beszélt, a szomszédasszonyok még hónapokig jártak sápítózni a beteg ágya mellé, de Trisztán felesége volt a legjobb asszony Normandiában, úgy szerette az urát, hogy az lassankint felépült, meggyógyult, és egy esztendő múlva felkelhetett az ágyból. A lába roskadozott, a feje szédült, és a szeme bizonytalan volt még, amikor először felöltözködött, és odament a tükör elé, hogy megnézze, nagyon megsoványodott-e. És amikor a tükör elé állt, akkor... *(elhallgatott.)*

HANGOK: Gáspár, mondd tovább.

GÁSPÁR *(gyorsan)*: Akkor a tükörből az apja nézett vissza rá. *(Mozgás a tömegben.)* Szegény Trisztán egy esztendő alatt úgy megöregedett, a szakálla úgy megnőtt, a haja úgy őszült, hogy harminc esztendővel öregebb lett saját magánál, öreg lett, egész szomorúvá vált, de lassacskán mégiscsak hozzá fogott újra a munkájához. Dolgozott az órakerekeken, az apró, finom rugók megmunkálása adott neki kevés feledést; de egy, egyvalami megmaradt benne. Azt hitte mindig, hogy ő már nem a Trisztán, hanem saját magának az apja. Mert halljátok meg corneville-i emberek, csak az tudja igazán, hogy ki volt az apja, akinek a fia meghalt... Két koporsófödélnek a lezáródása közé van zárva a megöregedés...

(A templomból halk mozgás hallatszik ki, megkezdődött a szertartás, a kispapok karban mondják a szertartás verseit.)

GÁSPÁR: Annyira erőt vett Trisztánon az a gondolat, hogy ő most már nem is saját maga, hanem az édesapja, hogy utóbb már nem is ment emberek közé, nem is beszélt, alig evett, és még a feleségével, a szegény Madelaine-nel is goromba, rideg volt. Az asszony megijedt, de nem mutatta az ijedelmet, hanem előbb elhívatta az orvost, és amikor az csak a vállát vonogatta, hogy nem segíthet, akkor elment az öreg Bertramhoz, a halászhoz, aki negyvenszer tudott visszatérni az izlandi vizekről, s azért csodamondó ember hírében állt. Elmondta neki a baját. Hogy az ura, amikor felkelt a betegágyából, és belenézett a tükörbe, ott nem saját magát látta, hanem az édesapját. És hogy azóta nagyon öregnek, nagyon sírba hajlónak érzi magát, és nem kell neki semmi, nem telik gyönyörűsége semmiben. Bertram elgondolkodott egy kicsit a különös történeten, azután kivette a szájából a bagót, azután pedig azt mondta: „Itt nem segít semmi más, csak a Szent Ciprián tükre. Tudod, leányom, hogy messze innen, fenn a hegyeken, Alençon városában őrzik a barátok Szent Ciprián tükrét. Oda zárandokoljál el az uraddal, és ott nézzen bele Trisztán abba a tükörbe. Csodát tesz az.” És Madelaine elzarándokolt az urával Alençonba, és rávette Trisztánt arra, hogy belenézzen a Szent Ciprián tükrébe.

(A templomból énekszó és orgonahang hallatszik ki: „Resurrexit, sicut dixit” - a nagy üvegfestéses ablakok megvilágosodnak.)

GÁSPÁR: Hallgassátok csak... Trisztán a kezébe vette a Szent Ciprián tükrét. Különös, kerek, nem sima üvegű tükör volt az, hanem befelé homorodó, a szélén villogó, a közepén meg nagyon mély. Különös tükör volt az, a rámája mellett csak eltorzult, halálos rángású vonásokat lehetett látni, a közepe meg mindent kicsinynek, igazán kicsinynek mutatott. És Trisztán kezébe vette és belenézett. *(A homlokát törli, és kinyújtja a bal kezét.)* Belenézett. És a kicsiny kisfia nézett rá mosolyogva vissza belőle. Először akkora volt az arca, az alakja, mintha igazán élne, azután lassan-lassan elkezdett kisebbre, távolabbra válni, ment bele annak a csodálatos, időmutató tükörnek a közepébe, de folyton mosolyogva és folyton visszaintegetve Trisztán felé. Az órás, aki az óraketyegés beszédét is értette, meghallotta ezt a néma intést is: „Apám, hiszen nem haltam meg, csak feltámadtam. Apám találkozunk, hiszen te is jössz nemsokára. Amíg ott kint vagy a tükör előtt, addig türelmes légy, és igazgasd a rád bízott órákat. Azután jössz úgyis.” És a kisfiú árnya, Normandia legszebb gyermekének a visszátükröző képe eltűnt Szent Ciprián csodaüvegének a mélységes öblében...

KAR: Meggyógyult-e Trisztán?

GÁSPÁR: Meg. Mert megértette, hogy nincsen halál, csak feltámadás van.

(A templomból harsogva zeng ki az ének, a körmenet kisereglik, az utcát elárasztja a sokaság és az égig felzengő alleluja: „Feltámadt Krisztus e napon...” A hallgatók odasereglenek a körmenethez, megszólalnak a comeville-i harangok, és diadalmas zúgással hirdetik a feltámadást.)

GÁSPÁR *(felkel a kőpadról, kettőt lép előre, és kinyújtja megint a bal kezét Kermadec felé.)* Ott... ott... Ezt a régi boldog időt...

AZ ALERION-MADÁR VÉRE

ELSŐ FEJEZET

(Elmondja Joscelyne d'Aufreville, a toulouse-i gróf egyik udvari mesemondója)

Most, hogy megérkeztek a Szentföldről a nagy szerencsétlenségek hírei, el sem hiszitek nekem, ha elmondom, hogy régen, hajdan, de azért talán még nem is száz esztendővel ezelőtt dicsőség és győzelem is koszorúzta a keresztény fegyvereket azon a földön, amelyen a mi Urunk Jézus Krisztus vérével és feltámadásával váltotta meg az öröklő bűntől az emberiséget. Nem hisz a szomorú ember a régi örvendezéseknek, talán nem hiszitek el az én mesémet sem most, hogy megjöttek a szomorú hírek. Barbarossa Frigyes császár belefulladt a Kalükadnosz sebes folyású patakjába, amelyet a pogány Szálefnek nevez. Ugyanaz a pokolforrásban is jéghidegen fakadó víz ez, amely régi krónikák tanúságtétele szerint kioltotta Alexandrosz M. fiatal életét is, ámbár sokan mondják róla, aki Juppiter Ammon fogadott fia volt, hogy nem annyira a víz, mint inkább a bor ölte meg már harminckét esztendő korában. Az aggastyán Barbarossát is ugyanaz a víz vitte el, mint a fiatal Alexandroszt, ott Szeleukia rossz lelkek lakta barlangjai mellett, de talán még nagyobb a kereszténység kára, hogy a szilaj lelkű Cortelyon Rikárd király sem tudta befejezni a nagy fogadalmat, és most, visszatérve a Szentföldről, cudar rabságban sínylik. Ámbár, mondják, a hírekkel hazatért génuai hajósok meg a velencések, hogy Cortelyon inkább csak hódításra, mint megtartásra született. Mert több az ő lelkében a rakoncátlan indulat és a megférhetetlenség, mint az a komolyság és a higgadság, ami a Bohemundéban meg a vele ment normann lovagokban volt, akik száz esztendővel ezelőtt nemcsak kiverték a pogányt, a vad szeldsukot meg a fekete nézésű khámitát a mi Urunk lába nyomaitól megszentelt földről, hanem királyságot is alapítottak ott, mert csak az áhítatos lelkű lotharingiai úr, Bouillon Godofréd volt annyira elragadott lelkű, hogy nem akart aranykoronát viselni ott, ahol a Megváltó töviskoronát viselt. A többiek, a normannok különösen, tudták, hogy a jámborság mellé erő is kell.

Hajh, Godofréd és Bohemund, hajh, te pajzsot keresztülvágó Vermandois Hugó gróf, te Guiscard ivadéka, Tankréd lovag, te - de jó visszaemlékezni rátok a szomorúság mai napjaiból.

Azok voltak csak a hősök, azok voltak csak az igazi vitézek. Ha a hóbortos Remete Péter barát, az egygúnyájú Sansavoir lovag, a leiningeni Emikó gróf sok szemetet vitt is magával, az csak jólesett a mi földünknek, mert kitakarodott tőlük, de a nagy szelídségű Godofréd meg a te nagy ösöd, grófom, a halhatatlan emlékű René gróf, azután Chartres-i István meg a normandiai Róbert, a hódító angol királynak a fia a lovagok legszebb virágszála volt magukkal keresztül Magyarországon, át a bolgárok földjén, végig a rossz gondolkozása bizánci Alexiusz birodalmán, le egészen Szíriába. Sok nevet tudnék nektek most elmondani, sok olyan nevet, amelynek csak hallatára is kivirágzanék arcotokon a dicsőségre való vágyakozás piros rózsája, de nem is akarom a szíveteket a kihunyt glória szomorúságával megbolygatni.

Mert azután: csak egy lovagról szól most a történetem.

Amikor Dorileumnál a kereszties sereg megnyerte az első döntő diadalt, Godofréd elindult Antiókia felé, de a testvére, Balduin Edesszának fordult, és vele tartott egy nagyon kemény, nagyon szilaj lelkű francia lovag is, a Malpertuix uradalom ura, Guidó.

A rekkenő nap hevétől megpihenőre valahol árnyékot keresett az elkalandozó csapat, s a vén, ráncos képű, mogorva nézésű kurd, akit felfogadtak, hogy vezesse őket, el is jutott velük olyan

helyre, ahol egynéhány csenevész fa meg egy kis bozót valami árnyékot adott nekik. Itt lepihentek, végigfeküdtek a forró földön, amely mégiscsak hűsebb volt, mint a levegő, és ki aludt, ki meg álmodozott közülük. Csak az egy Guidó lovagot nem engedte pihenni a földnél, levegőnél forróbb vére, az a gyilkos keresésvágy, az a belső nyughatatlanság, amely benne fészkel némely fajta embernek a vérében.

Kiment a bozót szélére, magával vitte a hosszú nyelű, vékony hegyű dárdáját is, és körül nézett. Isten tudja, mit keresett, de az első, amire rátalált, a vén kurd vezető volt. Az ott ült, a piszkosfehér burnuszába belegömbölyödve, a napon, mert azt mondják szavukkal nem játszó emberek is, hogy ez a fajta olyan, mint a gyík, sohasem elég neki a meleg meg a napsütés.

Guidó lovag csak egy pillantást vetett rá, azután felnézett a kopott, szikkadó levelű, hőségtől fáradt fáknak a koronájára. És egyik seprű formájú pálmának a széles levelén ott látott ülni egy madarat. Nem volt nagyon szép madár, csak sárgás volt a tolla, pecsenyének sem bőségesnek ígérkezett, de Guidó lovag mégiscsak megvágyakozott rá valahogyan, és felemelte a dárdáját, hogy lehajítja onnan a fáról. Kellett neki, mert olyant még senki sem látott előbb közülünk, azt a madarat addig csak azok a meseországból való emberek ismerték. Felemelte a dárdáját, és hajításra készült, amikor egyszerre csak megszólalt mellette a kurd:

- Azt a madarat ne bánts!

Guidó lovag haragos indulattal, de kissé döbbenet is nézett vissza rá, s azt kérdezte:

- Mi közöd hozzá? Miért ne bántsam?

- Mert az a madár énekel - felelte a kurd. - Annak a madárnak alerion a neve. És megátkozott az, aki az alerion-madarat bántja.

Guidó nagyot nevetett a pogány babonára, s kieresztette kezéből a dárdát. Az hozzáütött a madárhoz, de úgy látszik, csak megszárnazta, mert az alerion felröppent a pálmafa széles leveléről, és valami vad, szinte emberhangú sikoltást, valami kétségbeesett, tébolyodott éneket hallatva szárnyaszegetten is elszállt, és beleveszett valahova a kápráztató napsugárba.

Guidó ott állt a pálmafa alatt, nézett az elszálló madár után, s ekkor a még mozgó, széles falevélről három meleg csepp hullt alá. A megsebzett alerion-madárnak három csepp vére. Az egyik csepp Guidó lovagnak a jobb keze fejére esett, a másik a bal szemébe, a harmadik pedig a homloka közepére...

Másnap a Balduin serege elindult megint Edessza felé, de a nyughatatlan lelkű Guidó lovagnak már velük sem volt maradása, el-visszakalandozott a fősereghez, ott volt Antiókia ostrománál is, de amikor Kerboga, a mosszuli emír nagyon kezdte már szorongatni a kereszténységet, akkor a menekülőkkel együtt ő is betegen s a velencésektől kifosztottan érkezett meg a többivel együtt Szicília szigetére.

Nagyon beteg volt. A szeme fájt, a két fehér mandulája fölött is, alatt is vörösre, véresre duzzadtan fordult ki a szemhéja. És rázta a láz. Amikor Szicíliából hazavergődött ide Franciaországba, félig már meg volt vakulva, így vitték haza hordozóágyon a kastélyába, ahol azután valamelyik tisztjének a leánya, a Geneviève ápolgatta. Azt a rommá vált lovag feleségül vette, és az szült neki egy fiúgyermeket. De azt a gyermeket Guidó lovag már nem láthatta, mert egészen kialudt a szeme, és csak akkor kezdett el látni megint, amikor már az örök világosság fényeskedett néki...

Mert halld meg, grófom, és halljátok meg ti, urak, magam is énekes vagyok, tehát tudom, hogy így jár mindaz az ember, aki bár szenvedelemtől, bár ösztöntől indítva bántja az énekes-madarat, az alerion-madarat.

MÁSODIK FEJEZET

(Scarron abbé levele D'Avricourt Diána kisasszonyhoz)

Önt feleségül kérik ma, déesse, és ön tölem kér tanácsot, hogy férjhez menjen-e vajon, és odaadja-e a kezét és a szívét Des Maupertuis úrnak, aki kéri. Megvallom, hogy a felelettel éppen olyan zavarban vagyok, mint szoktam lenni, amikor a szakácsom azt kérdi tőlem, hogy vajjal csinálja-e a spárgát, vagy pedig sós vízben főzve tejfellel. Mind a kétféle módon annyira szeretem, hogy éppúgy nem tudok neki határozott választ adni, mint ahogyan most érzem, hogy csupán rossz tanácsot adhatok önnek. Éppen ezért tehát kétféle tanácsot is adok, és nagyon kérem, hogy vagy az egyiket, vagy a másikat fogadja meg, mert mondom, mind a kettő rossz, de ingyen csak jó tanácsot adnak, s amit ingyen adnak, az semmit sem ér.

Tehát az első tanácsom a következő. Mindenesetre menjen férjhez Des Maupertuis úrhoz, mert nagyon előkelő családból származik, az ősei már a keresztes háborúk idejében jelentékeny szerepet játszottak, és a címerükön Palesztinából három rigómadarat hoztak haza. Képzelve csak el, három madarat, vagyis három aleriont, ahogyan tudós barátom, Reveillac lovag, a kitűnő heraldikus mondaná. Az ősi vagyonuk nagyobbik része is megvan még, viszont pedig a D'Avricourt-vagyon, ne vegye rossz néven tőlem ezt az újabb gasztronómiai hasonlatot, úgy elolvadt már, mint a spárgára öntött vaj. Azonkívül Maupertuis úr mint férfiszépség is számot tesz. Daliás a termete, csillogó a szeme, elragadó az öltözködésmódja. Beszélni pedig csaknem olyan elmésen tud, mint Pocquelin, a színész, s a beszédhez, a mesemondáshoz éppolyan állandó kedve van, mint Lafontaine úrnak. Legyen a felesége.

A másik tanácsom ellenben a következő. A világért se menjen férjhez Des Maupertuis úrhoz, mert ez az ember először is rövidlátó. Sőt, akárhogy csillog is a szeme, félig vak. A rosszul látó embertől pedig félni kell, mert ezek, miután nem képesek már meglátni a külső világ valóságait, önmagukba néznek bele, ott új, különös világot látnak meg, s ezt a világot akarják rákényszeríteni az egészséges szemű környezetükre is. Ez pedig - majd meglátja, hogy valamikor igazam lesz, vagy itt, vagy odaát Angliában - nem is a poklot jelenti, hanem annál is nagyobb kínszenvedést: az elveszett paradicsomot.

És most a paradicsomról jut eszembe, hogy önnek már csak azért sem szabad férjhez mennie Des Maupertuis úrhoz, mert ő fiatalabb korában nagyon szerette a sauce aux tomates-tal készült fiatal szárnyaspecsenyét. A sauce aux tomates-nak pedig - amint ön bizonyára nem tudja - ugyanaz a hatása van a férfiakra, mint a szarvasgombának vagy pedig a spanyollégy zamatjával illatosított fűszeres bornak. Ez lehet az oka bizonyára annak is, hogy Des Maupertuis úrnak a jobb keze állandóan reszket. Valami görcsös rángatózás van benne, ami - ne nevéssen ki ezért a bolond képzelődésért - rám azt a hatást teszi, mintha láthatatlan toll volna a kezében. Éppen úgy vonaglik a keze, mint azé az emberé, aki már írni akar, de még nem tudja, hogy mit írjon. Már a kezében van valami láthatatlan toll, de még hiányzik belőle a tinta. Az én apámnak is így rángatódzott a keze, és lássa, én mind a két kezemre szélütött vagyok. Kezdődő betegség lehet az Des Maupertuis úrnál. A világért se legyen a felesége.

Fogadja inkább az én hódolatomat, és egye a spárgát böjtös napon tejfellel, vasárnap vajjal. Úrnapján pedig, amikor még nagyon fiatal, egy kis zsemlemorzst is reszeltessen rá.

HARMADIK FEJEZET (Egy bohózatíró naplójából)

Abban az időben Duchenier igazgatta a Porte St. Michel színházat, és talán nem leszek nagyon szerénytelen, ha megvallom, hogy Sardou, azután az én Raoul barátom meg jómagam voltunk a legnagyobb erősségei. A többi darabja mind sorra bukott, mi azonban minden szezonban megcsináltunk egy-egy olyan valamit, amit az én időm színházi frazeológiájával még kasszadarabnak neveztek.

Bár tisztelem szegény Duchenier barátom emlékét - Montpellier-ben és gyomortágulásban halt meg szegény -, mégis meg kell vallanom, hogy ami a tantième-eket illeti, e tekintetben nem volt valami nagyon bőkezű, ellenben nagyon sokat adott az asztalára, és szívesen látott bennünket is, más tollat vagy ecsetet forgató embereket is az asztalánál. Hogy úgy mondjam: szívesebben fizetett bennünket matelote-tal meg périgordi szarvasgombával, mint készpénzzel.

De a társaság, amely nála össze szokott gyülekezni, valóban válogatott volt. Az ő házában ismerkedtem meg C.-vel, a kitűnő költővel is. Ez az ember maga volt a megtestesült líra, és sajnos éppen azért nagyon rossz viszonyok között élt. Mert a líra ma már Olaszországban is csak száz centesimot ér, és néha úgy tűnik fel előttem a dolog, hogy mégiscsak jobbak voltak a régi jó pápai soldók és bajaccók, ámbar nem vagyok klerikális, sőt Boulange-ista sem.

Másik figyelemre méltó vendége volt Duchenier asztalának Maupertuis, a nagy romancier. Én őt már ismertem régebből, amikor ő még csak *chroniquer* volt a *Cricri* szerkesztőségében, ahova én még apróbb színházi hírecskéket, tudják, afféle ingyen panamákat hordoztam be. Maupertuis már akkor meglehetősen exaltált ember volt, és sokszor civakodott a kiadóval, aki nagyon rá volt szorulva, tehát gyalázatosan fizette, nehogy Maupertuis ezt észrevegye. Emlékszem, hogy gázláng helyett gyertyát követelt, mert ahogyan mondta, az erős fény bántja a fájós, szenvedő szemét. S az a szokása volt, hogy egyenesen az ágyból jött be a szerkesztőségbe, s kezdetben órák hosszat nem dolgozott semmit, csak dohányzott, és különféle stimulanciákat ivott. Akárhogyan tépte is a hiányzó kézirat miatt a gérant a haját, ő csak azt felelte rá:

- Nem vagyok én katonatiszt, hogy mindjárt felkelés után egészséges legyek. Nekem reggel (ez a reggel rendszeren délután öt órakor volt) fáj a szemem, reszket a kezem, és kábult a homlokom. Várjanak.

És vártak rá.

Azután megírta a nagy regényét, amivel egyszerre gazdag emberré lett, de akkor már nem angoszturát ivott, hanem étert, és egyre-másra szedte az orvosságot. Felkeléskor akkora adag morfiúmokat, mint Daudet, lefekvés előtt meg hol brómot, hol klorált, s azt hiszem, ha az aszpirin meg a veronál akkor már fel lett volna találva, azokat is szedte volna, mert állandóan fejfájásról és álmatlanságról panaszkodott.

Később azután elmaradt a Duchenier *souper-jairól* is, sőt elhagyta Párizst is, mert emberkerülővé vált. Elköltözködött Normandiába, yachtot vásárolt magának, és a tengert járta, mert ott nem találkozott emberekkel. Mi, bizony, de körülbelül egész Páris is, csaknem egészen megfedkezünk róla.

Egy nap megint Duchenier-nél ültünk együtt, a szokott kellemes társaság, és Goncourt (az öregebb) valami szabad akadémia fantasztikus terveiről beszélt. Ekkor kinyílt az ajtó, és Chayla, a Cercle Autumnaled kedves arrangeurje lépett be rajta. Ő is szívesen látott vendég volt mindig Duchenier házában, de ezúttal valósággal megdöbbenünk tőle, olyan dült és sötét volt az arca.

- Mi baja van? - kérdeztük tőle mindnyájan csaknem egyszerre.
- Hírt hozok - felelte Chayla rekedtes hangon.
- Honnan?
- Normandiából.
- Mi történt?
- Maupertuis meghalt. Megölte magát.

Sohasem tudtam még olyan kitűnő felvonásvéget csinálni, mint amilyen erre támadt ott a szobában. Rémült arcok, megszegett lélegzetek, pedig hiszen, ha vesszük a dolgot, szegény Maupertuis már az élete két első felvonásával is kitűnően előkészítette ezt a csattanót. Lassankint visszanyertük a hangunkat, és Chayla ekkor töredezett szóval elmondta a történeteket:

- A yachtlán végzett magával, a sebes szárnyú *Alerion*-on... Kint, már a szabadabb tengeren, de még közel a parthoz... Csak a két hajóslegény volt vele... Azok hozták vissza, halálra rémülten, a kikötőbe a yachtot, és az egyikük először is értem szaladt... Siettem fel a hajóra, Maupertuis ott ült lent a kajüt egyik vörös bársonyos oldalpadján, a jobb könyökére dőlve... Már nem volt benne élet... a bal szemébe lőtt, a vére felfecskendezett a homlokára, s onnan lassú cseppekben pörgött alá a revolvert még mindig szorító jobb keze fejére... Fent az árboc körül síró hangú madarak röpködtek, és verték szárnyukkal a levegőt...

A társaság e szomorú hír hallatára természetesen rögtön feloszlott, elbúcsúzkodtunk Duchenier-től, amit én meglehetősen sajnáltam, mert úgy volt megbeszélve a dolog, hogy aznap este felolvasom a készülőfélben lévő *Toujours perdrix* című bohózatom második felvonását, de ebből persze nem lett semmi. Két hét múlva azonban a *Toujours perdrix* ragyogó sikert aratott a Porte St. Michelben.

OLIVÉR LOVAG

I.

Lőkös, a molnár ott állt a Tüzes malom előtt, és elbámult a hegyek felé, mintha még sohasem látta volna őket. A Tüzes malomnak tulajdonképpen „Tízes malom” lett volna a neve, mert-hogy az volt a Séd mentén a tizedik malma a veszprémi káptalannak, de amikor egyszer belécsapott az Isten haragja, és kigyújtotta, akkor a nép átfordította a nevét a számról a veszedelemre.

Ahogy ott állt most Lőkös a malom előtt, eszébe jutott sok mással együtt ez a névcseré is annak a kapcsán, hogy folyton az Olivér úr járt a fejében. Olivér úr volt az, akinek az átka rászabadította a káptalan malmára az égi tüzet, s Olivér úr ma nagyon aktuális volt Lőkös előtt, mert kiterítve feküdt a rátóti kis vár lovagtermében.

Sehogy sem akart ez a dolog a fejébe menni Lőkösnek. Akárhogy megdörzsölte is a szemét, amott napnyugta iránt ott állt régi nyugalmával a Papod hegye, melléje a szokott rendben sorakozott az Ámos-tető, amellet meg, sörtés erdőhaját szinte a hóna alá dugva szomszédjának, csakúgy, mint rendesen, gubbasztott a Hajma-tető. Lehetetlen az, hogy Olivér úr meghalt, hiszen még a hegyek sem mozdultak ki a fekvésükből. Vagy hogy még nem tudták volna?

Elnézett Lőkös egészen nyugotnak. Ott a csatári hegy alatt, lenyúlva a Táborállástól egészen a Cserhátig, Jutas herceg földje fölött szürkén, mint a buckás földre terített szűr, hevert a város, Veszprém. Tulipános hímet csak a vár varrt rá, a két templomával meg a kanonokok tarkára festett, apró házaival. Ott sem mozdult semmi, szinte látszott, hogy még az egész káptalan alszik, pedig a kanonokok már csak tudnák - és akkor ugyancsak talpon volnának -, hogy az éjjel meghalt Olivér úr. Nem lehet az, hogy a világ csak akkor dőljön össze, amikor mi magunk meghalunk: ha nem is az egészében, de valami részében csak meg kell mozdulni akkor is, amikor olyan nagy úr hunyja le a szemét, mint a rátoldi Olivér lovag. Vagy a magunk halálával sem dől össze? Lőkös borzadva gondolt arra, hogy eljön a nap, amikor neki is leesik az álla, s azért a Séd habja csakúgy szalad tovább, mint addig, a malom pitléje nem hagyja egy percre sem abba a kotyogást, de még csak egy pimpimpáré sárga szirma sem fordítja el tekintetét az ég felől a földre, amelybe pedig őt, a kádártai molnárt eresztik alá.

A felesége zavarta ki a révedezéséből, annak a hangja kapatta újra észbe, amint bent a pítvarban magyarázta Gyármánnak, a legénynek:

- Ha le nem feslett volna a kengyeléről a szíj, hogy meg kellett állania, most sem tudnánk. Akkor is, míg kapkodó kézzel kötözte a szerszámát, csak úgy hebegve beszélte: meghalt Olivér úr... vágat Vasba, hogy a Gyulafiaknak hírt vigyen. Harmadnapra azok megtudhatják, egy hét múlva itt lehetnek... A Lórántfiak úgysem jöhetnek, mire már a káptalan... Hej, letört a hársfa legderekabb ága!

Gyármán csak valami értetlen makogással felelt az asszonya töredezett, összefüggéstelen szavaira, az meg folytatta azzal az el-nem-fogódottsággal, amire csak asszony képes. Mert az asszony csak ijedni tud, de a megdöbbenés távol van a lelkétől; a félés a tudománya, de rémületet, elborzadást nem ismer, mert ahhoz a lélek erőssége kell. A fűzfá csak hajladoz a szélről, a tölgyfa tud csak megremegni.

Azonkívül az asszony jobban is tud pártoskodni, mint a férfi, és Koléta asszony, a molnár felesége sokkal szenvedélyesebben volt a Laádok pártján, mint az ura, aki néha olyan formát is gondolt, hogy a Rátoldoknak is lehet igaza.

- Letört a hársfa legderekabb ága! - beszélt tovább az asszony. - Akár meg is fordíthatnák a hársleveles címerüket. Merthogy Olivér úr behunyta a szemét, bizony sem a Gyulafiak, sem a Dezső fiai ide nem érnek akkorra, amikor a káptalan visszaveszi tőlük a földjét.

Gyármán megint makogott valamit, amit Lőkös nem értett meg.

- A Lóránfiak - folytatta Koléta. - Hiszen azok valahol a kisebbik király országában laknak! De még a Fejesek sem az Alföldről vagy a Putnokiak, akik már el is szakították magukat a rokonságtól. Meg lehet fordítani a hársleveles címert, mondom én!

Lőkös végigsimította ott künn a malom előtt a halántékát, és befelé fordult - a felesége nyelvelése meggyőzte őt arról, amit nem hitt el a hegyeknek, s nem hitt el a városnak: hogy Olivér úr csakugyan meghalt.

Bent a pitvarban még égett a világ, pedig künn már világos volt. A Hajmatető sörtéit szinte meg lehetett olvasni, amint beleszúrtak a kéklő levegőégbé.

Lőkös megállt még egy pillanatra a küszöbön, aztán elnézett megint egyet Rátót felé. Nem mozdult még semmi, de egyszerre hang törte össze a reggel csendjét. Ha nem ismerte volna úgy ezt a hangot, elsőbben azt hitte volna, hogy valahol messze, tán Palotán, harang szól. Olyan érces, olyan a távolságtól döngővé vált hang volt az. De Lőkös ismerte: a rátóti kutyák ugattak, az Olivér úr híres hun kutyái.

II.

A lovagterem közepén, hirtelen összetákolt ravatalon feküdt a legnagyobb és leggőgösebb Rátold: Olivér. Hogy a halála is megmutassa a születését, fejtül a nyugvóhelyéhez oda volt téve az Olifant, az elefánt agyarából faragott nagy kürt, amelybe Roncevaux-nál haldokolva fűjt bele a Rátoldok őse, a nagy Roland lovag, a legendás hős. Utódai Apulián keresztül verekedték magukat ide Magyarországra, amely az első Árpádok idejében csak úgy szívta magába az idegen lovagokat. Akkor hozták ide Németországból Hunt és Pázmán a kutyafejes címerüket, Gut és Keled pajzsukon a farkasfogát, itt találkozott össze a francia Cornides Vilmos karddal átszúrt sisakja a szláv Bogomérek kürtjével, a Divékek medvéjével. S akkor, Kálmán király idejében szakadt ide a Roland nagy hársfájáról is egy levél, Rátold lovag, hogy egy sorban harcoljon az Abákkal, Borsodokkal, Szemerékkal, Oszulokkal s a többi Árpáddal jött nemzetséggel.

Össze is testvérültek mind, s alig két évszázad alatt egészen magyarrá lettek. A Rátoldok a legelső között, s ők tanulták el legjobban új véreiktől a magyar ember legöröklőbb sajátosságát, legbensőbb természetét, az összeférhetetlenséget, a visszavonást, a testvérrel való civakodást.

Alighogy Kálmán királytól megkapták donációba a Bakony alján azt a földet, amely a szomszédos volt a veszprémi püspök meg a káptalan birtokaival, rögtön hajba kaptak a szomszédokkal. Pörpatvar, erőszakoskodás, hatalmaskodás mindennapossá vált, s annál elkeseredettebbé, mert abban az időben a papok is más fából voltak faragva, mint mostanában.

Mivel azonban akármilyen kemény is a fa, az acéllal csak mégsem veheti fel, azért a sok birtokháborúságban mindig a Rátoldok maradtak fölül, s a papok nem tudták visszarángatni

tőlük azokat a földeket, amiket Lóránt lovag, az Olivér öregapja rántott ki a lábuk alól, III. Béla király idejében. Leusták és Kakas, a Lóránt fiai is keményen fogták a prédát, a papok moccanni sem mertek ellenük egész addig, amíg éppen olyan keményfejű ember nem került az élükre, mint maguk a Rátoldok.

Kakas átvándorolt akkor már Borsodba, Leusták előregegett, s a fia, Olivér volt az úr a rátóti birtokon, amikor a király Vazulnak, a csanádi püspöknek adta oda a veszprémi egyházmegyét is. A Laád nemzetségéből való Vazul aztán hamar megmutatta, hogy milyen ember. Azon kezdte, hogy nem is Vazulnak hívatta magát; háromszáz esztendővel a nemzetsége megalapítójának, Vérbulcsunak a halála után még mindig kötötte magát az ősi pogány névhez. Bulcsu püspöknek ismerték széles Magyarországon, s ha a Rómából érkező latin írások következetesen „Basilius”-nak írták is a nevét, ő még következetesebben „Bulcha”-nak írta magát alá válaszaiban. Pogány, kemény ember volt, abból a fajtából, amely Koppány óta mindmáig megvan Somogyban, Zalában, Veszprémben, Túlادunának ebben a hármasszívében.

Hogy milyen ölrekapások, milyen marakodások támadtak csakhamar az ő várnépe meg az Olivér hadai között, azt nyögve beszélte az egész vármegye jobbágysága - mert akkor is a paraszt itta meg a levét annak, hogy az urak verekedtek.

A káptalanba is egészen új életet öntött az új egyházfő. Bezzeg mertek most már mukkanni a papok: mire az öreg Leusták behunyta a szemét, s Olivér, elég fiatalon, magára maradt, eltűnedezett az összeharácsolt birtok nagy része, a rátóti kisvár tornyából könnyen végig lehetett látni a földeket, amiket még meghagytak a papok.

Olivér, ahogy nekiöregedett, kezdett mind mogorvábbá, mind keserűbbé válni. Eleinte összeszedte a lovasait, s hol itt, hol amott ütött rá a püspök meg a káptalan jobbágyaira, de hogy mindig visszaverték, kezdte abbahagyni ezt a módot, s nagyobb, ijesztőbb, pokolibb terveken törte a fejét. Egészen megkeseredett a lelke, az itálnak is erősen odaadta magát, kegyetlenné, indulatossá vált. Ráeszmélt lassankint, hogy nem is a föld kell már neki, hanem csak a bosszú. A föld utána, az agglegény után, úgyis csak távoli rokonoké lenne, de a bosszú, az egészen az övé magáé volt. Lassankint még a papok ellen való harag is kiszállt a szívéből, minden düh, minden indulat kezdett benne csak egy emberre irányulni: a Bulcsu püspökre. De azon egészen ki akarta hűteni a bosszúját, amely olyan izzó volt benne, hogy még a haját sem engedte megőszülni; a hatvanesztendősen vén dalia haja még mindig olyan szögbarna volt, mint harmincesztendősen korában.

Annál fehérebb volt akkor már Bulcsu püspök. Hófehér haja összefolyt fehér szakállával, hajdan dacos kék szeméből is kilopta az idő a lobogást.

És erre az ősz hajra, erre a fehér szakállra agyarkodott legjobban az a másik, barna fejű aggasztán. Megrázta a füle fölött hosszú fonadékba font szögszín haját, s összezsikorította a fogát. Zavarodott volt már akkor, sokszor napokra bezárkózva tombolt fel-alá a kisvár alacsony bolthajtásai alatt, sokszor meg éjszakákon át elült magános tivornyában a nagy tölgyfa asztalánál, fortélyos kupa mellett.

Egyik ilyen zavarodott órájában történt, hogy ajándékot kapott a zalai vadászától, Vigándtól. Két hatalmas nagy, hosszú szőrű, lompos kutyát, ivadékait azoknak a vad hun kutyáknak, amelyek Attila táborában hajdan csaknem egészen maguk végezték az őrszolgálatot. Lent a Tapolca völgyében még ma is el van szaporodva a fajtájuk, s ma is csak olyanok, mint ezer évvel ezelőtt voltak. Ha nyugodtan állnak, szinte nevetséges a pofájuk, amelyből csak az orruk látatja az összesodródott, zsinór végéhez hasonlatos, csimbókokban alácsüngő szőrük. Eltűnik alatta a szemük is, hiszen nincs is szükségük szemre, elvezeti őket az orruk minden-

felé. Hanem mikor aztán mérges mordulásra csinálnak rést a szájukból, akkor egyszerre vége a tréfának: a hiéna fenekeedése csak oktalan barom bárgyú egyformaságú életjelensége ahhoz az intelligens, tudatos és átértett gonoszságához képest, ami ilyenkor egyszerre megderíti szőrpamacs-pofájukat. A szemük is elővillanik a zsinórárnyék mögül - nem nézni, csak fenyegetni. És nem ugatnak, csak halk, a dobütés hangjához hasonlatos vakkanást hallatnak. Látszik, hogy múltjuk, iskolájuk és tradíciójuk van: ezek a kutyák katonanemzedék. S aki ellenség a dobjuk szavát meghallja, már a földön is van, átharapott torokkal, némán, éppen olyan némán, mint amilyen hangtalanul áll teteme mellett a hun kutya.

Ezekből a szörnyű, néma fenevadakból vitt ajándékba kettőt Vigánd az urának. S mintha a hosszú egyfajúság vérpangása által gonosztevővé degenerálódott ebek valami rokonságot éreztek volna az Olivér úr elborult, háborodott lelkével - megbarátkoztak hamar vele. Elővillanó szemük tüze pedig pokoli lángot gyújtott meg a gazdájuk agyában. Napokat, éjszakákat töltött velük, s beszélt nekik fojtott suttogással, maga sem értve, hogy mit mond:

- Ti... ti fogtok segíteni!... A szakállát, azt, azt... a torkát... hogy a megalvó vér fesse vissza barnára - s öntudatlanul simította végig a saját fejét, amelyen olyan idegen, olyan nagyon borzalmas volt a sötét fürt.

Aztán néha lóra ült, s hosszú pórázra fűzve maga mellé a két kutyát, elbarangolt velük a Bakony rengetegében. A hegy oldalán, ahogy ki-kibukkantak tisztásabbra, megállt, s ököllel mutogatta nekik az odalátszó várost, a várat, amelynek apró kanonokházai közül gömbölyű háttal emelkedett kissé fölebb a püspöki székház.

- A torkát... - dadogta - oda... oda jöttök velem... lehúzzuk a vár oldalán... a torkát.

S az a mágikus düh, amely folyton ott vibrált minden idegszálában, csodát csinált. A kutyák, ezek a mogorva némák, megtanultak beszélni. Az öröm megoldotta a nyelvüket, amelyet őseik hallgatása mozdulatlaná tett. Esténként, amikor a gazdájuk otthagya őket, kínos szűküléssel nyihogtak, hajnalban pedig, amikor várták, hogy jön már Olivér, elkezdtek hangosan ugatni. S a hangjuk olyan volt, mint a harang; nem csaholás, csak csahintás, de tele ércel, és mégis félszeg, mint mikor tűzre verik félre a harangot. Rátót vidékét hajnalonta messzire felverte ez a vészhang.

Olivér meg, amikor esténként elvált az ebektől, sietett fel a kisvár legkomorabb szobájába, ahol legalacsonyabb volt a bolthajtás, s legsűrűbbre verődött össze a falba vert vasgyűrűkbe tűzött fáklyák füstje. Ott ült fél éjszakán keresztül, s ahogy a fertályos kupából fogyott a bor, mindjobban kezdte látni, hogy hogyan tépik szét a kutyái Bulcsu püspököt. Hallotta a dobhangú buffogásukat, látta, hogy mered fel a szőrük, hallotta a hörgést, s nagyot kacagott, mikor a püspök hördülés nélkül, elforduló szemmel, a levegőbe belekarmoló ujjakkal zuhant alá a földre. Felugrott a helyéről, úgy nézte a fáklyafüstben eléje rajzolódó jelenetet, s lehajolt a holttest fölé, csikorgó foggal...

Egyszer aztán a dühtől úgy elfogyott a lélegzete, indulatában olyan hevesen hajolt előre, hogy arccal odabukott a boltíves szoba pallójára. Ott is maradt.

Hajnalra sebtében kiterítették, s hogy a halála is megmutassa a születését, fejtől a nyugovóhelyéhez odatették az Olifantot, az elefánt agyarából való nagy kürtöt, amelybe Roncevaux-nál haldokolva fűjt bele a nagy Roland lovag, a legendás hős, a Rátoldok őse...

III.

...A kutyának van egy irtózatossága, amelyben csak három más teremtetett lénnel osztozik: a kakassal, a lóval és az emberrel. Meglátja a kísértetet. Fölötte van a három másik társának abban, hogy a halált is meglátja. De a halál láttára megrémül, és hosszan tutolva megáll a helyén, vagy pedig beteg nyüsztéssel húzódik valahova menedék alá, a kísértettől pedig nem fél. A halál meglátásában meg a kísértettől való félelmetlenségében is egyedülálló. Mert a kakas, ha kísérletet lát, megdermed, és leesik az ülőjéről, mint a darab kő, a ló meg szoborrá dermed, de olyan szoborrá, amelynek minden izomszála remeg...

Lőkös, a molnár arra ébredt, hogy hajnal van. Álmosan rúgott kettőt-hármat, hogy kiegyenesedjék a lába szára, amelyet már megzsugorított kissé az a sok bor, amit tegnap délután juttattak neki az Olivér úr torából Kádártára is átvetődő kapatos csatlósok. Kilenc óra is elmúlt, mire ágyba keveredett, nem csuda hát, hogy olyan nehéz a teste.

Nem is hinné el, hogy hajnal van, ha nem hallaná a biztos jelét: odaát Rátóton ugatnak a hun kutyák. Nagyon elgyalázhatta a bor, hogy ilyen keservesen tud feltápászkodni.

Azonban felkelni mégiscsak kell. Lőkös felhúzta a csizmáját, fejébe nyomta a bárányszőrű süveget, kitörülte szeméből az álmot, miegymást, és ezzel fel volt öltözködve. Ment az ajtó felé, kilépett a pitvarba, aztán meghúzta a madzagot a szabadba nyíló ajtón is. A nehéz tölgyfa ajtó magától befelé fordult a sarkán, s amint kinyílt, Lőkös majd a maga száján keresztül esett ki a bámulattól. Künn olyan sötét volt, akár ha hordóba nézett volna az ember.

Már-már visszafordult, azzal, hogy bizonyosan csak álmodott, amikor megint megszólalt a rátóti hajnal hangja: a kisvár felől felhangzott a kutyacsaholás. Lőkös megdörgölte a szemét, belebámult a szürke levegőbe, aztán fejcsóválva gondolt arra, hogy vénségére mégis illetlenül leitta magát, hogy már a hajnalt sem látja.

Az eget nézte, akkor aztán egyszerre a fejéhez kapott. A Göncöl szekere éppen éjfélre állt, a Botos-csillag meg a szomorú Fiastyúk még ott bandukoltak az ég sarkán. Nyár delén is, ahogy most volt, csak éjfélig virrasztanak ezek a csillagzatok. Éjfél volna?

Éjfél volt. És amint a Lőkös révedező, mámoros szeme az égről visszafordult a földnek, ott is egyszerre csillagot látott. De nem olyan vöröses színűt, mint a Hadisten csillagáé, nem is olyan nyugalmasan fehérsárgát, mint az Esthajnali csillag, hanem valami kékesen zöld lobogását - nyughatatlan fényűt, amelynek a magjából mintha szerteszakadó párák foszlottak volna el a levegőbe. Rámeredt a szeme, de egyszerre megint a fülének is jutott mire figyelni: onnan, éppen onnan, ahol az a kék láng lobogott, közelebb erővel tépte meg a levegőt az ebsaholás.

Az este ivott sok bor volt-e az oka, vagy valami más - de Lőkösnek egészen megmerevedett a térde. Szeretett volna visszafutni, be a malomba, szeretett volna legalább a szemét lehunyni, mindhiába: ólomvá vált. A malomkövek kilopózkodtak az örlőből, s gyűrűnek ültek rá a lábára, nyakára... Ott kellett maradnia a malom előtt, hogy legyen, aki tanúságot tesz majd, hogy legyen, aki lát...

Rátót felől, a hegy lankáján mind jobban közelgett a zöldeskék fényrongy, mind hangosabb lett a kutyaugatás. Egyszerre a láng - nem is láng volt az, csak valami párás lobogás - kezdett emberi alakot ölteni. Meglátszott elsőben a széles válla, aztán a siető lába, s végre kibontakozott a lángporból az arca is. Olivér volt. De más Olivér, mint az e földről való. Az életében barnából bíborba átjáró arca szürke volt most és sárga, mint az alig kialudt hamu, a testét vért helyett egyetlen lepel fogta körül, a szemfedő s a haja, a szögszínű haja fehér volt, hófehér. A halott jött onnan Rátót felől. A nyomában meg a két kutya. Ugrálva, a levegőbe kapkodva,

hangosan ugatva a két néma dög, akiknek az elnémuló gazdájuk kezdte visszaadni a hangját, most pedig, hogy egészen elnémult, teli hangra kapatta őket.

Ott lent voltak már, a Séd partján, nem is egészen kőhajtásnyira Lőkössel szemben. Ott volt a vége a rátóti uradalomnak, ott kezdődött el a káptalani föld.

S ott a kutyák egyszerre meglapultak, a hangjuk hirtelen elakadt. Lőkös molnár csak úgy éber ájulásban látta, hogy Olivér, a kísértet hirtelen visszafordul feléjük, s kinyitja a száját, mintha mondana valamit. De szó helyett, a dühe nem talált más utat a levegőbe, csak kék lángfüstöt amely dőlt a száján, az orrán, még a sziporkázó szemén keresztül is.

Ledobta magáról a szemfedőt... A húsa, amely már rothadni kezdett, foszforosan csillogott... Intett a kutyáknak... hiába. Azok csak lapultak ott a Séd mocsarának a kövér fűében. Dobbantott a lábával. Felemelte a kezét olyan fenyegető mozdulatra, hogy még az ég is feketébb lett... Mindegy az a kutyának, az nem fél a kísértettől.

A véres tajték, amit Korlát, az apród akkor törült le az ura ajkáról, amikor halva találták a bolthajtásos szoba pallóján, most megint kiült a kísértet szájára. Megremegett az egész mivolta, amint megint visszanézett a kutyákra, s amint így remegett, olyan volt, mint a földből előtörő kénköves gőzoszlop, amit megráz az a tudat, hogy még most... még most... még most sem lehet!

Még egyet rázkódott - ó, ha nem adta volna oda a hangját a kutyáknak, milyent ordított volna most! Visszanézett a két lapuló ebre, aztán felemelte mind a két kezét, körömrre facsarította az ujjait, s olyan erővel, amilyent csak a pokol ad, belevágta a mellébe.

A kezdődő féregrágástól hígga vált hús könnyen hasadt le a bordájáról, könnyöknyi nagy darab maradt a karommá vált keze között. Azt odavágta a kutyák elé. S a két rettenetes szörnyeteg erre egyszerre megint ebbé vált. Hús! Nagyot kaffantva estek rá, s mohón falták. Hús!

A kísértetnek szétnyílt az ajka, látszott, hogy megkönnyebbül, de nem sóhajtás, hanem a koporsónak virágtól nem fedett bűze tört elő a szájából. A vállához kapott, onnan szakította le hosszú cafatban a húst, s meglóbálva jobbájával a feje felett, a bal kezével odamutatott a város felé. Folyóssá vált agya velejéből a koponyáján keresztül átlátszott a gondolat:

- Oda megyünk! A torkát...

Aztán feje felett csóválva a húsrongyokat, nagy iramodással szaladt előre. A kutyák a nyomában. Odahajította közéjük a húst, aztán újra elkezdte marcangolni magát... A mellét, a combját, az ágyékát, a derekát, mindent lemeztelenített, hogy konccal csalhassa maga után a két bosszúálló társát, a két orgyilkost, akik mind jobban nekiszilajodó, szinte pajkos kedvvel kezdték követni - hiszen a gazda fizet. Hús!

A Séd kanyarodójáig értek már, kezdtek eltűnni a molnár szeme elől. A csontvázra mezítele-nedett kísértet már csak olyannak tűnt fel előtte, mint a mocsár felett imbolygó lidércfény - egyszerre aztán ez a fény is eltűnt. Hirtelen, gyors zuhanással a földre dobbant, aztán elsöté-tedett. Ezzel a zuhanással egy pillanatban roskadt térdre Lőkös is, megszabadulva az ígézettől, és sipító hangon tört elő a torkából az irtózat.

- Én uram, Krisztus, segíts!

Vad ebcsaholás hangzott fel megint, aztán a rákövetkező süket hangtalanságban olyan zaj, mint amikor erős, acélnál kegyetlenebb fogak alatt csont ropog...

A Séd kanyarulója mellől két sötét, jóllakott árnyék mozdult fel. Egy ideig ide-oda botlottak, aztán egyszerre irányt véve, nekivágtak a Bakony rengetegének, ott tűntek el a bozótban. S ugyanakkor valami nagyon halavány, nagyon beteg fényű kis kék láng emelkedett a víz fölé - olyan, mint a mécs fénye. Lassan, a levegőben lapos íveket leíró lebegéssel szállt, szállt a város, a vár, a püspök palotája felé. Ott rezgett még a tető fölött egy pillanatig, aztán eltűnt...

IV.

Reggel az egyházfi, akinek tisztében állt az öltöztetés is, amikor bement a püspök szobájába, halva találta az urát. Bulcsu püspök meghalt, álmában, szelíden és csendesen; hófehér szakáll a mellén, hosszú ősz haja mosolyogva simult rá a vánkosra, minden vonása, arcának minden izma nyugalomról beszélt, olyanról, amilyen nincs ezen a földön.

Az Isten irgalma legyen mindnyájunkkal, és adjon nekünk könnyű elmúlást.

DURHÁN FIA

Vasárnap volt, és Durhán, a kertész, felkelvén, megmosta a nyakát is. Nem azért, mintha a hitetlenekkel együtt akart volna ünnepelni, hanem részben azért, mert a homok csípte a bőrét, részben pedig azért, mert útra készült. Amint a hideg víz végigcsordult a tarkóján meg a nyakán, és csöppekké harmatozott szét a széles hátán: lehült, megszabadult a gyötrő gondolkozás kínjától a nyúltagya, visszahúzódott belőle a vér, és Durhánt kellemes szédülés fogta el. Szinte jókedve lett ennek a nagy, nehéz testű, mindig szomorú és sokat hallgató embernek.

Erősen, szokatlanul gyors mozdulatokkal megtörülközött, azután kivitte a vizet a kertjébe, és elöntötte a kapor, saláta és paprika fölé. Még akkor is valami jó izgatottság mozgott benne - érezte, hogy ma valami nagy szerencse vagy valami nagy szerencsétlenség éri. Ami, Allah kérim, egészen egyre megy.

A huszonkét könyöknyi hosszú és tizennégy könyök széles kertje kint volt a város végén, az alatt a bástya alatt, ami a Hatvani-kaputól húzódott el görbe vonalban el egészen a Kecskeméti-kapuig, onnan meg dülledt hasú ívvel a Dunáig, ott vezett bele gyöpös földsánc formájaként a homokos partba. A kertje meg a vityillója körül csupa apró ház állt, és majdnem mindegyikből kalapács csattogása hallatszott ki, mert abban az utcában laktak, ott, a bástya alatt a magyar vargák, róluk is nevezték úgy az egész hosszú sikátort, hogy Madsar utca.

Durhán, miután visszavitte a vizesedényt a szobába, felkötötte a fejére a vörössel ritkásan csikolt fehér kendőt, és elindult le a Duna felé. Messze útja volt, el kellett mennie a nagy, üres Harruckern-telek mentén - hogy a sváb még a törökbe is bele tudja fűrni magát! -, azután elkanyarodnia a Köprili basa mecsetje mellett, hogy eljusson a partig. Ott megállt, csöndes török mozdulatokkal előkereste erszényét a turbánjából - igazhivő ott tartja azt -, kivett belőle három oszporát, és intett a kaikidzsinak:

- Vigyél át Budára, Kücsük - mondta.

Már a Duna közepén voltak, amikor a kaikidzsi, megpihentetve kissé az evezőjét, eldugta a három aprópénzt, és visszafelelt neki:

- Nagyon jó kedved lehet, Durhán, hogy még te is tréfálsz velem.

Mert a csónakos embernek az igazi neve Ferhád volt és csak csúfolódásból mondták Kücsüknek, amiért hogy Allah bizony kicsikére szabta a természetét.

A török lassan beszélget: a kaik orra éppen odazökkent a budai part homokjához, amikor Durhán megmagyarázta, hogy miért nem szólította Ferhádot az öregebbik nevén.

- A bíróhoz megyek. Meglátom megint a fiamat, és visszahozom. Hazaviszem, este majd együtt ülünk a bosztánban, éjjel mellettem alszik az ágyban. Napközben meg majd eljátszik a szomszédoknak, a Kun Istvánnak a gyerekeivel.

- Hát Aldzsaliszt nem akarod visszavenni? - kérdezte a sajós, aki úgy látszik jól ismerte Durhánnak a családi viszonyait.

A kertész kiszállt, és csak a partról bólintott vissza egyet a fejével, ami törökül annyit jelent, hogy: nem. Aztán elindult fölfelé, a Várba. Ballagva ment, lassan jutott fel a Boldogasszony temploma mellett, ami akkor a szipáhik kaszárnyájának az istállója volt, a hegytetőre. Onnan, a könyvtár épületét megkerülve, eljutott a törvényházig.

Bent, a hideg, nyomott, rossz levegőjű szobában már várt rá a bíró. Egy csausz állt a kerevetje mellett. Durhán megadta a szálaámot, a bíró pedig megszólította:

- Tehát csakugyan el akarsz válni a feleségedtől?

Durhánnak nehezére esett a felelet, de azért erőt vett magán, és nyugodtan, illedelmes hangon, indultság nélkül mondta:

- El. Rajtaértem, amikor szerelmeskedett Szelimmal, a puskamíves legényével. A beszédjükből kiértettem, hogy régen szeretik egymást. Most aztán elszökött tőlem, de elvitte a fiamat is. Két hét óta együtt laknak. Nem kell többet az asszony, csak a fiamat adja vissza.

A bíró ránézett a csauszra, aki megértette a néma parancsot, az ajtóhoz sietett, és behívta Aldzsaliszt. Az asszony - sötét arcú, villogó szemű nőstény - dacosan lépett be rajta, magával vonszolva az ijedt, bémész szemű gyereket. Az lehetett vagy ötesztendő.

- Durhán el akar válni tőled - mondta a bíró -, és úgy tudom, te is el akarsz válni tőle. Egyeztetek meg békességben, a kérdés csak az, hogy kié legyen a gyerek.

- Feriz az enyém - szólt az asszony tompa, színtelen szóval.

- Az enyém - felelt vissza a kertész.

A bíró megsimogatta a homlokát, és egyezkedtetni próbálta őket.

- Bebizonyosodott, hogy hűtlen voltál az uradhoz. De Durhán nem akar ellened ítéletet, csupán a gyereket akarja. Menj, Aldzsalisz, az utadra, de add vissza a gyermeket apjának.

Csönd támadt; a férfi és a nő pillanatokig mozdulatlanul állt egymással szemben, csak a sugár, ami a homlokuk alól villant elő, kereszteződött a levegőben, mint két damaszkuszi acélnak az éle. Azután megszólalt Durhán mély, meleg bariton hangon:

- Feriz.

A gyerek, aki eddig szepegve, félelemtől bénultan állt az anya mellett, egyszerre összerezzen, valami mondhatatlan öröm csillant fel a szemében, valami égi megnyugvás szállt a fehér kis arcára, úgy kiáltotta vissza:

- Apám, apa! Mikor mesélsz már?

A nagy, Mahomed termetű ember térdre zökkent, kitérte mind a két karját, és elkezdett szakadni szeméből a könny, sós, langyos permetegben gördülve alá a fekete bajuszára, onnan meg a szénnél sötétebb szakállára.

- Feriz, gyere, gyere! Mesélek neked, mesélek már! Elmondom, hogy mi termelt a szultán kertjében a fán, csak gyere, gyere vissza hozzám!

A gyerek kiszakította magát az asszony görcsös kezéből, és odaszaladt Durhánhoz. Mind a két kezével átölelte a nyakát, magához szorította a fejét olyan szorítással, ahogyan csak gyerek tud szeretetében kulcsolódni. És boldog volt, kék szeméből csak úgy kacagott ki a boldogság. A kertész, karján a gyerekekkel, lassan emelkedett fel, és odafordult a bíróhoz.

- Lásd, Ahmed, könnyű itt igazságot tenni: a gyerek is csak engemet akar.

- Úgy van - felelte a bíró. - Aldzsalisz, eredj vissza Szelimhez, de a gyermek Durhánál marad.

Erre aztán megszólalt az asszony. Kikelt egészen magából, és a hangja vadul, rikácsolóan zúgta tele a szoba sarkait. Az egyik keze karomra görbült, azzal a mellén a ruháját kapkodta, a másikkal a levegőben hadonászott.

- Nem adom... Nem adom oda a fiamat! Feriz, ide gyere! Nem adom oda! Az enyém, és az enyém is marad!

Lihegett, az arca egészen elborult, a torka csak fuldokolva tudta folytatni:

- Nem adom... Ó, a Morhut tüze égessen meg tégedet, Durhán, hogy el kell mondanom a szégyenemet... nem... a te szégyenedet, itt, Ahmed előtt! ...Az a gyerek nem a te fiad! Feriz, ide, hozzám! A Szelim fia... öt év óta szeretjük egymást... Nézd a szemét, kék, mint a Szelimé, nézd a haját, szőke, mint az apjáé... Nincs közöd hozzá, add vissza!

Durhánnak a melléből valami irtózatosszerű hördület tört elő. A karján ülő gyereket vállon ragadta, eltolta magától, és elkezdte nézni, nézni... Feriz haján megcsillant a szobába belopózkodó napsugár, és aranyszínű fényt vert oda Durhán fekete szakállára, diónál barnább szemére. A gyermek haja szőke volt, a szeme kék. A kertész nézte, nézte, és megértett mindent. A gyerek pedig vergődő félelemmel kapaszkodott vissza hozzá, szilaj, betegségre ijedt öleléssel karolta át a nyakát, azt a vastag, erős bikanyakat, amit, mióta kivették a pólyából, annyiszor ölelt, aminek a becsületes izzadságszagát annyira ismerte, és amire ráhajolva, otthon volt.

- Apám, apa! - susogta.

Durhán ekkor még jobban magához ölelte, és kettőt lépett előre. Kettőt, hogy odajusson az asszonyhoz. És amikor odaért hozzá, akkor felrúgta. Egyetlen rúgással, de úgy, hogy Aldzsalisz hanyatt esett, és fejének a vére elöntötte a szoba köpallóját. A csasz szaladt hozzá segísre, Ahmed, a bíró pedig felállt, s kinyújtva jobb kezét Durhán felé, csendesen szólt:

- Eredj haza, és békesség legyen veled.

A kertész szótlánul fordult meg, kiment, és kiérve az utcára körülnézett. Senki sem volt ott. Keresztbe fordította karján a gyereket, és elkezdte csókolni, szinte harapni az arca húsát, mondhatatlan mohósággal, szomjas boldogsággal. Úgy érték le a Várból a Dunáig, nem is beszélgetve, csak dödögve, gügyögve, érthetetlen szavakat mondva egymásnak. Hiszen már két hete nem látta egyik a másikat.

A parton lent várt Kücsük, a kaikidzsi - három oszporáért oda-vissza út jár -, és amikor meglátta Durhánt, a bajusza alá mosolyodott.

- Elhoztad azt a gyereket? - kérdezte nagy fölöslegesen.

Durhán nem felelt neki. Vigyázva, óvatosan szállt bele a csónakba, nehogy Ferizzel valami baj legyen. Letette a középső ülésre, aztán elindultak. Amikor a mélyebb vízben jártak már, Feriz beledugta kicsiny, gömbölyű kezét a hullámokba, a kertész pedig fölője hajolt, hogy ki ne billenjen a ladikból, és elnézte, hogyan hasít barázdás sebet az a kicsiny, puha gyermekkéz a nagy, hallgatag, szomorú folyam kebelén...

- Mash Allah - tört fel szívéből a sóhajtás.

És este boldogan mesélte el Feriznek, hogy mi termett a szultán kertjében a fán. Mert tudta ő, érezte ő már a reggeli mosakodáskor, hogy ma valami nagy szerencse vagy valami nagy szerencsétlenség éri.

Ami egészen egyre megy. Allah akbár...

JEBRUACH

1. ZARAGOZAI FÜLÖP

A tizennyolcadik század legeslegkezdetén, abban az időben, amikor a török éppen csak hogy kitakarodott Magyarországról, Túladunának egy kis püspöki városában, a hatalmas Várhegy oldalán sajtószerű épület húzódott meg. Ott lappangott valahol a kanonoki lakások lába alatt, s délelőttönként az a hatalmas minaret vetette rá az árnyékát, amely még a török időkben maradt meg, de amelyet most nem fanatikus müezzín használt már arra a célra, hogy az erkélyéről gyűjtogassa az igazhívők lelkét, hanem ellenkezően, a város éjjeliőrei használták arra, hogy onnan ügyljenek a tűzveszedelemre.

Maga az épület, amelyről beszélek, meglehetősen titokzatos volt már azért is, mert kívülről senki sem tudta volna róla megmondani, hogy tulajdonképpen mekkora. Nagy-e, mint a fölötté égnek meredező kanonoki paloták, vagy pedig kicsiny, mint ahogyan kicsinyek odább már fenn a Jeruzsálemhegyen meg a Temetőhegyen a sváb zsellérek apró, nádfedezés házikói. Ez az épület úgy el volt bújva a Várhegy sziklái közé, a bozótok alá meg a többi épület közé, hogy az igazi mivoltát semmiféle teremtet lélek csak úgy szemre meg nem tudta volna becsülni. Ha a meredek utcáról vagy a lépcsős sikátorról néztél, amelyről hozzá lehetett jutni, akkor kicsinynek láttad, mert mindössze két kis ablak pislogott a homlokán, a nagy, nehéz teteje pedig majd belenyomta a földbe. De ha a két ablak között észrevetted a kapuját is, akkor egyszerre mégis valami tiszteletet kezdte el érezni iránta, és szinte optikai csalódás révén is nagynak láttad, mert ez a kapu erős tölgyfából volt faragva, hatalmas fejű vasszegekkel kiverve, sárgára festve és azután fekete betűvel reá írva: „Salva guardia.” Ami annyit jelentett, hogy az épület ámbár a városban van, mégsem a városhoz tartozik, hanem vagy megyei, vagy püspöki, vagy káptalani, vagy nemesi birtokra épült, s így kiváltságai vannak. A többi között az is, hogy szabad benne zsidónak is lakni.

Csakugyan zsidó is lakott benne. Az öreg Zaragozai Fülöp, ez a hallgatag, félig-meddig mogorva, visszahúzó ember, aki senkivel sem kereste az érintkezését a mesterségén túl. Élt a vele csaknem egyidős öreg feleségével együtt megvonultan, szinte meglapulva ott abban a házban. A mesterségére nézve pedig ócskaságkereskedő volt. Legalább erre vallott az, hogy hetivásárok napjain kinyitotta a ház nehéz tölgyfa kapuját, és ott a kőkockás, visszhangos kapu alja alatt kirakosgatta a holmiját. Bizony, szemre nem valami tetszetős holmi volt az. Leginkább ócska ruhák, igaz, hogy keleti tarkaságban, mert a hajdan nagyúr viselte magyar mente mellett ott láthattad a török salavárit meg kaftánt, a cifra szűr meg a sváb posztóködmön mellett a lengyel kacabajkát meg olaszos vagy bécsies szabású asszonyi köntösöket is. Papucs és csizma, kengyelvas, ócska kard, sarkantyú meg egypár rézveretű mordály beszéltek azután arról lassú átmenetben, hogy ócska ruhán kívül alighanem lakik még másvalami is ott abban a titokzatos házban.

És csakugyan, ha a vásárnak vége volt, ha Fülöp bezárta a kapuját, és a feleségével együtt leballagott a kapu alól egypár lépcsőn át az udvarra, és ott benyitott az üveges folyosóra, mindjárt más világ tárult volna annak a szeme elé, aki ott körülnézhetett volna. Mert ott már drága ódon bútorok álltak szanaszét, valami keleties, fantasztikus rendtelenségben teregetve be kincset érő selyemszövetekkel, velencei bársonnyal, francia brokátszövetekkel. Csodálatos régi fegyverek, azután órák - akkor még főúri fényűzés tárgyai -, kitömött állatok, képek, keleti hangszerek és távol vidékről való tarkára égetett drága agyagedények egészítették ki még mindazt a ritkaságot, amit ez a folyosó magába foglalt.

De amikor a folyosóról a szobába lépett az ember, akkor a kincsek még megszorodtak. Itt, ebben a kívülről szegényesnek látszó házban együtt volt mindaz a kincs, amit csak fejedelmi kastélyokban sejtethet kívülről a tekintet. Cédrusfából, tölgyfából, azután csodaszínű keleti fákból faragott bútorok, szőnyegek, amelyeknek darabja egy-egy uradalmat ér, és azután arany- meg ezüstnemű, ékkövek, az ötvösművészet minden mesterségével feldolgozva, filigránná verve, trébolva, boglárá dolgozva, avagy bársonykötésű könyvek tábláira verve rá keretnek, kapocsnak. A falon néhány damaszkusi és néhány toledói penge ragyogott.

De ha azután idegen bejuthatott volna ebből a szobából, amelynek sajátságosan meleg volt a levegője, azon kis félig rejtett ajtón keresztül, amely az egyik sarokban húzódott meg, még beljebb is a titokzatos házba, akkor bámult volna csak nagyot. Egy újabb udvar nyílt ott, de aki oda belépett, az más világba tévedtnek képzelhette magát. Mert az az udvar nem is udvar volt, hanem nehéz üvegkupolával fedett kert. Olyanféle boltozat húzódott el felette, mint a török fürdők felett. És a levegő is olyan volt benne, mint a török fürdők levegője. Forró és párás. Mert ennek a kertnek a földje alatt bukkant fel még egyszer egypár singnyi magasságra a kietlen mélységekből az a hőforrás, amely fent, a vár sziklája alatt fakad, de azután csakhamar visszabújt megint a szikladöbrök közé, eltűnt a föld alá. A Fülöp kertje alatt még egyszer megemelte a vizét, megfűtötte a talajt, azután rejtelmes föld alatti üregeken át szaladt le a folyó felé, hogy annak hús vizével a medre fenekén egyesülhessen.

Ez a természet adta örökös kályha azután paradicsomot csinált a Zaragozai Fülöp kertjéből. De nemcsak maga a hőforrás, hanem a Fülöp tudománya is. Mert ez az öreg szefárd zsidó, akinek az ősei Spanyolországból menekültek, és Mainzon át, azután meg Csehországon keresztül jutottak el Magyarországra, nemcsak a művészeteknek azt a szeretetét hordta magában, amely otthonos csaknem minden zsidó lélekben, hanem a növényeknek, a fűveknek és a fáknak azt az ismeretét is, amelyik azután megint ősi sémi tudomány, s amely naggyá tette a középkor arab és zsidó orvosait. Fülöp abban a kis kertben, amelyik inkább üvegháznak volt mondható, mert alig volt nagyobb egy jó nagy szobánál, egybegyűjtötte a növényvilág bibliai egzotikumait.

Az egyik sarokban karcsú, hegyes, visszahajló levelű fácska állt, még talán virágzott is, ha gyümölcsöt nem is hozott, mert ez volt a támár, egy miniatűr kis datolyapálma. Mellette hófehérből rózsaszínbe átjátszó teljes virágpompájában állt ott a mandulafa, amelynek azért sákéd a neve, mert ő a korán kelő, ő ébred fel tavasszal legelőbb. Odább a gesztenyetermő armón füzérvirágai nyílottak, mellette ott volt a khárub, barna ujjhoz hasonló gyümölcstokjait függesztve bele a levegőbe, amellet meg ott volt az a csodálatos cserje, amelynek nincsen gyümölcse, amelynek a virágját eszik az emberek, a teána, a fügefafa. A kert közepén pedig fává erősödött hatalmas törzs állt, csipkés szélű leveleit és apró, tüskés, dinnyéhez hasonlatos gyümölcseit felemelve egészen a kupoláig. A Jónás próféta csodálatos gyorsasággal növekvő fája volt ez, az, amelyik egy éjszaka befutotta Ninive mellett a próféta hajlékát. „Mert készített vala az Úr Isten egy tőköt, hogy felmenne az Jónás hajlékára, hogy árnyékot tartana az Jónás fejének, és megoltalmazná a hévségnek bántalmától.” A kikájón volt ez, az a ricinus, amely szinte megcsúfolja a természet törvényeit, olyan gyorsan növekedik.

De a legszívesebben üldögélt és szomorkodott Fülöp - mert szomorú ember volt ez az öreg zsidó - a kertnek abban a zugában, ahol egy csodálatos, még a többinél is csodálatosabb növény virított. Akkor már nem is virított, hanem gyümölcsözött. Alacsony, alig egysingnyi magas volt ez tő, haragoszöld levelei ég felé meredtek, s közülük sötét arany színű és émelyítően édes szagú gyümölcsei villogtak elő. Ez volt a dudaim, az a csodagyümölcs, amelyikről a Genézis is beszél, s amely miatt Lea és Rákhel vetekedtek.

E mellett a mérges, haragos és mégis áldott növény mellett üldögélt el sokáig és sokszor Fülöp, mert tudta, hogy áldott az Úr még a haragjában is, és áldott az a termése is, amit méregnek hozott ki a földből. És el-elszomorkodott.

2. A HITTAGADÓ

Mert Fülöp nagyon szomorú ember volt, és az ő szomorúságának az oka az ő unokaöccse volt, a családjának az utolsó férfitagja. Henrik, az öccse, azután hogy Szobieszky János fölszabadította a töröktől Bécset - ejh, de kár is, hogy abban az időben éppen arrafelé csatangolt -, felköltözködött a Habsburgok fővárosába, és ott hittagadóvá lett. A császárváros ezerféle csábításának nem tudott ellene állani, és egyszer csak megérkezett a híre a kis püspöki városba is, hogy Henrik megtagadta az ősi hitét, és feleségül vett egy szőke hajú német leányt.

Attól fogva volt szomorú Fülöp, s attól fogva üldögélt el sokszor órák hosszat a kert zugában, nézegetve a dudaim sötétzöld leveleit és haragosan aranyszínű gyümölcseit. Mintha attól várt volna segítséget, mintha abban bízott volna, hogy az adja vissza még valaha neki az öccsét, a szeretett, soha el nem felejtett Henrikjét, akit fiául gondolt. Mert hatalmas az Úr még a haragjában is, és áldott az ő cselekvése még abban is, ami ártalmasnak látszik...

Ma este is együtt ültek ott ketten a feleségével a kert zugában, és mélységesen elgondolkoztak. Nem beszéltek, minek is beszéltek volna, hiszen úgyis tudta egyik a másikról, hogy mire, kire gondol; mindkettőjüknek a gondolata ott járt Henriken. És nem volna igazság a földön, és nem volna az igazi gondolatnak csodatévő ereje, ha nem ezen az estén történik meg, hogy egyszer csak megdördült Fülöp házában a kapuján a bronzból vert érckopogtató. A két öreg felneszelt, összenézett, és halkán, bágyadtan, de mégis boldogan összerosolyodott. Mert ők már tudták, ő, olyan bizonyosan tudták, hogy ki jön, ki kér bebocsátást. Az, akinek bizonyosan vissza kellett jönnie, akire érkeztek a szerencsétlenség napjai, s aki vigasztalódást keresni most megtér ahhoz a két lélekhez, aki még a családjából megmaradt. Henrik kopogtatott künn.

Fülöp sietve kelt föl, s olyan gyorsan ment át a szobán, a folyosón meg az udvaron, hogy a felesége alig bírta nyomon követni. Kinyitotta a kaput szinte minden izgalom nélkül, minden meglepettség nélkül, olyan bizonyosan tudta, hogy az unokaöccse áll künn. És a kezdődő éjszaka sötétjében csakugyan Henriket ismerte meg. Pedig Henrik nem az akkori kor zsidós talárviselésében állt ott, hanem a bécsi kereskedők és iparosok akkor szokott viseletében, kurta wammszban, szárhoz szoruló szűk nadrágban, a fején nem baréttal, hanem puha posztóból készült sapkával.

Egy szó nélkül ölelték meg, és egy szó nélkül vezették be a szobába, és ott mindjárt le is fektették, mert a távolról jött legényen meglátszott, hogy beteg. Valami hideg rázta, de amint a meleg, párás szobában lefekhetett, elhagyta a tagjait a didergés, és Henrik elaludt anélkül, hogy csak egy szót is szólt volna akár ő, akár hozzá az öregek. Hiszen az igazi szeretetnek és az igazi boldogságnak nincsen is szava.

3. A MANDRAGORA

Csak másnap, az ébredése után kezdett el azután beszélni és vallani a hazatért. Bizony, keserves volt az a vallomás. Elmondta, hogy sokáig ellene tudott állani a kísértésnek, ami ott az idegen földön körülvette. Pedig akkor Bécsben és egyáltalán a császár egész birodalmában szinte erőszakosan folyt a térítés. Az ellenreformáció véget ért már, a protestánsok csaknem

egészen szabadon gyakorolhatták a vallásukat, de a hittérítők buzgalma annál inkább fordult a zsidók és a „pogányok” felé. A hódoltság idejéből még itt maradt törököket, tatárokat térítették át, s a zsidókat akarták rábírní az ősi hit elhagyására.

Az idegen miliőben, a szokatlan világban azután Henrik is megingott, és amikor egy szép, szőke hajú bécsi leány azt mondta neki, hogy a feleségévé lesz, ha megkeresztelkedik, akkor kitért. És megint csak nem volna igazság a földön, megint csak nem volna a hitnek és az igaz gondolatnak ereje, ha az asszony egy esztendő múlva meg nem csalta volna az urát, és meg nem szökött volna tőle. De ez bizony így történt, éppen úgy, mint ahogyan a regényekben szokott megtörténni. És Henrik hazatért betegen, vigasztalásra szorultan a rokonaihoz. És az öreg Fülöp megvigasztalta, és megígérte, hogy meg fogja gyógyítani.

- Nagyon vétkeztél, de van reá bocsánat, és én tudom a módját annak, hogy te feledni tudj és meggyógyuljon a szíved, visszatérve Jákob Istenéhez. De a gyógyulás kínos lesz, mert meg kell vezetkenni a bűnödért.

A nap már nyugovóra szállt, amikor az öreg intett Henriknek, hogy keljen fel az ágyából. A fiú felöltözködött, és szólanul követte bátyját le a kertbe. Az öregasszony is utánuk akart menni, de Fülöp visszatekintett rá kérő, szinte esdeklő tekintettel, s erre elmaradt tőlük.

A kertbe leérkezve, Fülöp odavezette öccsét egyenesen a dudaim aranygyümölcsös virágtöve elé, és ott azt mondta neki:

- Nézd, ez az az orvosság, ami tégedet meg fog gyógyítani.

Henrik kíváncsian nézett rá a narancsnál aranyosabb sárga gyümölcsökre, és egy kicsit meg is borzongott tőlük, amint a langyosan édes, mézes szagú illatuk megütötte az orrát.

- Ne döbbenj vissza - mondta neki az öreg -, ennek a növénynek nem a gyümölcse gyógyít, hanem a gyökere. Ez a növény a dudaim, amelynek spanyolul mandragora a neve. A gyökere, az az alraungyökér, a csodatévő jebruach. A hatását már több mint egy évszázaddal ezelőtt leírta egy híres arab orvos, Daud al Antaki, abban a munkájában, amelynek *Tackirát ulil albáb* a címe. De már ismerte Mózes is, és ismerték őseink is a csodahatását. Ennek a gyökere fog meggyógyítani.

Henrik esdeklő pillantással nézett rá az öregre, azután pedig körütekintett, hogy nincs-e valahol a kezűben ásó vagy egyéb szerszám, amivel ki lehetne emelni a földből annak a növénynek a gyökerét. Az öreg elértette ezt a tekintetet s azután óvóan emelte fel az ujját:

- Vigyázz! Ez nem embernek való munka. A dudaim gyökere, a jebruach varázslatos valami. Olyan az alakja, mint egy kicsiny kis emberé, de van közöttük olyan is, amely kettőssé szakad, s egy emberpárt, férfit és nőt ábrázol. És ezek a barna, földszínű kis emberkék szeretnek ott lent lakni a föld alatt. Amikor a dudaim gyökerét kihúzzák a földből, az elkezd sírni, és aki annak a sírását meghallja, az nem felejtí el élete végéig, és valahányszor eszébe jut, mindig elszomorodik tőle. Azért már ősidőktől fogva kutyákkal ásatják ki a földből. És azért tartom én itt a házamnál ezt a kutyát.

S azzal halkan csettentett az ujjával. Az egyik fügebokor alól hatalmas nagy kutya emelkedett ekkor elő, eddig úgy feküdt ott, hogy szinte észre sem lehetett venni.

- Jöjj - folytatta az öreg az öccséhez, azután pedig már az ajtóból parancsolt rá a kutyára, amelyik talán be volt tanítva, vagy talán csak az ősi ösztönét követte: - Ásd ki!

Elhagyták a kertet, és bent a szobában ültek le. Még hallották, hogy a kutya nyihogva siet az aranygyümölcsű növény felé, azután pár pillanatra csend támadt. Azután felhangzott valami halk nyöszörgés, valami ijedt, bágyadt sikoltás, ami halkan fulladt át tompa zokogássá. Még

néhány pillanatig hallható volt valami bánatos nyöszörgés, azután a kutya egyszerre hangosan elcsahintotta magát, és odaszaladva az ajtóhoz, a körmével elkezdett rajta kaparászni. A jebruach ki volt ásva.

Bementek újra a kertbe, a csodagyökér csakugyan ott hevert a virágágy mellett, a gyepen. Kettős gyökér volt, az egyik szára férfit, a másik nőt ábrázolt. Ahogyan ott feküdtek a földön, a zöld gyepek között, olyan sajnálatosnak, olyan szánandónak, árvának látszottak, hogy az ember szíve szinte megesett rajtuk. Az öreg Fülöp lassan, szinte valami ihletett borzalommal hajolt le föléjük, s azután felszedve őket, elindult befelé. A konyha falából ércsap nyúlt ki a tűzhely fölé, ezen a csapon át lehetett megindítani a föld alatti hévforrás vizének a folyását.

Abban a föld méhe hevítette forró vízben főzte meg Fülöp a jebruach árva gyökérpárját, s azután a sajátságosan zöldesbarna, édes ízű, de mégsem kellemetlen főzetet megitta Henrikkel. És a jebruach legendája nem csal, a dudaim gyökerének a főzetétől Henrik meggyógyult. Valami sajátságos melegség kezdte átjárni az ereit, ez a meleg a visszatérő életet jelentette, amelynek hírhozója, a rég feledett jókedv, mint piros rózsák ült ki az ifjú sokáig sápadt arcára.

Pár nap alatt tökéletes lett a gyógyulása, és a Várhegy alatti kis házba visszatért az öröm. Hogy ezt a csodát csakugyan a jebruach főzete csinálta-e, vagy pedig a bűnbánónak a vezekléssel felszabadult lelke, azt én már aztán bizony úgy igazában nem tudnám megmondani. Kiki higgye azt a megoldást, amelyik jobban megfelel a véleményének...

AMENHOTEP

A vizek harsogva csapódtak össze, a tajték felhőig vert, de az emberpusztulás hangja bírta erővel még a víz dühörgését is; a fuldoklók utolsó jajkiáltása feketére festette a tenger haragjának csattogó, sárga-vörös zenéjét. Fáraó népe pusztult ott, és a zsidók menekülő seregének leghátsóbb csoportját, a benjaminitákat majdnem visszanyelte a vad egyensúlykereséssel lehiggadó víz utolsó hullámóriása. A menekülők futva kapaszkodtak fel Arábia sárga homokbuckáira, az üldözőket még egyszer megringatta a halál sós bölcseje, a tengervíz, azután elhallgattatta őket. Egy, csak egyetlenegy tudott közülről kikaptatni az ázsiai partra: az Amenhotep törzséből való fiatal Néfer. Lova lihegett, prüszkölt, nehéz fegyverzete csörömpölt, de ő maga nem fordult le a nyeregből; rövid, egyenes kardját vadul csóválta a feje felett, úgy vágatott utána a benjaminitáknak. S amikor odaért közéjük, a gyalog szaladók közé: véres, vad dühvel csapott rá egy sötét tekintetű, kétségbeesett arcú fiatal zsidónak a fekete fejére. Az összeomló test láttára visszatorpant a lova, és Néfer, erősen belekapva a kantárba, hátranézett. Akkorra már lehiggadt a víz, s az egyiptomi partról - kőhajtásnyira széles volt csak ott a tenger, mert az Úr is szereti a könnyű munkát - bárkák indultak el sietős lubickolással, összeszedni a fel-felvetődő hullákat. Az egyik bárka átment a túlsó partig, felvette Néfert, s visszavitte Micrájim földjére.

Egyetlen zsidó halt meg, a Benjámín törzséből való Akkadók, egyetlen egyiptomi menekült meg: Néfer, az Amenhotepeknek ama törzséből való, amelynek a farkasfogú Szebek az istensége...

I.

Keleméry György egészen úri módon gazdálkodott le, és minden szenzációt, minden színfelhasogatást előkelő ízléssel kerülve tűnt el a birtokáról és a vármegyéből. Valószínűen valahol a Riviérán végzett, mert az új földesúr, aki megvette a birtokát, gondoskodott arról, hogy ne kerüljön minden pénz a hitelezők kezére, hanem magának Kelemérynek is jusson még egypár ezres. Amivel ha nem is nyerte meg a megyénkbeli dzsentrí rokonérzését, annyit mégis elért, hogy nem nézték sanda szemmel, amikor betelepedik az akarattyai udvarházba, aminek az ablakai a híres és egész a zalai partokra átlátszó nagy fa alól odanéztek a Balaton ezerszavú tükrére. Még azt sem vették tőle zokon, hogy kastélyra építteti a régi, földszintes E betűt, emeletet húzatva a falak fölé. Szóval: nem volt egészen rossz ennek az idegennek a megyébe való bevonulása, de a társaságba azért mégiscsak lassan keveredett bele, annál is inkább, mert ő maga sem igen kereste az ismerkedést. Kétségtelenül arisztokrata volt, rasszember, bár a neve nem erre vallott: Mennonidesz Gergelynek hívták.

Vadászaton, megyebálon, gazdasági gyűléseken mégiscsak belekeveredett lassankint a társaságba, ahol csakhamar megtalálták az igazi nevét is: elnevezték „a görög”-nek, és nemsokára tegezni is kezdték. A nagy, szoborszerű termetű, erőeleganciájú és felsőbbbűségesen higgadt modorú ember szelíd mosolygással nyugodott bele ebbe az elnevezésbe. Egyáltalán mindig mosolygott, ha kicsiny, nem sűrű fekete bajusza alatt mozdulatlan volt is a szája, az acélszűrke szemének nyugodt tekintete akkor is mosolygott, csendesen, békességesen, érezve a testének és lelkének elpusztíthatatlan erejét.

Egyszer meghívta a férfitársaságot vadászni Akarattyára, és attól fogva nyílt lett a háza, a téli esték a nagy, lovagteremhez hasonló ebédlőben, a nyári éjszakák pedig künn, a Balatonra néző

verandán sokszor láttak vendéget, de mindig csak férfitársaságot, mert Gergely agglegény volt - már amennyiben negyvenéves embert agglegénynek lehet nevezni -, sőt nőgyűlölő is valame-lyest. Nem is nőgyűlölő, csak olyan asszonylenéző, mint minden ember, akinek a fajtája azokról az égtájokról való, ahol nagy erejű a Nap. Mert a minne és a feminizmus vértelensége egy dolog a köddel, az asszonyt igazi értéke szerint csak a Kelet meg a Dél férfiai méri.

A leghamarabb Szalóky Dénessel fordult egészen bizalmasra az új földesúr ismeretsége. Dénes is olyan jó hallgató vagy csendesen beszélgető ember volt, mint a görög. Így azután sokszor ültek együtt nyári estén, amikor a holdvilág ezüst kapoccsal markolta hozzá Füredet Siófokhoz, künn a verandán, lámpavilág nélkül, balatoni bor mellett, amely nem sápadt, mint a magyarádi olaj, nem is sárga, mint a somlai topáz, hanem olyan színű, mint a hervadt falevél. Dénes egy ilyen csöndes estén megkérdezte Gergelytől:

- Micsoda amulétet hordasz ott az óraláncodon?

Gergely hozzányúlt a mellénye egyik zsebétől a másikig érő óraláncának fityegőjéhez, elkezdett vele a körmén dobolgatni, aztán azt mondta:

- Azt hiszem, igazán amulét. Régi história, az apám azt szokta mondani, hogy van vagy háromezer esztendő, de én ezt nem egészen hiszem el. Ámbár a háta bogarat mutat, kétség-telenül az egyiptomiak szent skarabeuszát, a mellső részén meg hieroglifek vannak. El is tudok közülük hármat olvasni. Az apám Etonban taníttatott, s ott passzióból hallgattam Howardtól az egyiptológiát is. Nézd csak - és Gergely a galambtojás formájú, síkosra kopott, belül üres, ezüsből készült holmit belefördította a holdsugarba -, ez a kis nyeles karika itt, a nyelén a két keresztvonással annyit jelent, hogy *nófer*, magyarul: jó. Emaz a hármas jel meg a hullámvonal, alatta a krokodil formája, az alatt a nyitott száj azt jelenti: *néfer*: lant. Közepén pedig ez a nem is féllábú, hanem egylábú, farkasfejű isten, kezében a magasra emelt Nílus-kulccsal: Szebek. Híres régi egyiptomi törzsnek, az Amenhotepeknek a családi istensége.

- Úgy látszik, hogy te alaposan ismered Egyiptomot - mondta Dénes.

- Nem - felelte a görög -, legalábbis nem annyira, mint amennyire szeretném. Hanem ez a dolog mindig nagyon érdekelt, mert azt hiszem, hogy valami összefüggésben vagyok vele. Lásd, a nevem görög, a vallásom is ortodox, az öregapám meg éppen Ypsilantival meg Mav-rokordatóval verekedett együtt a görög szabadságért. Akkor vetődtünk mi is Magyarországra, amikor Ypsilantit a császár engedte bemenekülni Erdélybe, hogy azután a szent szövetség nevében ott lefűlelje és becsukassa Munkács várába. Az öregapám, mondom, egészen görög volt, de az apám a Bánátban elszerbesedett, én meg az iskoláimon egészen magyarrá váltam, meg talán egy kicsit angollá. Olyan félangolos magyar vagyok, tudod - mondta mosolyogva. - Hanem azért azt hiszem, hogy az igazi fajtám szerint sem görög, sem szerb, sem magyar, sem angol nem vagyok, hanem kopt. Valahonnan Afrikából vetődhettünk át Európa legszaggatottabb nyúlványára, a platánlevél öt ujját mímelő görög félszigetre.

- Azt gondolod, hogy kopt vagy, az óegyiptomiak utóda? - kérdezte Dénes.

- Azt. És akár hiszed, akár nem, ebben a gondolatomban valami babonás feltevés is erősít. Nézd ezt a játékszert - és Gergely megint megcsörgette a körmén az ezüstskarabeuszt -, ez nekem mindig szerencsét hozott. Mert én szerencsés ember vagyok, barátom, annyira szerencsés, hogy amíg ez a kopott ezüstdarab itt fityeg a mellemen, még attól sem félek, hogy meg-mondjam, hogy szerencsés vagyok. A termésem ontja a gabonát, mintha csakugyan a hetven szemet termő egyiptomi búza volna, a boroméért verekednek a szomszédos vidék korcsmárosai, a szénám rendjén, magam pedig - és Gergely itt, széttárva két izmos karját, kifeszítette az atlétamellét - testben, lélekben vasból vagyok. Éppúgy szeretek vadászni, mint olvasni, éppúgy megértelek és szeretlek benneteket, mint ahogy megértem és szeretem Le Sueur édes

korrektségétől Beardsley vonaglásáig mind a piktorokat, Bellinitől Charpentier-ig mind a muzsikusokat. Mert minden embert meg kell érteni, és minden embert szeretni kell... Ez a boldogság titka, és azt hiszem, ez az ösztönöm a dokumentuma annak, hogy háromezer esztendő t hordok beraktározva az idegeimben.

Későn volt már; Dénes fölkel, és a kabátját gombolva mondta Mennonidesznek:

- Csodálom, hogy nem házasodol meg. Miért nem?

- Há-ah! - ez a rövid nevetés valami különös torokhangon tört fel a Gergely szájából. Aztán elkomolyodott, úgy folytatta: - Elhiszed-e, hogy valami fajiszony tart engem vissza a ti asszonyaitoktól? Érzem, hogy velem mind meddő maradna. Mondjuk - tette hozzá féltréfával -, hogy Szebek isten engemet szánt a magam népéből a legutolsónak.

II.

Klein Benjámín a bricskájával behajtatott az akarattyai kastély udvarára, de künn a dűlőúton még két szekér várt rá, megrakva hordóval, mert Benjámín el volt tökéelve, hogy nemcsak török-szakad, megveszi, hanem mindjárt viszi is magával a Gergely úr borát. Klein a nádudvari korcsmáros volt, és mikor a jöttét jelentették Mennonidesznek, az bámulva ment le az udvarra.

- Mit akar maga az én borommal, Béni? Hiszen egész Nádudvar nem iszik meg öt esztendő alatt, mit mondok, tíz esztendő alatt annyi bort, mint amennyi most nálam eladó. Pálinkáznak azok az atyafiak, borra nincs pénzük.

- Ne törődjék azzal a nagyságos úr - felelte Benjámín, sötét szemével a bozontos szemöldöke alól nézve fel Gergelyre. - Hátha vannak nekem jobb vendégeim is, mint a parasztok! Na kifizetem, adja ide azt a bort, az én pénzem is csakolyan pénz, mint a veszprémi Rothauseré.

Kovarczos, az ispán ott állt a gazdája mellett, és ő felelt a korcsmárosnak:

- Márpedig ebből a borból nem eszel, szomszéd. Majd a fenébe is; hogy aki bujkáló ember van itt a Balaton körül, az mind ide gyülekezzék a csárdába, a szomszédságunkba, a nyakunkra? Mert, tetszik tudni - fordult a gazdájához -, a parasztnak csak pálinkára telik, de a zsvány, az mindenhol megérzi a jó bor szagát, és pénze is van hozzá. Ugye így van, Béni szomszéd?

A zsidó mogorván rántott egyet a vállán, s kurtán felelt:

- Nem beszélek én a lábbal, mikor a fejjel is beszélhetek!

Az ispán, aki talán kapatos is volt egy kicsit, éktelen haragra gyulladt ennek a hallatára.

- Hogy a szél az akasztófa dombján verje össze a bokádat, te lókötők öregapja, te! Úgy álljon meg a szemed, mint a sült gardáé, te leghíresebb kapcabetyár, te, ha innen csak egy messzely bort is kiviszel!

A korcsmáros felelni akart, de nem volt rá ideje. A pipát kellett neki visszaütni Kovarczos agyara közé, mert az ispán felemelt bottal ment neki. Csúnya dulakodás támadt, keserű tülekedés, amiből kiért, hogy régibb harag is van mögötte, nemcsak ez a mai ungorkodás. Gergely eleinte nem is minden melegezettség nélkül nézte, hogy az ispán egypár jó pofont kap, de azután emberségesebbnek látta közbelépni. Az erő nagy nyugalmával, szinte humorával lépett oda hozzájuk: hogy fogja ő most ezt a két embert jobbra-balra pöndöríteni! Már ott is állt közöttük, szét is toltá őket, amikor a zsidó felemelt ökle még egyszer alásújtott a levegőből, s erőszakos csapással keveredett bele a Mennonidesz óraláncába. A lánc leszakadt, a

földre hullt mindenestől, Gergely pedig, a mindig mosolygós képű, holthalaványra vált. Irtózatos rohammal ment neki Benjáminnak, s a földre dobbanó lába nagyot csikordult a homokban. A görög tudta... tudta... érezte, hogy most a skarabeuszt gázolja szét... a saját sarkával - és elborította szemét a vér...

Az összeszaladó cselédség szedte ki a kezéből Benjámint, aki sántítva, a fogát csikorgatva ment a kapu felé, s ott megállva, visszafordult, felemelte az öklét a levegőbe, és megrázta úgy, hogy csoda, hogy attól a rázástól magától nem dőltek össze a kastély falai.

De Gergely nem látta a néma fenyegetést, a szeme a földön járt, a skarabeuszt kereste. Megtalálta, csúnyán összegázolva. A belül üres ezüstamulét szétlapult, eltorzult, ott, ahol Szebek isten emelte felfelé a Nílus kulcsát, fűrészfogú repedés támadt rajta.

- Valami nagy baj lesz, Kovarczos - mondta Gergely rekedt, mély torokhangon, és sietett föl a kastélyba.

III.

Mennonidesz megint együtt ült Dénessel a verandán. Hallgatott ez a két jó hallgató, alulról a Balaton hullámverése olyan muzsikával szállt fel hozzájuk, mint a síró nénia szélesre osztott vontatott üteme. Az éjszaka holdvilágtalan volt, a két hallgató előtt az asztalon üveggel fedett gyertya állt. A levegőnek hullámveréstől ritmikus rengését egyszerre erőszakos, mély hangú pukkanás fúrta át.

- Mi volt az? - neszelt a fejét felkapva Dénes.

- Nem tudom - felelte Gergely -, valahol lőttek. Csúnya hang, az én mellemet is egészen megdobbantotta.

Felállt, odament a veranda korlátjához, ott aztán összeesett. A dörrenés gyilkos magja - öreg, gömbölyű, kézenöntött ólomgolyó - az ő mellét járta át, de a fegyverből igazán jól eltalált ember pillanatokig nem érzi a sebét. Gergely pedig igazán jól el volt találva: a jobb tüdején elől be, hátul ki az ólomféreg.

A vézna ember vagy tüstént belehal az ilyen lövésbe, vagy hetek alatt kigyógyul belőle, és még meghízik, amikor rekonvaleszkált. A Gergely széles mellében, dob nagyságú tüdejében annyi összevissza tépni valót talált a golyó, hogy a sebével hónapokig feküdt, és amikor felkelt, a barátai eliszonyodva látták, hogy micsoda hosszú, sovány, beesett arcú, törődött ember lett a vasgyúró görögből. Alig járt, és bár falt, mint a farkas, nem fogott rajta az étel sem. A régi emberből csak a mosolygása maradt meg; a melle nehezen járt, a lába nem bírta, de a szeme most is csakolyan csöndesen, békességesen, mindent megértően mosolygott. Így kellett ennek lenni.

Az októberi köddel aztán megjött a köhögés is, meg azok a sárgásbarna foltok, amik az ember zsebkendőjén a levélhullást jelentik. Mennonidesz felutazott Pestre, professzorral beszélni a tüdejéről.

Miután a golyó Gergelynek a tüdejét egészen középütt járta át, tehát a professzor természetesen tüdőcsúcsshurutot konstataált, s nagyon jókedvű arcot vágott.

- Semmi komoly baj, ha vigyázunk rá. Katarrus a jobb tüdő csúcsában. Talán egy kis vérzés is van jelen: nem aggasztó. Levegőváltoztatás kell. Száraz, meleg, naptól keresztülizzott levegő. Menjen le Kairóba, vagy még jobb, ha délebbre megy, Asszuánba; ma már ott is pompás szállókat építettek az angolok. Minden kényelme meglesz.

Gergelynek csakugyan megvolt minden kényelme. Nemcsak az, amit a pénz adhat meg, hanem az is, amit fehér fátyolként dob rá a Sors a már elintézett emberekre, irgalmas jobb kézzel, miközben a ballal már valamelyikünkért másunkért nyúl. A tenger egy hullámfodor nélkül engedte a hajóját, Korfu smaragdja búcsúzóan mosolygott vissza a szemére, és még a kaikidzsik tolakodása, ordítása sem volt olyan idegbántó, mint rendszeren, amikor az *Aretuza* megérkezett Alexandria kikötőjébe.

Az út fel a Níluson Asszuánig ma már kényelmesebb, mint a Mississippi megjárása, mert ahova az angol beteszi a lábát, ott megterem a szódavíz, a gyömbéres dohány meg a komfort múlhatatlanul. És amikor a görög megérkezett az asszuáni Hotel Emin pacha első emeleti szobájába, egyszerre az az érzés fogta el, ami az útról hazavitt gyermeket a megszokott ág paplana alatt. Tudta, hogy most már otthon van.

Az összefonnyadt tüdeje kitágult a száraz, forró, bársonysima levegőben, a vére - a háromezer éves Amenhotep-vér - úgy keringett, hogy majd kiszakította a halántékát, a lábába pedig olyan nyughatatlanság állt bele, hogy már negyednap menni, csak menni, mindenáron menni akart. A szálló portása ajánlotta neki, hogy látogassa meg Haábeahot, az újonnan felfedezett romvárost.

IV.

Haábeahot az örökkön élő homokból ásták ki. A porfirszínű fővény, amit lassan, nem is a levegőbe pördítve, hanem a földön, tömegben nyomva előre, hajt a keleti szél: háromezer esztendő munkájával lassan eltemette. Csak a sívőföld hatalmas domborodása meg a papiruszok feljegyzése vezette rá a tudósokat arra, hogy ott ásassanak, és feltárják az örök hallgatás helyét a mai megismerésnek.

Gergely a szívében valami szent bizonyossággal ment oda. Amikor a félarab-félnéger vezetőjével együtt számárháton megérkeztek, még kora délelőtt volt, a hamar divatossá vált kirándulóhely még szűz volt minden idegentől. A vezető kurrogó torokhangon mondott valamit, a kezével odalegyintett a nyílás felé, aztán mint akinek gyakorlata van már az ilyen dolgokban, egykedvűen leült a szamarak mellé. Tudta, hogy ez az úr magában akar csavarogni odalenn.

Gergely belépett a hús oszlopcsarnokok, a porló és a sivatag porától nehéz árkádok alá. Megborzongott. Köhintett is egyet-kettőt. De a lába, az erős maradt, vitte előre a romok labirintusában, beljebb, beljebb... Egy fordulónál aztán hirtelen megállt. A hideg, nyugodt, mosolygó szemű embernek megroskadt az áhítattól a térde, a szeme elfátyolosodott: szemben vele, két oszlop között, nagy kőköckára kifaragva ott állt egy bálványkép. Fállábú, nagy süvegű, farkasfogú istenség, kezében magasra emelve a Nílus kulcsát.

- Apám, Szebek! Amenhotep istene! - hördült fel melléből a sóhajtás.

A két kezét kitérte, és nem vette észre, hogy a sóhajtással együtt langyos, sósan édes, bugyogó vér is tör fel az ajkára, s omlik alá a mellére. És nem vette észre azt sem, hogy a sóhajtásának visszhangja kél. Mint mikor hajnali napsütésre megszólalnak a Memnon-szobrok, és pattogó közenét hallatnak, úgy szólalt meg itt is a kő. Hideg, acélos hanggal repedt meg az egyik párkány, a résbe surrogó sietéssel tódult be a mohó homok, az egyik oszlop elkezdett bókolni, aztán lassan, egyet fordulva, lefeküdt az oldalára. Nem is volt láрма, csak a kövek suttogása, amint összeomlott Szebeknek, az Amenbotepek istenének utolsó temploma... És az omlás kicsiny zaját is, az örvendező halál sóhajtását is eltakarta a sivatag örök hallgatása.

TRIVULZIO SZEME

TRIVULZIO SZEME

Van nekem egy egészen furcsa barátom, akivel az összetalálkozásaim is mindig szokatlanok, különösek és nem véletlenek, hanem valami megmagyarázhatatlan akarat rendszeres működésének az eredményei.

Ez a barátom egy hórihorgas, fekete és kampós orrú dalmata. Illetve nem is dalmata már, hanem abból a sajátos, sem nem szerencsés, sem nem szerencsétlen vérvegyüleből való, ami az Adria északi sarkában szűrődött össze az olasz és délszláv vérének a megkeveredéséből, és amit szeretnék kvarnéró-kreolnak nevezni el. Mert ebben a keverék fajban nagyon sok kreolság van. A teste a délszlávától kapta a marcialitást, az olasztól a villogó szemet és fekete haját. A lelkében ott van a morlák vadsága, de már csak szilajsággá enyhülve az olasz gyávaságtól, a tengerparti nép vállalkozó kedve, egyesülve a hegylakó makacs kitartásával, a szláv elandalodás az olasz üzleti szellem mellett, a lazzaroni semmittevésvágya a kecskepásztor munkabíráásával. Ez a faj kontemplatív és mégis cselekvő, megvan benne a kezdésre való nagy tehetség, de hiányzik belőle a siker végérvényes megfogásának a képessége.

Azonkívül szereti a bombasztot és a pózt, mint az olasz, s a beszédjében is használja. De amellett része a lelkének a mesemondás és az egyszerűség, mint a szlávnak, elkalandozó és tárgyias az előadásában is.

Az én barátom mind ezt a kvarnéró-kreolságot egyesíti már a nevében is. Amanchich Trivulzionak hívják. A külseje is, a lelke is meg a beszélgetése is teljesen megfelel ennek az elejében lágyan szláv, végében pompózan és pózolóan olasz névnek.

A múltjából aránylag keveset tudok. Csak annyi bizonyos, hogy mint egészen fiatal ember a fiumei dohánybeváltó hivatalban volt napidíjas vagy írnok vagy más efféle félfinánc, azután pedig felkerült Budapestre, itt a kifejezetten lágy és a körülményekhez alkalmazkodó természetével csaknem egészen elmagyarosodott, és - ha jól emlékszem - én az evolúciójának ebben a szakaszában ismerkedtem meg vele akkor, amikor a ferencvárosi dohánygyárnak volt valami alantasabb tisztviselője.

Valahol a Márton utcában vagy Viola utcában ismerkedtünk össze egy kicsiny kis vendéglőben, de az ismeretségünk csakhamar véget ért. Trivulzio eltűnt Budapestről. S a véletlen, amelyről az imént konstataáltam, hogy nincsen, csak három év múlva hozott össze vele megint Velencében, ahol akkor a Riva dei Schiavonin laktam az Aurórában. Az ebédlőben találkoztunk, s ő ismert rám, nem én őrá, éppúgy, mint ismételen elmúló két esztendő után is ő szólított meg Marseille-ben a Cannebière-en.

Akkorra már tekintélyes és csak a muzulmán talikírás tarkaságával összehasonlítható múlt volt mögötte. A jelenébe ez a múlt úgy hatott át, hogy szeretett kissé inni. Különösen a grogot szerette, ezt a par excellence kalandorok italát. A Cannebière-en mondta el nekem szláv beszélőképeséssel és olasz fantáziával, hogy megszökve - mert úgy szökött meg - Budapestről, Fiumében fűtőnek szegődött el egy hajóra. Azután gyöngyhalászati vállalkozó lett Ceylon szigetén, meggazdagodott, és megvett egy vulkanikus szigetet a maláji tengerszorosban; amikor pedig ez a sziget egy nagy erupció következtében elsüllyedt a tengerbe, ő úszva mentette meg az életét, és Ombaynál felmenekült egy portugál hajóra.

A portugál hajó Camortelha szigetére ment, beszélni a bennszülöttektől az adót. Amanchich útközben olyan önérzetesen viselte magát, hogy Camortelhán a kapitány kidobatta a hajóról, s mindössze egy puskát meg száz darab töltést adott neki útravalóul. Ő a puska meg a száz töltés segítségével egyeduralkodóvá küzdötte fel magát Camortelhán, és kikiáltatta magát

császárnak; a száz töltés képviselte nála a hadsereget, a kis darabokra felaprózott nadrágszija pedig a pénzügyeket, mert több szíj nem lévén a szigeten, ez volt az egyetlen anyag, amiből hamisíthatatlan pénzt tudott előállítani.

Amikor elfogyott a száz töltése, akkor egyszerre beállt a devalváció is, a bennszülöttek nem fogadták el többé a szíjdarabokat valutának, palota-, azazhogy kunyhóforradalom tört ki, és Trivulzio lélekvesztőn menekült volt birodalmából. Francia hajó vitte Marseille-be, ahol egy kormányozható léghajós famulusává szegődött be. A kormányozható léghajóról egy felszállás alkalmával kiderült, hogy ő ugyan kormányozható, de a léghajója nem az: egyszer mindeztől belezuhantak az If sziklái mellett a tengerbe. A kormányozható és a kormányozhatatlan benne maradtak, Trivulzio kiúszott.

Mindezt az akkor való találkozásunkkor úgy mondta el nekem, mint ahogy például én mondanám el egy fogam kihúzásának a történetét, vagy ahogy más elmondja az esetét, amikor a komfortáblí egyik kereke eltörik alatta. Nemes egyszerűséggel, de azért mégis úgy, hogy a saját bátorsága és lélekjelenléte lehetően kitűnjék.

Elmúlt megint két esztendő, és én nem találkoztam a barátommal. Tavaly azonban az orvos, kehes tudóm miatt, leküldött megint a tengerre. Fiumében stációt tartottam, és én Fiumében nem a tengert szeretem - hiszen nincs is ott tenger -, hanem a Gomilát. Ezt a csudálatosan kusza hegyoldali városrészt, amelynek az utcái olyan vékonyan és olyan kanyargósan csavarodnak egymásba, hogy az emberben okvetlenül az a gondolat támad: ha Fiume ember volna, a Gomila alkotná a beleit. Két méter széles utcák, kétoldalt két-három emeletes házakkal szegélyezve, előttük igazi olasz, déliesen cigányélet, amely a család semmi intimitását sem véli ellepleznivalónak a nyilvánosság előtt. Ebben a városrészben a pofozkodástól a csókolódzásig, a nagymosástól az emésztésig minden esemény az utcán folyik le. Ezért örülni érdekes benne az élet.

Bementem egy osztériába, és a negyedik lélegzetvétel után hozzászokva a halbüzhöz meg az avas olaj szagához, körülnéztem. Az ikszlábú, súrolt fenyőfa asztal másik végén Amanchich Trivulzio ült. Ezúttal én ismertem meg és megszólítottam, örvendő felelt a szavamra, de az örvendezésében volt valami bágyadtság, amit nem tudok mással kifejezni, csak azzal, hogy: csókaszerűség. Amint ránézett a fekete-vörös dalmatinóval félig telt poharára, féloldalt fordította a fejét, olyan mozdulattal, mint ahogy a madár szokott nézni, különösen a csóka - amire a fekete arca és a hegyes orra is nagyon emlékeztetett engemet.

- Trivulzio, emlékszik rám?

Kormosan fekete szemében egyszerre olyan mosolygás csillant meg, amilyen csak a leglágyabb kék szemben ragyoghat - ez is kvarnéró-kreolság volt.

- Hogyne emlékeznék, signore. Legutóbb, amikor Marseille-ben találkoztunk, jó grogot fizetett... most is meginnék egyet. A Tereza nagyon érti, hogyan kell keverni.

A fejem billentő mozdulatára odahozták neki a grogot, közelebb ültünk egymáshoz, és Trivulzio egyszerre megtalálta a szavát:

- Ott, Marseille-ben akkor nagyot pottyantam, és mégsem történt semmi bajom. És lássa, milyen a sors, onnan Génúába vetődtem, ott meg sokkal kisebb dologból nagy baj történt velem.

- Ugyan?

- Úgy ám. Tudja, mynheer, az ember sohasem láthatja előre, hogy mi válik a javára, mi a kárára. Mondhatom magának, hogy igazságosabb valami nincs a világon, mint a sors, mert csak az tud igazán igazságtalan lenni. De azután mindenkivel az. Így védelmezi meg a maga reputációját.

Közbeszóltam, és azt kérdeztem tőle, hogy miért tartja olyan nagyon igazságtalannak és egyben igazságosnak a sorsot.

- Mert velem egyben követte el mind a kettőt - felelte. - Ha a levegőbe repülhettem volna a szigetemmel együtt, vagy ha Camortelhán agyonverték volna, avagy ha az If mellett beleful-ladok a sós vízbe: à la bonheur, azt mondanám... azazhogy a fenét mondanám... hogy a sors igazságos volt. Ha kifordítja ezeket az eseteket - (és meg kell vallanom, hogy Trivulzio itt adósom maradt a bővebb magyarázattal) -, akkor lehet mondani, hogy igazságtalan volt. De velem sem így, sem amúgy nem bánt. Nézze!

És ezzel odanyomta a bal keze hosszú és meglehetősen piszkos mutatóujját a szeme alá. Felhúzta a képe bal felét, s a következő pillanatban odaesett eléje az asztalra a fél szeme. Üvegből volt.

Most értettem meg már a csókatekintetét. Csak a jobb szemére látott, és ez tette, hogy olyan félszegen forgatta a fejét, amikor nézett.

- Hogyan? Elveszítette a fél szemét? Mondja el, hogyan történt a dolog.

Trivulzio kiitta a grogját, rásandított Terezára, aztán, mikor már előtte állt a másik grog is, azzal a széles, hosszú időre elhelyezkedő mozdulattal ült végig a székén, mint az az ember, aki el akar valamit mondani, és szereti is azt a valamit elmondani.

- Hát, tudja, effendim - kezdte -, mondtam már, hogy Marseille-ből Genuába vetődtem. Ott esett meg velem a baj. Jobb híján elszegődtem egy hajóra, amely kattunnal rakodott meg Rio de Janeiro számára. A legénység csupa piszok lombardi gazemberből állt, akik arról híresek, hogy a legesúlyabbban tudnak káromkodni az egész világon. Egy, valami Jacopo nevű volt köztük, aki még a többit is fölülmúlta a szája öblíttelenségével. Nem szeretek nagyokat mondani, de ez az ember valósággal a lábuknál fogva húzkodta ki a szenteket a felhők közül. És megvolt az az ocsmány szokása, hogy mindig a hölgyeket bántotta. Szent Józsefnek, Szent Kristófnak, Szent Márknak békét hagyott, de Santa Barbarát, Santa Catharinát, sőt magát a Boldogságos Szület is mosdatlan szájjal szidta.

Egyszer rakodás közben megcsúszott, és leesett a hajó nyílt belsejébe, rá a kattunkötésekre. Igaz, hogy sántítva mászott fel, mert nagyon megütötte a tomporát, de mégsem kellett volna neki tenni azt, amit tett. Tudja, mit tett? Amint felért a fedélzetre, lekapta a fejről a hosszú, horgolt frígiai sipkát, és elkezdte bele összeszedni a szenteket. De csak a hölgyeket: - Santa Barbara, Santa Annunziata, Santa Benigna, Santa Francesca, Santa Catherina di Siena, Santa Catherina d'Alessandria, Santa Magdalena, Santa Coleta, Santissima Virgine di Loreto!

És minden névre beleütött egyet az öklével a sipkájába, és amikor együtt voltak benne mind a szent asszonyok, akkor közibük pökött. Aztán a földhöz vágta az egész szent társaságot.

No hát erre aztán énbennem is eldőlt a borjú. Odaálltam eléje, és azt mondtam neki:

„Hallod-e, Jacopo. Ha valami bajod van a felhőkön túlra, hát azt intézd el a férfiakkal. De az asszonyokat ne bántsd! Corpo di porco e corpo di Bacco, azokat ne bántsd, mert a kezemben marad a füled!”

Azt felelte rá, hogy pofon ütött. Nagyon megütött, mert erős ember volt. Megszédültem, de csak egy pillanatig, aztán visszaütöttem. Úgy ütöttem vissza, hogy azóta három fogát az órája láncán viselheti, ha akarja. Káprázott a szemem, de azért meg tudtam olvasni, hogy három

fogát pökte ki. Öltre akart kapni velem, de én nem adtam be a derekam, és - ez volt a boldogság tölem. Így történhetett meg megint az az igazságtalan igazság, hogy nem a gerincemet törte el, nem is a fogat fogért igazságot csinálta meg rajtam, hanem rácăfolva a bibliára: szemet vett a fogért... kiütötte a fél szememet.

...Trivulzio itt búsan, félszeg nézéssel bámult rá az asztalon fekvő üvegszemre, és odaszólt Terezának, hogy hozzon neki még grogot. Aztán így folytatta elbeszélését:

- Ispotályba vittek, ott raggatták a szemem helyét, vagdaltak is rajtam, azután ezt az üveget adták. Amikor kieresztettek, a fél szememmel úgy éreztem magamat, mintha csak fél ember volnék. Biz' Isten, azt kezdtem érezni, amit kétségbeesésnek neveznek.

De aztán megembereltem magamat. Sőt, hamar hozzá is szoktam ehhez a felességhez. Higgye el nekem, hogy ha az embernek kiütik a fél szemét, abban is van gyönyörűség. Csak ki kell élvezni tudni. Én például, amint a búslakodásom elmúlt, roppant jókat mulattam azon, hogy a házakat, amikről addig tudtam, hogy kőből vannak építve, most úgy láttam, mintha papirosból készültek volna. A fél szememmel, a felevak ember perspektíváján az egész világot kezdtem a valóságos mivoltában látni meg: kártyavárnak. Nekem - márhogy a testi *nekem*-nek - nincs három dimenzió, csak egy - mindent laposnak látok.

Emellett a fél szememnek egyszer majdnem a hétköznapi életben is hasznát vettem, ott lenn Új-Zélandon, ahova a meggyógyulásom után kerültem. Ha fizet még egy grogot, azt is elmondom, hogyan történt.

...A grog ott volt előtte, és Trivulzio folytatta:

- Új-Zélandban megint gazdag emberré lettem, cukornáddal spekuláltam, és beütött a dolog úgy, hogy ültetvényt vehettem magamnak. Nem volt nagy dolog az egész farm, de csinos volt. Negyven hold, rajta dorongos fedelű kis házikó, de olyan csinos, hogy Sáros megyében kastélynak neveznék.

A cukornádültetvényemen maorik dolgoztak. Tudja, mi a maori? No igen, természetesen bennszülött is, de amellett ő a szürkésbarna bőrbe belevarrott semmittevés is. Uram, én ismerem a nápolyi olaszt, tudom, hogy mi a szuahéli néger, láttam Dél-Amerikában laplata-kvarteront, aki félig éhen volt halva, mert lusta volt enni, de a lomhaságnak, az alávalósággá magasztosult munkakerülésnek azt a virtuozitását, amit a maori tud elkövetni, még sehol sem tapasztaltam. A munkásaim között, voltak vagy nyolcvanan, férfiak, nők vegyest, csak korbáccsal tudtam rendet tartani. Pedig a cukornáddal, amikor az aratása van, nem lehet tréfálni. Ha a learatott nádat eső éri a szabadban, tüstént megduzzad, a cukor kátránynak folyik ki belőle, maga a nád meg megposhad, s olyanná lesz, mint a savanyított káposzta.

Ilyen viszonyok közt történt velem az, hogy amikor már harmadnapra arattam, és hordattam be a csűrökbe a nádat, egyszerre táviratot kaptam Aucklandből, olyant, ami miatt másnap feltétlenül oda kellett utaznom. Hosszadalmas volna elmondanom, hogy miért; elhiheti a szavamra is, hogy el kellett utaznom.

Hát sok rossz éjszakám volt már az életben, de olyant még nem éltem keresztül, mint aznap. Ha nem utazom el, a melbourne-i bank új-zélandi fiáléja egyszerűen elveszi mindenemet. Ha elutazom, magukra kell hagynom a maorikat, azok lefeküsznek a fülükre, s én másnap mehetek kátrányt vagy savanyított káposztát árulni. A hideg lelt egész éjjel, és amikor hajnalodni kezdett, s még mindig nem tudtam semmi okosat kigondolni, akkor már valóságosan beteg voltam. Tudja usted, hogy nem szeretek nagyokat mondani, de azon a hajnalon kínomban valósággal halálfejeket izzadtam.

Úgy keltem fel, ahogy lefeküdtem. Azazhogy... dehogyis úgy. Amikor odavánszorogtam a mosdóhoz, hogy helyretegyem az éjszakára vízbe dobott fél szememet, még a lábam is alig bírt. Belenyúltam a vízbe, kivettem belőle ezt az üvegdarabot, és a következő pillanatban megtaláltam a nagy kérdés megoldását. Vagyoni sikerem Kolumbus-tojását. És ez a tojás olyan nagy volt, olyan hatalmas, hogy a Kolumbusa felért a legnagyobb struccal is.

Felkapkodtam magamra a ruhát, aztán szaladtam ki az ültetvényekhez, és felvertem a szabadban alvó maoricsordát. A szó szoros értelmében úgy kellett felvernem őket. Kidörzsölték a szemükből az álmot - ez az ő reggeli toalettjük egyetlen pipereeszköze -, aztán szokás szerint körbe sorakoztak körülöttem. Ilyenkor szoktam végigverni őket részben a tegnapi elkövetett, részben a mai elkövetendő gaztettekért. Azon a napon azonban nagyon szelíd voltam, sőt barátságos. Amikor felálltak körülöttem, így szóltam hozzájuk:

„Ti bivalytermészetű gazemberek! Tudjátok, hogy ma estig be kell hordanotok az utolsó szálnát is. Tető alatt kell lenni mindennek. Ellenben azt nem tudjátok, hogy én most elutazom, és csak holnap reggelre jövök vissza.”

A sok gazembernek egyszerre mindnek felcsillant a szeme. Keményen rájuk néztem, aztán így folytattam:

„Én tehát elutazom. De ne gondoljátok, hamuszínű zsványok, hogy azért megmenekültök a munkától! Mert én ugyan elmegyek, de a szememet, azt itt hagyom. Ide teszem, nézzétek, ennek a lefűrészelt törzsű fának a tönkjére, s innen látni fog benneteket.”

Azzal csett, kinyomintottam az üvegből való szememet, és odatettem a fatörzsre. Melléje a korbácsot.

„Látjátok - folytattam -, hogy ami belőlem lát, és ami üt, az itt maradt. Úgy viseljétek magatokat!”

Teljes siker. A maorik eszük nélkül rohantak a munkára, én pedig egészen megnyugodva indultam útnak a biciklimen. Mert Új-Zélandon ma ez az egyetlen modern közlekedőeszköz a sziget belsejéből a lakott helyek felé.

No, ön most már teljesen meg van nyugodva, ugye, hogy az európai kultúra ismét diadalt ült az én fortélyommal a vadak fölött? Hiszen olvasta Gerstaeckerben is, Cooperben is, Mayne Readben is bizonyára, hogy a vad népek lefőzésére elég egy jó, talpraesett, egészséges ötlet. Hát én mondhatom magának, hogy a három fentebb tisztelt úr úgy hazudik, ahogy csak kifer belőlük. Folyton csak a mi ötleteinket emlegetik, azokkal dicsekszenek, de mindig óvatosan elsikkasztják azt a tényt, hogy a vadaknak viszont vannak ellenötleteik. Amelyek még jobban a talpukra esnek, mint a mieink.

Az történt velem, hogy Aucklandban az előre gondoknál gyorsabban és szerencsésebben végeztem, úgyhogy még aznap délután elindulhattam haza. Szakadó esőben érkeztem meg. A farmomon minden, de minden pocsékká volt ázva. A poshadt cukornád szaga fél mérföldről érezhető volt, a maorik ott benn aludtak abban a csűrben, ahova a termést kellett volna behordani.

Csak egy dolog, csak egyetlenegy dolog nem ázott meg az egész telepemen. Ez, tulajdon ugyanez az üvegszem, ami most itt fekszik előttem az asztalon. Mert ezt az egyik vagdalt képű maori asszony, amint kihúztam a lábamat hazulról, letakarta egy bádorgbőgrével. Ezek a barmok egészen babonásak, és ahogy elhitték, hogy az üvegszem látja őket, úgy hitték azt is, hogy ha letakarják, akkor egyáltalán nem fogom tudni, hogyan engedték pusztulni a cukornádamat...

...Trivulzio elhallgatott, bánatosan dugta vissza fejébe a fél szemét, és szinte csak magának szólva, mormogva mondta:

- Csak azzal a néppel lehet boldogulni, amelyik félig babonás. Azzal is csak úgy, hogyha a hívést is meg a nem hívést is a kellő alkalommal tudom felkelteni benne. Ha én ezt akkor tudtam volna, amikor még megvolt a cukornádam...

Már a grogja sem volt meg; jobban sietett vele, mint a tanulsággal. Mélabúsan, oldalaslag, mint a csóka, nézett bele az üres pohárba, aztán megmozgatva fején a szalmakalapot, jójszakát kívánt, és elment, eltűnt a Gomila éjszakájában.

TADDEUSZ LOVAG VACSORÁJA

I.

Skabieszky Taddeusz lovag felébredt, kellő óvatossággal megmosakodott, az orra töve mellől kinyomott két fekete pontot, azután pedig felöltözködött, és végül be is fejezte toalettjét a nagy papírvágó olló segítségével, amellyel lenyirbálta a nadrágja szélére naponta kellemetlenül odafeslő rojtokat. Szerencsére abban az időben mindenki kurtára kötve viselte a nadrágját. Ezek után a lovag azon esett gondolkozóba, hogy ebédeljen-e vagy pedig uzsonnázzék. A szíve szerint jobb szeretne volna az utóbbit csinálni. De viszonyai ma az előbbire kényszerítették rá. Tudniillik déltől, a lovag rendes felkelőidejétől kezdve délután öt óráig könnyű és kellemes az időt egy kifli és két Sport cigaretta társaságában eltölteni, hogy azután beülhessen az ember a kávéházba és ott családfájának az ő személyében összpontosított minden ragyogásával költse el a habos kávé három kaláccsal, és olvassa az esti lapot, diplomataránccal homlokán, állandóan fenyegető tekinteteket vetve a pincérek felé.

Hanem ez drága multság. Majdnem negyven krajcár kell hozzá, azonkívül a lakkcipő állapota is irányadó. Skabieszky lovag tudniillik minden hónap elsején lakkcipőt vett magának, mert a skabievai Skabieszkyek már a keresztes háborúk idejében is lakkcipőben jártak, s azóta mindig megtartották ősi szokásukat. Ellenben a készen vett lakkcipőnek is megvan már a keresztes háborúk óta az az ősi szokása, hogy a hónap tizenötödikén túl már csak részben mutogatásra, részben eldugásra való. Lehető elterpeszkedetten való mutogatásra azon a lábon, amelyen még ép, de óvatos asztalláb mellé való dugásra ama másik lábon, amelyen kétheti viselés után a bőr feltétlenül, de rendszeren oldalt, kireped.

Taddeusz gyors pillantást vetett a lakkcipőjére. Az a jobb lábáról is, a balról is, pontosan onnan, ahol a tyúkszem van, éberen tekintett vissza rá. Baj. A mellénye zsebébe nyúlt. Huszonnyolc krajcár. Vége az uzsonnának, itt nincs más hátra: ebédelni kell. A lovag, az ezúttal bús képű Skabieszky lovag elindult tehát mellékutcákon keresztül a Veszett ember felé.

A Veszett ember kicsiny kis korcsma volt a Ferencvárosban, és a címét jogtalan büszkeségből hordta, mert csupán egyetlenegy veszett ember járt belé rendszeren. A szomszédos Pasteur-intézetnek az az öreg, köszvényes ápolója, akit vagy tizenöt évvel előbb oltottak be, és mivel a községe szegény volt ahhoz, hogy kiváltsa, amikor már hazamehetett volna, tehát irgalomra ott maradt valami bizonytalan szolgálai minőségben az intézet fala között. Jártak ugyan néha, különösen ünnepnap délutánján, más veszettek is ebbe a korcsmába, de ezeket Ottilia bácsi - ahogy a korcsmárost hívták - nem nagyon szeretete, mert keveset ittak, és sokat vakaróztak az oldalukon, ahol a friss oltás bántotta őket. Ugatni meg egyáltalán sohasem ugattak, akár-hogyan elvárta volna is ezt tőlük a lokalitás többi vendége. A Veszett emberbe csupa csendes, halk beszédű vendég járt, itt hét krajcárért lehetett kapni a spriccert és huszonhatért három tál ebédet.

Olyan vendég, aki zajt is ütött volna, csak kettő szokott járni Ottilia bácsi olasz halszagról ferencvárosi vöröshagymára transzponált osztériájába. Az egyik Skabieszky volt, uzsonnátlan napokon, a másik pedig... nos, a másik így kiáltott fel éppen ezen a napon, amint éppen a lovag lépett be a vendéglőbe:

- Assecura me San Jago da Compostella! Hiszen ez az én nemes barátom, a nagy nyepozvolimek utóda, Kosciuskó unokaöccse, Klopicki diktátor keresztfia! Ez skabievai Skabieszky Taddeusz lovag, akinek ma megint mind a két lábán lyukas a lakkcipője!

Aki megismeri ezekről a szavakról a szólót, az most bizonyára nyájasan összerosolyog velem, aki ellenben nem ismeri meg, az jóformán meg sem érdemli, hogy megmondjam: valóban Amanchich Trivulzio, a hajós, az óceán hajdani császára, az utolsó kalandor ült ott benn a vendéglőben, és köszöntötte ilyen kellemetlen szavakkal az érkező lovagot.

- Per Bacco, Taddeo! Gyere, ülj mellém, edd meg hamar a huszonhat krajcárt, azután majd elbeszélgetünk még egy kicsit! - beszélt feleletet sem várva Trivulzio.

A lovag sötéten nézett rá, reszketett az indulattól, rángó ujjal pödörgette a kurtára nyírt vörös-bajuszát, s csak a foga közül dohogta vissza:

- Marha! - s azzal leült Trivulzio asztala mellé.

- Comment? - szörnyűködött vissza tréfásan Amanchich. - Que vous m'en voulez... csak nem tévesztess össze azzal a hússal, amit mindjárt „fatányéros” nevezettel fog eléd tenni a padrone?

- De igenis, marha vagy! - ismételte nagy hangsúllyal Tádé.

- Miért? Avagy is: perche'? Ahogyan vitéz barátom, Caragal, a lisszaboni királygyilkos mondaná. Miért, effendim?

- Először is, mert nem huszonhat krajcárom van...

- Hanem huszonnyolc - talált rá az igazi összegre Trivulzio.

- ...Másodszor pedig felesleges belekiabálnod itt Magyarország összes veszett embereibe, hogy nekem a cipőm, a lakcipőm...

- A keresztes háborúk idejéből való - fejezte be ezt a félmondatot is Trivulzio.

Tudni kell most már, hogy Amanchich sohasem mondott véletlenül kellemetlenséget másoknak. Aki véletlenül, öntudatlanul kellemetlen, az számár ember, kivető; az okos ember csak akkor kellemetlenkedik, amikor valami célja van vele. A Trivulzio karakterének ezzel a részével Skabieszky ugyan nem volt egészen tisztában, de hogy valami ösztönszerű sejtelve volt róla, azt az mutatja, hogy hirtelen dühét valami meglegedés váltotta fel, amikor Trivulzio tovább is kellemetlenkedett vele. Derengeni kezdett az agyában, hogy ez az ember őt most azért kicsinyli így le, azért tipor így rá a tekintélyére, mert - meg akarja venni, s azt akarja, hogy mentül olcsóbbnak, hitványabbnak, semmitértőbbnek érezze magát. Azért hamar felfalta a fatányéros után következett császármorzását, s így kérdezett vissza végre a Trivulzio inzultusaira:

- Te, tudsz valamit?!

- Tudok - felelte a fogát piszkálgatva az óceán császára. - Egy liter bort, amit Ottilia bácsi mindjárt idehoz, meg azután...

- Meg azután?

A félszemű dalmata a szája sarkába szorította be a virzsiniáját, a lábát kényelmesen felrakta a szomszéd székre, a fogpiszkálóval a körme tisztításához látott hozzá, s azután lefelé nézve, mintha a saját gyomrának beszélne, összeszorított szájjal s bosszantó szüneteket tartva kezdte el:

- Te Tádé... Hogy is van a dolog a számvevősnél?... Onnan már kidobtak, ugye?... No persze... A Vaslapszki-majorátusnak a dolga meg még mindig attól függ, ugye, hogy mikor fogjuk visszavívni Lengyelország szabadságát?... No, ne félj... Nincs még veszve Lengyelország... Vagy legalábbis a nyele még megmaradt... Ámbár azt hallom, hogy az öreg Krapu-

linszki grófné is kidobott, és most Ruskinben meg a prerafaelistákban gyönyörködik egy ide-illő szakférfiú társaságában... Baj, baj...

- Baj, baj! - sóhajtott vissza a lovag, aki ekkorra már, helyzete eme feltárásának a súlya alatt mind a két könyökével az asztalnak támasztotta a fejét.

Pillanatra csend támadt, de azután Amanchich hirtelen nagy, biztatóan energikus mozdulattal hajította bele virzsiniája csutakját a kályha sarkába, nagyot ivott, az öklét az asztalra nyomta, és az állát előrefeszítve szólt:

- No, hát azért sem baj! A kérdés csak az, hogy mit szeretsz jobban vacsorára, rusznyák halat-e avagy pedig csirkét? Vagy hogy szélesebben fejezzem ki magamat: tyúkot? Szóval szárnyast és nem tuskéset, mint rendszeren szoktál...

Most el kellene mondanom, hogy Ottilia bácsi, a korcsmáros, e szavak után ijedten ugrott fel, mert azt hitte, hogy csakugyan veszett ember tévedt az ő nyugodalmas vendéglőjébe.

El kellene mondanom a két jóbarát beszélgetésének további részleteit, de ehelyett kénytelen vagyok átadni a szót megint Trivulziónak, aki nagy határozottsággal mondta:

- Jó, hát lesz tyúk! - azután pedig

II.

így folytatta, de vagy egy esztendővel az elmondottak után, és most már nem a lovagnak, hanem nekem beszélve, aki szokott véletleneinknek egyikénél fogva találkoztam vele:

- És lett tyúk! Haha; szegény Taddeusz, kapott tyúkot!

A grog, mely hallgatag megegyezés szerint felhívás volt részemről az elbeszélésre, már ott is párolgott előtte, és Trivulzio mondta tovább a lovag történetét:

- Tudniillik én abban az időben titkára voltam Tuttaforzénak, a kitűnő cirkuszigazgatónak, aki elküldött felfedező útra, hogy szerezzek neki valami egész különös attrakciót. Bregovicában, egy kicsiny kis horvát városkában állomásoztunk, pokoli forró volt a nyár, és a közönség nem volt kíváncsi többé sem a buk fencező számárra, sem a kígyóemberre, sem pedig az óriás-hölgyre, akinek donna Esztella volt a neve. Hiszen tudja: mentül vastagabb a derék, annál lengőbb a név... De ez nem tartozik a dologra. Ott folytatom, hogy különös attrakciót keresni Budapestre jöttem, és amikor Skabieszkyvel össetalálkoztam - pedig láttam már vagy százszor a szegény lovagot -, ekkor az arcára nézve, valami hirtelen intuíció azt láttatta meg velem, hogy ennek az embernek a képe tulajdonképpen szakasztott olyan, mint egy mgolongonégeré - kár, hogy fehér. A cipőfénymáz gondolata azonban tüstént a fejembe ötlött, hiszen tudja, milyen gyorsan tudok eszméket társítani, és a lovag napi három forintért máris szerződötten volt, természetesen anélkül, hogy neki magának csak sejtelve is lett volna arról, mire szerződött.

No... megérkeztünk Bregovicába, az állomásról zárt kocsiban vittem a lovagot a cirkuszba, nehogy az emberek meglássák, és ott azután hamarosan betaszígtuk egy öltözőbe. Sötét lyukak voltak ezek az öltözők, Skabieszky ordítózott is egy kicsit, sőt ha nem csalódom, a becsületemben is megsértett néhányszor, de azután, mikor az ajtó résén benyújtottam neki az aznapra járó három forintját, minden további zúgolódás nélkül tűrte délután azt is, hogy a cirkusz két szolgálja bement hozzá, és Fernolendt-féle fénymáz segítségével hamarosan kijavította azokat a hibákat, amelyeket mosdás közben Taddeusz minden óvatossága ellenére is magán felejtett. Kikefélték olyan feketére, mintha az egész skabievai Skabieszky-családfát a

saját kutyabőrén gyászolná, valami talitarka rongyot dobtak rá, összeborzolták a haját, és hosszú szakállat ragasztottak neki. Notabene, a mgolongo-négereknek akkora szakálla nincs, mint a tenyeremnek. De Bregovicán így is jó volt. Sőt még jobb.

Megérkezett az este, és szegény barátomat, a lovagot a szolga az öltözőből kilökte a manézsba, bele egyenesen abba a ketrecbe, amelyben előbb miss Tohuvabohu produkálta magát a teljesen megszélídített birkáival, galambjaival, legyeivel és egyéb fenevadjaival. Taddeusznak először elállt a szeme világa a nagy fényesség láttára, azután pedig elakadt a szava a publikum nagy tetszslármájának a hallatára. És ez némileg szerencse volt, mert azután annál nagyobbbat ordított, amikor én hátulról a kezemben levő vasbottal oldalba szúrtam. A publikum dörögve tapsolt már ennek az ordításnak is, a lovag pedig kérdő mozdulattal fordult vissza felém, hogy mit akarok tulajdonképpen. Ezzel a mozdulattal háromnegyed profilba jutott az igazgatónak, aki természetesen szintén ott állt a ketrec mellett s aki ezt a pillanatot használta fel arra, hogy egy vörös taréjos, egészen fehér tyúkot hozzávágjon a rácson keresztül Taddeusz barátom fejéhez.

A nehéz felfogású lengyel ezt az intést csakúgy nem értette meg, mint az én döfésemet. Azért kénytelen voltam neki odasúgni lengyelül, mégpedig a legtisztább podvolicsiszkai szójárásban, hogy:

„Edd meg!”

Úgy látszik, ekkor világosodott meg a szegény kis agyában a tyúkvacsora ígérete, mert irtózatost, a Veszett ember legjobb napjaira emlékeztetőt hördült, és nyakon ragadva a tyúkot, megsóválta a feje fölött ádázul.

Én tudtam, hogy azért, mert hozzám akarja vágni, de a publikum nem tudta - hiszen a publikum sohasem tud semmit -, s dörgő tapssal fogadta ezt a produkciót.

Mármost meg kell mondanom, hogy Skabieszky lovag aznap éhesebb volt, mint szokott lenni, és éppen olyan szomjas, mint rendszeren szokott lenni. Éhesebb, mert céltudatosan nem adtunk neki aznap semmit sem enni, szomjas, mert a dicsőség szomjúsága elválaszthatatlan minden igazi lengyel férfitól. És azért, amint ott érezte kezében a tyúk meleg, vértől duzzadó nyakát, látta a rángatózó, finom mellét, felébredt az étvágya, amint pedig hallotta a tapsot, felébredt benne a dicsőség szomjazása is. Odafordult a bregovicaiak felé, és harmadik üvöltést hallatva, leharapta a tyúk nyakát - megette az egész öreg, kimustrált szárnyast nyersen.

A siker óriási volt, de amikor a lovagot ketrecestől együtt visszatoltuk az öltözőbe, megint néhány becsületsértést hallottam tőle. Ezek az invektívák még fokozódtak, amikor az igazgató másnap velem küldte be hozzá az ebédjét: korpalevest. Hiszen érti, hogy éheztenünk kellett, különben hogyan ette volna meg másnap este is a tyúkot? Pedig megette. Nagyon éhes volt szegény, és a zsúfolt cirkusz tombolt a gyönyörűségtől.

Egy álló hétig etettük mi Skabieszky lovagot eleven tyúkkal, ő pedig bennünket a fenével. Egy hét múlva a közönség megunta a vadembert, közben beszereztünk új attrakciót is már, az igazgató tehát bement Tádé öltözőjébe, ahol ez raboskodott, és így szólt neki:

„Itt a tizennyolc forint, ami még jár. Itt van benzin, ezzel megmosakodhatik, ha akar. Azután pedig lehetőleg gyorsan elmehet, mert ez a ketrec kell annak az embernek, aki előbb belebújik a saját fülébe, azután leharapja a fülét, így tűnik el.”

Taddeusz megint felmosakodott olyan piszkosra, mint szokott rendszeren lenni, azután jött, és keresett egyenesen engemet.

Ez most megöl - gondoltam magamban. Tudniillik a rossz lelkiismerettől elhagyott a logikám, és elfelejtettem, hogy Tádénak huszonegy forint van a zsebében. Nem, mynheer, nincs az a lengyel, aki komolyan tudna haragudni, mikor huszonegy forint van a zsebében. Csak egy kicsit volt rekedt a hangja, amikor így szólt hozzám:

„Gyere velem vacsorázni!”

El is mentünk egy igen jóra való kis vendéglőbe.

...Itt félbeszakítottam Amanchich Trivulziónak immár a harmadik grognál tartó elbeszélését és

III.

azt kérdeztem tőle:

- Remélem, reggelig vacsoráztak?

- Ennek - felelte az én kalandorom -, ennek a vacsorának kivételesen nem a vége érdekes, hanem a kezdete. Ámbár a vége is némileg érdekes.

- No és mi volt a kezdete? - kérdeztem én.

- Hát leültünk, étlapot kértünk. Én hamarosan egy vetrecét rendeltem. Tádé azonban, felöltve régi előkelőségét, végigfitymálta az egész ételsort, goromba volt a vendéglőséssel, és végül, miután sem a rostélyost, sem a bécsi szeletet nem gondolta a szája íze szerint valónak: megrendelt a meglehetősen piszkos kezű pincérnél egy főtt tyúkot. Egy egész tyúkot, és azután utánakiáltott a pincérnek, hogy nem kell ám azt az állatot nagyon keményre megfőzni.

- Hallja, Trivulzio - szóltam ekkor közbe szinte indulatosan. - Én magának sokat elhiszek, de ezt már igazán nem hiszem el. Maga most csak azért mondja, hogy Skabieszky tyúkot rendelt vacsorára, hogy az elbeszélésének valami csattanós véget adjon. Igaz?

- Nem igaz. Mert először is az ember a szokás rabja, és egy hét alatt még a nyers tyúkhhoz is hozzászokik, másodszor pedig nem ez az elbeszélésemnek a vége.

- Hanem?

- Hanem

IV.

az, ami a vacsorának és a lovagnak is - szegény Tádé! - egyúttal vége lett. Tudniillik, nem mondtam önnek, hogy Skabieszky vadember korában beleszeretett a cirkusz óriáshölgyébe, a tizenhét pud súlyú Esztellába. A leány viszonzta a szerelmét, és úgy beszéltek meg, hogy a Tádé szabadulása napján együtt fognak megszökni. Ezért történt azután, hogy a vacsora végeztével Skabieszky lerázott a nyakáról, visszaszökött a cirkuszhoz, ott belebújt egy négy-szögletesre szétterített ponyvába, hogy megvárja az óriásnőt.

Hanem az a Sekszpír, Sekszpír! Az megint bajt csinált. Esztella olvasta Romeo és Juliát, megéhezett a holdfényre, kiment a cirkuszból, és leült - a harmat okáért - egyenesen arra a ponyvára, amelybe Skabieszky rejtőzött el...

- Borzasztó! - szóltam közbe. - A szegény lovas nagyot kiálthatott!

- Nem kiáltott az, usted, ekkorát sem - felelte Trivulzio -, mert tüstént papirossá lapult. Gondolja meg: tizenennyolc pud! De szép halál? Mi?

- Relatívénél elég szép - feleltem. - És mi lett tovább?

- Tovább? Alig van. Az óriáshölgy kétségbeesésében öngyilkossá akart lenni, de hiába ugrott a vízbe, fent maradt, az én szegény lovag barátomat pedig másnap...

- Eltemették?

- Nem a. Szerencsére abban az időben nagyon forró nyár volt Bregovica körül, s a föld a tó partján megrepedezett. Boldog emlékü barátomat belecsomagoltuk egy árkus pakolópapirosba, szépen körülkötöttük, azután belecsúszattuk egy ilyen hasadékba. Tudja, hogy sohasem szoktam hazudni, ez a történet is igaz, hiszen még most is hull a könnyem szegény Skabieszky barátomért.

És valóban, az üres grogos pohárba nagy, kövér könnycsepp hullott. Trivulziónak abból a szeméből, amelyik üvegből volt.

BAMBUAN KATASZTRÓFÁJA

Trivulzio keresztbe vetette az ijesztően hosszú és vékony két póklábát, a jobb könyökére dőlt, és az orosz bombákról kezdett velem beszélgetni. Illetve nem beszélgetni, mert engemet tisztán a néha-néha közbehümmögés terére szorított, hanem előadást tartani. Egyáltalán Trivulzio a legkellemesebb beszélgető társ volt, mert ha egyszer - úgy a harmadik pohár dalmatino után - megindult a szava árja, felmentette a partnerét a beszédnek nemcsak a kötelessége, hanem a lehetősége alól is. Trivulzio képén, de a teste minden részén is ott viselte öt világrésznek és minden óceánnak a viharverését. A hely pedig, ahol vele ezúttal találkoztam, a fiume Gomila egyik osztériája volt. Pompás hely. Egyetlen szobából álló és egyetlen üvegajtótól világított csapszék a konyha mellett, benne egyetlen X-lábú nyersfa asztal, mert több nem is fért volna el. A belépő idegent bizonyára leütötte volna lábáról a konyhában sistergő olaj avas szaga, ha neki nem támaszkodhatott volna a halbűznek. De a vero, a gaz, csalfa dalmatino olyan volt, hogy Trivulzio is, én is csaknem mindennap elmentünk érte. A dalmatinón kívül még három dolgot szeretek nagyon: a hazug embert, aztán nagyokat hallgatni meg azt, ha ebben a nyomorúságos világban megoszthatom valakivel a falatomat meg a kortyomat, mert velem soha nem osztotta meg senki.

Trivulzio egy évvel azelőtt még valami exotikus szigeten, ahova hihetetlen kalandok után jutott, császár volt, de annyira brutalizálta az alattvalóit, ezeket a szegény melanéziaiakat, hogy palotaforradalom, helyesebben dorongkunyhó-forradalom tört ki, amely elől Amanchich elmenekült, és még hihetlenebb kalandok után Fiumében mint a dohánybeváltás napidíjasa feneklett meg. Unikumszámába menő keveréke volt a cinizmusnak és a naivitásnak. A sors, amely körülkergette az egész földgömbön, és az eseményekből harlekinruhát varrt rá, cinikussá tette annyira, hogy a végletekig mert hazudni, de alapjában véve mégis annyira becsületes, jólelkű számár volt, hogy a naivságát nem tudta róla lemosni sem az óceán, sós vize, sem a saját veritékének még sósabb szakadása. Hitte maga is szentül, amit hazudott. És az ilyen hazugok nagyon szimpatikusak. Mert az alaptények, amelyeket elmondanak, mind igazak, csak a színeket hazudják rájuk, tehát mulatságosak, tehát költők.

Trivulzio a bal tenyere hátuljával lesodorta bajuszáról a fekete bor odaragadt cseppjeit, és mint mondtam, az orosz bombákról beszélt. Véghetetlen megvetéssel.

- Nagy tévedés, ha azt hiszi - mondta, nem annyira velem, mint inkább önmagával disputálva -, hogy ezek a tifliszi kis töltött burgonyák meg azok a novgorodi szardíniás skatulyák komoly ügyek. Miért? Mert egypár év, ov végű tábornok vagy kormányzó a levegőbe repül tőlük? Ugyan hagyja el!

Én ugyan már rég elhagytam, sőt el sem kezdtem, de azért csak bólintottam a fejemmel, hogy még jobban el fogom hagyni, Trivulzio pedig folytatta:

- Hagyja el. Gyerekségek. Amikor Liliokaláninak, a hawaii királynénak a megbízott miniszter-rezidenseként voltam Tombuktuban, Mganga császár udvaránál, akkor történt, hogy a rizsvágás ünnepén, a díszfelvonulás alatt egy elkeseredett szerecsen alattvaló kókuszdiót vágott a császár fejéhez. De nem afféle közönséges kókuszdiót hanem ekkorát, ni. És tudja, mi történt? A császár szörnyet halt, sőt - tette hozzá, miközben keskeny ajka szatirikus mosolygásra kunyorodott - ahogy maguk, magyar újságírók mondanák és írnák: tüstént szörnyethalt! Ez csak nagyobb vicc, mint holmi moszkvai bomba; nem igaz?

Ráhagytam, hogy igaz, ő pedig vérszemet kapva az én kitűnő hallgatóképességemtől meg az egyre fokozódó dalmatinomennységtől, így folytatta:

- Bomba? Nekem beszélnek bombáról ezek a nyomorult pápaszemes forradalmárok, az emberirtásnak ezek a könyvmolyai? Nekem, aki ott ültem a Pacific-vasútnak azon a híres 200HP-es mozdonyán, amelyiknek a kazánja Utah mellett felrobbant! Tudja, hogy akkor tizennyolc álló másodpercig lebegtem a levegőben? És csak az mentette meg az életemet, hogy véletlenül éppen a Sóstóba pottyantam bele. Ne beszéljenek nekem bombákról!

Én nem is beszéltem, hanem rendeltem még egy fél liter bort, mert tudtam, hogy most fog jönni a nagy dolog. Trivulzio fél szeme - amelyik üvegből volt - vadul villogott. Az öklével nagyot csapott az asztalra. Aztán egyszerre elszelídült a tekintete, mint rendesen, amikor mesélni kezdett. A hangja is mássá vált, szinte lírikusnak mondhatnám, ha ott nem csengett volna benne a világ jókedvű félvállról vevésének az állandó mellézköngéje. Azt hiszem, ez az igazi kalandorhang.

- Corpo di Bacco, akár hiszi, akár nem, én láttam a világ legnagyobb robbanását, amelyet emberi kéz gyújtott. Hm. Az már eset volt. Hallgassa csak meg. Vagy nyolc éve, igen, annyi, én Aucklandből, ahol virágzó eukaliptuszlevél-üzletem volt, el akartam utazni, őszintén mondván, meg akartam szökni. Tudja, a hitelezők... Felmentem az éppen induló *Zealand* fedélzetére, és csak úgy véletlenül ott ragadtam. Utazott már jutászsákok között? Nem? Ne, ne is utazzék, mert a jutának úgy tömegben nagyon rossz szaga van. De juta ide, juta oda, Ombay-nél felfedezték, hogy a hajón vagyok, és kitették a szűrőmet. Egy penny, egy milreis, mi több, egy maravédi nélkül álltam a világon.

Trivulzio itt megvigasztalhatatlanul elkezdte vakarni a fejét, mintha most volna a fentebb vázolt kényes helyzetben, de azután eszébe jutott, hogy ha maravédi nincs is, van dalmatino, hörpintett egyet, és folytatta:

- Mit szaporítsam a szót, a dolog vége az lett, hogy valahogyan mégis elvergődtem Celebesre, és ott egy nyomorult nádfaluban összetalálkoztam egy angollal meg egy fiatal hollandussal. Szakasztott az én esetem volt mindkettőjük esete, természetes tehát, hogy hamar összeismerkedtünk, és a hármunk nyomorúságát összetéve, kitaláltuk a módját, hogy hogyan vergődhetünk tovább. Chi nasce rotondo, non muore quadro, aki kereknek születik, nem hal meg négy-szögletesen, és mi két hét múlva már egy csinos kis karcsú vitorlásnak, három jó Winchesternek, négyszáz golyónak, de főképpen... főképpen másfél mázsa puskapornak voltunk a feltétlen és korlátlan urai. Ne kérdezze, hogyan szereztük, a hollandi gyarmatkormány eleget kérdezte, és mégsem kapott rá máig sem kielégítő választ.

No... mindez meglelt volna, sőt egy kis kétszersültünk meg egy kevés rumunk is volt hozzá, és mi elindultunk neki a szabad tengernek. Azazhogy, a manót van ott szabad tenger! Úgy nyüzsög ott a sziget, mintha az óceán nagy rétestésztájába bőkezű szakácsné szórta volna a mazsolaszőlőt. Mi délnyugat felé indultunk el, de útközben az a szerencsétlenségünk történt, hogy elfogyott az édesvizünk. Semmiféle pápua isten nem veheti tehát rossz néven tőlünk, hogy útközben megállítottunk egy nálunk jóval nagyobb vitorlást, és a Winchesterekre támaszkodva vizet kértünk tőlük. Bitang, önző angolok voltak, nem akartak adni, tehát kénytelenek voltunk őket fejbe veregetni egy kicsit. És tudja-e, hogy ez olyan sport, amihez roppant gyorsan hozzászokik az ember? Először csak vizet kéregettünk, azután, hogy elfogyott a rumunk, azt is, majd meg kétszersültet, de nem zárkoztunk el az elől sem, ha készpénzt kaptunk. Hanem mondhatom magának, hogy mindig szépen, illedelmesen, összetett Winchesterrel kértük, amit kaptunk. Nem voltunk éppen kalózok, csak afféle tengeri szegénylegények.

Volt már Portugáliában? Ismeri a portugálokat? No, mondhatom, nem vesztett velük sokat. Komisz nép. Valahol a Timor-sziget környékén koldulgattunk, amikor egyszerre csak a hírét kaptuk, hogy a sziget portugál kormányzója hadihajót küld ellenünk - megirigyelték a kis kenyérkeresetünket.

A hajónk kitűnő járású volt, olyan karcsú, mint az albatrosz melle, az angol pedig, név szerint Burton, elsőrendű vitorlamester. Iszkódtunk a portugál sziget partjaitól, és így jutottunk el arra a vidékre, amely az Arafura-tenger meg a Banda-tenger közé esik. Mondhatom magának, szép kis vidék. Egymillió apró sziget, és minden szigeten egy-egy tűzhányó hegy. És a tűzhányók mind dübörögnek, fornak, zakatolnak.

A portugál hadihajó itt is a nyomunkra talált, és szigetről szigetre kérdezősködve, egyszerre csak ott volt a nyakunkon. Egy egészen kicsiny, majdnem pusztán egyetlen vulkánból álló sziget, Bambuan mellett tűnt fel először a mi szemünk határán. Jó, testes cirkáló lehetett, ahogy néztük, kilenc-tízezer tonnás, vagy tizennégy ágyúval. Mi eleinte kitűnően szél alatt voltunk, de a gőz tüdeje mégiscsak jobban bírja, mint a vitorla szárnya - kezdtek beérni bennünket.

Mármost tudnia kell, hogy milyen Bambuan szigete, illetve hogy milyen volt. Csupa kiálló szirt, magas lávafalaktól védett apró öblök, középen pedig a dübörgő, ingerült, füsttel és tűzzel koronázott vulkán. A sziget lakatlan volt, de még a tenger is remegett alattunk, amikor a partjaihoz értünk.

Hát ezek körül a partok körül kezdődött el a halálos hajsza. A portugál mind jobban a nyakunkon volt, de Burton ügyesen tudott bujkálni a sziklák között, ahol a mélyen járó cirkáló csak kacsázni, kerülgetni tudott. Vagy félig megkerültük így már rókaúttal a szigetet, amikor Burton egyszer csak hátratolta fején a sipkát, megtörülte az izzadó homlokát, s dörögve mondta: „Hiábavaló a dolog. Másfél óra múlva utolérnek, lefűlelnek bennünket. A szél is csökkenik - egy óra múlva.”

Kellemetlen halálnem árbocfára felakasztva lógni, azért az első percben mind a hárman a puskaforra gondoltunk, amely kicsiny hordóban ott volt a hajó fenekén. Inkább röpjünk, mint lógjunk. Nem voltak életem legjobb pillanatai ezek az esztendő, amikor egyszerre megszólalt a halálos hallgatásból Van Rooten, a hollandus. Keserűt köpött a kurta pipájából, aztán azt mondta Burtonnak:

„Biztos vagy benne, hogy egy óra hosszáig még nem érnek el bennünket?”

„Aoh” - mondta az igent Burton.

„Akkor kiszállunk” - parancsolta Van Rooten, akinek a kevésszavúsága miatt bizonyos tekintélye volt közöttünk.

Úgy is lett. Egy keskeny, szűk, szikláktól védett öbölben partot értünk. Ekkor már egészen a hollandus parancsolt.

„Burton, itt maradsz vitorla alatt a hajón, Trivulzio, te pedig hozod a kisebbik puskaforos hordót. Fél mázsát elbírsz?”

Intettem, hogy el, és felkapva a hordót, elindultunk. Akár hiszi, akár nem hiszi, egyenesen a pokolba mentünk. A vulkanikus föld szakadatlanul reszketett a lábunk alatt, a dübörgés a sziget mélyéből szünettelen volt, fölülről, a tűzhányó füstkoronájából halk hamueső permetezett ránk. Hegyek mentünk fölfelé. Egyszerre elkezdett a lábam alatt forró lenni a sziklatalaj.

„Még följebb!” - intett Van Rooten.

Végre egy szikladöbörhöz érkeztünk, ahol széles, mély hasadéka volt a hegynek. Ott elvette tőlem a hollandus a hordót, jól beleékelte egy csaknem forróan meleg lávaszakadékba, és hosszú kanócot véve elő a zsebéből, beütötte a revolver agyával a hordó fenekét. Elhelyezte benne a kanócot, lehetett vagy másfél méter, aztán azt mondta:

„Most szaladjunk” - de előbb a pipájából tüzet adott a kanócnak.

Elkezdünk szaladni, és a fölfelé talán húszperces utat lefelé öt perc alatt tettük meg. Ott voltunk a hajón, és a másik hajó ott volt a nyakunkon.

„Félóra” - dörögte Burton.

„Menj tovább a sziget partján” - parancsolta a hollandus.

És a szakadatlanul reszkető föld, a nem víztermészet szerint ingó tenger kísértetei között elindultunk. Az ég fekete volt a füsttől, az én szívem a félelemtől. A nagy hajó pedig mind jobban kivált a távolság és a vulkánhamu ködéből. Van Rooten az óráját nézte, úgy mondta Burtonnak:

„Most hagyd el a partot, és fordulj Flores felé.”

Kiszaladtunk az öbölből, tudja Isten, hányadikból, és neki a nagy tengernek. De abban a pillanatban felfedezett bennünket a portugál, és láttuk, amint fölgomolyodik a fehér füst a hajója oldalán. Ránk lóttek. De sem a golyó, sem a pukkanás hangja még nem érkezett el hozzánk, amikor egyszerre a föld fölrohant az égre. A kanóc ott fenn a hegyoldalon beleégett a puskaaporba, a szikla mélye megnyílt, és az éhes tenger vizét a robbanás rettentő hasadékan át ráeresztette a vulkán megnyílt tűzoldalára.

Csak annyit láttam még, hogy a tűzhányó lávakoronája meginog, a kúp egyszerre kettéválk, és a hirtelen gőzzé vált tengervíz irtózatot feszítőereje kettészakítja az egész szigetet. Jobbra és balra szakadva, belebókolt Bambuan szigete a tengerbe. És akkor a tenger visszafelelt, és ez a felelet Neptun és Vulkán egyesült ostroma volt az ég ellen.

„A portugálok!” - ordította Burton.

„Röpülnek!” - üvöltötte vissza neki a kataklizmatikus hangtombolásban Van Rooten.

Akkor azután először a felhőkig csapódtunk, mert utolért bennünket a nagy hullám, majd meg a korallok közé süllyedtünk alá a tenger hányódása rettenetes völgyében. Nem hiszi, de ennek a világpusztulásnak a közepén, az égtől pokolig dobált hajóban egyszerre az az érzés fogott el, hogy az anyám ringat, hogy a tengerhördülés bölcsődal, hogy az aláhulló, tűzfényben égő és tapadó göztől sistergő sziklaóriások játék kövek. Abban a halálos pillanatban gyermekké lettem újra, s nézze, signore, egészen bizonyosan megéreztem, hogy az ember éppen annyit ér, amikor már a koporsójához van közel, mint amikor még a bölcsőjétől nincsen távol.

Ez volt az utolsó gondolatom, aztán elájultam, mert a mellemre, a szemem közé is esett ki nem mondható erővel a sós víz.

Amikor feleszméltem, kék eget és hajóorvosi egyenruhát láttam magam fölött. Német hajón voltunk, az szedett föl bennünket, dögletteket valahol Arafura körül, ameddig elvert bennünket a víz. A szomszéd ágyban Burton feküdt. Tőle kérdeztem:

„Hol van Van Rooten?”

Burton nyugodtan mutatott fölfelé:

„Ott fenn. A hullám felsodorta a hajóról, és még nem esett vissza.”

Trivulzio itt elhallgatott, és kérdően nézett rám. „Ugye érdekes volt, ugye megér még egy pohár dalmatinót?” - látszott az arcán. De én vízszintes kézmozdulattal jeleztem, hogy mára elég, aztán hazamentünk.

GLOSSINA PALPALIS

Immár deresedő fejű kalandorom, Amanchich Trivulzio a minap megint Budapestre érkezett. Ámbár tudtam, hogy az igazat úgysem fogja megmondani, mert üzleti ügyekben nagyon titkolózó az öreg, azért mégiscsak szokásszerűen megkérdeztem tőle, hogy micsoda jó szél hozta ide közénk, mit keres megint Budapesten. Persze hogy nem mondott igazat. Minden hosszabb lélegzetvételnyi gondolkozás nélkül így felelt:

- Hát tudja usted, ha hazudni akarnék, most is azt mondhatnám, hogy feltaláltam egy újfajta repülőgépet, és annak az első bemutatásával a magyar aviatika dicsőségét akarom gyarapítani, vagy pedig azt is mondhatnám, hogy Blanc és Marquet urak együttesen bíztak meg, mint tapasztalt embert, arra a célra, hogy kössem meg számukra a Margitsziget kibérlésére vonatkozó szerződést. De tudja - és itt a még megmaradt fél szeme szögletéből pokolian imádásra méltó cinizmussal kacsintott rám -, éppen ön tudja a legjobban, hogy semmi olyan távol nem áll tőlem, mint a hazudozás. Azért hát csak megmondom az igazat. Zemplénből rándultam le ide Budapestre, csupáncsak a barátaim látogatására. Mert éppen most jövök egyenesen Afrikából, Juszuf Kemál hercegnek, akiről csak mellékesen jegyzem meg, hogy leereszkedő, jóakarátú barátom, a társaságában. Ott fenn - és a hüvelykujjával a válla fölé bökött - vettünk egy kis birtokot Újhely mellett. No, nem nagy az egész, mindössze vagy ezer holdacska lehet, de gyönyörű vadászóterület. És a fenség engemet ott meglehetősen jó állással kínált meg. A fővadászmestere leszek.

Ránéztem. Csak nem mondott utóbb igazat? Nem, mert félreértve a pillantásomat, így folytatta:

- Nono, azért csak ne kezdjen el hamarosan itt valami vérmes reményeket táplálni, mert nem nagy eset az egész. Mindössze tizenkétezer korona az évi fizetésem, azután meg egy Colt és egy Winchester. Mert hiszen azt tudja - vetette oda foghegyről -, hogy én évenként átlag egy Winchester-puskát meg egy Colt-karabélyt szoktam pozdorjává lövöldözni.

- Hogyne. Hát akkor estére együtt vacsorázunk?

Bólintott a fejével, és este csakugyan együtt vacsoráztunk. Megint csak a ferencvárosi kiskorcsmában, mert úgy látszik, hogy a fővadászmester még nem kapta meg a fizetésére járó előleget.

Hogy már nyárra fordult az idő, az emberek szívesebben mennek a budai vendéglőbe, azért a mi öreg korcsmárosunknak sem volt valami sok dolga, amint megvacsoráztunk, odaült az asztalunkhoz és szép illemtudóan feltolva a pápaszemét a homlokára, letette az újságot, amit olvasott, maga elé. Trivulzio ekkor már elcseppentett egy-két szót az afrikai utazásáról, és most éppen azt magyarázta, hogy miért ízletesebb a nílusi krokodilus vesepecsenyéje, mint a szenegáli alligátoré.

- Azokról a hitvány kis kongói kajmánokról nem is beszélek - fejezte be a magyarázatát -, mert azoknak a húsa nem sokkal többet ér, mint a tavaszi, fiatal jérce éretlen melle.

A korcsmáros nagyot nézett, mind a hárman nagyot hallgattunk, azután egyszerre csak megszólalt nagy csendesen a gazdánk:

- Hm. Hát Afrikában tetszett járni a tekintetes úrnak? De amint hallom, még a Kongó vidékén is járt? Akkor hát - és itt végigsimította az újságpapírost - bizonyosan meg tudja magyarázni nekem azt is, hogy micsoda rettenetes szörnyeteg lehet ez a... ez a... - itt elkezdte az újságból kisilabizálni - glossina pal... palis. Mert hogy valami veszedelmes állat, annyi bizonyos.

Trivulzio nagyot csapott a tenyerével a térdére, és azután diadalmas mosolygással kiáltott fel, majd még valami egészen sajátságos csettentést hallatott:

- A glossina? Tocscs! Hah! A glossina? Hogy ismerem-e? Meghiszem azt.

Abban a pillanatban előtte volt a grog, mert az öreg korcsmáros is tudta már, hogy Trivulzio anélkül nem képes beszélni, most pedig beszélhetnékje van. Csakugyan. Hátradőlt a székén, elkezdte a villával a fogát piszkálni olyan undokul, hogy az egyiptomi herceg bizonyosan elcsapta volna a nagyszerű állásából, és ezzel a kérdéssel kezdte a történetét:

- Hát ismerte-e maga, padrone, az öreg berhidai korcsmárost, a Ritupert? Hiszen maguk, korcsmárosok mind ismerni szokták egymást.

Az öreg eltöprenkedett:

- Személye szerint bizony én nem ismertem, de a nevére emlékezem, mert magam meg a szomszédságból, Fejér megyéből vetődtem fel ide Budapestre. Azt is hallottam róla, hogy nagyon különös ember volt. De mi köze van Berhidának Afrikához? Nagyon messze lehet az a két hely egymástól.

- Akármilyen messze van is, a glossina palpalis történetét, hogy megértse, hogy jól megértse, mégiscsak Berhidán kell elkezdenem. Hiszen maga is mondta, hogy a Rituper különös ember volt. Csakugyan az volt. A többi között megvolt az a különlegessége is, hogy néha szerencsénül beszélt.

- Szerencsénül? - hüledezett az öreg korcsmáros.

- Az ám. De csak néha, csak akkor - és itt Trivulzio nagyot nyelt a grogjából -, hm... ha pénzről beszélt. Tudniillik abban az időben csupa papirospénz volt még. Egyforintos, ötös, tízes, de mind papiros, mind bankó. Nohát a Rituper könnyebbség okáért, vagy pedig talán rövidségből az egyforintot úgy hitta, hogy „bankó”. Az ötösre azonban már azt mondta, hogy a „babankó”, a tízest pedig úgy tisztelte meg, hogy „bababankó”. Egyszerű? Mi? Mert szerencsénül van.

Itt már nem bírtam megállni, hogy közbe ne szóljak, és azt kérdeztem:

- De mi a fenét csinált volna az a Rituper, ha valaki véletlenül egy ezres bankót mutat neki?

Trivulzio zavartalanul felelt:

- Ahogyan én ismertem az öreget, bizonyosan dadogóvá lett volna, csak hogy ki tudja mondani az ezres nevét. De most nem a Rituper pénzéhes voltáról van szó, hanem arról, hogy abban a bankóügyben ő szerencsénül beszélt. Mégpedig hamisítatlan becsuán tájszólással. Azaz hogy - tette hozzá, tűnődően simogatva a bajuszát - mégis alighanem inkább a hottentotta nyelvjárást használta. De az sem lehetetlen, hogy a zulukafferekét.

A padrone itt rémülten csapta össze a kezét.

- Becsuán, hottentotta, zulukaffer... hát annyiféle szerencsen van?

Most már azután Trivulzio tökéletesen diadalmaskodott.

- Hohó? Annyiféle? Hát hol van még a bántu, a herero, a busman, a törpe nyámnyám? Hogy ezekről az észak-afrikai korcs suvickoskatulyákról ne is beszéljek... De akárhányféle is a szerencsen, abban mind megegyez, hogy a beszédéből a nagyobbításnak, az öregbítésnek, a tódításnak mindenféle grammatikai formája hiányzik. Hogy jobban megértessem magamat, példát mondok. A falu vénjét például úgy hívják, hogy mgó. A törzsfő neve már momgó, a király neve meg éppen momomgó. De néha még nem is dupláz, hanem csettint egyet, valami nagyon

kemény, nagyon gyors *t* betűt hallat. „Vájó” az a hatalmas; a nagyon hatalmasnak pedig *t’vájó* a neve. Ezért hívták a nagy zulu királyt, a „legyek hatalmas urát” is úgy, hogy Csé *t’vájó*.

Trivulzio itt kiitta grogját, kapott újat, és így folytatta:

- Úgy igaz, azt elfelejtettem elmondani, hogy a légy nevét meg a szerecsen úgy mondja, hogy csé.

- Talán elég volt már a szerecsen filológiából - szóltam ekkor közbe megint.

- Elég - hagyta rám a fordulatokban mindig kész Trivulzio -, mert most már következik nem a légy, hanem az ökör. Tudja-e, tiszteletreméltó keeperje ennek az innak, hogy mi a szózott ökör?

A korcsmáros, aki otthon a falujában nemcsak csapláros, hanem mészáros is volt, megvetően fintorította el az orrát.

- Már hogyan tudnám. Bádokban tartják leólmozva, és a bakáknak adják. Aki a legtöbb a szökött közöttük, az attól szökik.

- Ejh, az a beszózott marhahús, és nem Afrikából való, hanem Dél-Amerikából. A szózott ökör az egészen másvalami. A salted ox az olyan ökör neve Afrikában, amelyiket már megcsípett a csécsélég, és nem pusztult bele. Vannak ott szózott lovak is, csak hogy éktelenül drágák. Tízszer annyi az ára egy-egy szózott baromnak, mint az olyannak, amelyiket még nem csípett meg a csécsé. Mert a csécsé az a rettenetesen hatalmas légy, amelyiknek a csípése okozza az álmokórságot. Olyan félelmes, hogy a szerecsen is csak megduplázva meri kimondani a nevét. Az a tizenhat ökör például, amivel én a nagy ekhós szekerembe fogva elindultam Durbánból, valamerre Izandlvána felé, valóságos vagyont ért. Mind salted volt, mindet megcsípte már a csécsé, de mind kiheverte. Hát ez a csécsélég az a glossina palpalis ott ni - és Trivulzio fenyegetően mutatott rá az újságra, amire a vendéglős éppen rákönyökölt.

A gazda ijedten kapta fel a könyökét, és ösztönszerű mozdulattal simogatta végig a kabátja ujját, úgy kérdezte:

- Azután megcsíp az a fene légy embert is?

- Hm, ritkábban, ritkábban - nyugtatta meg Trivulzio -, de én láttam ilyen légycsípte embereket éppen az Izandlvána felé való utamon.

Újabb grog, mint néma biztatás.

- Mondom, tizenhat ökörral utaztam az éktelen nagy dél-afrikai rónaságon egy magyar báró társaságában. Már meghalt a szegény, kár érte, nagyon jó ember volt, az Isten nyugosztalja meg. Zulu volt a kocsisunk, meg zulu volt a vezetőnk is, hiszen ez a zuluk földje, itt, éppen Izandlvána mellett járta át egy zulu asszagáj a fiatal Napóleon Lulu szívét is. (Bitang angolja - dörmögte itt a foga közé Trivulzio.) Egy nap átkeltünk valami éktelenül hosszan elkanyargó, meglehetősen széles folyón. Egy-egy ilyen átkelés, különösen pedig a túlsó partra való felkaptatás nagyon megviseli az ökröket, azért elhatároztuk, hogy aznap nem is megyünk tovább, hanem megpihenünk. Tanyát ütöttünk. A báró is fáradt volt, azt mondta, ő is most mindjárt lehever. Úgy is cselekedett, el is szunyókált, és én bizony magamban nagyon eluntam magam. Azért a vállamra vettem a puskát, és azt mondtam a zuluknak, hogy elmegyek, körülnézek vacsorára egy kis antiloppecsenyéért. Valami wildebeest vagy hartebeest, ahogy ezek a teliszájú búrok hívják az antilopot, csak akad valahol ott a környéken.

Erre az egyik zulu felnézett az égre, elnézett délkelet felé az ég aljára, aztán azt mondta, hogy ne menjek el, mert zivatar lesz, *t’nagy* zivatar lesz. Hogy miből látta ezt meg, azt csak ő maga

tudja, mert én bizony nem láttam semmit és azért nem is hittem a fekete atyafinak. Pedig ha másban semmiben sem, az időjósulásban mindig hinni kell a parasztnak. Én is okosabbat tettem volna, ha hiszek neki. Merthogy úgy öt kilométernyire járhattam már a tanyánktól, amikor egyszerre csak besötétedett az ég, a felhők hihetetlen, irtózatosszerű sebességgel nyargaltak fel az égre, s egyszerre lecsapott az a jéghideg déli szél, ami együtt jár mindig ezekkel a dél-afrikai hirtelen kelő zivatarokkal.

„Szaladj!” - biztattam magamat, de csakhamar be kellett látnom, hogy a tanyánkat még csak fűtlyel sem fogom elérni akkorra, amikor kitör a zivatar. Azért körülnéztem valami menedék után, s ekkor pillantottam meg nem nagy távolságban tőlem egy olyan földből kimeredő sziklacsomót, aminőt gyakran lehet itt a dél-afrikai rónaságokon látni. Talán annak a közelében lesz valami menedék. Futva mentem arrafelé, mert a zápor már a hátamat verte, s kárpótulásul az egész napi izzadságért most dideregtem.

De szerencsém volt. A szikla alatt csakugyan találtam fedett helyet, egy olyan rozoga kalyibát, mint aminőben a hottentották szoktak lakni. Nem volt egészen hozzáépítve a sziklához, és magamban még szidtam is a bolond hottentottának a skorpióvágta logikáját, hogy miért nem építkezett hozzá a természet adta falhoz, ahol a szél ellen is, eső ellen is jobban védve volna.

Berúgtam a kalyiba ajtaját. Akkor már csak úgy csurgott az eső, és akkorákat villámlott, hogy majd belevakultam. A kalyiba közepén egy olyan húsz-huszonkét esztendősnak látszó hottentotta suhanc guggolt a földön, oldalt meg egy pokrócon két ember aludt. Egy nagyon öreg asszony meg egy idősebb férfi. Mind a kettő nagyon sovány volt.

„Ejnye - gondoltam -, ezeknek hát egészséges álma van.”

Mert akkor a mennydörgés már úgy harsogott és zengett, hogy akár belé is siketülhetett az ember. Csak úgy csattogott az egész világ, a jégeső meg apró ropogással verte a kunyhó tetejét. A két öreg csak hortyogott tovább, én pedig csak néztem volna őket tovább is, ha egyszerre valaki azzal a felvilágosítással nem riaszt fel a tűnődésemből, hogy mégsem olyan nagyon bolond az a hottentotta logika, mint amilyennek én gondoltam. Ez a valaki pedig az a hatalmas villámsugár volt, amelyik belevágott oda a sziklába, nyomon követve az ikertestvérétől. Ott, alig párlépésnyire tőlünk csapott le a mennydörgés mennykő a sziklatönkbe. Olyan csattanással, amit már azután igazán lehetetlen megmagyarázni.

Nem tudom, a légnyomástól-e, de azt hiszem, hogy inkább ijedtemben hanyatt estem, és a hottentotta suhanc is hátrabukfencezett a földön. Jó fél percig is tartott talán, amíg fel tudtam megint tápázkodni, és ki tudtam dörzsölgetni szememből a vakultságot. Hanem ekkor azután még a mennykőcsapásnál is nagyobb meglepetés ért: a két öreg ott aludt a földön éppen olyan nyugodtan most is, mint az előbb. Mi az? Hát ezek még erre sem ébrednek fel? Hiszen akkor ezeknek ítélet napján maga Izrafil angyal is hiába fog trombitálni! Olyan megütközve néztem rá a suhancra, hogy az az arcomról leolvashatta a néma kérdést, szomorúan elmosolyodott s azután csak egy szóval felelt:

„T’csécsé”...

Ebből az egy szóból azután megértettem mindent. A két szerencsétlen öreget megcsípte a csécsélégység, és most halálos, megszakíthatatlan álommal alusszák át magukat az örökkévalóságba. Hm... Ha jól meggondolom a dolgot, nem is olyan rossz módja a megdöglésnek. Aki úgy tud aludni, hogy még a melléje levágó dupla mennykő csattanására sem ébred fel!

Félig szánakozva, de félig irigykedve néztem a két öregre - mert tudják, rossz alvó vagyok, sok brómot pusztítottam már életemben -, amikor kint egyszerre kisütött a nap, és alkonyatra fordult sugarai egyszerre arannyal öntötték el a nyomorúságos kalyibát. A zivatar, amilyen

gyorsan jött, olyan gyorsan odább is vágatott. De északnyugat felől még a napsütésben is nagyokat lobbantak a villámsugarak.

Valami kis pálinkát, dohányt meg kenyeret adtam a suhancnak, mert tudom, hogy erre a háromra és ilyen sorrendben vágyódik a hottentotta, azután hazabotlottam a tanyánkra, ahol a báró már ugyancsak aggódott miattam. És többet nem is tudok a csécsélégyről, több vagy pláne személyes találkozásom, hála Istennek, nem volt vele - fejezte be az elbeszélést Trivulzio.

A korcsmáros is, magam is nagyot hallgattunk az elbeszélés után, és mind a kettőnknek az orráról le lehetett olvasni, hogy azon töprenkedünk, hogy mit lehet elhinni a Trivulzio elbeszéléséből, mit nem. De mivel csakhamar mind a ketten beláttuk, hogy ez megoldhatatlan feladat, én felkeltem, felnoszogattam Trivulziót is a székéről, az öreg vendéglős pedig bezárta utánunk a korcsma ajtaját.

A MÁLTAI LÁZ

- A hajóorvos azt mondta, hogy megcsípett a szúnyog, attól van a bajom, de én ma is megcsüszöm, hogy nem attól volt, hanem attól, hogy sok görögdinnyét ettem - kezdte el magyarázni a betegsége történetét Amanchich Trivulzio, amint megint együtt ültünk egy délután a ferencvárosi szokott kis vendéglőnkben. - Tisztára a görögdinnye volt az oka... - tette hozzá némi kis elgondolkodás után és azzal a nagy meggyőződéssel, ami az alapjában véve tanulatlan, de a velük született kultúraéhségnél fogva autodidaxisra kényszerülő embereket jellemzi, ha olyan dologról van szó, amiről azt hiszik, hogy ők maguk fedezték fel.

- De talán mégis a szúnyog - vetettem én csendesen szivarozgatva ellene. - Hiszen az orvosok már tisztában vannak azzal, hogy a maláriát leginkább a szúnyog terjeszti.

- Nem, nem - ütött az öklével az asztalra Trivulzio -, ha én mondom magának, hát igaz: nem a szúnyog volt, hanem a görögdinnye, mert amint azt megettem, akkor állt bele a hátamba a hidegrázás. Hiszen az is igaz - tette hozzá azután egy kicsinyt elgondolkozva -, hogy Máltán egészen csinos szúnyogok vannak. Tudja, nem szoktam minduntalan a becsületszavamat adni, de ne köpjek soha többet fehéret, ha nem igaz, hogy láttam Máltán lent az erődök alatt egy szikomórbozótban olyan szúnyogokat is, akik kamáslit viselnek. Olyan a lábuk, mint a ceruzaspóroló, fönt vastagabb, aztán újra kezdődik, de már sokkal vékonyabban. De azért mégsem azok tették, hanem a görögdinnye. Mert amikor elindultunk Máltából, akkor még semmi bajom nem volt, hanem amikor már valahol Otranto szélességében jártunk, a negyvenedik fok alatt, akkor vett meg egyszerre a hideg, akkor állt bele a gerincembe meg kétoldalt a medencecsontom fölé az a bitang zsibbadás, ami tüstént egészen levert a lábamról. Brindisinél már azt éreztem, hogy az orrom lyukából tüzet fújok ki levegő helyett, Barinál félrebeszéltem, Barlettánál pedig olyan rosszul lettem, hogy a kapitány nem sajnálta tőlem a megállást, kikötött, és bevitetett az ispotályba. Tudja, ha a hajón patkolok el, az sok mindenféle irkafirkával járt volna, a kapitány pedig az összes szeszes italok közül csak az egyetlennyel tintát nem szerettem.

A két legjobb matrózpajtásom, az Ercole meg az Eliodoro vittek be az ispotályba, és azután búcsúzás nélkül otthagytak, mert nem szerettek sírni. No, Barlettáról nem is gondolná az ember, hogy olyan tisztességes kórháza van. Otromba nagy terem helyett apróbb szobákra van osztva, amelyikbe engemet vittek, abban négy ágy volt csak. Elhiheti, hogy amikor lefektettek, nem nagyon járt az eszem, de azért mégiscsak körülnéztem egy kicsit, és annyit észrevettem, hogy könnyebb betegek között vagyok. Kettő közülük a fehér-kék csíkos kórházi ruhába öltözködöttén ült az ágy szélén, és nagy bádogedényből evett valamit, a harmadik meg az ágyán térdelt, és felhangon imádkozott. Arról tudtam meg, hogy mohamedán.

A két irgalmas néne, Osszita meg Digna, lehúzták rólam a ruhát, és én már akkor azon töprenkedtem, hogy hogyan fog rajtam állni a kék-fehér csíkos zubbony és nadrág. Nagyon lesütött a nap, talán túlságosan is feketét mutat majd az arcom bőre benne - gondoltam, de azután bizony, a jó hideg vásznak között hamarosan elnyomott az álom. Délelőtt volt, talán tizenegyre járt az idő, nagyot aludhattam hát, mert amikor felsejtettem az álomból, már egészen sötét este volt. A mennyezetről valami nagyon aprón csillogó lámpás hintett vöröses-kék fényhivat a takarómra, Osszita néne a sarokban ült egy széken, és bóbiskolt, a tőlem balra eső két ágyban is aludtak a betegek, csak a szomszédom, az öreg, hegyes szakállú ember, aki délelőtt imádkozott, volt ébren most is, és különös hangokat hallatott. Ma sem tudom, hogy a torka volt-e ráspolyos, és azt köszörülte, vagy pedig megint imádkozott, mert az ilyent az ember az arabnál sohasem tudja. Akár ezt cselekszi, akár amazt csinálja, mindig csak egy-

formán krákog. Tudniillik arab volt a szomszédom, ahogy az aszaltszilva-pofájáról, a vékony, kampós orráról meg a mindig indulatosan néző szeméről tüstént észrevettem.

Akár a torka fáj, akár a prófétát dicséri, én bizony megszólítom - gondoltam magamban, mert hogy egy kicsit jobban lettem, nagyon fúrta már az oldalamat a beszéd. Oda is szóltam neki abban a jó, finom máltai zsargonban - bizonyos, hogy ő is Máltáról került ide -, amelyik keleti szavakat használ, de megtanulta már az angoltól azt a bölcsességet, hogy az ígét nem kell hajtogatni, a főneveket pedig fölöslegesen ragozni, úgy is megértik az emberek egymást. Azt mondtam neki, hogy:

„Ugyan, becsületes társam a szenvedésben, tisztos sejkem, mondja meg nekem, hogy milyen kórházban vagyunk mi itt?”

A sejk - mondjuk, hogy az volt - erre egy kicsit hangosabbra emelte a köhögését. Olyan volt az, mint amikor más ki akarja köpni a gargarizáló klórkáliumos vizet.

„Bolond beszéd - gurgulázta. - Hát a San Roccóban.”

Igaza volt, valóban bolondot mondtam, mert hiszen tudnom kellett volna, hogy Olaszországban tíz ispotály közül kilencet Szent Rókus nevéről neveznek el. Tudja, ezt a szentet, aki pedig nem is olasz volt, hanem montpellier-i születésű francia, nagyon szeretik. Azt is mondom magának, hogy miért. Abban az időben, amikor élt, úgy ezerháromszáz elején, nemcsak a pestis pusztított Európában, hanem az örökös háborúskodás is. Mármint ez a Szent Rókus az egyetlen hűséges kutyája kíséretében elindult hazulról, Franciaországból azzal, hogy a pestisverte Olaszországban a betegeket fogja ápolni. Csakhogy nemcsak azt cselekedte, hanem elmondta az olaszoknak azt is, hogy miféle szándékkal vannak ellenük a franciák. Szóval kém volt. Értsen meg jól: nem halottkém, mert azok akkor még nem voltak, hanem olyan rendes kém, olyan spion. Ez csakhamar ki is derült róla, és amikor azután hazament Montpellier-be, ott a franciák elfogták, tömlőre vetették, és ott pusztult el, fiatalon, harmincnégy esztendősen. A kutyája, amelyik a pusztában élelmet hordott neki, ott már nem tudott segíteni rajta, mert a franciák már akkor is minden kutyánál nagyobb kutyák voltak, ha kémeket kellett fogni.

Hát, mondom, az olaszok nagyon tisztelték Szent Rókust. Hiszen bizonyosan látta a velencei San Roccóban az élete történetét. A képeket Tintoretto festette róla, a reliefeket Marchiori csinálta, a szobrát meg valami Girolamo Campagna faragta ki. Tehát annak a vén göthősnek ott mellettem tökéletesen igaza volt, amikor a kérdésemre azzal a kijelentéssel felelt, hogy bolondot kérdeztem. De nem tehettem róla. Nagyon szédelgős volt a fejem, és most, hogy felültem az ágyban, megint csak kezdtem érezni, hogy jön az a két földgömb...

...Trivulzio itt nagyot nyelt az italából, új szivarra gyújtott, azután folytatta...

- Magának biztosan volt már hideglelés vagy másvalami lázas betegsége, tehát egészen bizonyosan tudja, hogy mi az a földgömb. Az a két földgömb, amelyik megszokott jelenni a lázbeteg előtt. Tudja, először csak úgy a meridiánusok kezdenek el látszani, csak azt érzi, hogy a szeme szögletéből jönnek elő azok a karikák, amik az egész földgömböt övezik át. Azután egyszerre azt veszi észre, hogy a földgömb, amelyik a szeme sarkából indult ki, tulajdonképpen nem is egy gömb, hanem kettő, és a levegőből visszajön, és nekimegy a halántékának. Mind a két halántékának. Hát tudja, ez a két földgömb jött nekem akkor, oda a fülem fölé, aztán összeszorította az ereimet, megcsöngette a fületem, úgyhogy nem is hallottam egészen bizonyosan, hogy a sejk köhög-e megint ott a szomszédos ágyon, vagy pedig kopogtatnak, hogy: mehetünk már. Hát nem volt egyik sem. Csak az a görögdinnye. Mert nekem hiába beszélnek a szúnyogokról. Az csinálta. Hiszen nem volt az egész semmi egyéb, mint két nagy görögdinnye. Nem földgömbök voltak. Sem jobbról, sem balról meridiánokat

nem láttam rajtuk, nem lehettek mások - nem földgömbök voltak a gazemberek, hanem görögdinnyék. Ugyanaz a görögdinnye, amit Máltán hoztak a hajóra, és azután ott a Garibaldi csizmájának a sarkánál dobtam bele a héját a tengerbe.

Mit szaporítsam a szót. Annyira jobban voltam, hogy nem is azokat a negyvenfokos lázzal együtt járó földgömböket éreztem a halántékomon, hanem csak a görögdinnyéket. Olyan egészen bizonyosan tudtam, hogy jobbról is, balról is görögdinnye szorítja a halántékomat, hogy felültem az ágyban. És megpróbáltam megint odaszólni annak a keselyűorrú embernek:

„Öregem, köpje csak ki azt a ch-t a torkából, sőt azt a grh-t is, és beszéljünk egy kicsit, mert nagyon unom ezt a csendet.”

Az öreg felkelt az ágy széléről, és odajött hozzám. Megfogta a csuklóm, és csendes mozdítással kikényszerítve az ágyból, odavezetett az ablakhoz. De tudja, mindez olyan csendesen történt, hogy Osszita, az apáca mozdulatlanul aludt tovább a széken, és én magam is csak a fülem zúgásán keresztül hallottam, amit Malek, az öreg arab beszél.

Mégis, akármilyen kevés lármát csináltunk is, a bal oldali szomszédom - mellékesen megjegyezve, javíthatatlan methilalkoholista volt - fölriadt rá.

Egy kicsit fölkapta a fejét, de azután megint lefeküdt, és aludt a szobában rajtunk kívül mindenki.

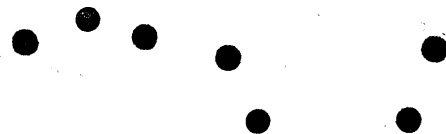
Én nem tudom, lássa, tiszteletreméltó gentleman, én ezt igazán nem tudom, hogy amikor az ablakhoz odamentünk, ez a vén aszaltszilva-képű ember a keze múmiaérintésével vagy pedig a szemének a tűrhetetlen sugarával tette-e, de éreztem, hogy a hátamból és a medencecsontom fölül kimegy a fázás, valami tompa melegség fog el, és teljesen tehetetlen vagyok ennek az embernek az akaratával szemben. Higgye el, tiszteletreméltó gentleman, hogy sokszor jobb, ha a test hideg, mint az a meleg, ami még nagyobb borzongást okoz.

„Nézzél ki az ablakon - mondta az arab -, és nézz föl oda az égre!”

Meglehetősen nyugodt lelkű ember vagyok, sok minden csodán keresztül is mentem, de ahogyan ez a tökéletesen kiszáradt izomzatú fekete kar odaemelkedett az ég felé, és rámutatott a csillagokra, hát tudja, akkor megint azután melegem lett. A tarkómban kezdődött el a melegség. Előrejtött a szemembe, a halántékomat és a homlokomat is érintette. És láttam és tudtam, hogy ennek a kinyújtott karnak a mutatóujja fölött nem négyezer esztendő van, mint a koldus piramisok fölött, amikről az a korzikai nyavalyatörés beszélt a katonáinak. Én nem vagyok nagyon művelt ember, de higgye el nekem, hogy ennek a piszkos körömnek a csillagokig felintó vonalán nem nyomorult kis négyezer esztendőt láttam meg, hanem az örökkévalóságot, összehúzódott a szememnek a bogara, mert mikor az ember messzire akar nézni, akkor tagadja meg a szeme a legjobban azt, hogy keresztülláthasson a negyedik dimenzió.

Szóval, mondom, ott álltunk az ablaknál, és az a vén assasin, az a szürke szakállú ember rámutatott a csillagokra. Az ablak észak felé volt, és a tenger fölött, mint bizonyára eltalálja, a csillagok ragyogtak a nyárspolgári, olajnyomatúan kék olasz éjszakában. A régi, megszokott csillagok. És tudja-e, hogy csak akkor értettem meg a Tristes Hyadesnek, a Szomorú Fias-tyúknak a teljes valóságát? Minden csillag szomorú... Ezt én onnan, az ispotály ablakából láttam...

Trivulzio itt lenyelte a grogjának a második felét is, és azután kis csöndet tartva, az előtte lévő kenyérdarabnak a beléből kezdett el galacsinyokat gyúrni. Azután lerakosgatta az abroszra ezeket a kis gombócokat. Ilyenformán rakta ki őket:

Azután pedig rám nézve, azt kérdezte:

- Tudja, hogy ez a Göncöl szekere?

- Tudom. Sőt azt is tudom, hogy ez a legmulatságosabb csillagképek egyike. Még nóta is van róla, meg anekdota.

- Én is azt gondoltam, hogy ez a legjobban megszokott csillagkép nekem ugyan se hideget, se meleget nem csinálhat; minden éjszaka láttam, úgy hozzászokik az ember, mint a nadrágja zsebéhez. Hanem tudja, az az arab mutatott rá, és akkor ott láttam a körme végén az örökkévalóságot. Még talán bántott is, amikor megszólalt, és azt kérdezte tőlem:

„Tudod, mi az ott fent?”

„Persze hogy tudom. Nagymedvének hívják a csillagászok, de a jobbik neve az neki, hogy Göncöl szekere. Mert nézd, hiszen az a csillagkép egészen bizonyosan szekér. Elül van a rúdja, három csillag, azután jön maga a szekér, a négy csillag.”

„Nyomorult képzelődése ez a ti kicsiny, szűk világatoknak! - hörögte az arab. - Az a csillagkép ott fent nem szekér, hanem koporsó. Nézd csak meg, nézd jól, és mindjárt meglátod, hogy négy szöggel lezárt koporsó, és utána ott megy a három siratóasszony.”

Az arabnak a szeme itt úgy felfelé fordult, hogy csak a sárgája látszott, mert ennek az epés fajtának még a szeme fehérje is sárga. És még a hangja is sárga volt, amint folytatta:

„Nézd csak, nézd: koporsó az! Négy szög van beleverve, az egyiknek a neve *Dub-He*, a másiké *Merak*, a harmadiké *Feida*, a negyediké *Megrez*. Az egésznek *Nas* a neve, ami koporsót jelent. Utána jön a három siratóasszony, a *benat*-ok. Az első, a legjobban síró, a *Aliot*, a második *Mizar*, a harmadik *Akaid*... Minden csillag szomorú, és bolond az, aki hiszi, hogy a csillagokon túl is van élet”...

Sok bolond dolgon mentem már keresztül életemben, de mindig tudtam olyan kellemetlen lenni, hogy mindig én maradtam felül. A Mauna Loa krátere is csak azért okádott ki egyszer, amikor véletlenül belezuhantam, mert még az sem tudott megemészteni. De most aztán az én belsőm fordult akkorát, hogy beleszédültem a csillagrengetegbe, és belekapaszkodtam az arabnak a szakállába. Mit mutogat ez nekem az égen is koporsót?

Úgy látszik, hogy ezt nagyon hangosan találtam mondani, mert az apáca is felébredt rá. Oda-jött hozzám, cudarul hideg vizes lepedőt csavart az oldalamba, és balra fordított. De a vizes lepedőnél is bizonyosabbá lettem arról, hogy most már egészen ébren vagyok, amikor az arab levette a kezét az én kezem csuklójáról, amelyet addig úgy szorított, hogy éreztem, hogy az erem majdnem megpattanik belé.

Nem tudom, hogy magával utazott-e már az ágy. Én néha éreztem, hogy mikor lefekszem, akkor az ágy is soklábú állat, és éppen úgy mozgatja a lábát, mint delelő nyáron a légy, mikor tisztogatja a szárnyát. Akkor megint mozgott velem az ágy, én olyasvalamit éreztem, hogy a csillagkoporsónál is van rosszabb hely: Szent Rókus ágya.

De mindegy. A jobb oldalamra fordultam; azon az oldalon, mellettem, a szomszéd ágyban egy öreg livornói olasz volt, és tudja, hogy Olaszországban minden tizedik ember bandita, de Livorno az kivétel, mert ott tíz ember közül kilenc a betyár. Ez az én szomszédom szintén kapcabetyár volt valamikor. Most is, amint feléje fordultam, megláttam rajta, hogy nem alszik, hanem a nappali ruháját, azt, tudja, azt a kék-fehér csíkos ruhát, húzza fel magára.

„Mi a manó, maga nem alszik? - kérdeztem tőle. - Hogy hívják magát?”

Az az ember nyugodtan felhúzta a nadrágját, sodort egyet a bajuszán, aztán azt mondta, hogy:

„Engem úgy hívnak: Sparafucile. Magának meg már este is csak harminckilenc fokos lázat írt oda Osszita nővér a feje fölé. És ezért maga el fog jönni velem ma a bálba.”

Már mondtam magának, hogy én sohasem szoktam semmire a becsületszavamat adni, de üssék ki még egyszer az üvegből való fél szememet, ha nem igaz, hogy azt mondta:

„Jöjjön el velem maga is a bálba!”

Minden bolondra hajlandó vagyok, amint indítványozzák, tehát természetes, hogy tüstént azt feleltem a szomszédomnak:

„Gyerünk csak!”

Azonban akkor vettem észre, hogy akadályok merülnek fel. Nekem tudniillik nem volt még olyan ruhám, amilyenbe Sparafucile volt öltözködve. Az a kórházi kékfehér csíkos ruha, az még nem volt rajtam. Így nem mehetek bálba. Egyáltalán: micsoda bál?! Előadtam ezeket az aggodalmaimat Sparafucilének, amire az elmosolyodott és azt mondta:

„Naiv ember! Nem a ruha teszi a beteget, hanem a beteg csinálja a másik betegnek a ruhát. Nézze, ennek ott benn a fal mellett már nem kell úgysem a ruha, mert már vagy egy órája meghalt. Vegye fel csak ezt a ruhát. Ne féljen tőle: gyomortágulása volt, az pedig nem ragadós. Csak hamar, egykettőre kapja fel azt a ruhát!”

Elhiszi, nem hiszi, öt perc múlva rajtam volt a ruha, és az öreg Sparafucile azt mondta:

„Most már mehetünk!”

Hanem azért ő maga is meg volt akadva egy kicsit, mert amikor kimentünk a szobából, és odaértünk az udvarban lévő nagy akácfához, hát először felsóhajtott:

„San Rocco, segíts!”

Azután pedig belekapaszkodott az akácfa legalsó ágába, lódított egyet magán, és fent volt az ispotály kápolnájának a tetején.

„Jöjjön utánam!” - szólt le onnan.

„De hát hová megyünk?” - kérdeztem én, még az akácfa alatt állva.

„Hová?! Hát a bálba! Ma van augusztus tizenhatodika, Szent Rókusnak a neve napja, és ilyenkor Barlettában mindig bál van. Elmegyünk oda táncolni. No, jöjjön csak, kapaszkodjék bele ebbe a vastagabbik akácfaágba, majd meglátja, mindjárt itt lesz a kápolna tetején!”

Csakugyan ott voltam mindjárt én is, és az öreg ekkor óvatosságra intett, így szólt:

„Most ugrunk. De vigyázzon, hogy bele ne essék az optikusba!”

„Mi a fenébe?”

„Ej no, az optikusba! Nem tudja, hogy az itt árulja a dioptriákat, a kórház előtt? Hiszen még a Borgiáktól kapta a kiváltságokat rá! - magyarázta az öreg, de akkor már lent is volt a gyalogúton. - Jöjjön csak utánam.”

Nekiveselkedtem tehát én is, és a kápolna tetejéről leugrottam az utcára, azután pedig megálltam, a szemébe néztem az öregnek, és igen komolyan ezt mondtam neki:

„Maga csakugyan bálba akar menni?”

„Olyannyira, hogy a Tomasót már előre is küldtem. Annak tudniillik vakbélgyulladásra van, hát mondtam neki, hogy gyújtsa meg a lámpákat, amikor odaérünk.”

Ballagtunk az utcán a felé az osztéria felé, ahol a bál volt, amikor egyszerre csak megdöbbenve álltam meg. Észrevettem, hogy az egyébként csinos kék-fehér nadrágom egy kicsit rövid. Mondtam Sparafucilének, hogy baj van, rövid a nadrágom.

„Hát akkor tűrje fel! - felelte a társam, és tökéletesen igaza volt, mert nem annak a kardja rövid, aki meg tudja toldani egy lépéssel, hanem annak hosszú a nadrágja, aki felgyúri. - Ha maga ezt a nadrágot felgyúri, akkor senki el nem hiszi, hogy az magának nem hosszú!”

Csakugyan felgyúrtem a nadrágomat. De Sparafucile még egypár szépészeti igazítást tett rajtam. Azt mondta először is, hogy a kabátomat - márhogy azt a kórházi kék-fehér csíkos kabátot - alulról tegyem hátra, és a legalsó gombot hátul a gerincemen gomboljam össze.

„Mert akkor frakknak látszik” - magyarázta.

Azután pedig kioktatott arra, hogy milyen minőségben fogunk megjelenni a bálteremben.

„Nem szabad ám, hogy megtudják rólunk, hogy kórházi betegek vagyunk, mert akkor kidobnak bennünket. Egyszer ugyanis egy aranyeres ember itt nagyon műveletlenül viselkedett. Azért, tekintettel a ruhánkra, azt fogjuk mondani, hogy tejesemberek vagyunk. Nohát, csak előre, bátran.”

És azzal beléptünk a bálterembe.

...Trivulzio itt felkelt, és kiitta a még megmaradt grogját, aztán megbököve a kalapja peremét, indult kifelé.

- Hová megy? - kérdeztem tőle bámulva.

- Hazafelé. Már későre jár az idő.

- De hát a bál? A történet vége?

- Hja, kedves barátom, a bálban már nem voltam ott. Mert hajnalra hirtelen leszállt a lázam, a deliriumomat becsületes alvás váltotta fel, negyednapra meg már szélnek is eresztettek az ispotályból. Így hát a történet végével nem szolgálhatok. Ellenben nyugodalmas jójucakát kívánok, aludjék középserűen.

A MacCADWORE-HITBIZOMÁNY TÖRTÉNETE

- Ohó, Trivulzio, maga már megint a szemem elé került? Hiszen azt hittem, hogy örökre megszabadultam már magától, és nem fogja többé a gondolkozásomat megterhelni olyan mesékkel, amikre senkinek szüksége nincs, de amiket mégiscsak mindig tovább kell mondanom!

- Ohó, sőt helyesebben, mert kelta nyelven szólva ohé laird, maga nem fog olyan könnyen megszabadulni tőlem, mint gondolná. Ott leszek én magánál még a halálos ágyánál is, higgye el - és erre a szóra az én barátom, az immár deres fejű Amanchich Trivulzio leült az asztalom mellé, és csak a feje biccentésével intett grogért -, higgye el, hogy én fogom le majd még a maga szemét is arra az úgynevezett örök álomra. Aki nekem annyi grogot fizetett, mint maga, ahhoz én hűséges maradok mindhalálig.

Ha abban az időben gyomorkétségbeesésem nem lett volna, talán nevettem volna Trivulziónak ezen a nagyszabású beszédén. De mivel a doktorok szerint nevezett „gyomorcsorva” iker-testvére annak a breugheli kinnak, amit még Hogarth is csak a belek csavarodását utánzó vonalakkal volt képes visszarajzolni a kétségbeesés negyedik dimenziójából a valóságra, tehát így feleltem neki:

- Hallja maga, Trivulzio. Hiszen én úgyis kifizetem a maga grogját, hát akkor tegye meg nekem legalább azt a szívességet, hogy ne beszéljen a halálról. Nagyon közel érzem magamat hozzá, már szinte itt van, és tudja: a jelenlévőkről nem szabad beszélni.

Trivulzio széles mozdulattal ült szét a székén, odatámasztotta a kemény két könyökét az abroszhoz, a tenyere közé fogta a sovány, kiülő csontos ábrázatát, a felesre maradt szemével rám sandított a rég ismert tekintetével, ami valami középarányos volt a hős szeme villanása meg a kalandor bandzsalitása között, és azután azt mondta:

- Maga fél a haláltól?

Azt feleltem neki, hogy ez idő szerint, tekintettel arra, hogy még az acidum muriaticum sem segít a gyomromon: igen.

- Maga fél a haláltól? - kérdezte újra Trivulzio, és nagyot nyelve a grogjából, így folytatta: - Hát nem látja, hogy nekem nincsen bajuszom?

Csakugyan, a Trivulzio hajdan oly öklelő bizonyossággal felfelé állott bajusza most nem volt ott már a nagy, kampós orra alatt. Hogy én ezt előbb észre sem vettem! Hogy nem tudtam tüstént a találkozásunkkor konstatálni azt, hogy Trivulziónak nincsen már bajusza. Hiába, az ember öregszik, a szeme romlik, és Trivulzio is megöregedett, én is megöregedtem.

- Hogy a bajuszom hova lett? - találta ki a gondolatomat Amanchich, mint ahogyan egyáltalán ez az ember mindig ki szokta találni az én gondolataimat. - Hát... tudja, abban a sokrűcskű Kaledóniában, amit másképpen Skótországnak is hívnak, csak az urak viselnek szőrt a szemük meg az ádámcsutkájuk között. Éppen talán ebben akarják a kelta mivoltukat, hogy úgy mondjam, ossiánizmusukat mutogatni ennek a Kiplingnek a naponta kétszer borotválkozó normann-szász fajtájával szemben. Én pedig, mi tőrés-tagadás, amikor Glasgow-ban a kapitány - az is olyan mogorva, kísértetlátó vén gaél volt - kidobott a hajóról, kénytelen voltam némileg megalázó szolgálatot vállalni. Nézze, én semmit sem szégyellek, hiszen valaha az óceán császára voltam, volt idő, hogy reszketett tőlem egész Polinéziának a jobbik fele, azt is tudja, hogy Marseille alatt, az If szigete mellett én zuhantam bele egy vén számár feltalálóval együtt az első kormányozhatatlan kormányozható léghajón a tengerbe... nem röstellek én, uram, semmit, hát azt sem röstellem magának megmondani, hogy amikor Skóciának abban

a halszagú meg kísértetízű kikötőjében ott maradtam egyetlen maravédi nélkül a zsebemben: elszegődtem... rossz ez a szó, egy Amanchich sohasem szegődik el... beállottam jó tiszteletdíj ellenében a MacCadwore lord szolgálatába. Megtetszettem neki, ez a mogorva ember a testéhez legközelebb álló... hm, hm, hogyan is mondjam... megbízottjává tett. Szóval, egye meg a fene - és itt Trivulzio még egy grogot kért, és nagyot ütött az öklével az asztalra -, kimondom hát: a komornyikjává lettem.

Tudja, hogy jószerint mindenhez értek. Fenemódon megviselt az élet, és megtanított nemcsak arra, hogy a top-sailt mikor kell lerántani a gyorsan támadó sipkaszél elől, hogy a kengurunak melyik részéből lehet tűrhető pecsenyét sütni meg arra, hogy a gyömbéres dohánynak az első, keserű füstjét ki kell köpni, hanem arra is, hogy mi a különbség a német szappan meg az angol szappan között és a solingeni acél meg a Nixon and Winterbottom-féle sheffieldi penge között. Szóval - mit szégyelljem -, én borotválni is kitűnően tudok.

Legalább talán ennek a tudományomnak a révén lettem az utolsó MacCadwore lairdnak a komornyikjává. Mert ez az alig harmincesztendős skót mágnás nemcsak az ősi nevének és hitbizományának volt az örököse, nemcsak Angusnak, Lennoxnak és Invernessnek volt a thánja, hanem még más valami is volt: hazaáruló. Borotválkozott. Olyan simán viselte a fejét, mint valami dorkingi rézöntőmester. Elhagyva az ősi kelta, vagy gaél vagy walesi vagy gall vagy eszkualdun, avagy baszk - hiszen maga tudja, hogy mindez a sok szó tulajdonképpen csak változata az őseurópai bennszülött gáo szónak, amit azután csak ezek az árják, ezek a betolakodottak selypítettek el hol jobbra, hol balra - szóval, elhagyva az ősi kelta szakállviseletet: borotválkozott.

Nagy gyűlölségek is támadtak ellene emiatt, mert a skót megtűri maga között valahogyan még csak a bajusztalan embert, de akinek szakálla nincs, azt üldözi, a helyei sötétségétől kölcsönvett sötét gyűlölettel gyűlöli. Hazaárulónak érezték ott fenn, a hegyek között ezt a borotvált képű embert, és talán meg is átkozták. És a skót átok az fog. Mert tudja, ezek között a rettentő mogorvaságú hegyek között, e mellett a kietlen tengerpart mellett minden ember kísértetlátóvá születik. Csaknem minden egyes családnak megvan a maga külön babonája, és mindegyik hisz ebben a babonában, és aki igazán hisz a maga babonájában, annak az átka is foganós. A második látásnak, a „second sight”-nak a tartománya ez, csupa nem rendes ember, csupa mániákus születik benne.

Hogy milyen babonások, és hogy hogyan beleélik magukat a babonáikba, arra ott közöttük sok mulatságos példát találtam. Mert tudja, ha semmi mást nem is, azt az egyet megadta nekem az Isten, hogy mindenem tudjak mulatni.

De nem akarok eléje vágni a saját szavamnak, azért tehát előbb azt kell elmondanom, hogy amikor ez a keserű képű MacCadwore laird felvitt magával komornyiknak oda a Grampian-hegység közepén levő mogorva kastélyába, akkor tudtam csak meg tulajdonképpen, hogy nem is ő az immár egyetlen úr, aki a nemzetsége tagjai közül még él. Mert élt még az apja is, az öreg thán, de az nem ott lenn a kastélyban, hanem még feljebb, még ridegebb sziklacsompók között, az ősi Lennox-sasfészekben. És Menteithbe - így hívták a mi várunkat - sohasem látogatott el, mert részben halálosan haragudott a fiára a hazaáruló borotválkozása miatt, részben pedig neki is volt valami olyan kétségbeesett betegsége, ami miatt teljesen mogorvává vált, világtól elzárkózottá és egészen magányossá. Ezért adta át a gyilkos gyűlölsége ellenére is már életében az egész birtokát a fiának, az egész nagy, vad ridegségű hitbizományt, amiből mégsem tagadhatta ki az utolsó MacCadwore-t, a fiát.

Ismét mondom, ez az istenverte vidék a legcsodálatosabb betegségeknek a hazája talán az egész világon. Ámbár Indiában, a Bramaputra mentén is láttam egészen csinos kis betegségeket. De itt a betegségek még mind át is öröklődnek. Ott náluk minden család úgy dicsekszik a maga külön betegséggel, mint maguknál a hét szilvafájával vagy a kutyaőrével...

- Hallja, Trivulzio, csak maradjon maga a tárgynál, és ne elmélkedjék! - szólaltam én itt kissé indulatosan közbe.

Trivulzio megint csak a grogjához folyamodott, azután így folytatta:

- A tárgynál? Szép kis tárgy! Hát például ilyen babonáik és ilyen betegségeik voltak. Lent a faluban, Menteith alatt lakott egy kecskepásztorcsalád, amelyik talán soha mást nem evett, mint tejjel feleresztett lisztes stercet, és soha mást, mint dudát nem fűjt. De ez a család már - mit mondjak? - a pliocén korszakban is kaledón nemes volt, és már akkor megvolt az a sajátosságuk, hogy megérezték minden egyes embernek a szagáról, hogy mikor hal meg. Ezeknek a vén szörnyetegeknek az volt a betegségük, hogy megérezték a felebarátuk izzadságának vagy a jó Isten tudja, milyen bőrkipárolgásának a leheletét, hogy milyen messze leskelődik mögöttük a halál. Ha ezek közül valamelyik például a dundee-i vásáron vagy a perthi választómeetingen hirtelen és borzadó arccal elfordult valamelyik embertársától, az a felebarátunk már mehetett is haza, hogy hamarosan megcsinálja a végrendeletét.

Volt egy másik család, amelyiknek meg minden férfitagja a füle csengéséről tudta meghallani ezer mérföld - persze itt csak tengeri mérföldet értek - távolságról is, hogy valahol nagy tűz van, és félreverik a harangokat. Sőt még azt is meg tudták mondani, hogy most a Hebridákon, most Norvégiában, most meg Dániában van valahol tűz.

No. Ezek közé a hegyi zsványok közé keveredtem oda én, Amanchich Trivulzio, aki anyai ágon egészen tiszta olasz vagyok, s akinek az édesanyja igaz, hogy a pelenkám alatt cornettit mutogatott a bal keze két szélső ujjával, amikor a pápa áldást osztva kocsizott végig Róma utcáin, s ő az utca szegélyén térdelve tartott fel engemet, hogy mentől közelebből érjen az áldás. De ez nem volt babona. Mert Pio nonónak csakugyan malocchiója volt, rossz szeme, amivel minden három esztendőn alul való gyermeket akarata ellenére is úgy megvert, hogy azután a bélgörcei ellen nem használt az olyan keresztvetés sem, amit azzal a vízzel hintettek rá, amibe három szem izzó parázs volt beleoltva. Per Bacco, elhiheti nekem, signore, hogy az a Mastai-Ferreti jettatore volt. Hiszen az anyám mondta.

Mondom, én felvilágosodott olasz, a dicső karbonárik utóda vagyok anyai ágon, elképzelheti tehát, hogy milyen kínos dolog lett volna nekem a babonáknak és betegségeknek ebben az országában laknom, ha, amint mondtam már, meg nem volna az a sajátságom, hogy minden rendkívül jól tudok mulatni. Ezek az emberek is mulattattak, és mivel nemcsak szívesen beszélek, hanem szívesen hallgatok is másokat, tehát le-leszöktem a kastélyból a falu nagy, füstös korcsmájába, amely tulajdonképpen csak egyetlenegy szobából állt. Egy óriási nagy, de alacsony, gerendás, amellet embermagasságig tölgyfával kibélelt, kockapallós szobából, aminek a sarkában ott állt a tűzhely, fölötte a láncon lógó vaskondérral. Többször fizettem ebben a rosszul világított helyiségben az asztalom mellett ülőknek usquebaugh-ot, vagyis azt a keserves árpapálinkát, amit ott lent Middlesexben a szász nyelve már whiskyre selypített el.

Ebben a szobában hallottam meg azután egyszer egy kecskebőrös, tarka plaiddal átkötött derekú, mezítelen lábszárú vén kísértetlátótól azt, hogy a mi családunknak, márhogy a MacCadwore-oknak is van valami ilyen bolond skót rándulása. Ezeknek meg az volt a családi szerencsájük, hogy időközönként, már vagy ötszáz esztendő óta a család minden egyes férfitagjára valami különös, halálszerű ájulás jött rá. Ötszáz esztendő óta - düdögte nekem usquebaugh közben az a vén dudás - nem volt egyetlenegy férfitagja sem a MacCadwore-ok nemzetségének, aki

időközönként halálszerű ájulásba ne esett volna, ami sokszor napokig tartott. Elállt a szívük verése, megmerevedett minden tagjuk, hideg lett a bőrük, a fehérével felfelé fordult a szemük. Sokról, különösen a régiebb időkben, mondta nekem a vén kecskenyűző, már azt is hitték, hogy halott. És eltemették őket elevenen, és csak valami, a kriptából felhangzó zörrenés vagy kő tompította üvöltés tett azután tanúbizonyságot arról, hogy az eltemetett elevenholt csak odalent a koporsójában halt meg. Kellemetlen állapot...

...És Trivulzio lenyelve immár a harmadik grogot is, kérdően nézett rám. Mit gondolsz, olvasóm, ha te az én helyemben lettél volna, fizetted volna-e neki a negyedik grogot is, csak azért, hogy folytassa ezt a történetet? Én megvallom, fizettem neki, és Trivulzio széttörülve az immár meg nem lévő bajusza szálairól az odaragadt rumcseppeket, csakugyan folytatta is:

- Hát egy este az usquebaugh mellett tölthető szabad időm éppen unalmasan telt el. Mert nem volt senki a korcsmában, s így csak az öreg korcsmárosnéval kettesben beszélgettünk arról, hogy jók-e azok az újfajta szélre forduló chimneyk, amik kihúzzák a füstöt mind a kemence fölül. Még esti hét óra sem volt, máris nagyon elálmosodtam, s felkerekedve elindultam haza, a Menteith-kastélyba vezető kanyargós sziklaúton. Eleinte annyi ott a szikla, hogy az ember még magát a kastélyt sem látja tőlük, tehát a régi egykedvű kullogásommal mentem fel rajta. Hanem amikor azután kikanyarodtam a nagy Headrock mellett, és felláthattam már a kastélyra, akkor az egykedvűségemet mégis valami szokatlan látvány szakította meg. Mintha ott fenn Menteith körül fáklyák fénye imbolygott volna. Még a füstjüket is láttam, amint felkanyargott az égre. Ahá, sok volt az usquebaugh. Gyerünk aludni. Új sziklaugrás eltakarta előlem megint a kastélyt, és én a mindennapos megszokás döcögő lépésével mentem tovább fel, amíg csak a kapuig nem értem.

Csakugyan csak a szemem sziporkázása volt az, amit alulról láttam. A kastély éppen olyan csendes, rideg és kevés világosságú volt, mint rendesen. Bementem a szobámba, kezdtem nekivetkőzni, no, hála Istennek, ma korán lefekszem. Mert máskor este kilencig, tizedfél óráig is el szoktunk beszélgetni lent a korcsmában. Nekivetkőztem már, amikor benyitotta az ajtómat Austin, a majordomusz, és azt mondta:

„Trivulzio, jöjjön csak fel. Hais lairdship hívhatja. Gyorsan.”

Mit volt mit tennem, gyorsan felrántottam a jobbik, kevésbé korcsmaszagú kabátomat, kétszer egészen közélről ráleheltem a szobám falára, mert, tudja, a mészfesték elveszi az ember szájának az italszagát, azután mentem fel az emeletre Austin után. Mi a csodát akar tőlem ez a keserű képű ember?

A keserű képű ember, ahogyan én magamban ezt a MacCadwore-t, a gazdámot nevezni szoktam, ott állt a hálósobája közepén, amit én rendesen csak reggeli világításban szoktam látni, mert az úr, még ha skót is, leginkább csak reggel borotválkozik. Most tehát egyáltalán el sem csodálkoztam azon, hogy a szoba, ez a hálósoba esténként viaszgyertyával van kivilágítva. Hiszen ismeri a viaszgyertyát? Az egyetlen világítószerszám, amit az ember először az orrával, nem pedig a szemével ismer meg. Mert a fénye az tompán sárga, de a szaga az koporsószagú. Vagy talán csak ott, ezek között a halottszaglós skótok között ragadt rám ez az ostoba képzelődés?

Mindegy. A szoba viaszgyertyával volt kivilágítva, a középső nagy asztalon két nagy kandeláber állt nyolc-nyolc szál viaszgyertyával, a gazdám éjjeliszekrényén meg ötágú kandeláber, nehéz, elszürkült, színefutott, régi ezüsből. Kissé kábított ez a világosság, azért nem a szokott nyugalommal és fideles bizalmasságommal álltam oda az uram elé. Ő azonban a szokott, kőhangú, régi, mindennapos hangján szólított meg:

„Tudsz-e te, Trivulzio, halottat borotválni?”

Higgye el nekem, signore, hogy a guillotine-t a beretvától csak egy lépés választja el. S ez a lépés az, hogy mind a kettő nevetséges. Egy fejjel vagy egy szakállal kevesebb ezen a világon, az csak nevetni való különbség. És mondom, én mindenben csak röhögni tudok. És azért nem is mondhattam mást MacCadwore-nak, csak azt:

„Még nem próbáltam, de bizonyos vagyok benne, hogy tudok.”

MacCadwore erre odalépett a saját ágyához, amit csak akkor vettem észre, a párnák fölé még fehér lepedővel is le volt takarva, és félrehúzta ezt a leplet, odamutatott az ágyra:

„Hát akkor borotválj meg ezt a halottat.”

Azon az ágyon ott feküdt az öregebbik MacCadwore holtteste, olyan mereven, mintha a Grampian valamelyik sziklájából lett volna kifaragva és olyan szürkén, mint Moray öble fölött a köd. A nagy, fehér szakáll, az ősi gaél férfidisz odasimult a mellére, eltakarta a halottas ingét meg a szívét. Ezt a vén Ossiánt hozták le tehát az este onnan felülről fáklafénynél ide? Meghalt az utolsó előtti MacCadwore!

Odaléptem az ágyhoz, és látva ezt az ősz szakállat, keresztet vettem magamra. Erre a gazdám elsötétülő mozdulattal kapta fel a kezügyébe eső nagy kandelábert, ami buzogánynál nehezebb súlyú volt, az asztalról, s egyet lépett vele felém, de úgy, hogy láttam, hogy most mindjárt agyonver vele. S erre azután nekem is eszembe jutott, hogy anyai ágról Galilei is, Crispi is, szóval minden babona nélkül való olasz őszám, azért abbahagytam a keresztvetést, és hirtelen cornettit mutatva a felé a gyilkos képű felé, így szóltam:

„Mindjárt készen leszek a dologgal.”

MacCadwore, kezében a kandelábert magasra emelve, odaállt az ágy fejéhez, én pedig előszedve a zsebemből az ollót meg a borotvát, ennél a felülről jövő világításnál odahajoltam a halott fölé. Először lenyírtam ollóval a szakállát, azután elkezdtem borotválni. És ma sem tudom, hogy a beretvám sziszegett-e úgy, vagy pedig a kandelábert tartó gazdám hangja, hogy azt hallottam mindig:

- Nem leszel többé skót, angol lesz belőled!

A sziszegetés ott a fülemben mind élesebbre vált, mind jobban zúgatta a halántékomat, mind jobban kezdte reszkettetni a kezemet. És én, én, a legjobb komornyik, egyszerre csak bele-vágtam a halottnak az állába a beretvával. És ebben a pillanatban a halott kinyitotta a szemét, és valami elmondhatatlan tekintettel tekintett fel. Most már azután igazán megremegtem még egyszer, és a borotva ott a kezemben egyenesen belevágott a halottnak a nyakán a főűőérbe.

Abból azután kifakadt a vörös, eleven vér, és mint a pokol szökőkútja szökött fel a kandeláber viaszgyertyái fölé, onnan hullott vissza egyenesen az utolsó MacCadwore fejére, arcára. A laird nagyot üvöltve esett össze, én pedig, kezemben még a véres borotvával, kitámolyogtam az előszobába, ahol aztán Austin fektetett le a földre, hogy magamhoz térjek...

...Trivulzio, elbeszélésének ehhez a pontjához érve egyszerre felhörpintette a grogja még megmaradt részét, aztán megtörülte a homlokát. Magam is kiittam a boromat, s párpercnyi hallgatás után azt kérdeztem az olasztól:

- S mi lett MacCadwore-ral? Az utolsóval?

- Mi lett? - felelte Trivulzio. - Hát másnap bevitték Dundeebe. Ott nagyon jó bolondokháza van. Útközben a vasúton is, a kocsiban is, a kényszerzubbonyban is folyton a Lammermoori Luciából énekelte a sextettet. Mert tudja, valami bolond olasz-skót hangulatomban borotválás közben én ezt szoktam énekelni neki. Gyönyörű is annak a Donizettinek a zenéje...

KÖKKÜREGÉN KÁN FOGAI

I.

Ólomlábú mondanivalóimnak szárnyas szavú pilótája, Amanchich Trivulzio, a kalandor a minap megint összetalálkozott velem. Ezúttal úgy lépett be a vendéglőbe, hogy a hóna alatt papirosba csavargatott, gömbölyű csomagot hozott magával. Egyenesen odajött az asztalhoz, a jobb kezével óvatosan kivette a hóna alól a holmiját, s az így felszabadult bal kezével üdvözlés gyanánt a kalapjához bökött.

- Szálem aleikum - mondta nagyon komoly képpel.

Ahá, gondoltam, tehát Trivulzio megint török hangulatban van, vegyük elő tehát a tudományunkat, és igazhívő módjára adjuk vissza neki az üdvözlést:

- Aleikum Unallah! Foglaljon helyet szerény asztalomnál, jámbor igazhívő. Remélem, hogy abban a papirosban ott, már csak a stílszerűség kedvéért is, egy turkesztándinnye rejtőzködik?

Trivulzio ünnepies mozdulattal tette le a magával hozott csomagot az asztalra. Leült, még ünnepélyesebb mozdulattal tette rá a papírgömbölyegre a kezét, azután szánakozó mosolygással szólalt meg:

- Ebben? Dinnye? Güldürür! Nevetséges az úr! Csak nem gondolja, hogy én dinnyét cipelek magammal? Ebben valami egészen más dolog van.

És súlyosan rám tekintve, intett a pincérnek a megszokott grogért.

- Bujurun effendim - nyugtattam meg, hogy majd én kifizetem a grogot.

A citromot megvetően kotorta le a kanállal a grog tetejéről, azután nagyot nyelt a forró italból. A citrom nevét nem tudom törökül, de nem akartam kiejteni Trivulziót a keleti hangulatából, azért azt gondolva, hogy jó lesz neki majd valami más orientális szó is, a hébertudományomhoz fordultam, és úgy mutattam rá a citromszeletre:

- Hát maga a rimónt nem szereti?

Amanchich az iróniának olyan mosolygásával nézett rám, amit leírni nem lehet, megsodorta a bajuszát, és röviden csak ennyit mondott:

- Esek.

Ez csúnya sértés, mert annyit jelent, hogy „szamár”. Azért tehát haragosan ütöttem az asztalra, és, ami nagyon ritkán szokott megtörténni, ráförmedtem a barátomra:

- Hallja, Trivulzio, ezt kikérem magamnak.

Trivulzio még szánakozóbban mosolygott, és kezét a papirosgöngyölegre téve, így felelt:

- Pedig kétszer is mondhatnám, hogy csacsiság az, amit kiszalasztott a száján, effendim. Először is azért, mert aki nem tud arabusul, az ne beszéljen zsidóul. A rimón héber nyelven nem a citromot, hanem a gránátalmát jelenti. Nevetséges! Miért nem mondott mindjárt kikájont? Az legalább a ricinus gyümölcsét jelenti. Engem nem fog meg a héberből!

És Trivulzio diadalmasan ivott egyet, úgy folytatta:

- Másodszor pedig azért, mert nagyon szeretem a citromot, de nem szabad a levét innom. Fogfájást kapok tőle, mert nincsenek már fogaim. Ide nézzen.

Azzal a bal keze mutatójával a felső ajaka alá nyúlt, feltolta a bajuszát, és megmutatta az ínyét. Csakugyan sivár látnivaló: Trivulziónak a felső ínyében nem volt többé egyetlenegy szál foga sem.

- Kiütötték? - kérdeztem, mert Trivulzióval szemben ez a kérdés olyan természetes volt, mint hogyha mástól azt kérdezné az ember, hogy talán a tyúkszemére léptek.

- Nem - felelte Trivulzio -, a fiumei víz ette ki őket. Tudja, Fiumében olyan meszes a víz, hogy mindenkinek kihullik tőle a foga, én is ott hagytam az egész felső fogsoromat. Hiszen látja. De azért ne búsuljon.

Nem búsultam. Trivulzio pedig újból nagyot kortyantva és újból ráütve a titokzatos csomagjára, szinte kiáltva folytatta:

- Mert megvan ám nekem az egész fogam sora! Hohó! Gyönyörű fogaim vannak! Csakhogy egyelőre még csak itt, ebben a papirosban. Csodaszép fogaim vannak! Nézze csak.

És azzal lassankint, bosszantóan tempós mozdulatokkal elkezdte lefejtegetni a papirost a csomagjáról. Amikor a legbelső, finom fehér selyempapirost is lefosztotta róla, akkor azután elém tette az abroszra a tartalmát. Emberi koponya volt. De nem afféle klinikákról, boncoló-termékből kézen-közön elsikkadt fiatal koponya, amelyik jól kimacerálva, olyan fehér, kemény és csillogó, mintha majolikából készült volna. Nem olyan mai koponya, amilyenekkel kocadoktorok szoktak otthon ijesztgetésül dicsekedni a család asszonynépének. Ez a koponya sötétbarna volt, itt-ott világosabb foltokkal tarkázva, belül teljesen üres, a szeme gödre alatt a még megmaradt csontlemezek olyan vékonyak voltak, mint a papiros, a halántéksontja sem volt sokkal vastagabb, mint a jóra való tarokk-kártya papirosa, az orra csontnyerge a valaha megvolt tömpe folytatásra vallott, a homloka nem volt nagyon alacsony, ellenben hátul, ott, ahol a még tartalmas korában elkezdődött a nyúltagy, feltűnően kurta, hogy ne mondjam, beesett volt.

Hanem a két pofacsontja még most is makacsul előreállt, kemény, energikus duzzadással tört elő szinte egészen az íncsontja fölé. Az álla alsó kapcsa hiányzott a koponyának, de a felsőben, ebben a szintén hihetetlenül erős csontdarabban ott volt tizenhárom hatalmas fog. Csak három hiányzott előlről, két metszőfog, jobbról pedig a leghátsó zápfog. És a mahagóniabarna koponyából, amelynek a színe olyan volt, mint a titokban dohányzó diák szíttá elrontott tajték-szipka, hol barna, hol világosan foltos, az a csaknem egészen épen maradt fogsor csodálatos ellentéttel villogott elő. A koponyán magán látszott, hogy már mésszel kellett preparálni, hogy keskeny lemezekké ne száradjanak szét a csontjai, de a foga fehér volt, kékesen fehér, szinte átlátszóan ragyogó, és minden egyes darabja úgy ült a helyén, mint akkor, amikor a tulajdonosa még rágt a vele a félig vagy egészen nyers húst.

- Ugye szép? - kérdezte tőlem Trivulzio meglegedetten.

Letettem a koponyát az asztalra, egy kicsit talán meg is törültem a kezemet, és őszintén megmondtam a véleményemet:

- A koponya ronda, de a fogai csodaszépek.

Most nézett azután csak diadalmasan Trivulzio. Kéjesen tapogatta végig a koponya fogsorát, megsimogatta a barnult fejtetejét, azután így szólt:

- Ezek lesznek az én fogaim. Tudja-e, effendim, hogy ki ez az úr?

- Valami véletlenül épségben maradt nagyon régi csontváznak a koponyája. Valószínűen vagy agyagban, vagy márgában, de mindenesetre vizet át nem eresztő rétegben feküdt.

Trivulzio megrendelte a második pohár grogot, szivarra gyújtott, elterpeszkedett a székén, úgy felelt:

- Hát igen, ez a koponya Szászkabányáról való, ahol most fedeztek fel egy népvándorlás korabeli temetőt. Talán nem is temető volt az a hely, hanem csatatér, ahol nem emberkéz temette el a halottakat, hanem maga a lassan fölrétegződő föld fedte el őket. Onnan kaptam egy barátomtól, mert tudja, hogy nekem mindenütt vannak barátaim. És most megyek vele Edushoz, a város legkitűnőbb fogorvosához, aki szintén jó barátom, és...

És itt felcsillant egy kicsit Trivulziónak a fél szeme, nekem meg a hátamba állt egyszerre a borzongás, mert eltaláltam a szándékát, úgy vágtam a szavába:

- És maga ennek a koponyának a fogait akarja belerakatni a saját fejébe?

- Természetesen. Csak nem hagyom tovább is parlagon heverni ezt a gyönyörű fogsort! - de Trivulzio, a megvallom, meglehetősen piszkos körmét olyan kéjjel pattogtatta végig a koponya fogsorán, mint a művész a hegedűje húrjain.

Ezt az ötletet kissé bolondnak találtam, de mivel Trivulziótól csak bolond ötlethez voltam hozzászokva, tehát másra terelődött a beszélgetés. Az öreg, aki akkor szokása ellenére nem merkantil, hanem agrárius hangulatban volt, elmondta még azt, hogy Ausztráliában vannak olyan kitűnő farmerek, akik nemcsak a füvet hallják nőni, hanem azt is hallják, hogy hogyan nő a birka hátán a gypjű, és azután elpusztítva a harmadik pohár grogot is, elment.

II.

Négy napig nem találkoztam vele, ötödik nap véletlen szembekerültünk a körúton. De milyen állapotban volt az én mindig hetyke, mindig impertinensen jókedvű barátom! Az arca sápadt, a szeme tévete, és a lépése olyan bizonytalan, hogy állatkínzás lett volna tőlem, ha tüstént karon nem fogom, és be nem viszem a legközelebbi vendéglőbe egy pohár forralt borra. Egy jó spriccerespohárral egy kortyra felhajtott a dühösen forró italból, attól aztán egy kicsit magához tért. Akkor mertem csak megkérdezni tőle:

- Mi baja van, Trivulzio?

A kétségbeesés kézmozdulatával suhintott bele a levegőbe:

- Mi? A népvándorlás!

- Megbolondult?

Trivulzio diadalmasan ütött az öklével az asztalra, és úgy felelte:

- Ugye maga is azt hiszi? Én is azt hiszem. Mert egészen komolyan és minden tréfán kívül a népvándorlás a bajom.

Itt elrévedt a tekintete, a virzsinájából sűrű barna füst lövellt elő, abba nézett bele meredt szemmel, úgy folytatta:

- Már most tudom... Tisztában vagyok a szászkabányai ütközettel... Tatárok voltak... Kökküregén kán vezette őket, és keleti gótokkal ütköztek össze, akiket Gunterik vezetett... Részletesen ismerem az egész esetet, azt hiszem, el is fogom mondani Borovszky Samunak, hogy írja meg... Az éjjel is nagyon részletesen beszélt...

- Kicsoda, micsoda? Szerencsétlen ember!

- Kicsoda? - nézett rám Trivulzio olyan megvetően, ahogyan csak ő tudott nézni. - Hát Kökküregén kán! - Azzal megint nagyot nyelt a borból.

- Maga csakugyan elvesztette az eszt.

Trivulzio előhúzott egy fogpiszkálót, és most már a bor hatása alatt egészen nyugodtan így felelt:

- Ide nézzen. Tudja-e, hogy kinek a fogait piszkálom én most. Ugye nem? No, hát a karacsáji tatárok egyik leghíresebb vezérének, a rettenetes Kökküregén kánnak a fogait. Azok vannak itt benne a fejemben. Már három éjjel nálam volt értük... visszaköveteli őket... persze nem tudtam aludni, azért vagyok ilyen pilledt... majd iszom egyet, aztán elmondom a dolgot.

Ivott egyet - de mekkorát! -, és azután nekikönyökölve az asztalnak, elmondta.

- Hát tudja, a minap csakugyan felmentem Edushoz a két koponyával...

- Kettővel?

- No igen. Hát hiszen csak a magamét is fel kellett vinnem hozzá, ha egyszer fogat akartam rakatni bele. Az egyik koponyával a hónom alatt, a másikkal meg a hónom fölött beállítottam tehát Edushoz. Elmondtam neki, hogy mit akarok.

A doktor egy kicsit különösen nézett rám, de mindjárt megértette a szándékomat, és azt mondta: „Helyes. Hát most eredj csak szépen haza, és holnapra ebből a koponyából majd kihúzkodom a fogakat, és ha holnap feljössz, majd berakjuk őket.” Mit cifrázzam a dolgot? Úgy lett, és Edus olyan ügyesen, olyan minden fájdalom nélkül rakta be ezeket a fogakat ni, hogy csak kétszer rúgtam gyomron. Pedig tizenhárom fog nem vicc ám. No, a dolog megtörtént, én este hazamentem, lehet, hogy egy kicsit lázas volt a fejem az új lakóktól, de azért hamarosan elaludtam. De még hamarabb felébredtem!

Trivulzio itt szétbontotta a könyöklő két karját, és nagyot ütött az öklével az asztalra.

- Tudja, mire? Arra, hogy egy csúnya, csimbókos hajú, fekete pofájú, lovaglástól görbe lábú, alacsony ember áll ott az ágyam mellett, és azt mondja, hogy: „Add vissza a fogaimat!” Én riadtan ültem fel az ágyban, és visszakíáltottam az éjféli látogatóra: „Ki vagy te?” A rém elvicsorította a fogatlan ínyét, és kaján, huhogásszerű nevetéssel mondta: „Én Kökküregén kán vagyok, a karacsáji tatárok vezére, aki a keleti gótokkal való harcban estem el azon a helyen, amit ti, fehér pofájú disznók most Szászkabányának neveztek. Add vissza a fogaimat! Mert el ne felejtsetd, hogy az én nevem annyit jelent, hogy: Mennydörgös mennykő!” Képzelteri, hogy kilelt a hideg, és hogy összevacogtak a félelemtől a fogaim. Illetve az én fogaim a Kökküregén kán fogaival. Szerencsére azonban véletlenül volt ott az éjjeliszekrényemen, tudja... egy kis üvegben... tudja, hm... egy kis rum. Abból kortyantottam egyet, mindjárt a fejembe szállt megint a bátorság a lábamból. Azért hát azt mondtam a kísértetnek: „Mit akarsz te a fogaiddal most már, nagy hatalmú kán? Hiszen egyszer már a fűbe haraptál velük, tehát most már nincs többé szükséged rájuk.” A kán erre mérgesen dobbantott egyet a buzogányával a padlóra... ha nem hiszi, megláthatja a helyét a parkettán... és megint csak azt üvöltötte: „Add vissza a fogaimat!” De ekkor váratlan szerencse jött közbe. Tudja, egy öreg lúdtömő zsidóasszonynál lakom, és kinn az udvaron az egyik liba valamit álmodhatott, mert hirtelen elgágintotta magát. A kísértet pedig a lúdgágogástól még jobban fél, mint a kakas kukorékolásától. És így Kökküregén kán, a csaták rettenhetetlen bajnoka egyszerre eltűnt... Mit szól az esethez?

- Elég különös eset - feleltem én Trivulzionak, és bort rendeltem még neki, mert tudtam, hogy folytatja az elbeszélését.

Csakugyan, alighogy megtörülte a száját, már folytatta is:

- Hát másnap bizony én furcsán éreztem egy kicsit magamat, mert biztos voltam róla, hogy a kán éjjel megint megjelenik, és követeli újra a fogait. Csakugyan úgy is lett. Amint elaludtam, már ott volt. De mondhatom magának, hogy sokkal barátságosabb volt, mint az előző estén. Sőt nem akarok nagyot mondani, hiszen tudja, hogy ez nem szokásom, bizonyos rokoni érzülettel kezdett beszélgetni velem. A közös fogsorunk révén kezdett közöttünk valami testvéries érzés kifejlődni. Elmondta, hogy hogyan esett el, levette a kályha tetejéről... mert ott tartom... a koponyáját, és megmagyarázta, hogy Hermandrul, a gótok alvezére hova vágta rajta azt a kardcsapást, amitől azután leszédült a lováról. Hajnalig beszélt, csak akkor tűnt el, de persze alvásról megint nem volt szó sem. És tegnap éjjel megint megjött, és már nem is követelte vissza a fogait, csak azt kötötte ki magának, hogy ne egyek velük kolbászt, mert azt Pesten nem húsból csinálják. Még a legjobb volna, mondta, hogyha a lómészárszékhez szoknék hozzá. Akkor ő is nyugodtabb lenne. Megint hajnalban ment el, és alvásról megint szó sem lehetett...

Itt Trivulzio nagy szünetet tartott, új virzsiniát dugott Kökküregén kán fogai alá, azután ezzel a kéréssel fordult hozzám:

- És most már maga mondja meg, hogy mit csináljak. Tartsak-e libát a szobámban, és mindig rálépjek, amikor a kísértet jön, hogy elgárogja magát? A háziasszonyom szívesen adna egyet kölcsön, de ez rossz-szagú módszer. Vagy csakugyan ráfanyarodjam a lóhúsevésre? Még rosszabb. Avagy végül újra kihúzkodtassam Edussal az ínyemből ezeket a fogakat? Fájdalmas volna, de talán mégis ez volna a legokosabb. Adjon tanácsot.

Bizony nem tudtam én szegény Trivulzionak semmi okosat mondani, azért tanácstalanul váltunk el egymástól aznap este.

III.

Másnap az egészen különös véletlen - hiszen az egész élet ilyen véletlenségekből van összerakva - a kávéházban összehozott Edussal, a fogorvossal, aki nekem is barátom. Természetesen tüstént a Trivulzio fogairól kezdtem el neki beszélni, és elmondtam az egész sajátságos történetet. Edus, aki a világnak egyik legflegmatikusabb embere, csendesén végighallgatta az elbeszélésemet, azután a bajuszáról a kávéhabot törülgetve megszólalt:

- A te Trivulzio barátod egy közönséges marha.

Én a védelmembe vettem Trivulziót:

- No, nem is olyan közönséges.

- De igen - felelte Edus -, egészen közönséges marha. Hiszen csak nem gondolod, hogy én az ő fejébe a Kukoriku vagy miféle kánnak a fogait raktam bele? Ez technikai, sőt fogtechnikai lehetetlenség lett volna. Azok a fogak, amelyeket az ínyébe raktam, kitűnő, elsőrendű porcelánfogak. Kadineni gyártmány mind, egyenesen a német császár gyárából valók. De az a számár azt akarta, hogy én az öskoponya fogait rakjam bele a fejébe, hát miért rontottam volna el az illúzióját? Mindenki a maga hite szerint boldogul vagy lesz boldogtalanná.

Az a véletlen, amiből az emberi élet össze van rakva, ebben a pillanatban nyitotta ki Trivulzióval a kávéház ajtaját. Természetesen odaült hozzánk, és még természetesebb, hogy én tüstént azt kérdeztem tőle:

- No, Trivulzio, mit csinál Kökküregén kán?

Trivulzio szélesen elmosolyodott, hogy a kadineni porcelán csak úgy világlott elő a bajusza alól, és azt felelte:

- Hohó, most már egészen jó barátságban vagyunk. Az éjjel megint ott volt nálam, és a legapróbb részletekig elmondta a szászkabányai ütközet lefolyását. Azt hiszem, most már nem is adom odább a dolgot Borovszkynak, hanem megírom magam. Szép pénzt lehet keresni vele, hehehe!

És a kadineni porcelán jókedvűen vigyorgott. Edus pedig a csendes, hidegvérű hangján újra mondta, de most már csak félig azt, amit az előbb mondott:

- Mindenki a maga hite szerint boldogul...

-&-